

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Запорізький національний університет
Університет Казимира Великого
Міжнародна освітньо-культурна асоціація
Україно-Американська асоціація працівників вищої школи
Литовський університет спорту
Університет Фірат

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
Міжнародної науково-практичної конференції
(онлайн)**

(Київ, 11 квітня 2024 року)

Київ 2024

**Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Запорізький національний університет
Університет Казимира Великого
Міжнародна освітньо-культурна асоціація
Україно-Американська асоціація працівників вищої школи
Литовський університет спорту
Університет Фірат**

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА:
ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ**

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ (ОНЛАЙН)**

(Київ, 11 квітня 2024 року)

Київ 2024

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ
заборонено**

УДК 316.3:[93/94+001.18
Ф 94

Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства:
Ф 94 історія, сьогодення, майбутнє [Електронний ресурс] : тези
доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) /
відп. ред. А. Кравченко. – Київ : Держ. торг.-екон. ун-т,
2024. – 313 с. – Укр. та інозем. мовами.
ISBN 978-966-918-119-0
DOI: DOI: 10.31617/k.knute.2024-04-11

У тезах доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
«Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення,
майбутнє» висвітлено актуальні фундаментальні і прикладні проблеми
розвитку сучасного суспільства, здійснено критичну аналітику світових
політичних, соціально-економічних та культурних трендів. Розглянуто
перспективи формування інформаційно-цифрової реальності та її вплив на
логіку і траєкторії змін глобальних та локально-національних параметрів
суспільства. Видання розраховано на наукових працівників у сфері філо-
софії, політології, соціології, педагогіки, викладачів, аспірантів, студентів.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за
зміст матеріалів несуть автори.

УДК 316.3:[93/94+001.18

Редакційна колегія: А. Кравченко (відп. ред.), д-р філос. наук,
доц., завідувач кафедри філософії, соціології та політології;
Н. Крохмаль, канд. філос. наук, доц.; М. Ліпін, д-р філос. наук, доц.

Відповідальний за випуск М. Ліпін, д-р філос. наук, доц.

ISBN 978-966-918-119-0

© Державний торговельно-економічний
університет, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	13
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	15
БАРАНОВСЬКИЙ Фелікс ПОПУЛІЗМ – «ТРОЯНСЬКИЙ КІНЬ» АВТОРИТАРНОГО СВІТУ ДЛЯ СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОРЯДКУ.....	15
БАЛАБАН Ростислав РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ	18
НІКІТЕНКО Віталіна АНДРЮКАЙТЕНЕ Регіна ВОРОНКОВА Валентина СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ ЗА ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ЦИФРОВІЗАЦІЇ	25
ДОДОНОВ Роман ЗМІНА ПАРАДИГМ УПРАВЛІННЯ ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ В УКРАЇНІ.....	29
КРАВЧЕНКО Алла МИСЛЕННЯ ЯК АТРИБУТИВНА СКЛАДОВА АНТРОПОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ.....	32
КАМІОНКА Mateusz «NEW» KIDS AT SCHOOL. CHALLENGES OF THE POLISH EDUCATION SYSTEM TOWARDS YOUNG REFUGEES FROM UKRAINE, ON THE EXAMPLE OF OLKUSZ COUNTY	36
ALPEISSOVA Sholpan FORCED MIGRATION AS A THREAT OF LOSS NATIONAL IDENTITY	38
КЛИМЕНКО Олена ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	42

**ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ХХІ СТ.:
ГЛОБАЛЬНЕ І ЛОКАЛЬНЕ**

НЕКРЯЧ Анастасія ЛОКАЛІЗМ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ МІСЦЕВИХ ГРОМАД.....	45
VAYSMAN-SAKHNIUK ALEXANDRA Olga CULTURAL TRAUMA IN FORCED MIGRANTS	50
ОБЛАП Павло ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА У ХХІ СТОЛІТТІ.....	53
КОЛОМІЄЦЬ Марія БОРОВСЬКА Людмила ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЛОКАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПОШУК БАЛАНСУ.....	58
ІСАКОВА Олена ГУБИЦЬКИЙ Любомир ГЛОБАЛІЗАЦІЯ 4.0. СУТНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ, ОСОБЛИВОСТІ.....	61
НІКОНОВА Анна КРАВЧЕНКО Алла ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ: ОБ'ЄДНАННЯ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ.....	64
ВЕЛИЧКО Софія КИЗИМЕНКО Ірина СИНЕРГІЯ ТЕХНОЛОГІЙ І ЛЮДСЬКОЇ ЕВОЛЮЦІЇ: МАЙБУТНЄ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ.....	68
ПРОКОПЧУК Ірина ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ДЕРЖАВИ НА СВІТОВОМУ РІВНІ	71

ДАВИДЕНКО Олександр КИЗИМЕНКО Ірина МАЙБУТНЄ СВІДОМОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ МИСЛЕННЯ В ЕРУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	75
БЛОУС Карина ВОРОБІЙОВА Ганна КОВІД ТА ВІЙНА В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВЕЛИКІ КОРПОРАЦІЇ У США	78
ГУБИЦЬКИЙ Любомир МЕЛЬНИК Ганна ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ УКРАЇНІ (2022–2024 рр.).....	81
ЗАПОРОЖЕЦЬ Олександр ДЕМОКРАТІЯ ПІД ТИСКОМ: АНАЛІЗ АНТИДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПИ.....	85
СКРИПЧЕНКО Ігор ПРОТЕСТНИЙ «РУХ ЧАЮВАННЯ» ЯК ЧИННИК ЗМІНИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США.....	89
КРОХМАЛЬ Наталія СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЄКТ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ 2.0».....	92
ОКРУЖКІН Максим ШУСТ Наталія ВПЛИВ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО СТЕРЕОТИПУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	95
ПРИХОДЬКО Сергій МІСЦЕВА ДЕМОКРАТІЯ: НОВІ ВИКЛИКИ.....	98
ПОРЕМСЬКИЙ Микита МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄВРОПИ ЯК ВИКЛИК СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ.....	101
ЧЕРЕП Алла ВОРОНКОВА Валентина ФІЛОСОФІЯ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРІВНЯЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	104

ЕТИЧНИЙ ДИСКУРС В СУЧАСНИХ НАУКАХ І ПРОФЕСІЙНИХ ПРАКТИКАХ

МОРОЗОВ Андрій РОГОЖА Марія ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІ «ТАК» І «НІ» ЯК ДЖЕРЕЛО МОРАЛІ	108
Dr. YENIYOL Aziz Assoc. Dr. KARAKAYA Handan WOMEN FROM THE PERSPECTIVE OF RELIGION AND SOCIAL LIFE	111
КОРНІЄНКО Анастасія БОРОВСЬКА Людмила ЕТИЧНИЙ ДИСКУРС У ПИТАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	115
БІРЮК Максим НЕРІВНІСТЬ ЯК СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ФІЛОСОФІЇ КОНСЕРВАТИЗМУ: АКТУАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ	118
ЗАДОРЖНА Анастасія ЕТИЧНІ АСПЕКТИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ КРИЗОВИХ ЗМІН	121
СИТНИК Анастасія КРАСІЛЬНІКОВА Олена ІМІДЖ ТА РЕПУТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА: ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ЛОГІКА ФОРМУВАННЯ	125
РЄЗАНОВА Наталія ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ.....	128
ГУДКОВ Сергій ПОСТПОЗИТИВІСТСЬКА НАУКОВА ПЕРСПЕКТИВА: ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	131
БРИЖНІК Віталій СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ОСНОВНА ТЕМА ПОВОЄННОЇ АНТРОПОЛОГІЇ МАКСА ГОРКГАЙМЕРА	135

ЄНІН Максим
ПРИХОДЬКО Тетяна
ОСНОВНІ СФЕРИ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВИМУШЕНИХ
МІГРАНТІВ ПРИЙМАЮЧИХ СУСПІЛЬСТВ 141

ТАМАЩУК Ян
ДОДОНОВА Віра
РЕДУКТИВНИЙ ВЕРИФІКАЦІОНІЗМ В АНАЛІТИЧНІЙ
ФІЛОСОФІЇ Л. ВІТГЕНШТАЙНА ТА Ф. ВАЙСМАНА 144

ВІЙНА ЯК ОРГАНІЗОВАНЕ НАСИЛЛЯ: ІДЕОЛОГІЯ, МОБІЛІЗАЦІЯ, ІНСТИТУТИ

КОЗЬМА Василь
ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ 148

ГАЙДУЧОК Валерія
МОРОЗОВ Андрій
ВПЛИВ ВІЙНИ НА КУЛЬТУРУ: СВІТОГЛЯДНИЙ КОНТЕКСТ .. 151

ПОЛІЩУК Ігор
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ..... 155

СТЕПИКО Валентина
УКРАЇНСЬКА СІМ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ 158

НОВАКОВА Олена
ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЗАГРОЗИ СТІЙКОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПЕРІОД
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 161

РОМАНЕНКО Анастасія
ГУСЄВА Наталія
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ:
ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ 164

ОМЕЛЬЧЕНКО Микита
ГОРПІНИЧ Ольга
ГУМАНІТАРНА КРИЗА ВІЙНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ..... 168

ЛЯКІШЕВА Софія
ЖИЦЬКИЙ Павло
СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ
ЯК ГЕРОЇНЬ СУЧАСНОСТІ..... 171

МІЩЕНКО Анна
ПРОЦЕС ТОТАЛІТАРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ РОСІЇ
ЯК ВИКЛИК ДЕМОКРАТІЇ..... 174

БОНДАР Євген
ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ..... 177

ЧЕПУРКО Гюльбаршин
РОЗПОВСЮДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ
ХВОРОБ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ..... 179

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ІНФОРМАЦІЙНО- ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ЕКОЛОГІЧНІ, МЕДІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЕКСПЛІКАЦІЇ

ВОРОНКОВА Валентина
НІКІТЕНКО Віталіна
СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ІНФОРМАЦІЙНО-
ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКІ ЕКСПЛІКАЦІЇ 184

БІЛОКОПИТОВ Володимир
СУЧАСНІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ..... 189

БУЗИНСЬКА Дар'я
КИЗИМЕНКО Ірина
ТЕХНОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ:
ФІЛОСОФСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ 192

ОСТАПЮК Олександра
КРАСІЛЬНІКОВА Олена
ГЛОБАЛЬНЕ ПОТЕПЛІННЯ ЯК НОВА ЗАГРОЗА
ДЛЯ ЛЮДСТВА..... 195

ГУСЄВА Наталія
ЦИФРОВИЙ ЕТИКЕТ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ
КОМУНІКАЦІЇ В МЕРЕЖІ..... 198

ПОСТОЙ Олена ГОРПИНИЧ Ольга ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ ТА РИНКУ ПРАЦІ.....	201
КРЕЗЕ Олексій ЛЮДСЬКА СВІДОМІСТЬ І ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	205
ЩЕРБАК Геннадій МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАПРАЦЮВАНЬ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ.....	208
ІГНАТОВ Нікіта ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	211
АНДРІЄВСЬКА Катерина КРОХМАЛЬ Наталія ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	215
КУРИЛОВ Станіслав КРОХМАЛЬ Наталія ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ПІДПРИЄМЦЯ.....	218
ПАДУН Даша ЄНІН Максим БУЛІНГ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПОШИРЕНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ.....	220
ГОНЧАР Максим РЕВОЛЮЦІЯ ДАНИХ. ЦИФРОВЕ МАЙБУТНЄ ТА СЬОГОДЕННЯ.....	223
МАР'ЄНКО Вікторія ВОРОНКОВА Валентина ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ САМОВИРАЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	227

ЧЕРЕДНІЧЕНКО Андрій
ГУССЕВА Наталія
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ 231

СЕГЕНЬ Ярослав
НОВІ МЕДІА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ 234

ПАРАДОКСИ ОСВІТИ В «ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

КИЗИМЕНКО Ірина
ВІРТУАЛЬНА ЕДУКАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО:
РЕВОЛЮЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ..... 238

РАЗІЦЬКИЙ Віталій
ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ТА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 241

КИВЛЮК Ігор
ОСВІТА У ВИМІРІ ДІГІТАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА:
ДОСЯГНЕННЯ ТА ПАРАДОКСИ 244

БОНДАР Тетяна
ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ
В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ 248

ХМАРУК Кристина
КРАВЧЕНКО Алла
SMART-ОСВІТА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.
ПАРАДОКСИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ 252

ГОРПИНИЧ Ольга
КОМПАРАТИВІСТИКА ТА ПОРІВНЯННЯ
В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ 255

БЕЛІНСЬКА Марина
РАЗІЦЬКИЙ Віталій
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ДОБУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 258

МАСЛІЙ Анастасія
КРОХМАЛЬ Наталія
СУПЕРЕЧНОСТІ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ 261

КАРАЩУК Микола
ВЛАДА І ЗНАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ..... 264

ВИДРИЧ Тетяна
ШУСТ Наталія
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФАСТ-ФУД
ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ СМІТТЯ 267

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУМАНІТАРНИХ НАУК: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

ЛЕОНТЬЄВ Іван
ЕКСКЛЮЗИВНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ПОЛІТИЧНОЇ СВОБОДИ 271

ЛІПІН Микола
ЛІДЕРСТВО ТА ІНКЛЮЗІЯ У ДЕЦЕНТРОВАНОМУ СВІТІ 273

СКЛЯР Олена,
МІЩЕНКО Анна
МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТУ В РАМКАХ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ..... 277

БОРОВСЬКА Людмила
ЩОДО ГУМАНІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
КУЛЬТУРОЛОГІЇ..... 280

ВІСЬКО Ганна
ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ Павло
СОЦІУМ БРЕТАНІ ПЕРЕД МОДЕРНІЗАЦІЄЮ: КОНФЛІКТИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА
У XVII СТОЛІТТІ 284

ГЛОВ'ЯК Артем ПРОКОПЧУК Ірина ПОЛІТЕЙНМЕНТ ЯК НОВИЙ КОМУНІКАЦІЙНИЙ ФОРМАТ СУЧАСНИХ МЕДІА.....	287
ДАМЧЕНКО Ілья ВОРОБІЙОВА Ганна СУСПІЛЬСТВО РИЗИКУ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	290
КРАСІЛЬНІКОВА Олена ДИПЛОМАТИЧНИЙ ПРОТОКОЛ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ.....	293
ВОЗНЯК Степан ТОТОЖНІСТЬ МИСЛЕННЯ І БУТТЯ: ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД.....	296
ПАЛАГУТА Вадим ДИЛЕМА СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНОГО ПІЗНАННЯ	299
ГРАМЧУК Марина ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ МОДЕЛІ ЦИФРОВОГО МІСТА ЯК ЧИННИКА ЕКОЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ	303
ШКУРОВ Євген ВИМІРИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІОЛОГІЇ МІСТА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	307

ПЕРЕДМОВА

Шановні учасники та гості Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє»!

Останні десятиліття глобалізований світ переживає фундаментальні трансформації, пов'язані із розвитком інформаційно-цифрових технологій, економічними кризами, пандемією COVID-19. На сьогодні ці зміни значно пришвидшилися та набули загрозливого характеру через повномасштабне вторгнення в Україну. Починаючи зі здобуття незалежності, наша країна перебуває в умовах перманентної невизначеності та турбулентних трансформацій, які актуалізують питання нашої спроможності переосмислення минулого, майбутнього і нинішнього. Перспективи нашого суспільства залежать не тільки від подій на військовому фронті, але і від виконання наших обов'язків на культурному, науковому й освітянському фронтах. Наша конференція відбувається на третьому році війни проти України, і це накладає на всіх її учасників додаткову відповідальність. Оскільки сьогодні українська наука бере активну участь у переосмисленні минулого і формуванні візії майбутнього. Усе це свідчить про важливість теоретичного осмисленого місця, ролі і значення нашого суспільства на «великій шахівниці». Історія героїчного спротиву українців є яскравим прикладом значущості національної ідентичності для захисту універсальних демократичних цінностей. У цьому контексті війна в Україні перестає бути локальною проблемою та стає глобальною загрозою та можливістю цивілізаційної солідарності.

Під час війни гранично зростають запити етичного дискурсу, до того ж не тільки у межах актуальної соціально-гуманітарної думки, але й професійних практик. Питання перемоги – це не тільки питання зброї, території та кордонів, це також і питання культури, науки і мислення, тобто йдеться про той екзистенційний вибір, який на сьогодні змушені здійснювати усі громадяни України. Отже, у наукових дискусіях ми не повинні забувати, що геополітичні події сьогодення відображаються в етико-сміслових вимірах індивідуального буття. Травматичний досвід повномасштабного вторгнення в Україну може бути продуктивно переосмислений, зокрема через розв'язання фундаментальних проблем у контексті глобалізованого суспільства. Війна розгортає таку межову ситуацію, в якій загострюється питання автентичності й дійсності особистої екзистенції і колективних

практик та інституцій. Що ми повинні зробити для перемоги і для того, щоб нинішня трагедія не повторилася? Ми не можемо уникати необхідної рефлексії стосовно міри власної участі у загальнонаціональних і світових процесах. Особливо важливою, з урахуванням викладеного, постає необхідність переосмислення перспектив освіти інформаційно-цифрового світу в умовах війни. Адже саме завдяки навчанню і вихованню прийдешніх поколінь наша країна матиме шанс на майбутнє та можливість реалізувати результати теоретичного осмислення сьогодення.

Сподіваємося, що плідна робота конференції залишить лише позитивне враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень.

**Ректор Державного торговельно-
економічного університету
доктор економічних наук,
професор, академік НАПН України,
заслужений діяч науки і техніки України** **Анатолій МАЗРАКІ**

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

БАРАНОВСЬКИЙ Фелікс,

д-р політ. наук, проф.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-економічний
університет

ПОПУЛІЗМ – «ТРОЯНСЬКИЙ КІНЬ» АВТОРИТАРНОГО СВІТУ ДЛЯ СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОРЯДКУ

Останнім часом популізм став справжньою загрозою демократичним державам світу. З одного боку, він підживлюється різноманітними кризовими явищами як у середині окремих держав, так і у глобальному контексті, з іншого – невдоволенням населення, яке до того ж прагне швидких і простих рішень для своїх проблем. У першому випадку, серед вищезгаданих криз виокремлюються майнове розшарування і нерівномірний розподіл доходів; міграційна криза, яка зачепила заможні країни сталої демократії і призвела до дисбалансу, який полягає у надмірній толерантності з боку країни, що приймає, до нових іммігрантів і нетолерантності з їхнього боку. У другому випадку, йдеться про пошкодження механізму громадянської культури в демократичних країнах.

Це, у свою чергу, загрожує соціальній згуртованості. Даний факт підсилює кризу довіри і веде до політичних криз, невдоволення населення власними елітами, приходу до влади популістських політиків.

Зазначені кризові явища є однаково небезпечними як для старих, так й для нових демократій. Зокрема останні можуть втратити політичні, ідеологічні, моральні та цивілізаційні орієнтири.

Говорячи про популістський виклик демократичному порядку, то популізм може бути будь-яким – правим або лівим, – але він завжди тонко «грає» на відчутті пригніченості та відчуження людей від влади, нехай і тимчасовому. Лідери-популісти – як правило, демагоги, які пропонують тому самому «народу» спрощені рішення різних соціальних, економічних і політичних проблем.

Популісти є експертами з маніпулятивних практик та активно експлуатують невпевненість і невдоволення електорату, часто

шляхом викривлення фактів або навіть застосування прямої дезінформації. Вони підривають основу цивілізованих дискусій, що може неабияким чином впливати на дієздатність політичної системи демократичних держав.

Саме на таких політиків, при чому не важливо на яких – правих чи лівих, роблять ставки світові центри авторитаризму, з врахуванням їхніх слабких місць намагаючись впливати на них за допомогою підкупу, шантажу, незаконного фінансування діяльності або маніпулятивних технологій. Вони чудово розуміють, що популізм може стати ахіллесовою п'ятою сучасних демократичних політичних режимів та глобального демократичного і ліберального порядку в цілому і сподіваються, що це сприятиме поступовому відходу від демократії, а згодом і остаточному руйнуванню демократичних політичних систем.

Особливу небезпеку для країн сталої демократії і загалом для світового ліберального порядку становить правий популізм, особливо в частині негативного впливу на сукупність ідей, законів і трансграничних заходів безпеки, які дозволили цивілізованому світові процвітати, одночасно просуваючи загальні цінності демократії, відкритості і верховенства права. Він може вести до авторитаризму, оскільки приходячи до влади в умовах демократії, популісти прагнуть узурпувати її.

Одним з прикладів є Віктор Орбан в Угорщині, яку, разом зі своєю партією Фідес, фактично захопив майже 15 років тому. Це результат поєднання популізму зі несталою демократичною політичною культурою. Особливістю було те, що популізм мав націоналістичні риси, а у політичній системі, яка згодом сформувалася, було обмежено багато демократичних процедур. Він назвав її «неліберальною демократією», по суті побудувавши політичний режим гібридного типу.

Орбан знайшов сприятливий ґрунт для своєї програми. Угорській демократії на той час було лише 20 років. Підтримка сильної держави, заснована на комуністичній спадщині, все ще була поширеною серед громадян і політиків. Незважаючи на національні та міжнародні зусилля підтримувати плюралістичну демократію, авторитарні складники залишалися в політичній культурі.

Іншим прикладом є Дональд Трамп. Якщо Орбан скористався ще несталими демократичними традиціями в Угорщині, то Трамп хоче зруйнувати саме сталі основи американської демократії. На шляху до свого ймовірного другого приходу до Білого дому він зробив майже ручною Республіканську партію, чого з нею майже

ніколи не траплялося. Іншими словами, ціла партія підпала під вплив популізму і це є дуже поганим сигналом.

Наразі залишається питання – наскільки американській політичній системі і принципам державного управління вистачить міцності упиратися деструктивним популістським впливам Трампа.

Отже, проблема, що зростає, полягає у тому, що популісти починають сприйматися не тільки громадянами, які лишаються поза кривою передбачуваного прогресу ліберального порядку, але й представниками політичного істеблішменту.

Популізм з соціально-політичної точки зору є серйозною проблемою і має як локальні, так і геополітичні наслідки. Він є глобальною силою, на яку треба зважати. Проте, ситуація може змінитися, оскільки популістська реакція породила свою власну зворотну реакцію. Саме на це треба звертати увагу і робити акцент усім здоровим силам, що представляють глобальний демократичний порядок.

Зрозуміло, що зараз іде важке змагання між правими і лівими популістами з одного боку і традиційними поміркованими політичними силами, – з іншого. Якщо демократичний світ потроху починає мобілізацію проти авторитарних викликів і реагує на зовнішні загрози, то популізм роз'їдає демократичні цінності зсередини. Проте, треба зазначити, що дані проблеми взаємопов'язані.

У досягненні своїх цілей авторитарні наддержави прагнуть посіяти хаос у відносинах між демократичними країнами, посилити кризові явища суспільного напрямку, послабити ефективність функціонування демократичних інститутів, у тому числі підтримуючи різноманітні популістські рухи, тим самим, поступово повернути частину держав до антиліберальних і антидемократичних засад, що підкреслює особливу небезпеку для молодих, нових сучасних демократій, які є доволі крихкими і неконсолідованими.

Зростання популізму, поява популістських політиків, партій та рухів базуються на уявленні громадян про те, що прийняття політичних рішень та політика не спрямовані на розв'язання їхніх проблем та викликів, з якими вони стикаються щодня.

Отже, лідери, передовсім, провідних демократій світу мають показати, що вони сприймають демократію серйозно, і довести громадянам, що сприйняття політики і загалом демократії є неправильним. Це є особливо важливо в контексті зростання світового авторитаризму, який вже показує, що готовий просувати свої інтереси не тільки політико-ідеологічними засобами, але й силовим шляхом.

БАЛАБАН Ростислав,
канд. політ. наук, провідний
науковий співробітник,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ

Реформа децентралізації – одна з найбільш розпіарених в Україні, і це стало частиною її характеристики. Про неї довго говорили, а фактично і не розпочинали. Тому вже перші кроки у цьому напрямі сприймалися як успіх. Специфіка ситуації полягала в тому, що особливого супротиву потенційній реформі не було, але не було і провайдера, хоча загальна риторика політичних акторів зводилася до необхідності впроваджувати децентралізацію і самоврядність.

Спроби децентралізації відбувались у 1997 р., 2005 р., 2008–2009 рр. [1, с. 7]. Очевидно, вони були пов'язані з необхідністю модернізації успадкованої радянської моделі управління, а також з інтересами політичних груп, які прагнули закріплення каналів власного впливу. Проте реально відбувалась концентрація і централізація. «Центр» домінував над регіонами в контексті розподілу ресурсів. Так, трансфери з центрального бюджету в регіони ще у 1995 р. сягали до 96,8 % від усіх надходжень. У своїй статті 2012 р. Б. Данилишин зазначав про абсолютну концентрацію фінансів і повноважень [2]. О. Рафальський констатував, що де-факто в Україні зберігається централізований принцип управління, незважаючи на декларування намірів [3, с. 24]. Це зумовлювалось низкою причин. По-перше, радянськими уявленнями і практикою, коли «центр» все знає, розподіляє, контролює. При цьому еліта була похідною від радянської політичної школи, яка інших моделей не знала. По-друге, прагненням до збереження власної впливовості як способу самозбереження при владі і дотичності до ресурсу, як форма збагачення. По-третє, політичні групи, політичні проекти (партії і еліти) прагнули стати «столичними», в тому числі для управління згаданим централізованим ресурсом. Про це В. Романова та А. Умланд пишуть так: «... була боротьба за владні ресурси між політичними акторами на центральному рівні, які прагнули підпорядкувати субнаціональних політичних акторів для зміцнення власних позицій у центрі» [4, с. 106]. Місцева еліта, в кращому випадку, шукала «зв'язків» із

політичною елітою з центру, прагнула продемонструвати свою «слухняність», щоб здобути частину ресурсу при перерозподілі або хоча б залишити наявний.

Поштовхом до реформ стали гасла і настрої Революції Гідності (2013-2014 рр.) про необхідність змін, оновлення, справедливості тощо, на базі яких виграв президентські перегони П. Порошенко в 2014 р. з гаслом «по-новому». Також до парламенту прийшли не те що нові політичні актори, скажімо перефарматизовані, але на гаслах змін і реформ і сприймалися як нові, зокрема партія «Народний фронт», «Блок Петра Порошенка», Об'єднання «Самопоміч». Разом з тим на наступних президентських перегонах 2019 р. чинному президенту потрібно було продемонструвати, що ж реалізовано «по-новому». Крім того, було прагнення у виборчих перегонах заручитися лояльністю і підтримкою регіональних еліт, яким передавався ресурс через децентралізацію. У виборчих кампаніях відійшли від практики вибудовування залежної адміністративної ієрархії, хоча це ще повністю не виключало використання адміністративного ресурсу.

Відтак у 2014 р. децентралізація розпочалася з ухвалення законів та змін до Бюджетного та Податкового кодексів, а в лютому 2015 р. – Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [5, с. 45].

Незважаючи на загальний позитивний фон щодо реформи децентралізації, аналітики називають низку негативних ознак. Серед них: слабка комунікація між владою і громадами; неспроможність новоутворених громад; неефективне використання фінансів; низька якість кадрів [6, с. 25]. Заради справедливості зазначимо, що новоутворені суб'єкти не можуть бути «стерильними». Вони відтворюють наявні недоліки державно-управлінської і політичної систем. М. Горбатюк наголошує на низькій якості кадрів. З одного боку, потрібно визначитись, що таке «низька якість», з другого, це не означає, що в інших органах, у тому числі і центральних, – висока або якась унікальна їх якість. Кадри як такі не могли існувати законсервовані, а потім стати джерелом заповнення вакансій. Також потрібно розуміти, що наявність диплома, стажування і т. ін. не забезпечує «високу якість» кадрів, бо це лише супроводжуючі ознаки. Кадри готуються і виховуються системою. Якщо система вражена відсутністю конкурентності, прийняттям управлінських рішень через «договорняки», якщо метою і мотивацією учасників лише самозбагачення; якщо кар'єрне зростання відбувається через «кумівство» чи псевдо «соціальний ліфт», то і кадри готуються (відбираються) саме відповідно до формату. Тому навіть таке питання, як кадри на місцях

передбачає реформування системи в цілому, оскільки при збереженні вад вона генеруватиме ті самі проблеми. Те саме і стосовно ефективності використання ресурсів. Якби ресурси застосовувались ефективно і раціонально, то не виникало би питання їх перерозподілу, пошуку форм контролю, створення антикорупційних органів тощо. Зазначимо, що реанімування територіальних громад, надання їм повноважень, зокрема управлінських, у тому числі певного ресурсу, штатного розпису – створило майданчик для залучення кадрів, зрештою виховання і т. ін.

Дійсно, місцеві органи «вражені» демонстративним використанням ресурсу – роблять те, що буде видно більшості (фарбування, парки, клумби, бруківка). Такі заходи теж важливі, але вони не мають виключати те, що може бути стратегічно важливим для громади в перспективі, скажімо ремонт чи заміна гідровузола, утеплення тепломереж, які насправді не очевидні більшості. Також з'явилась практика «швидкого» використання грошей. Публіцистично це називають списання коштів, коли закупають щось коштовне і часто не критичної потреби, як, наприклад, скандальне придбання дорогих барабанів чи овочерізок у бомбосховища, які стали символом недбалого використання ресурсів.

Між іншим, створення, а точніше оновлення територіальних громад, це лише розбудова майданчика, на якому реалізовуватимуться різні практики. І гарантій, що вони будуть виключно позитивні і успішні, – немає.

Запобіжником може стати реальний публічний контроль, який може бути створений не згори, а лише через розвиток громадянського суспільства, що включає місцеві вільні засоби комунікації (вільні ЗМІ вже не охоплюють увесь сегмент інформаційного поля); наявність сталих місцевих розвідувачів; місцеві публічні конкуруючі групи інтересів і тиску. Ми відстоюємо тезу, що таке громадське середовище потребує розвинутого економічного середовища. Не в сенсі наявності великого підприємства, а в розумінні наявності великої кількості самостійних суб'єктів господарювання, які будуть ресурсними не тільки для територіальної громади, а й спроможними добровільно підтримувати громадські ініціативи.

Безумовно, потрібний певний рівень політичної культури з відповідною комунікацією і порозумінням, що називається делеберативна демократія, щоб уникати таких ганебних практик, як вбивство Катерини Гандзюк (2018 р.) або підриг гранати в Керецькій селищній раді.

Недоліки реформи децентралізації, названі М. Горбатюком, а також констатація В. Романовою та А. Умландом, що на першому етапі реформ не вдалось повною мірою забезпечити спроможність ОТГ до надання якісних публічних послуг [5, с. 47], уже достатні підстави для визнання реформи неуспішною. Проте зберігається позитивний тренд щодо оцінки реформи. Припускаємо, що існує потенціал очікування і запиту, проте це не гарантує подальшої успішності.

Загрозою згорання реформи була нова політична кон'юнктура на межі 2019 р. з обранням Президентом України В. Зеленського, оскільки реформа децентралізації асоціювалася з його політичним опонентом і попередником на посаді Президента П. Порошенком. У той період почались з'являтися меседжі про можливість запровадження інституту префектів, що могло передбачати переформатизацію реформи. Проте початки суб'єктності і їх незаангажованість централізовано на одну політичну силу, абстрагування від заслуг П. Порошенка та, на жаль, активна фаза військового нападу на Україну російської федерації 24 лютого 2022 р. відклали питання переформатизації реформ, оскільки на порядку денному була оборона і протидія окупації України.

В умовах нової фази війни збільшилась кількість громад із критичним рівнем фінансової стійкості. У 2021 р. 75% громад отримали базові дотації з центрального бюджету, а в 2023 – 84% [7].

Базові дотації отримують громади, які мають індекс податкової спроможності менше 0,9%. Громади, у яких індекс податкової спроможності від 0,9 до 1,1%, не отримують дотацій і не передають до центрального бюджету. Громади з індексом більшим за 1,1% віддають частку до державного бюджету.

Зазначимо, що модель, за якої при зростанні (збагаченні) територіальної громади частину надходжень потрібно віддавати, не стимулює до «заробляння грошей», як ми сказали, збагачення і відповідно зростання спроможності і стійкості. Насправді має існувати інструмент, коли територіальні громади самостійно можуть мобілізувати місцеві податки, залучати інвесторів, аж до запрошення відкриття підприємств на їх території. Саме в такому варіанті суб'єктності ми вбачаємо спроможність.

Війна росії проти України змінили звичну картину навіть у царині спроможності. Промислово розвинуті громади Запорізької та Харківської областей стали дотаційними із зрозумілих причин – через активні обстріли та наближення лінії фронту. Маріупольська та Енергодарська громади, що були в першій десятці фінансово

спроможних, потрапили під окупацію. Так, під тимчасову окупацію потрапило 126 громади (8,7%). Станом на жовтень 2023 р. у 181 громаді утворена військова адміністрація.

Проте черговий рік війни не зупинив процес становлення децентралізації, оскільки вона не обмежується лише стартовим пакетом законів.

У 2023 р. ухвалений в першому читанні проєкт Закону щодо вдосконалення участі місцевого самоврядування у міжнародному та транскордонному співробітництві, що в подальшому забезпечить суб'єктність громад і інструмент для вищої спроможності. Тим часом 379 громад уклали договори про побратимство або солідарне партнерство з муніципалітетами інших країн. Це мізерна частка громад, але в перспективі позитивний досвід може бути поширений.

У 2023 р. прийнятий Закон, який спрощує процедури встановлення меж населених пунктів. Він прибирає чинне з 1981 р. радянське регулювання, є технічним моментом, але важливим з низки причин. Також набув чинності Закон України «Про географічні назви», який більше стосується культурного аспекту, щодо відновлення історичних назв, при потребі зміни, але певним чином додає суб'єктності територіальним громадам у цьому профілі.

Надзвичайно важливо, що у 2023 р. ухвалено Закон України про службу в органах місцевого самоврядування, який упорядковує і систематизує важливі правила в цій сфері.

Також ухвалені зміни до Закону про співпрацю громад, що теж легально розширює поле діяльності і можливостей і додає до їх суб'єктності. З 2014 р. таких договорів укладено 1000. За 2023 р. 100 громад підписали зазначені договори.

На 2023 р. припала відміна податкових пільг для бізнесу, що були доречними і вимушеними під час активної фази нападу росії на Україну в 2022 р., а сьогодні є адекватною дією. На неокупованих територіях працює і відновлюється бізнес, який наповнює бюджети, – зменшує загальне навантаження нехватки ресурсів.

Зрозуміло, що у військовий час потрібно концентрувати ресурс для оборони, захисту і відновлення. Так, у 2023 р. було прийняте рішення повернути «військовий ПДФО» до державного бюджету, що було частиною місцевих фінансів і складало значимі ресурси. Така дія цілком виправдана під час реальної війни. Звичайно, вона обмежує фінансовий потенціал громад, але цілком об'єктивно, що без захисту військових потреб може в принципі зникнути потреба ремонту стадіону. Тому вона на нинішньому етапі виправдана. Маркером продовження реформи децентралізації буде те, що після перемоги

України відбудеться повернення ресурсу в громади чи відбудова буде на основі централізації і концентрації ресурсів.

Обласні, міські, селищні та сільські ради отримали право здійснювати місцеві внутрішні запозичення (селищні та сільські громади раніше не могли цього робити). Це важливий крок у становленні суб'єктності і надання фінансового інструменту, за яким і відповідальність. Сам фінансовий інструмент не гарантує спроможності, але є її фактором.

Бачимо, що 2023 р. видався багатим на законопроекти і зміни в царині децентралізації, але є і лакуни, що вже фактично відтерміновані.

Так, перспективним є розробка законодавства щодо деокупованих громад з метою відновлення самоврядування і запуску економічного відновлення.

Також проект Закону про оновлення державної регіональної політики в умовах відновлення регіонів та територій від наслідків повномасштабної збройної агресії проти України (№ 9241) – парламент не розглядав у 2023 р.

Аналогічно, як і «військове ПДФО», так і Державний фонд регіонального розвитку в 2023 р. передали на армію, а в 2024 р. він не передбачений у бюджеті. Знову робимо поправку на військовий стан і відкладаємо на не визначений період.

Також законопроект про адміністративний збір (№ 4380), що міг вплинути на місцеві бюджети, залишається без розгляду як не використаний потенціал.

Різноманітні практики різних територіальних громад у пошуку додаткових ресурсів, реалізації проектів мають стати синергією спільного успіху. Проте в каталозі успішних практик на спеціалізованому ресурсі «Децентралізація» лише 800 публікацій (відео, новини, репортажі, статті, інтерв'ю) з 2014 р. [8], що насправді дуже мало. Це означає, що вони або відсутні, або не налагоджена комунікація з обміну позитивним досвідом.

До позитивних надбань.

Європейські партнери позитивно оцінюють реформу децентралізації. Зокрема, Європарламент 2 лютого 2024 р. ухвалив резолюцію, в якій згадується децентралізація в Україні як найуспішніша реформа 2023 р. Також у звіті Європейської комісії 8 листопада 2023 р. відзначено громади як опору державної стійкості. Ці тези опосередковано говорять про системну значимість децентралізації, але значною мірою є комплементарними. Разом з тим відповідність європейським параметрам у майбутньому забезпечить адаптивність при євроінтеграції.

Серед позитивних надбань – оцінка зниження конфліктного потенціалу між центром і периферією [4, с. 108]. Фактично це усунення проміжної ланки в бюджетуванні між центральним бюджетом і громадами у вигляді обласного рівня, що додає прозорості і суб'єктності, а значить, і потенціал спроможності, а також визначення податків, що надходять до бюджету ОТГ. Відповідно усі ОТГ отримали свої бюджети. Тема зрозумілих і визначених місцевих податків потребує окремого розгляду і є системною у формуванні суб'єктності та спроможності громад. Ідеальною у цій частині буде ситуація, коли апарат ОТГ ставатиме на захист і розширення бази публічних надходжень на противагу «наїздам» контролюючих органів, які, на жаль, відбуваються і під час війни.

Реформа децентралізації та зростання суб'єктності і спроможності громад не привели до відцентрових стимулів. Оцінюється, що відбулась територіальна консолідація і підвищення стійкості держави. Допускаємо, що це не тільки завдяки реформі і спроможності громад, а й національному характеру, який демонстрував консолідацію і чітку самоідентифікацію у фазі активної війни проти України.

Також зазначимо, що Україна і суспільство переживає досвід, пов'язаний із вимушено переселеними особами, які запустили інтегруючий процес, змінюючи регіони проживання, і аналогічно в бізнесі з підприємствами, які релокуються. Крім людського фактору, є фактор участі територіальних громад, що потрібно ще досліджувати.

Інституційні зміни дали змогу самоврядуванню на рівні територіальних громад зробити внесок у територіальну оборону.

Незважаючи на продовження війни росії проти України, наявні оптимістичні прогнози щодо загальних ресурсів місцевих бюджетів у 2024 р. Вони оцінюються на 90 млрд грн більші за розрахунки на 2023 р. Зазначимо, що це номінальна спроможність, яка, щоправда, не рівномірна серед всіх громад. Але саме ефективне і раціональне їх використання продемонструє реальну спроможність, підсумки якої підіб'ємо за рік.

Спроможність громад у діях, а не лише в наявному ресурсі.

Список використаних джерел

1. Нагірний В., Васильченко С., Мироненко Є., Денисенко В. Партії регіонів. У що і як грають регіональні групи впливу на полях незавершеної децентралізації. Український інститут майбутнього. 2021. 80 с. URL: <https://uifuture.org/publications/dopovid-vidnosnyukuueva-i-regioniv-perezavantazhennya/> (дата звернення: 11.03.2024).

2. Данилишин Б. Регіоналізм в Україні: реальність і перспективи. *Дзеркало тижня*. 2012. 15 червня. URL: https://zn.ua/ukr/internal/ regionalizm_v_ukrayini_realnist_i_perspektivi.html (дата звернення: 11.03.2024).
3. Рафальський О. Регіоналізм в Україні: проблеми і перспективи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. Вип. 46. С. 22–29.
4. Романова В., Умланд А. Відносини по лінії центр-периферія в Україні: ресурси підвищення стійкості держави. *Політичні дослідження*. 2023. № 2 (6). С. 103–122.
5. Романова В., Умланд А. Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 41–51.
6. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 22–40.
7. Березюк К. Бюджети розвитку чи війни: як змінилася фінансова спроможність громад. *Чесно*. 2024. 21 лютого. <https://www.chesno.org/post/5880/> (дата звернення: 11.03.2024).
8. Децентралізація. офіційний сайт. <https://decentralization.ua/success-stories-table> (дата звернення: 11.03.2024).

НІКІТЕНКО Віталіна,

д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет

АНДРЮКАЙТЕНЕ Регіна,

доктор PhD соціальних наук (менеджмент),
лектор Литовського університету спорту, Литва

ВОРОНKOVA Валентина,

д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ ЗА ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифровий гуманізм поєднує цифрові технології з гуманістичними цінностями, які забезпечують збалансований розвиток суспільства і

технологій. Проте, існують певні проблеми, які виникають у зв'язку з цифровим гуманізмом у добу цифровізації та глобалізації: 1) Глобальна нерівність у доступі до цифрових технологій має місце у добу глобалізації, яка створює розрив між країнами та в межах країн, обмежуючи можливості деяких соціальних груп та регіонів. 2) Приватність та безпека даних, у контексті якої цифровий гуманізм вимагає захисту особистої приватності та безпеки даних, так як у добу глобалізації, коли дані перетинають кордони, захист особистих даних стає складнішим завданням через різноманітні правові системи та підходи. 3) Цифрова відчуженість, в основі якої зростаюча роль технологій, яка може викликати відчуття відчуженості у суспільстві, коли люди можуть відчувати втрату спілкування та зв'язку через велику залежність від електронних пристроїв. 4) Автоматизація та втрата робочих місць, так як цифрова трансформація призводить до автоматизації багатьох процесів, що може призвести до втрати робочих місць, особливо у секторах з низьким кваліфікаційним порогом. 5) Алгоритмічна несправедливість, в основі якої розробка та використання алгоритмів, яка може призвести до несправедливого або дискримінаційного оброблення даних, що загрожує принципам гуманізму. 6) Культурна гомогенізація, так як глобалізація може призвести до зменшення культурної різноманітності, оскільки деякі культурні вирази можуть бути заглушені або замінені більш популярними та комерціалізованими формами. Ці проблеми вимагають комплексного підходу та спільних зусиль урядів, громадськості та приватного сектору для забезпечення того, щоб цифровий гуманізм відповідав наріжним камнем гуманізму, таким як захист прав людини, свободи та гідності.

Поєднання термінів «цифровий» і «гуманізм» може вказувати на використання цифрових технологій з метою покращення якості життя людей і сприяння їхньому гармонійному розвитку. Проаналізуємо способи, завдяки яким можна досягти їх об'єднання та гармонії: 1) Розвиток людських можливостей відбувається у контексті використання цифрових технологій з метою розвитку освіти, медицини та інших сфер, що сприяють здоров'ю, навчанню та саморозвитку. 2) Сприяння інклюзивності, яке виступає способом забезпечення доступності цифрових технологій для всіх шарів суспільства, незалежно від їхнього соціального, економічного чи фізичного стану. 3) Захист приватності та етичний розвиток технологій, що включає забезпечення використання цифрових технологій, які б не порушували особисту приватність і не призводили до виникнення етичних проблем. 4) Підвищення ефективності громадських служб, в основі яких використання цифрових інструментів для оптимізації діяльності

урядових органів, щоб забезпечити більш ефективно та гуманно надання послуг громадянам. 5) Створення засобів взаємодії та співпраці, в основі яких розробка та впровадження цифрових платформ для сприяння співпраці, обміну інформацією та культурним обміном між різними групами людей. 6) Розвиток електронної демократії, що націлене на використання цифрових технологій для забезпечення участі громадян у політичному процесі та прийняття рішень. 7) Збереження культурної спадщини, в основі якої використання цифрових технологій для документування, збереження та поширення культурної спадщини та історичних знань.

Поєднання цифрових технологій з гуманістичними цінностями відкриває широкі можливості для покращення якості життя та створення більш гармонійного суспільства. Поєднання термінів «цифровий» і «гуманізм» може бути реалізоване через різні концепції та підходи. Приведемо приклади таких концепцій: 1) Концепція етики технологій ставить за мету розвиток технологій на основі гуманістичних принципів, акцентує увагу на відповідальному використанні технологій, урахування їхній вплив на людей і суспільство. 2) Концепція цифрової гуманістичної освіти, спрямована на включення гуманістичних цінностей у навчальні програми з інформаційних технологій, щоб створити нове покоління фахівців, які розуміють значення людського фактору в цифровому середовищі. 3) Концепція соціально-цифрового гуманізму, яка прагне збалансувати розвиток технологій з потребами людей, ставлячи акцент на покращенні якості життя, враховуючи вплив цифровізації на соціальний та емоційний стан суспільства. 4) Концепція цифрового гуманізму медіа, яка спрямована на розвиток медіа-середовища, яке підкреслює гуманістичні цінності, такі як рівність, інклюзивність, етика та культурна різноманітність, в контексті використання цифрових технологій. 5) Концепція гуманістичного дизайну інтерфейсів, яка спрямована на створення користувацьких інтерфейсів та продуктів, які враховують потреби та можливості людей, покладаючи акцент на їхню комфортність, безпеку та емоційний добробут. Ці концепції демонструють, як злагоджено поєднуються терміни «цифровий» і «гуманізм» у різних сферах життя та розвитку суспільства. Концепції цифрового гуманізму демонструють, як цифрові технології можуть бути використані для покращення якості життя людей та розвитку суспільства з урахуванням гуманістичних цінностей і потреб. Концепції можуть виявитися в різних сферах:

1) Цифровий гуманізм у сфері освіти підтримує індивідуалізоване навчання та розвиток учнів, використовуючи технології, щоб створити більш доступне, цікаве та адаптоване до потреб навчання

середовище. Наприклад, цифрові платформи можуть надавати персоналізовані матеріали для кожного учня, враховуючи їхні індивідуальні можливості та потреби.

2) У сфері медицини цифровий гуманізм означає використання технологій для поліпшення якості медичної допомоги та забезпечення кращого спілкування між лікарем і пацієнтом. Наприклад, цифрові системи збору та аналізу даних можуть допомагати лікарям швидше діагностувати та лікувати хвороби, а також забезпечувати більш ефективну обмін інформацією про стан пацієнта.

3) У сфері соціальних послуг цифровий гуманізм може означати використання технологій для полегшення доступу до послуг і ресурсів для людей, які перебувають у вразливому стані. Наприклад, цифрові платформи можуть допомагати координувати допомогу мігрантам, біженцям або людям з обмеженими можливостями, забезпечуючи їм необхідні ресурси та інформацію.

4) У сфері культури та мистецтва цифровий гуманізм може означати використання технологій для збереження та збагачення культурної спадщини, а також для створення нових форм виразу та спілкування. Наприклад, віртуальні музеї або арт-проекти можуть допомагати зберегти та розширити доступ до культурних цінностей.

У всіх цих сферах цифровий гуманізм прагне забезпечити баланс між розвитком технологій і збереженням гуманістичних цінностей, сприяючи покращенню якості життя та розвитку суспільства. Теоретичне значення розвитку цифрового гуманізму полягає в формуванні та розвитку філософських, етичних та соціокультурних підходів до використання технологій в сучасному суспільстві.

Теоретичне обґрунтування цифрового гуманізму включає в себе дослідження впливу цифрових технологій на людське життя, культуру, освіту, медицину та інші сфери, а також аналіз етичних аспектів їх використання. Загалом, теоретичне і практичне значення цифрового гуманізму полягає в сприянні створенню сучасного суспільства, в якому цифрові технології служать гуманістичним цілям і сприяють покращенню якості життя всіх його членів [1, с. 52–64].

Список використаних джерел

1. Нікітенко В., Воронкова В., Тупахіна О., Сорокіна О. Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishinghouse «Helvetica», 2024. № 18(95). С. 52–64.

ДОДОНОВ Роман,
д-р філос. наук, проф.,
в.о. директора Науково-дослідного
інституту українознавства,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЗМІНА ПАРАДИГМ УПРАВЛІННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ В УКРАЇНІ

Історико-культурна спадщина завжди була, є і буде однією з фундаментальних підстав ідентичності нації. Тому від її збереження на пряму залежить майбутнє народу. Усвідомлення цього факту прийшло не одразу. На початку 90-х років минулого століття, коли внаслідок розпаду СРСР нові незалежні держави почали ділити спільну історико-культурну спадщину, різні країни підходили до цього з різних світоглядно-методологічних позицій. Наприклад, країни Балтії принципово відмежувалися від всього радянського, проголосили себе спадкоємцями Латвії, Литви та Естонії, що існували до 1940 року і були окуповані СРСР за Пактом Молотова-Ріббентропа. Колишні соціалістичні республіки Центральної Азії більш лояльно підійшли до оцінок радянського періоду своєї історії. Ймовірно, цьому сприяв той факт, що стародавня і багата культурна спадщина відповідних народів століттями розпорошувалась між чисельними імперіями, а вирішальний етап їх націогенези прийшовся саме на радянські часи. До того туркмени, узбеки, киргизи і таджики не мали своєї державності, принаймні в таких кордонах і в такому вигляді. Древні культури, але молоді нації не могли дозволити собі розкоші цілковито відкинути радянську спадщину без ризику залишитися взагалі без неї. В ХХІ столітті панівним стає т. зв. постколоніальний дискурс, згідно з яким Радянський Союз був лише «останньою імперією», вихід зі складу якої відкрив перед країнами Центральної Азії широкі перспективи розвитку аутентичних культур, у тому числі в межах ісламу і пантюркізму.

Зовсім іншого підходу дотримувались в Росії, що проголосила себе офіційною спадкоємницею навіть не РСФСР, а всього Радянського Союзу. Після ельцинівських демократичних реформ і нетривалих спроб розбудови власного громадянського суспільства Москва все більше і рішуче занурювалась в безодню неоімперіалізму. Часто створена представниками нетитульних народів «велика російська культура» розглядалась як світове надбання, поширеною стала

практика крадіжки інтелектуальної власності, тобто проголошення «російськими» чужих винаходів і культурних досягнень. Зробивши ставку на відродження імперії Кремль почав з експансії на культурному фронті. Білорусь, Вірменія, Казахстан до останнього часу демонстрували лояльність подібним планам, хоч і тут намітились відцентровні геополітичні зсуви.

Охарактеризувати ставлення до радянської спадщини в Україні, Грузії, Молдові та Азербайджані однозначно складно вже тому, що це ставлення неодноразово змінювалось протягом останніх тридцяти років. Специфікою названих країн є існування в них власної державності ще до проголошення радянської влади і включення до складу СРСР. Тобто націотворчі процеси були штучно перервані на досить високому рівні їх розвитку, а унікальна національна спадщина розчинилася в загальносоюзному «казані». Після 1991 року в Україні почали з юридичних претензій на частку «союзної спадщини», а завершили радикальним поворотом «геть від Москви». До цього слід додати, що зовнішні культурні зв'язки Азербайджана з Туреччиною, Молдови – з Румунією, євроінтеграційні прагнення України і Тбілісі суттєво впливають на ступінь дистанціювання від всього радянського.

На мій погляд, в Україні співіснують три конкуруючих парадигми розуміння історико-культурної спадщини. Від того, до якої парадигми належить той чи інший дослідник, залежить і вирішення ним питання ідентифікації того чи іншого об'єкта спадщини.

Колоніальна парадигма. Дана парадигма виникла внаслідок насадження т. зв. «колоніального дискурсу», відповідно до якого український народ неспроможний на створення власної держави і є лише «етнографічним матеріалом» Російської імперії. Цей дискурс виник наприкінці XVIII – в XIX ст. завдяки старанням офіційних російських історіографів – М. Карамзіна, С. Соловйова, В. Ключевського. Історія українських земель була інкорпорована ними в загальну історію Росії, ранній, домосковський період якої подавався лише як етап цивілізаційної естафети, яку Москва через Київ отримала від Візантії. Сама ж Україна начебто розчинялась серед чисельних «окраїн», що увійшли до складу імперії. Метрополія-Московія асимілювала провінції-колонії, позбавивши їх права не лише на державність, а й на власну історико-культурну спадщину. Усе історичне надбання України-Русі, включаючи матеріальні пам'ятки та нематеріальну культуру, проголошувались спадщиною російською.

Державницька парадигма. Ця парадигма вимагає жорсткого впорядкування спадщини навколо центральної ідеї, а саме – ідеї створення незалежної Української держави. Можна сказати, що

Йдеться про конструювання Українського гранднаратива. Цей концепт постмодерністської філософії означає універсальну систему понять, знаків, символів, спрямовану на створення єдиного типу описів; оповідання про загальну історію в особливому форматі, найчастіше – про історію «з щасливим кінцем». Вже понад два століття українські історики намагалися розробити державницький гранд-нартив, відповідно до якого всі події української історії впорядковувалися навколо власної національної держави. Звідси всі, хто наближав Незалежність, проголошуються героями, всі, хто цьому заважав – злочинцями, а український народ – жертвою.

Втім, у ХХІ ст. українці довели, що є повноцінною нацією з повноцінною державністю і розвинутим громадянським суспільством. Опір російській агресії переконливо про це свідчить. Тому поряд з державницькою парадигмою управління історико-культурною спадщиною, яка ще далеко не вичерпала свою актуальність, з'явилася конкуруюча з нею **постнаціональна парадигма**. Згідно з цією парадигмою, до української культурної спадщини зараховується вся сукупність матеріальної та нематеріальної спадщини, виробленої або знайденої на території України [1]. Такий підхід не суперечить нормам міжнародного права, і ми маємо підстави вважати спадщиною українського народу артефакти трипільців, кіммерійців, скіфів, сарматів, чисельних кочових народів Причорноморського Степу тощо. Як зазначав О. Доній в книзі «Трансформація української національної ідеї», «доведеться сприйняти, що всі культури, які творилися в нас і які належали до російської, польської, угорської, єврейської, австрійської та інших спільнот, – це наша, українська, культура. В відповідно, усі їхні носії – наші. Саме за таким алгоритмом працюють сильні нації – вони максимально залучають до себе інших особистостей, іноді не лише реальних, а й навіть міфічних (як галльські персонажі французького кіно)... Тож збільшуй, а не зменшуй історичний пантеон!» [2, с. 94].

Отже, ідентифікація історико-культурної спадщини не залишається константою ані в просторово-політичному, ані в хронологічному вимірах. Це, скоріше, процес, а не стан, і процесуальна сутність вимагає виокремлення певних етапів, стадій, фазисів розгортання явища, що досліджується. Конкуренція державницької та постнаціональної парадигм демонструють логіку цього процесу.

Список використаних джерел

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.
2. Трансформація української національної ідеї / упор. О. Доній. К.: Наш формат, 2019. 464 с.

КРАВЧЕНКО Алла,
д-р філос. наук, доц.,
завідувач кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-економічний
університет

МИСЛЕННЯ ЯК АТРИБУТИВНА СКЛАДОВА АНТРОПОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

Сьогодні людство стоїть перед низкою загроз, які становлять серйозний ризик для нашого існування і добробуту. Існує кілька глобальних загроз для людства, які викликають серйозне занепокоєння, починаючи від безпосередніх небезпек і закінчуючи довгостроковими проблемами. Серед таких загроз можемо назвати пандемії, військові конфлікти, які переходять з розряду локальних та починають виявляти ознаки глобальних, втрата біорізноманіття, відсутність доступу до ресурсів, кібербезпека, нестабільність політичних режимів, тощо.

Проте, на думку відомого професора історії та доктора філософії Ювала Ноя Харарі, у людства є загрози, які набирають вагу всепланетарного характеру та роблять абсурдними всі національні кордони, локальні інтереси чи бізнесові вигоди. Вчений виділяє, як мінімум, три таких загрози: ядерна війна, зміна клімату та потенційно небезпечні технології [2].

Протистояння цим загрозам, дії та рішення щодо їх мінімізації неможливі на рівні зусиль окремих держав. Пошук шляхів уникнення загроз стане ефективним тільки за умов міжнародного співробітництва. Пошук відповіді, щодо подолання глобальних викликів сучасності вимагає узгоджених зусиль урядів, міжнародних організацій, громадянського суспільства та окремих людей. Співпраця, інновації та проактивні заходи є важливими для збереження майбут-

нього людства та планети. За визначенням Ю. Н. Харарі людство опинилось за падні. Якщо воно хоче вижити, то єдиним способом вирішення цих проблем є співпраця на глобальному рівні. Натомість, поділ цивілізації за національним, релігійним та іншими ознаками робить людство вразливим [2. с. 165–166].

Відповідь на виклики сучасності може бути досягнута не лише через налагодження зовнішньої взаємодії людства, а й через глибоку трансформацію людського духу та свідомості. Замість того, щоб шукати зовнішні рішення, які можуть бути тимчасовими або недостатніми, такий підхід пропонує зосередитися на внутрішньому розвитку людини. Це включає переосмислення та перегляд основних цінностей і ідеалів, які керують її життям і діями. Науковий інтерес викликає запропонований філософами В. О. Ананьїним та В. В. Горлинським концепт екзистенційної безпеки представлений як теоретична основа «...формування пізнавальної парадигми, що розширює межі дослідницьких можливостей, відкриває нові шляхи вирішення проблеми» [1. с. 37].

Науковці стверджують, що основним джерелом екзистенційних загроз є не самі технології або природні явища, а людське мислення, позбавлене моральних та гуманістичних цінностей. За словами того ж Ю. Н. Харарі, щоб вижити в такому світі та забезпечити собі гідне життя, людству знадобиться неабияка гнучкість мислення та величезний запас емоційної стабільності [2. с. 326]. Це мислення, яке ставить особисті і короткострокові інтереси вище за загальнолюдські цінності та життєві пріоритети, може спричинити ризики для людства.

Отже, потрібно переосмислити базові підстави розуміння світу та розробити нову когнітивну парадигму, яка б інтегрувала етичні пріоритети та життєві цінності в систему захисту життя та соціальної безпеки. Ця парадигма має базуватися на фундаментальних знаннях, ідеях та цінностях, які враховують не лише матеріальні аспекти, але й моральні та етичні принципи. У цьому контексті відкриваються «...перспективи вирішення проблеми за рахунок ініціації її глибинних шарів, а саме – смислового, емотивного та ціннісного змісту. За своєю суттю концептуалізація екзистенційної безпеки є підставою переформування парадигми людського мислення на конструктивних ціннісних засадах» [1. с. 37].

Такий підхід стверджує, що, змінивши своє внутрішнє бачення світу та себе, людина може краще розуміти та ефективно реагувати на виклики, з якими вона зіштовхується у сучасному світі.

Отже, когнітивна парадигма екзистенційної безпеки є важливим інструментом у розвитку сучасного суспільства, який дозволяє не лише розуміти потенційні загрози, але й діяти ефективно та морально обґрунтовано для забезпечення безпеки та добробуту людей. Це повинно призвести до більш глибоких та стійких змін як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Одним із ключових аспектів, який гарантуватиме можливість таких змін, має стати адаптація людського мислення до викликів постмодерної епохи. Сьогодні знання є ключовим ресурсом, а мислення виступає як інструмент для їхнього використання. Проте, у процесі розвитку новітніх технологій, обсяг знання, як такого, досяг критичної точки і не може бути засвоєний однією людиною у повному обсязі. Процес засвоєння знань обмежується межами можливостей людського мозку. Тому знання зберігаються на інших ресурсних носіях і використовуються людиною за потреби.

Концептуальною навичкою стає не процес запам'ятовування інформації, а її критичне осмислення. Уміння розуміти інформацію, відрізнити важливе від несуттєвого і з'єднувати фрагменти інформації у цілісну картину світу є критично важливими навичками у сучасному світі. Особливо в епоху інформаційного перенасичення, коли ми постійно зіштовхуємося з величезним обсягом даних та інформації, ці навички стають необхідними для успішного функціонування.

Мислення сьогодні справді можна вважати атрибутивним компонентом антропологічної стабільності, особливо в контексті культурної еволюції та суспільної згуртованості. Адже основними навичками, які будуть затребуваними у світі, що постійно змінюється, будуть навички критичного мислення та інновації, творчості, комунікації та співробітництва, здатності справлятися зі складністю та неоднозначністю [4]. Володіння такими навичками дозволить швидко вчитися новому, пристосовуватися до змін та зберігати холоднокрівність у незнайомих ситуаціях.

Людське мислення, особливо критичне мислення та навички вирішення проблем, дозволяють суспільству адаптуватися до мінливого середовища, викликів і обставин. Завдяки процесу мислення люди спроможні приймати інноваційні рішення, які можуть підвищити стабільність, забезпечуючи виживання та процвітання.

Те, що критичне мислення регулярно входить у топ-десятку найбільш важливих навичок за версією експертів LinkedIn, вказує на його велику значимість у сучасному світі. Критичне мислення вимагає від людини аналізувати, оцінювати та робити висновки на основі доказів і логіки, замість простого прийняття інформації на віру [4].

Мислення сприяє соціальній згуртованості, спілкуванню та обміну ідеями між окремими людьми в суспільстві. Воно допомагає у встановленні спільних норм, цінностей і переконань. Спільні способи мислення сприяють стабільності соціальних структур і зменшують конфлікти всередині спільноти.

Мислення забезпечує передачу культурних знань і практик від одного покоління до іншого. Оскільки люди думають, навчаються та передають знання, вони сприяють безперервності та стабільності культурних традицій. Така передача культурних цінностей і практик забезпечує відчуття ідентичності та стабільності в суспільстві.

Навички творчості, комунікації та співробітництва також пов'язані з критичним мисленням. Як зазначає Е. Лай, творчість, яку можна порівняти з мисленням вищого рівня, вимагає здатності до критичної оцінки інтелектуального продукту, а саме критичне мислення потребує відкритості та гнучкості також є характеристикою творчого мислення [3].

Отже, мислення відіграє вирішальну роль у підтримці антропологічної стабільності, сприяючи адаптації, зміцнюючи соціальну згуртованість, передаючи культурні знання, забезпечуючи інституційне функціонування та сприяючи дотриманню соціальних норм. суспільства, які заохочують і цінують критичне мислення, мають тенденцію бути більш стійкими та стабільними перед обличчям внутрішніх і зовнішніх викликів. Критичне, творче, адаптивне мислення – навичка майбутнього.

Список використаних джерел

1. Ананьїн В. О., Горлинський В. В. Розвиток ідеї екзистенційної безпеки у філософії постмодерну. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2022. Випуск 1(175). Том 1. С. 35–52.
2. Ювал Ной Харарі. 21 урок для 21 століття. К.: BookChef, 2022. 416 с.
3. Lai E. R. Critical thinking: a literature review. *Pearson's research reports*. 2011. June. Vol. 6, no. 1. 49 p.
4. Lambert J. Top soft skills for 2021. LinkedIn. Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/top-soft-skills-2021-jenifer-lambert/> (дата звернення: 14.03.2024).

KAMIONKA Mateusz,
Ph.D., Assistant Professor Department
of Polish-Ukrainian Studies
Faculty of International and Political Studies
Jagiellonian University, Poland

**«NEW» KIDS AT SCHOOL. CHALLENGES OF THE POLISH
EDUCATION SYSTEM TOWARDS YOUNG REFUGEES FROM
UKRAINE, ON THE EXAMPLE OF OLKUSZ COUNTY**

On 1st September 2022 was a pick of hosting young refugees in Polish schools. As back then Minister of Education Przemysław Czarnek said the current number of Ukrainian students in all types of Polish schools is around 200,000, including 40,000 in Polish kindergartens and 160,000 in schools. With those that take part in online Ukrainian education was around 800,000 kids from Ukraine in Poland (Ile Dzieci..., 2022). This huge issue was not forgotten in hybrid war tactic, as since the start of a full-scale war in Ukraine, there is an increasing amount of anti-Ukrainian and anti-Western content on social media, where young people are most active. Only recently, there have been incidents reported in the media about Ukrainian children in schools, as happened in Poland (Idzikowska, 2023) likely related to anti-Ukrainian content on the internet. The majority of these conflict situations between young people are noted in the media, therefore they are a kind of hidden problem. Increasing animosities in third countries impact not only the plight of Ukrainian war refugees, but importantly, the delivery of materiel, humanitarian, military and logistical assistance for the fighting in Ukraine. Therefore, the author conducted research in a typical small town in May 2023 to check the attitude of Polish students towards their peers from Ukraine.

The students which take part in research are residents of the city of Olkusz and the surrounding villages. Olkusz is a city of nearly 40,000 inhabitants in the Lesser Poland Voivodeship in southern Poland. You can safely call it a «typical» city in Poland. The questionnaire was sent to all schools of the Olkusz district thanks to the help of the local administration. The survey was completed by students between May 23 and May 30, 2023. 280 students took part in the study, almost 97% of whom study in Powiat Olkusz. The survey was online (CAWI) and it was fully anonymous and in compliance with full ethical standards. Kids was asked to fill survey in their free time, and they get information for one reason they are doing that. Over 91% of the respondents are students aged 16–18, and 6.5% are people aged 19–21. This shows that practically all

people participating in the study are still at schools. The surveys were sent not only to schools and classes where students from Ukraine study, but also to schools where there is not a large number of kids from Ukraine. Taking into account all of schools and classes for research in the Olkusz District, the research can be considered as representative for the city of Olkusz. The questionnaire was made at google forms and sent to all students in Olkusz, it had 36 questions in which there were four about the respondents. Almost 57% were boys, 43,4 % girls, 96.4% of them are studying in Olkusz region, and almost 92% were in age of 16-18. What is interesting 49,5% of them live in the villages, and only 21,5% were from city between 30-100 thousands inhabitants. Summing up, the research is not representative national wide. Nevertheless, it provides an engaging approach in topic of the attitude of Polish students to their peers from Ukraine in schools.

The most important information from the research:

- 18.6% of students from the Olkusz district believe that Poland should accept refugees from Ukraine. 34.6% answered rather yes, 10.7% rather not. Definitely not 9.3%. However, it's hard to say, answered by 26.8% of respondents.

- When asked «Do you think the majority of refugees from Ukraine who found shelter in Poland will stay after the end of the war», 22.5% answered that they would leave Poland, 43.6% would remain, and 33.9% had no opinion.

- How would you describe your relations with your peers from Ukraine? Definitely positive 13.6%, rather positive 39.3%. rather negative 6.8%, definitely negative 6.4%. It's hard to say, 33.9% answered.

- Would you mind if your friend had a boy/girl from Ukraine? Definitely not 46.1%, probably not 36.4%. Probably yes 1.8%, definitely yes 5.4%. Hard to say 10.4%

- Are you thinking about visiting Ukraine after the end of the war? Probably yes 12.1%, probably not 38.2%. Definitely yes, only 4.3%, definitely not over 30%. It's hard to say, answered by 15% of respondents.

- To the question, Have you noticed anti-Ukrainian content on social media, 46.2% of respondents answered yes, 31.2% said no, it's hard to say, over 22.

Only some of the results were prepared in the theses, but it can already be concluded that Polish youth, especially in smaller towns, were not prepared for such an influx of peers from Ukraine. While young people in larger cities had experience in the international environment (immigrant workers, tourists, or even greater opportunities to travel abroad), in smaller

centers it was much more difficult. It is worth emphasizing the lack of knowledge about Ukraine among young people, thinking in the historical context, but also building their knowledge on social networking sites. Moreover, there is a lack of basic intercultural education in Polish schools.

On the other hand, however, attending only to Ukrainian online schools causes «ghettoidization» of young people and may cause even greater harm to them in the future if their parents decide to stay in Poland. Lack of socialization in the host country at school age may result in a complete lack of acclimatization in the future.

References

1. Idzikowska, U. (2023). *Polsko-ukraińskie konflikty w szkołach. Jak im zaradzić?* (eng. Polish-Ukrainian conflicts in schools. How to deal with them?) *Tygodnik Powszechny*. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/polsko-ukrainskie-konflikty-w-szkolach-jak-im-zaradzic-183068>
2. *Ile dzieci i młodzieży z Ukrainy będzie się uczyć w polskich szkołach od września? Czarnek podał nową liczbę – Głos Nauczycielski* (eng. How many children and teenagers from Ukraine will study in Polish schools from September? Czarnek gave a new number – Teacher Voice). (2022, June 10). *Głos Nauczycielski*. Retrieved August 28, 2023, from <https://glos.pl/ilu-uczniow-z-ukrainy-bedzie-sie-uczyc-w-polskich-szkolach-od-wrzesnia-czarnek-podal-nowa-liczbe>

ALPEISSOVA Sholpan,
PhD in Economics,
associate professor of the Department of Management,
S. Seifullin Kazakh Agro Technical University,
Astana, Kazakhstan

FORCED MIGRATION AS A THREAT OF LOSS NATIONAL IDENTITY

Migration is fundamentally associated with communities experiencing an identity-threatening transition. When a host society receives migrants or external groups, it denies the identity of the latter in terms of language, race, ethnicity, or economic status. Through this process, historically arbitrary characteristics are transformed into primordial ones, becoming a kind of essence [1, p. 87]. Conflict between refugees' cultural identity and their

host culture is one facet of social trauma during the journey. Volkan argues that relocating from one country to another involves the loss of an individual's former identity, and that the displacement experience can be evaluated when the immigrants pass through or resist the mourning process. Chrysanthi Papadopoulou demonstrated through her work in refugee camps how «ethnic», «class», and «group identities» disintegrate in refugee cases. All of these distinctions that could be enormously significant in the homeland lose relevance in refugee camps, and are overwhelmed by the dominant refugee identity [4, p. 41]. The agony of war and displacement is part of the brutal reality of a traumatized community. The reality is something they value as part of their identity and are unable to get over [5, p. 216]. Large-group identity challenges are exacerbated by mass forced migrations, both among refugees and in host communities.

During the migration process, almost everything is shattered: social and cultural surroundings, family, and personal identity. In the absence of a clear identity for the forced migrants, refugees serve as a blank slate for the formation of the host country's culture [3, p. 102]. Refugees face challenges in preserving their cultural identities and networks. According to Maier and Straub, the asylum seekers appeared to be hurled back to a biographical «zero» point from which they had to essentially redone their whole identity, as a result of tremendous stress and forced relocation. The degree of their trauma and loss was most likely beyond the ability of any individual, social, cultural, or religious idea to comprehend and integrate. There is sometimes a displaced perspective where they forget who they used to be. is a kind of shedding of their preflight identity, and following a brand-new life path in the host community [8, p. 301]. Here we may ask about the role of the host community in reconstructing the collective identity of forced migrants.

Then, how does this lead to the establishment of what could be identified as us and them? Anastasia Zissi highlighted the cognizance of identity as a process, and Porobić pointed out that, in migration, the process of transforming identity frequently begins long before departure [3, p. 107]. Persecution on ethnic or group grounds, for example, is a threat to identity. Migrants in general and forced migrants in particular, are forced to reconsider their identity; this can impact their collective perspective and their existence in the host community. Shame may arise as a result of the many types of torture suffered in the home country.

However, it is exacerbated by the painful asylum process and having to adopt a new frequently-devalued social identity as an asylum seeker. The process of migrating may be a humiliating experience in itself. Individual and social identities are at risk of being denied due to systemic

trauma related to legal and cultural practices of exclusion [2, p. 119]. Accordingly, the physical, social, and political isolation that is prevalent upon arrival contributes to reinforcing terrible feelings of invisibility and disconnectedness. Communities of Origins Most displaced people have witnessed violence in their home country, including the loss of family members, horrid murders, the destruction of their property and employment, and persecution [5, p. 218].

As noted by Du and Wittmer, loss attributed to the refugee experience encompasses not only the death of loved ones and the loss of residence, but also the instability of life and biography at the individual, collective, and generational levels. In this context, argue how families should recognize the dangers of violence alongside the consequences of economic risks, such as losing noncoal assets if everyone at the same time. Additionally, it is not simply what is lost while leaving one's home that causes disruptions in familial and cultural systems, but also separations from family and ethnic groups in hazardous refugee camps throughout the migratory process [6, p. 30].

Communities of Refugees the experience of war is other perceived and manifested collectively, involving the sharing of collective memories and identity, collective sorrow, and collective rage. According to Kanagaratnam, Rummens and Toner, forced migrants express their grief collectively, as a result of being part of a cultural community rather than as individuals. When it comes to war, genocidal trauma does not only target a group but is also perpetuated by a social group. They are the victims' group and the attackers' group. Both groups belong to the same society, and are part of the same cultural environment. This leads to the destruction or at least drastically acts the nature and «character» of the society in which it occurs [3, p. 86].

In this way, Hamburger and his co-authors have described social trauma in terms that necessitate the participation of the «social environment», implying that traumatized individuals are members of a social group that is being persecuted and has a dened, established identity. Additionally, both groups usually belong to the same «overreaching society». Moreover, social trauma can exist and continue collectively, creating trans-generational elects such as post-traumatic stress, feelings-of-belonging di5culties, and the absence of social and political trust. Accordingly, it has been observed that trust, shame, and betrayal in interpersonal bonds are increasingly major concerns for refugees following their multiple trauma exposures during warfare, displacement, and resettlement [7, p. 578].

This can be related to the consequence of trauma for the community of refugees itself and the host community as well. From a collective perspective, there is a propensity within the community of displaced persons to equate patriotism with war-related sorrow, which can also be extended to disparaging individuals who are externally viewed as non-sarers. Trauma can also be manifested through convicts caused by disagreements between forced migrants. The disagreement is expressed regarding beliefs that certain people had not soured from the war as much as others, or had not participated in and fought as much for ‘the cause’ as others. Host Communities Trauma is not only the duration preceding and following migration but also the period following arrival in host communities.

Referents

1. Alexander J. C. (2020a) Civil Sphere and Transitions to Peace: Cultural Trauma and Civil Repair. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, vol. 35, no 1, pp. 85–93.
2. Goldsmith R. E., Martin C. G., Smith C. P. (2022) Systemic Trauma. *Journal of Trauma & Dissociation*, vol. 15, no 2, pp. 117–132.
3. Hamburger A., Hancheva C., Ozcurumez S. (eds) (2019) *Forced migration and social trauma: interdisciplinary perspectives from psychoanalysis, psychology, sociology and politics*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
4. Hamburger A., Hancheva C., Volkan V. D. (2021) *Social Trauma: An Interdisciplinary Textbook*, Springer, pp. 35–60.
5. Kanagaratnam P., Rummens J. A., TonerVA, B. (2020) We Are All Alive. But Dead: Cultural Meanings of War Trauma in the Tamil Diaspora and Implications for Service Delivery. *SAGE Open*, vol. 10, no 4, p. 215-221.
6. Lambert J.E., Alhassoon O.M. (2015) Trauma-focused therapy for refugees: meta-analytic eendings. *Journal of Counseling Psychology*, vol. 62, no 1, pp. 28–37.
7. Murray K. E., Davidson G. R., Schweitzer R. D. (2021) Review of Refugee Mental Health Interventions Following Resettlement: Best Practices and Recommendations. *American journal of orthopsychiatry*, vol. 80, no 4, pp. 576–585.
8. Pearlman W. (2018) Becoming a Refugee: Rejections on Self-Understandings of Displacement from the Syrian Case. *Review of Middle East Studies*, vol. 52, no 2, pp. 299–309.

КЛИМЕНКО Олена,
д-р соц. наук, проф.,
провідний науковий співробітник,
Інститут соціології НАН України

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Люди протягом усього життя суспільства переживають травми соціального характеру – такі як війни, збройні конфлікти, що провокують вимушену міграцію та переміщення великих мас населення, котре рятується від бойових дій. Численні дослідники звертають увагу на взаємозв'язок між досвідом переживання соціальної травми та соціальним контекстом, що породжує цей досвід. Так, травматичний досвід зумовлює «соціальне буття» людини, у процесі якого вона набуває нових властивостей особистості та напрацьовує принципово нові стратегії поведінки (підбирає оптимальні для неї форми соціальної взаємодії). Травматичні ситуації призводять до того, що соціальний простір відчужується від людини. Особливо це гостро переживають діти, які не в змозі впливати на навколишню ситуацію та дії свого близького оточення і вимушені підкорятися волі дорослих. Звідси розвивається глобальне відчуття «відчуження» від соціального простору «загалом», що загрожує негативними наслідками та викривленням процесів соціалізації.

Міграція сьогодні, за умов триваючої російської збройної агресії проти української державності, є однією з найважчих макросоціальних проблем, яку переживають країни європейської спільноти. З часів Другої світової війни Європа вперше зіткнулась з настільки масовим переміщенням людей, з лютого по серпень 2022 р. з України виїхало 8,2 млн., які добровільно чи вимушено залишають територію тривалого проживання та переселились в інший культурний простір, що у багатьох випадках супроводжувалось переживанням посттравматичного стресу. У 2023 р. різниця між тими хто виїхав і тими хто повернувся становила 2,3 млн. [2]. Посттравматичний стрес тісно пов'язаний з концепцією травми Н. Смелзера, що передбачає переживання тривоги з подальшим збалансованим витрачанням адаптаційних резервів [3, с. 33]. Адаптаційна енергія не безмежна, і якщо стресор постає як хронічний чинник, то настає виснаження. На цій стадії власних ресурсів організму мало і потрібна допомога ззовні. На думку Н. Смелзера під особистісним адаптаційним потенціалом необхідно розуміти індивідуально-психологічні характеристики особистості, що дозволяють диференціювати людей за рівнем стійкості до соціальної травми [3, с. 35].

На думку Дж. Александера ключовим ресурсом людини під час проживання травматичної ситуації є стійкість до зміни типу соціальної

взаємодії в рамках нетрадиційного соціокультурного простору, що залежить від індивідуального рівня соціальної адаптованості [1, с. 12]. Соціолог пропонує розглядати адаптаційні ресурси особистості як низку її соціальних характеристик, набутих в процесі соціалізації, що визначають ступінь адаптованості особистості у конкретних соціальних умовах. Уточнимо, що на сучасному етапі розвитку уявлень про адаптаційні механізми за результатами низки соціологічних досліджень науковці виділяють показник співвідношення копінг-поведінкових стратегій та інтегративних можливостей як єдиної системи, котра дозволяє вибудовувати нові форми соціальної взаємодії. Це положення перевіряється рядом емпіричних розвідок.

Стрес, що викликає соціальне травмування є найпоширенішим симптомом перебування людини в екстремальній ситуації. Багато робіт підтверджують, що особи, які пережили подібні події, схильні значною мірою до тривожності та депресії. Слід зауважити, що діти виявляють ознаки тривожності та розлади настрою у період наступний за травмою і мають вважатися найбільш уразливою соціальною категорією.

Більше того, не тільки особи, які пережили травму, а й їхні близькі, можуть знаходитись під вторинним травматичним впливом у багатьох відношеннях. Діти батьків, які брали участь у бойових діях, виявляють підвищений рівень тривожності, окрім того дружини ветеранів можуть потрапити під вплив вторинного травматичного стресу. У низці міжнародних соціологічних досліджень розглядалося різноманітність трансгенераційного впливу батьківської травми та симптомів посттравматичного стресу на функції батьків, дитячий розвиток, а також функціонування сімей в умовах збройного конфлікту.

Декілька досліджень було присвячено вивченню сімей, в яких як обидва батьки, так і діти піддавалися травматичним переживанням, в результаті чого науковцям вдалося прийти до висновку, що як військова травма, так і емоційна реакція батьків та тривожності усієї родини, були значною мірою пов'язані з діями травмованих. У низці досліджень відзначався значний взаємозв'язок між пережитими раніше військовими подіями та масштабами сімейного насильства, зокрема щодо дітей.

У численних дослідженнях проблеми адаптації мігрантів наголошується, що спонтанні вимушені переміщення призводять до виникнення комплексу, так званих, «дитячих» проблем, які характеризуються певною специфікою та потребують детального розгляду. Найважливішими з них є:

– психологічні стреси, пов'язані з вимушеною зміною місця проживання та порушенням структури звичних культурно-комунікаційних, родинно-сімейних, природно-територіальних та інших зв'язків;

- проблеми вживання в нове для дитини та її см'ї середовище спілкування і як наслідок нерідко виникають стани відчуженості та знедоленості, тривожності та агресивності;
- ускладнена адаптація до нових умов життя та культури через проживання нормативної кризи, виникнення якої на пряму пов'язане із зміною характеру соціальної взаємодії;
- травматична адаптація до нестандартних життєвих практик через необхідність подолання низки труднощів та побутових проблем;
- необхідність пристосування до нового соціокультурного простору, що супроводжується «культурним шоком»;
- почуття втрати, що виникає через вимушену відмову від звичного способу життя, друзів, статусу та роботи;
- збій у соціальних ролях та рольових очікуваннях;
- плутанина в ціннісних орієнтаціях та самоідентифікації;
- тривога, що виникає внаслідок усвідомлення культурних відмінностей;
- почуття нетиповості відмінності від нового оточення від нездатності «владати» з новим середовищем. Отже, вимоги нового культурного оточення стають тяжким випробуванням, і для дітей переселенців, і для дорослих.

Отже, ситуація вимушеної міграції сприймається як травма соціального характеру, що супроводжується тривожними та депресивні стани є «вторинними симптомами» стресу, а травматичний досвід до того ж може мати віддалені та вторинні опосередковані наслідки. Діти виявляють ознаки тривожності та розлади настрою, особливо в період наступний за травмою, що дає підстави вважати їх найбільш уразливою категорією, процеси адаптації якої суттєво ускладнені новими умовами та драматичними соціальними реаліями.

Список використаних джерел

1. Alexander J. (2004). Toward a theory of cultural trauma // Alexander J. C., Eyerman R., Giesen B., Smelser N. J., Sztompka P. *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley: University of California Press. P. 1–30.
2. Скільки українців виїхали за кордон від початку повномасштабної війни: дані 2023 року. Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20231218-skilky-ukrayincziv-vyyihalo-za-kordon-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny-dani-2023/> (дата звернення: 11.03.2024).
3. Smelser N. J. (2004). Psychological trauma and cultural trauma // Alexander J. C., Eyerman R., Giesen B., Smelser N. J., Sztompka P. *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley: University of California Press. P. 31–59.

ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ХХІ ст.: ГЛОБАЛЬНЕ І ЛОКАЛЬНЕ

НЕКРЯЧ Анастасія,
д-р політ. наук, проф.,
професор кафедри гуманітарних
і соціальних дисциплін,
Полтавський державний
аграрний університет

ЛОКАЛІЗМ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Трансформаційні процеси, що відбуваються на світовій арені, засвідчують взаємозалежність, взаємообумовленість, взаємовплив усіх учасників міжнародної спільноти. Водночас, людство є свідком кардинальних змін у співвідношенні сил у системі колективної безпеки, яка, на жаль, виявилася не тільки застарілою за концепцією й підходами, але й парадигмами її забезпечення. Відбулося зростання дисбалансу між рівнем і характером загроз, з одного боку, та озвученими гарантіями міжнародної безпеки і можливостями її забезпечити – з іншого. Без перебільшення сучасний світ перебуває на такій крихкій межі, коли чинні міжнародні інституції та міжнародні принципи права ще здатні до певної міри підтримувати порядок у світовій політичній системі та встановлений баланс сил і безпеку в міжнародних відносинах, а також завдяки внутрішнім трансформаціям адаптуватися до змін залежно від обставин. Ці процеси стали більш очевидними в останні два роки, коли вся світова спільнота зіштовхнулася з новим форматом небезпеки, яка стала найбільшою з часів другої світової війни і пов'язана з російською агресією проти суверенної Української держави. Своєю чергою, це мотивувало світову еліту, міжнародні інституції конструктивніше поставитися до формування безпекового простору, осучаснення нині функціонуючих блоків, союзів. Ці процеси прямо взаємопов'язані з такими явищами, як глобалізація, регіоналізація, локалізм, їхніми перевагами та недоліками. Відомо, що глобалізація як універсальна закономірність пронизує усі сфери людського буття, є самостійною та складною системою явищ і відносин, яка не залежить від інтересів чи установок

очільників окремих держав, їх ідеологічних уподобань, політичних лідерів як міжнародного, так і регіонального рівнів. Вона – результат зростаючої ролі і кількості суб'єктів міжнародної взаємодії, інтернаціоналізації та інтеграції, які перетинають державні кордони, охоплюючи сферу політики, економіки, культури всіх народів і держав світу. Також це посилює зростання активності трансдержавного і транснаціонального процесів, які не піддаються корегуванню власних амбіцій «сильних» світу цього. Автор з упевненістю може стверджувати, що глобалізацію варто розглядати як стратегічний напрям розвитку всього людства з моменту його виникнення, а не із часу епохи великих географічних відкриттів, і точно вже не пов'язувати прямо із досягненням науково-технічної революції початку 60-х років ХХ століття. За великим рахунком вона має початок, але далека від свого завершення, оскільки остаточне формування цього всепланетарного явища не обмежується минулим століттям. Тож свою ходу глобалізація як універсальна закономірність міжнародних відносин продовжить у ХХІ столітті.

Автор визнає, що в науковому середовищі, часто трапляється багато різних думок, підходів та оцінок, термінів, які використовуються для визначення поняття «глобалізація» або якими намагаються її замінити іншими поняттями, наприклад: «постіндустріальна епоха», «епоха інформаційної революції», «техноглобалізм» тощо. Вищенаведені поняття, звісно, різняться залежно від ідеологічних, політичних, культурологічних та релігійних уподобань авторів. Проте значна частина дослідників визнає глобалізацію як об'єктивний процес і, з цим автор також погоджується. Але навряд чи можна розділити думки та пов'язувати із глобалізацією всі переваги та виклики сучасного світу, а тим більше говорити про користь, яку несе вона виключно сильним, розвиненим країнам. Отже, глобалізація це не лише форма світового лідерства, домінування і навіть панування окремих держав, це ще і шлях пошуку більш високого рівня керуваності суспільними процесами у світових масштабах. В умовах посилення глобалізації варто визнати, що ті засоби контролю, координації, управління, які впродовж тривалого часу створювали на національному рівні, певною мірою втрачають свою ефективність у глобалізованому світі і, поза всяким сумнівом, потребують корегування. За таких умов, найбільші еволюційні зрушення відбуваються на рівні національних держав як учасників міжнародних відносин, суб'єктів міжнародного права. Інтегруючись у глобалізований світ і підпорядковуючись загальним правилам гри, держави не зникли зі світової мапи, хоча це пророкували, а продовжують залишатися

у статусі провідних гравців на політичному, економічному і соціокультурному міжнародному полі. Представляючи інтереси певної спільноти і будучи виразником її суверенної волі, провідні держави, на нашу думку, ще довго зберігатимуть вирішальні позиції у системі міжнародних відносин, долучаючись до вироблення їхніх регуляторів на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях, зважаючи на нові виклики та обставини.

Говорячи про очевидні переваги, які несе людству глобалізація та її можливих наслідки, автор переконаний, що глобалізаційні процеси суттєво залежать і від регіоналізації (не будемо її ототожнювати із регіоналізмом), яка є відносно новим світовим феноменом і своєрідною протиположністю зростаючій глобалізації, негативним її наслідком, підтримання відносної рівноваги та рівноправності між світовими гравцями. Немає сумніву, що глобалізація, регіоналізація, локалізм – далеко не протилежно спрямовані процеси, між ними існує досить глибокий і складний зв'язок. У цій тріаді регіоналізм виступає проміжною ланкою: локальне – регіональне – глобальне, забезпечуючи зв'язок між національним рівнем та глобальними процесами. Реалії такі, що глобалізація так само стимулює пошук «локальних ніш» на регіональному рівні, у яких люди, використовуючи переваги географічні, екологічні, природні можуть власними зусиллями забезпечити своє існування на належному рівні. По справжньому йдеться про справедливість при перерозподілі влади між владними інституціями вищого рівня на користь нижчих. Завдяки такому підходу створюються більш сприятливі умови для розширення міжгромадівського та транскордонного співробітництва, яке безпосередньо залежить від такого явища як локалізм.

На нашу думку, глобалізація, регіоналізація, локалізм – це все процеси одного порядку, які є взаємозалежними і взаємообумовленими та відбуваються на різних рівнях суспільного життя. Повертаючись до самого поняття «локалізм», зазначимо, що поки що воно є новим для вітчизняної політичної науки, хоча досить часто використовується для позначення будь-якого просторового утворення, чи процесів, що відбуваються на рівні нижче національного. За всіма ознаками локалізм можна розглядати як своєрідну відповідь на політичну централізацію і щораз більший вплив місцевих громад на економічну та політичну глобалізацію. Саме локалізм створює сприятливий простір для формування ефективно діючих моделей управління, які в перспективі можна застосувати на загальнонаціональному рівні, а також не виключено, що певні підходи можуть бути використані і на більш вищих управлінських щаблях.

У контексті зазначеного, цілком виправданою є стратегія кожної із держав, яка прагне підвищити спроможність, результативність та ефективність державної політики як для громадян, так і місцевих громад шляхом передачі частини повноважень органам регіональної та місцевої влади. Стає очевидним, що локалізм прямо можна зіставити з такими поняттями, як децентралізація та субсидіарність. Останні є основоположними принципами, які покладені в основу Європейської хартії місцевого самоврядування і децентралізації влади в Україні. Розпочата 2014 року реформа децентралізації сприяла «перезавантаженню» відносин у форматі «центр-регіони» між гілками місцевої публічної влади. Модель управління, що сформувалася на засадах субсидіарності виявилася найбільш здатною задовольняти потреби та інтереси людей на локальному рівні. Відбулося зміцнення автономності регіонів, посилення їхньої фінансової спроможності, розширився простір для зміцнення місцевої демократії, змінилися підходи щодо кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. Прямим наслідком усіх нововведень на місцевому рівні стало формування нових за формою і змістом громад. За таких умов, останні вже розглядаються не тільки як спосіб виживання людей, а і як територію, де населення має змогу задовольняти власні інтереси, самореалізуватися, самостверджуватися, самовдосконалюватися, власне стати тими, ким є люди насправді. Локалізм формує таку модель, такий життєвий простір, у якому кожен громадянин, маючи реальну владу може змінити свій статус із підлеглого та керованого на активного суб'єкта управління. Громади стають первинними самостійними гравцями на місцевому рівні, активними учасниками, на думку та інтереси яких повинні зважати інші владні суб'єкти. То суті, в рамках реалізації концепції локалізму в Українській державі вперше за роки незалежності відбулося формування нової моделі адміністративно-територіального устрою, місцевої публічної влади. Локалізм стає невід'ємною частиною нашого місцевого життя, і до речі, зазначимо, що він став досить популярним напрямом у наукових дослідженнях політики та соціуму з кінця ХХ століття і продовжує зберігати свою актуальність як концепція, яка здатна дати відповідь на виклики, з якими стикається нині людство в цьому глобалізованому просторі. Нині в політологічній науці говорять вже про появу Нового локалізму, який виник у США, як реакція на кризу місцевих економік і став відповіддю на вакуум влади, створений вищими гілками влади, вищими рівнями управління. Передбачали, що Новий локалізм повинен сприяти виходу із кризового стану і відродити міста США, трансформувати ринкову

владу в ресурси, що можуть фінансувати майбутнє. З погляду ідеологів цього напрямку, саме такі громади матимуть шанс на виживання і процвітання. Щодо Великобританії, то Новий локалізм тут практично став офіційною програмою однієї із провідних політичних партій. А 2011 року було ухвалено відповідний Закон про локалізм, що передбачав передачу урядових повноважень органам місцевої влади.

Концепція локалізму отримала поширення у країнах ЄС, вона була пов'язана із багаторівневою системою управління, яке розглядається не тільки як багаторівневе, але й поліцентричне з великою кількістю акторів. Такий підхід дає можливість більш системно проаналізувати політичну владу, що здійснюється на різних рівнях територіальної організації та типи «акторів», що включених до цього процесу. Основоположним тут виступає розуміння того, що будь-які організації, на будь-якому рівні управління, повинні мати рівнозначний статус. Іншими словами, складається ситуація, коли суверенітет розподіляється порівну між різними рівнями управління. В рамках цієї багаторівневої системи управління прийнято виділяти три моделі взаємодії: низхідна (згори донизу), висхідна (знизу догори) та співробітництво і три варіанти політичного локалізму: умовний, представницький, громадівський. Перший представляє низхідний локалізм, другий співробітництво, а третій висхідний тип. Кожен із цих типів має свої переваги і недоліки, але всі вони розширюють правове поле, можливості і повноваження громади чи міських районів.

Аналізуючи етапи формування локалізму як сучасного феномену, можна стверджувати, що відбувся він щонайбільше на стику практично трьох дисциплін: географії, екології та політології та більш інтенсивно почав набувати популярності з початку ХХІ століття. До переваг цього підходу варто віднести те, що завдяки йому можна комплексно простежити сутність проблем, з якими стикається сучасне суспільство, яке стає дедалі більш фрагментованим з підвищенням ролі, місця і функцій місцевих спільнот. Саме останні з огляду на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, процеси глобалізації та технологічний прогрес стають дедалі спроможнішими самостійно забезпечувати свої потреби та інтереси. Зважаючи на те, що у грудні 2023 року Рада ЄС ухвалила рішення про початок переговорів з нашою державою щодо вступу її до країн європейської спільноти, локалізм через тісну взаємодію з багаторівневим управлінням сприятиме адаптації вітчизняних органів місцевого і регіонального управління до функціонування в умовах наднаціонального

утворення. А досвід ЄС у цьому напрямі, може слугувати нам як «дорожня карта» для становлення нової за змістом політики на рівнях вищих і нижчих, ніж національні, саме там, де реально формуються структури громадянського суспільства. Водночас стає ще більш очевиднішим, що регіоналізація, локалізм поширюватимуться в майбутньому і набуватимуть динаміки розвитку в геополітичних реаліях.

І наостанок зазначимо, що 33 роки незалежності нашої держави, доленосні історичні випробовування, які відбуваються в нашій державі в умовах російсько-української війни, зобов'язує український народ, кожного українця рухатися шляхом консолідації, єдності, модернізації, включаючи інноваційний підхід, весь наявний потенціал розвитку з тим, щоб ресурс, закладений у людському капіталі, сприяв подоланню регіональних диспропорцій, забезпечив розвиток в інтересах місцевих громад. Розуміння переваг концепції локалізму елітою, посадовими особами, представницькими структурами, чиновниками всіх категорій і рангів управління, громадськістю, наближає українське суспільство, нові територіальні громади, як його складники, до побудови реально демократичної, правової держави, спроможної забезпечити рівні умови для всіх громадян, добробут кожному українцю.

VAYSMAN-SAKHNIUK Alexandra Olga,
PhD in Law,
Head of the Chicago Branch,
Research Institute of Ukrainian Studies,
Illinois, Chicago, USA

CULTURAL TRAUMA IN FORCED MIGRANTS

Cultural trauma, as a discursive process resulting from massive conflict and revealing the strong emotional foundation that defines individual and collective identity, is both an articulation of this emotional grounding and a «working-through, a searching attempt at collective repair» [1, p. 182]. Neil Smelser addresses cultural trauma from a psychosocial and emotional perspective by describing the psychological conception of trauma before, during, and after Sigmund Freud. He explains the role of emotions in providing a link to the cultural and psychological aspects of trauma. He primarily describes the situation four months after

the attacks of September 11, 2001. He illustrates how it is not easy to deliver a clear and comprehensive analysis of the attacks when they are still fresh in the mind.

Yet, Smelser argues that these attacks have the elements of the «quintessential cultural trauma». Smelser finds one essential deference in the fact that cultural traumas are «made», not «born». He determines cultural trauma as the following: «an invasive and overwhelming event that is believed to undermine or overwhelm one or several essential ingredients of a culture or the culture as a whole» [2, p. 98]. In Bernhard Giesen's study, the psychological aspect dominates throughout his work on the concept of trauma, with an emphasis in his work *Trauma of Perpetrators: The Holocaust as the Traumatic Reference of German National Identity*. Giesen focuses on identity formation and its subsequent change, and reveals that trauma affects not only victims but also the perpetrators who are considered traumatized individuals as well. this concept refers to the traumatized «perpetrators» and their relationship to the next generation, as well as how this new generation will have a different point of view or even an opposing one toward war and Nazism.

Together with Seyfeert and Giesen focuses on empty symbols of collective identity that are produced precisely and principally as solved mysteries in public discourse, open discussion, and steady criticism. Imaginaries formed by such non-representational characters are responsible for maintaining collective identity as dormant. Squabbles and conflicts of opinion may lead to the rejection of a certain collective identity. the authors ask why we are willing to help other people in our country with public money and individual funds when disaster strikes but we are hesitant to help strangers in other countries. Why do we have faith in our neighbors but distrust strangers? Answers to these questions cannot be found in the force or threat of punishment if help is rendered. the collective identity is built and depicted through pictures and emblems (flags, coats of arms), ceremonies and monuments, legends, narrations, and songs. Accordingly, «in collective traumas, public communication assumes the function or role that consciousness plays in the individual» [4, p. 118].

Giesen and Seyfert write that it is only another, through a younger generation's perspective, that trauma can be determine and organizationally addressed. *The Social Trauma of Forced Migration* is strongly related to the concept of trauma and cannot be addressed until this context is understood. Refugees undergo a traumatic life experience in which their social and cultural environment, their family, and their identity fall apart. Forced displacement trauma has a psychosocial impact not only on the individual, but also on families, communities, and society as a

whole. Consequently, social groups that have been through a traumatic experience are more dependent, passive, without guidance, distrustful, and skeptical [3].

Somasundaram observed that social trauma is characterized by the disintegration of established systems, organizations, and traditional lifestyles, as well as the degradation of cultural and social rules, ethics, and social capital. Trauma based on racial and other forms of oppression undermines the individual's and communities' feelings of safety and belonging in conventional society, as well as their sense of collective identity. According to Hillebrandt, all man-made traumatizations are characterized by an unbalanced distribution of the participants in the traumatic situation's ability to have authority upon, or act over, another human being. I suppose, through the process of traumatization, at each stage, some traumatic aspects will appear. these aspects may differ from one stage to another before arriving at the final destination.

Since this claim does not direct straight, trauma occur rapidly for some people even when there is no external displacement. this is due to the change in the social and other essential aspects of the community. For others, it may be fully manifested in transit countries. For some others, it was not even possible thanks to coping mechanisms.

In this respect, Hamburger, Hancheva and Ozcurumez assume that traumatic experiences in refuge can be classified into three stages: impact of exposure to violence and/or loss of family members; a risky journey typically related to violence with separation from family members; and the resettlement phase, associated with uncertainty involving asylum claims and acculturation in the target country [5, p. 19]. Foster also highlighted the role of social, historical, and political contexts in migration and acculturation. this is done by observing that traumatic experiences can occur at various points in immigration, in the country of origin, during the fight to the new country, and while adjusting to it.

Moreover, conditions such as lack of adequate financial resources, lack of support, and the stress of protecting their children can contribute to traumatic feelings that are more chronic in nature. Ron Eyerman has stated that «in economic crisis as in war, one's personal loss is intimately tied to those suffered by others. the cumulative impact would only intensify the trauma, where a sense of belonging, a collective identity, is shattered along with individual identity» [6, p. 43].

Accordingly, to gain a better understanding of trauma, I will try to study it by analyzing forced migration trauma. My attention will be focused on different sections of the study. In other words, trauma can be experienced by refugees, their communities of origin, the host community,

as well as the carrier groups involving both pro- and anti-migration movements. My intention is to provide a better understanding of social and cultural trauma and the identity of forced migrants by presenting different perspectives.

Referents

1. Caruth C. (1996). *Unclaimed experience: trauma, narrative, and history*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
2. Erikson K. (1994). *A new species of trouble: explorations in disaster, trauma, and community*. N. Y.: Norton.
3. Eyerman R. (2019b) *Perpetrator Trauma and Collective Guilt: &e My Lai Massacre. Memory, Trauma, and Identity*. Springer, pp. 167–194.
4. Giesen B., Seyfert R. (2016) *Collective identities, empty signifiers and solvable secrets. European Journal of Social Theory*. vol. 19, no 1, pp. 111-126.
5. Hamburger A., Hancheva C., Ozcurumez S. (2019) *Forced migration and social trauma: interdisciplinary perspectives from psychoanalysis, psychology, sociology and politics*, London; New York: Routledge, Taylor th Francis Group.
6. Leys R. (2000). *Trauma: a genealogy*. Chicago: University of Chicago Press.

ОБЛАП Павло,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА У ХХІ СТОЛІТТІ

Розпад соціалістичного табору ознаменував собою закінчення протистояння ідеологій, що були майже все ХХ століття осьовим стрижнем політичного та соціального напруження, таким собі нервом суспільного життя. Кінець епохи протистояння ідеологій викликав новий виток досліджень та роздумів щодо подальшої глобалізації. Зокрема, темою глобалізацій, а якщо грубіше та точніше темою «куди ми йдемо?» та чи є взагалі «ми» в контексті глобального суспільства та глобальної цивілізації, займалось чимало мислителів, зупинимось на концепціях двох з них С. Гантінгтона та Ю. Харарі.

Заслуговує на окремий розгляд теза Ю. Харарі, щодо існування в світі всього однієї цивілізації. Так згідно Ю. Харарі наразі в світі всього одна глобальна цивілізація, для аргументації своєї позиції автор наводить деякі приклади, розглядаючи крайні радикальні прояви в сучасному суспільстві. Зокрема, боротьбу проти «Ісламської держави» спільно США та Ірану. Тобто розглядає фактор «ісламського фундаменталізму» не як наслідок зіткнення «ісламської» та «західної цивілізації», а як радикальний прояв глобальної цивілізації, так би мовити «злюкисний наріст», але на тілі глобальної цивілізації, «блудний паросток спільного світового культурного дерева, а не гілка таємничого чужого дерева» [1, с. 189] Що є логічним в контексті розвитку реалізації концепції «відкритого суспільства» [2] висунутого Карлом Поппером ще у 1945 році, відповідно до якої, сучасне суспільство, має будуватись на принципах глобалізації та включати в себе весь спектр ідеологій/думок/концепцій тощо, які мають загалом толеруватись та сприйматись суспільством в цілому. Цілком закономірним в такому випадку будуть і появи в загальному полі радикальних відхилень. Також в цьому контексті варто згадати роботу Ф. Фукуями «Кінець історії та остання людина» [3], відповідно до якої після розпаду соціалістичного табору, в світі залишилась одна ідеологія – лібералізм, та один прийнятний державний устрій – ліберальна демократія, у зв'язку з чим різниця між національними державами буде зменшуватись та стиратись, з чого можна зробити висновок і про існування єдиної глобальної світової цивілізації, а глобалізм кінцевим варіантом соціокультурної еволюції. В розвиток свого твердження Ю. Харарі наводить аргументи, що «ісламська держава» спирається «в більшій мірі на глобальну культуру чим Аравія 7 століття, орієнтуючись на страхи та надії сучасної молоді, а не на уявлення середньовічних селян чи торговців» [1, с. 188], а на ідеологію ісламського фундаменталізму суттєвий вплив мали зокрема ідеї К. Маркса та європейських анархістів ХІХ століття, а не тільки класичні ісламські тексти. В підтвердження зазначеного, можемо навести ще активне використання «ісламською державою» сучасних інформаційних технологій, широке використання соціальних мереж для агітації та мобілізації своїх прихильників, використання сучасних практик психологічних операцій, та навіть терору, як знаряддя в політичній боротьбі, в контексті саме західної традиції (варто згадати наприклад «якобінський терор» за часів Французької революції) і тероризму – який також є «винаходом» європейських анархістів та соціалістів ХІХ століття.

Ю. Харарі наголошує на постійних змінах, що проходять всередині спільнот різних рівнів – релігійних, національних тощо, тобто заперечує наявність сталих та стабільних відмінностей чи особливостей тієї чи іншої групи, і поступово йде процес злиття окремих таких груп – цивілізацій в єдину глобальну цивілізацію, «на протязі останніх поколінь декілька цивілізацій, що залишились об'єднались в єдину глобальну цивілізацію» [1, с. 199]. Мислитель наголошує, що існування окремих відмінностей в системі не заперечує єдності та загальності структури, ба більше, наприклад регіональний розподіл ринку праці можливий тільки за наявності глобального ринку. А політична парадигма національних держав загальна для всього світу, зокрема, всі держави мають атрибути, як то гімн чи прапор, спільний дипломатичний протокол, спільне уявлення щодо форм політичних інститутів, як то парламенту чи виконавчої влади (не вдаючись, щодо змісту та наповненості цих форм). Загалом, як бачимо Ю. Харарі продовжує традиції «глобалістів» та є критиком не тільки теорії «зіткнення цивілізацій» а й існування в світі окремих цивілізацій.

Розглянемо інший – цивілізаційний підхід до процесів глобалізації, а саме сутність концепції «зіткнення цивілізацій» спираючись на роботу С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку» [4] Сама праця опублікована в 1996 році, але вона спирається та розширює статтю того ж автора написану 1993 року «Зіткнення цивілізацій?» для журналу «Foreign Affairs» [5] Так, С. Гантінгтон зазначає, що більшість майбутніх конфліктів, будуть спричинені не ідеологічними чи економічними факторами, а факторами культури, «найбільш важливі кордони, що розділяють людство, та домінуючі витоки конфліктів будуть визначатись культурою» [5], а національні держави залишаться головними дійовими особами в міжнародних справах, а конфлікти будуть проходити між різними націями чи групами націй представників різних цивілізацій. Історично головний стрижень міжнародних конфліктів еволюціонував разом з розвитком суспільних відносин. Так, після Вестфальського миру 1648 року до Французької революції 1792 року ось конфлікту – протистояння правителів, після 1792 року до першої світової війни 1914 року – протистояння народів; після першої світової війни до розпаду ССРСР – протистояння ідеологій. Проте ці всі конфлікти, за Гантінгтоном, протистояння всередині Західної цивілізації, т.з. «громадянські війни Заходу» [5]. В той же час з закінченням епохи протистояння ідеологій закінчується і західна фаза розвитку міжнародної політики. Ключовим напрямком розвитку міжнародної

політики та міжнародних конфліктів стане протистояння та взаємодія західних та не західних цивілізацій. Цивілізація за Гантінгтоном, це культурна спільнота найвищого рангу, тобто найбільш загальне об'єднання людей за культурною ідентичністю. «Цивілізація визначається наявністю загальних рис об'єктивного характеру, таких як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, – а також суб'єктивної ідентифікації людей» [5]. Культурна самоідентифікація людей може змінюватись, що змінює в свою чергу і кордони цивілізацій. Представники різних цивілізацій по різному розглядають взаємовідносини між людиною і Богом, громадянином і державою, індивідом і суспільством, чоловіком і жінкою, батьками і дітьми, мають різні погляди на співвідношення прав та обов'язків, ієрархію, свободи та необхідності, тобто відмінності настільки глибокі, що неодмінно викличуть конфлікти, що будуть проявлюватись на стиках цивілізацій. Не заперечуючи глобалізацію, Гантінгтон приходять до протилежного висновку, що в збільшенні глобалізації та збільшенні взаємодії між різними цивілізаціями, збільшується і усвідомлення ними своєї самості, що в свою чергу загострює існуючі, та сягаючи своїм корінням глибин історії, протиріччя. З подальшим розвитком процесу глобалізації, та зменшенням ролі національних держав, наявну пустоту буде заповнювати релігія, нерідко в своїх екстремальних та радикальних проявах, а само ідентифікація людей буде виходити за межі національних держав до рівня наддержавних цивілізаційних утворень. З цього випливає і загострення протистояння між «західною» та «ісламською» цивілізаціями, яке за С. Гантінгтоном є неминучим, поява та поширення радикальних проявів останньої. Тобто процес глобалізації навпаки сприяє виокремленню та прояву цивілізацій, тобто збільшення точок дотику різних спільнот з одного боку веде до об'єднання таких спільнот належних до одного цивілізаційного утворення, а з іншого до розуміння своєї інаковості з іншими спільнотами, приналежних до іншого цивілізаційного утворення. Що в свою чергу буде викристалізовуватись в більш тісне регіональну економічну кооперацію в межах одного цивілізаційного утворення, появи т.з. «братських народів», тобто національних держав, народи яких належать до однієї цивілізаційної групи та які в силу цього будуть кооперуватись з широкого кола питань, в тому числі зовнішньополітичних. З іншого боку наявність наддержавних, нехай і неформалізованих, об'єднань заснованих на приналежності до цивілізації, неодмінно призведе до використання подвійних стандартів, суть якого описує вираз «Друзям – все, ворогам закон».

Як бачимо із наведеного вищу, підхід С. Гантінгтона та Ю. Харарі до суспільних відносин та перспектив їх розвитку в перспективі суттєво відрізняється, обоє авторів не заперечують очевидних процесів прискорення глобалізації в різних її проявах – мобільності населення, економічної та фінансової інтеграції, комунікації населення завдяки новим інформаційним технологіям тощо. Проте висновки в цього робляться кардинально протилежні – для Ю. Харарі, утворення єдиної глобальної цивілізації та поступове зменшення розбіжностей між спільнотами, при збереженні окремих культурних особливостей, які не будуть мати вирішального впливу на політичне, соціальне, економічне життя людини чи об'єднань людей. Для С. Гантінгтона – це навпаки інтеграція спільнот, що належать до одного цивілізаційного утворення, через усвідомлення своєї унікальності та наголосі на відмінностях з іншими, таке собі «лялькування» в межах своєї цивілізації, та поділ світу на «ми» та «вони».

Ступінь наближеності до істинності будь-якої теорії, підтверджується, в тому числі, її прогностичною складовою. Виходячи із реалій сьогодення, хоча б в середньостроковій перспективі, модель побудована С. Гантінгтоном в 1993 році має більше проявів в існуючих реаліях та в динаміці останніх трьох десятиліть. Проте, варто зазначити, що наразі, одночасно, наявні діалектичні прояви відразу двох описаних концепцій, тобто і поширення загальної глобалізації, особливо в інформаційному просторі з одного боку і групування народів в межах одного цивілізаційного простору та їх обособлювання від інших цивілізаційних груп, а також виникнення та загострення конфліктів на стику цивілізацій. Тобто глобалізація, на нашу думку, складний дуалістичний процес, який у своїй природі містить елементи інтеграції всесвітнього політичного, дипломатичного, фінансового, інформаційного простору, а з іншого боку проявляють та загострюють цінності, культурні відмінності, історичні протиріччя.

Список використаних джерел

1. Харарі Ювал Ной. 21 урок для 21 століття / пер. з англ. О. Дем'янчук. К.: Book Chef, 2022. 416 с.
2. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги / пер. з англ. О. Коваленко. К.: Основи, 1994. 444 с.
3. Fukuyama Francis. The End of History and the Last Man. N.Y.: Free Press, 1992. 432 p.

4. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996. 368 p.
5. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations? Foreign Affairs*. 1993. Vol. 72 (3). pp. 22–49. URL: <https://www.jstor.org/stable/20045621> дата звернення: 07.03.2024).

КОЛОМІЄЦЬ Марія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
БОРОВСЬКА Людмила,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-економічний
університет

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЛОКАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПОШУК БАЛАНСУ

Глобалізація, з її безпрецедентним зростанням зв'язків та взаємодії, глибоко впливає на всі аспекти життя, включаючи формування людської ідентичності. З одного боку, вона розширює можливості для культурного обміну та взаємозбагачення, з іншого – несе ризик нівелювання унікальних локальних рис. Ця дилема пошуку балансу між глобальним та локальним стає все більш актуальною. Глобалізація та локальна ідентичність – це два взаємопов'язані процеси, які мають як позитивні, так і негативні наслідки. Не можна не погодитися з думкою, що «на поверхні соціальних процесів сьогодення утворюється ситуація, в якій дискурс ідентичності живиться протистоянням різноманітним впливам глобалізації. Зокрема, протиставляються сили локалізації, що за допомогою дискурсу ідентичності зводять обмежуючі кордони» [1, с. 132]. Таким чином, з одного боку, глобалізація веде до уніфікації та гомогенізації культур, а з іншого – стимулює збереження та відродження локальних ідентичностей.

Важливо знайти баланс між цими двома процесами, щоб зберегти культурне різноманіття та водночас йти в ногу з часом. Локальні ідентичності можуть стати опорою для людей, які шукають сенс життя та своє місце у світі, що швидко змінюється.

Актуальність зазначеної теми полягає у зростанні впливу глобалізації, що виражається в посиленні транснаціональних зв'язків, поширенні масової культури, міграції та цифровізація. Все це призводить до загострення проблем локальної ідентичності. Протиставлення глобалізації та локальної ідентичності є і, в не далекій перспективі, буде актуальною, науково та практично значущою проблемою.

Загалом, глобалізація має значний вплив на локальну ідентичність. Це проявляється і в уніфікації культури, адже щоденно відбувається поширення західних цінностей, англійської мови. Крім того, під впливом глобальних так би мовити трендів втрачаються локальні звичаї, традиції та навіть мови, тим самим спричиняється виникнення нових культурних форм. Ще одним аспектом проблеми можна вважати зростання космополітичних тенденцій, коли нівелюються такі поняття, як Батьківщина, громадянство, патріотизм, недоторканність державних кордонів тощо [2].

Якщо вести серйозну розмову про вплив глобалізації на локальну ідентичність, то тут не можна не згадати так зване «alter ego» глобалізації, а саме глокалізацію, що включає у себе такі процеси, як диференціація, фрагментація, локалізація, які об'єктивно ведуть до зростання етнонаціоналізму в його крайніх формах, фундаменталізму, расизму і, зрештою, до регресії до більш архаїчних цінностей. Тобто, зрештою, якщо глобалізація сприяє уніфікації культури та розмиванню її та ідентичності, то глокалізація певним чином стимулює ренесанс етнічних та мовних спільнот. Розмивання націй і, відповідно, національних ідентичностей викликає компенсаторні дивергентні соціальні процеси активізації етнічності, асиміляцію культур, консолідацію етнічних діаспор і, зрештою, призводить до формування передумов для можливого розпаду націй на етнокультурні складові [2].

Слід мати на увазі й вплив мережевих технологій на механізми ідентифікації, адже віртуальна реальність, симулятори, уніфікація символічного простору знищує кордони між реальністю та віртуальністю, формує віртуальну особу, а її соціокультурна ідентичність далеко не завжди вбудовується в цей віртуальний світ. Взагалі, активне залучення людини, особливо в юнацькому віці, до віртуальної реальності, значно ускладнює процес набуття нею самоідентичності. Таким чином можна дійти висновку, що локальна ідентичність безпосередньо пов'язана з повсякденними практиками, з якими стискається наше суспільство щодня, кінець кінцем сама ідентичність підпадає під сильний тиск, розхитуючись та щодня трансформуючись.

З огляду на наведені міркування, стає зрозумілим, що важливим аспектом даної проблематики є збереження та відродження локальної ідентичності. Актуальним для сучасного суспільства постає завдання не втратити її, адже локалізація в будь-якому випадку є неминучою. Це можна зробити у декілька способів. Перш за все, за рахунок зростання етнічної самосвідомості, адже люди все більше цікавляться своїм корінням, мовою, традиціями та звичаями. Також, важливим є розвиток локальних культурних проєктів, бо організація етно-фестивалів, відкриття музеїв, створення освітніх програм сприяють збереженню та популяризації етнічної культури. Лише сама людина може прийняти або заперечувати ту чи іншу колективну ідентичність. У виборі колективної ідентичності, як у процесі пошуку ціннісно-смыслових та життєвозначимих взаємодій між соціальними групами, одним з головних критеріїв виступає співзвучність своїй культурі, що відкривається назустріч культурі «іншого» [2]. На крайній випадок, підтримувати локальну ідентичність можна за рахунок підтримки локальних виробників. Споживання місцевих продуктів та послуг допомагає зберегти економічну самостійність та культурну самобутність. У ідеальному варіанті модель колективної ідентичності вибудовується з урахуванням багатоманітності індивідуальних рішень самоідентифікації, які виявляються вбудованими в процес конструювання колективної ідентичності [3].

Пошук балансу між глобальним і локальним є довготривалим процесом, який потребує зусиль як з боку урядів, так і громадян. Це може включати в себе збереження локальної ідентичності: важливо цінувати та берегти свою культурну спадщину, мову та традиції, що в перспективі допоможе зберегти локальну ідентичність народу. Усе має відбуватися на рівні взаємозбагачення, тобто глобальний та локальний рівні повинні не протистояти один одному, а, навпаки, взаємодоповнювати та взаємозбагачувати один одного. Важливо не забувати, що глобалізація є неминучою, потрібно не протистояти їй, а адаптуватись до неї, використовуючи її можливості для розвитку локальних культур. Багато науковців вважає, що ідентичність є настільки важливою та сильною, що навіть глобалізація не може спричинити її повну кризу, а лише призвести до її трансформації та тиску на неї. Хоча багато хто висував і менш оптимістичні прогнози. Наприклад, Збігнев Бжезинський свого часу стверджував, що ми помітимо в майбутньому утворення близько 400 нових політичних одиниць, які будуть обертатися навколо етнічності, а реалізація етнічного та сектантського фундаменталізму неминуча.

Отже, збереження локальної ідентичності не означає ізоляцію від світу, а навпаки – свідчить про відкритість до діалогу та співпраці на основі поваги до різноманіття культур. Глобалізація та локальна ідентичність не повинні протистояти. Вони можуть взаємодоповнювати та збагачувати одна одну. Збереження локальної ідентичності в умовах глобалізації – це складне завдання, але воно є необхідним для збереження різноманіття культур світу.

Список використаних джерел

1. Самоідентифікація особистості: філософський аналіз: монографія / Г. Ф. Хоружий, Л. О. Боровська, Ю. І. Кулагін, М. В. Ліпін. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 192 с.
2. Римаренко С. Глобалізація та криза ідентичності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Випуск 5-6(91-92). С. 171–181.
3. Хашиєва Л. В. Глобалізація та ідентичність: взаємозв'язок глобального й локального. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 2. С. 38–44.

ІСАКОВА Олена,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
ГУБИЦЬКИЙ Любомир,
д-р іст. наук, доц.,
професор кафедри філософії, соціології та
політології, Державний торговельно-
економічний університет

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ 4.0. СУТНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ, ОСОБЛИВОСТІ

Сучасний світ наповнений постійним розвитком, новітніми технологіями і крокує лише в бік удосконалення. Із кожним днем на виробництвах, у бізнесі та й загалом у житті кожної людини стає все більше сучасного: штучного інтелекту, 3Д-друку, людиноподібних роботів, big data. Саме це питання – питання довгочасного інноваційного розвитку – обговорюють на Всесвітньому Економічному Форумі в Давосі. У 2019 році світові лідери обговорювали та ділились

думками один з одним стосовно глобальних викликів сучасності, саме тоді піднялась тема Глобалізації 4.0. Варто також згадати про минуле, а саме: про Глобалізації 1.0 (1492–1800 рр.), 2.0 (1800–2000 рр.) та 3.0 (2000 рр. – до 4.0), які стали передумовами для розгортання четвертої.

Всесвітній Економічний Форум був заснований у 1971 році, основна мета даного форуму – обговорення тенденцій світового ринку, економічної ситуації, міжнародна співпраця і постійний розвиток світу бізнесу та підприємництва. У 2019 році в Давосі пройшов форум із девізом «Глобалізація 4.0: У пошуках глобальної архітектури у столітті четвертої промислової революції». Глобалізація – процес безупинний і масштабний, який полягає в групуванні, злитті та інтеграції світових економік та світових ринків. Базисними змінами для виникнення Глобалізації 4.0 є 4 промислова революція, яка відбувається на наших із вами очах. Характерними для 4-ої промислової революції є повністю автоматизовані виробництва, кіберфізичні системи, штучний інтелект, активне використання друкованої електроніки. Першими, хто заговорив про Індустрію 4.0 (4-ту промислову революцію), були учасники промислової виставки в Ганновері у 2011 році; вони стверджували, що вже 2027 рік буде наповнений постійним використанням новітніх технологій у повсякденному житті кожного: як на робочому місці буде характерним використання штучного інтелекту, так і дім стане простором, наповненим «розумними» технологіями: клімат-контролем з ШІ і контрольованим кіберфізичними системами опалення. Суттю Індустрії 4.0, крім мільйона новітніх технологій та можливостей, є доступ до великої кількості даних будь-де і будь-коли. Аналізувати та використовувати їх на власну користь стає набагато легше та продуктивніше. Велика кількість доступної інформації дозволить удосконалювати виробництва товарів та надання послуг. Можливості, які надає інформація, можна використати на користь виробництва: виробляти товари вищої якості за нижчими цінами, робити дослідження будь-якого ринку товарів і послуг для подальшої оптимізації сфери, а також підвищувати конкурентоспроможність.

З інформації про Індустрію 4.0 можна зрозуміти, що Глобалізація 4.0 базується саме на новітніх технологіях, трансформації виробництва в бік спрямовування його на всесвітній ринок. Гео економічні та геополітичні проблеми бізнесу посилюються та розвиваються в бік інтеграції. Лідери держав та підприємці рухаються в бік створення єдиного ринку. Стосовно цього питання варто зазначити створення Стратегії єдиного цифрового ринку для Європи (A Digital Single Market Strategy for Europe) – представлену Єврокомісією у

2015 році. Ця Стратегія націлена на поширення використання сучасних технологій та фактичний приклад існування Глобалізації 4.0.

Крім економічних завдань, Глобалізація 4.0 не проходить повз екологічні, політичні та культурні питання. Постійні діалоги керівників держав щодо об'єднаного вирішення питань збройних конфліктів в Україні, Сирії та Ізраїлі свідчать про глобальний взаємоінтегрований підхід до вирішення згаданих проблем. На Форумі в Давосі також обговорювались стратегії глобалізації вирішення питань глобального потепління, забруднення океанів і викидів із виробництв. Проблеми екології дійсно потребують масштабного вирішення, і присутність схем саме таких дій у Глобалізації 4.0 матиме виключно позитивний характер.

Важливим фактором, характерним Глобалізації 4.0, є спрямованість на людину. «Сьогодні поняття соціальної справедливості набуває більшого значення. У нинішнє століття соціальних мереж ми більше не можемо дозволити собі залишити людей позаду», – зазначив Клаус Шва, який є засновником Всесвітнього Економічного Форуму [2]. Варто коригувати сучасні тенденції сконцентрованості на технологіях штучного інтелекту і роботизації, варто розвивати ці сфери на користь людині, а не на її заміну. Адже такі напрями можуть мати негативний вплив, як-от: глобальне зменшення робочих місць, посилення суперечок та підживлення світової кризи.

Який вплив буде мати Глобалізація 4.0 на сучасний світ? Максимально позитивний чи негативні наслідки будуть переважати? Це ми зможемо зрозуміти лише в майбутньому, але наразі ми можемо вирішувати нагальні питання: піднесення економіки за рахунок розумних інвестицій, вирішення екологічних та соціальних проблем (забруднення повітря в мегаполісах, расова й майнова нерівності відповідно). І найважливішим та найкориснішим буде оновлення освітнього процесу, зменшення розриву в навичках і постійне удосконалення та поглиблення наших знань і вмінь стосовно даного процесу.

Список використаних джерел

1. Ангел Є., Кравчук В. Яка промислова політика потрібна Україні для переходу до індустрії 4.0? *Дзеркало тижня*. 2019. 05 квітня. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/yaka-promislova-politika-potribna-ukrayini-dlya-perehodu-do-industriyi-4-0-307765_.html (дата звернення: 17.03.2024).
2. Гелюх М. Глобалізація 4.0, надвиклики людства, відсутність лідерів та інші підсумки Давосу-2019. *UA.News*. 2019. 25 січня. URL: <https://>

- ua.news/ua/world/globalizatsiya-4-0-nadvyklyky-lyudstva-vidsutnist-lideriv-ta-inshi-pidsumky-davosu-2019 (дата звернення: 17.03.2024).
3. Горобець О. О. Глобальні тренди 21 століття. NEW ECONOMICS: матеріали Міжнародного наукового форуму «NEW ECONOMICS – 2019» (м. Київ, 14-15 листопада 2019 р.): у 2-х томах. Т. 1; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. С. 38–42.
 4. Грець І. Глобалізація 4.0: як вижити у світі, що єднається? Depo.ua. Тільки Україна. 2018. 6 листопада. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/globalizaciya-4-0-yak-vizhiti-i-zrobiti-svit-kraschim-20181105864625> (дата звернення: 17.03.2024).
 5. Резнікова Н. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: навч. посіб. Київ : Консультант, 2017. 539 с.
 6. Сигида Л. О. Індустрія 4.0 та її вплив на країни світу. Економіка і суспільство. 2018. Випуск # 17 / 2018 С. 58–64. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/9.pdf (дата звернення: 17.03.2024).
 7. Industry 4.0. The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries / M. Rüßmann, M. Lorenz and other. Boston Consulting Group. APRIL 09, 2015. URL: https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries (дата звернення: 17.03.2024).
 8. World economic forum. Globalization 4.0 – what does it mean? URL: <https://www.weforum.org/> (дата звернення: 17.03.2024).

НИКОНОВА Анна,

студентка, Державний торговельно-
економічний університет

КРАВЧЕНКО Алла,

д-р філос. наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, соціології та політології,
Державний торговельно-економічний
університет

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ: ОБ'ЄДНАННЯ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ

XXI століття відзначається стрімким розвитком багатьох сфер діяльності суспільства. Зокрема таке явище й змушує замислитися над

майбутніми перспективами того чи іншого виду людських діянь чи певного якогось процесу, як от глобалізації та локалізації.

Глобалізація – це безперервний процес, поширення якогось певного явища на планетарному рівні. Це перш за все інтеграція та уніфікація всесвітньої економіки, політики та культури, у результаті яких світ стає більш зв'язаним і взаємозалежним від його суб'єктів. Вона відіграє провідну роль у взаємозв'язках країн та формуванні світового порядку й закономірності.

Одним із основних аспектів глобалізації ХХІ століття – стрімкий розвиток економіки країн світу, що спричинив об'єднання світового господарства в одне ціле. При цьому залишивши їх без певних національних бар'єрів та створивши однакові умови й правила ведення господарств для кожної країни. Глобалізація вважається багатоаспектним явищем, адже поширюється не тільки в економічній і політичній сферах, але й культурній, соціальній та військовій галузях.

Насправді ж, існує безліч позитивних наслідків глобалізації для усього світу, а саме: зміцнення політичних стосунків між країнами, поява спільних інтересів, обмін досвідом ведення тієї чи іншої справи, утворення різних міжнародних об'єднань чи організацій, розвиток культурного різноманіття.

«Одним із найочікуваніших її наслідків стало бурхливе зростання регіоналізму, найрізноманітніші прояви якого характеризуються домінуванням локально орієнтованих цінностей і пріоритетів. У такій орієнтації виявляється чимало позитивів, пов'язаних з ускладненням культурно-цивілізаційних ландшафтів, здоровою конкуренцією укладів і способів життя, стилів мислення й поведінки» [2, с. 211].

Україна, як частина загальносвітової економічної, політичної, культурної системи, не може стояти осторонь глобалізаційних процесів. Ці процеси торкаються й українців, які можуть придбавати імпорتنі товари, дивитися іноземні фільми чи слухати музику, спостерігати за закордонним контентом або ж читати іншомовні статті на різноманітні теми, навчатися закордоном та працювати чи навіть просто виїздити задля відпочинку. Серед позитивних моментів впливу глобалізаційних процесів на розвиток України називають «можливість глобального регулювання екологічної ситуації в державі, забезпечення суспільства від глобальних загроз різного характеру, які непереборні для кожної окремої держави і навіть наддержави (скажімо, планетарні катастрофи), можливість «підтягнути» в економічному плані країну до рівня високо розвинених, світова координація боротьби зі СНІДом, наркоманією, тероризмом тощо» [1, с. 23].

Проте, дослідники зауважують, що існує і зворотній бік глобалізації. Одним із головних негативних наслідків розвитку глобалізації – це спад вітчизняного ринку через те, що переважна більшість українців надає перевагу іноземному товару, пояснюючи це нижчими цінами та високою якістю продукту. Крім того глобалізація сприяла розширенню сфери дії радикального націоналізму, расизму, ксенофобії, спричинила поштовх зростання сепаратистських і трайбалістських рухів. У зв'язку з її поширенням, збільшилася чисельність «гарячих точок» по всьому світу.

Спостереження за стрімким розвитком глобалізації свідчить, що існує чимало від'ємних рис, які проявляються не лише в поглибленні прірви між бідністю й багатством, а й стандартизацією умов і форм життєдіяльності. У свою чергу різна передача засобів інформації містить загрозу локальним спільнотам та загрожує збідненню етнокультурного фонду людства.

Локалізація у свою ж чергу – це важливий процес, який допомагає адаптувати продукти та послуги до конкретних ринків та культурних контекстів. Загальне розуміння понять «локалізація» та «локальності» як правило вважається процесом, у рамках якого наявні системи, які самообмежуються у просторі.

Загалом попит на локалізацію зріс саме після появи вірусу COVID-19, адже під час карантину все більше компаній почали використовувати моделі електронної комерції, намагаючись відновити свій бізнес після закриття фізичних магазинів. Завдяки стрімкому розвитку ІТ-технологій та масштабному використанню їх у бізнесі, постало питання просування мобільних додатків в умовах глобалізації як певного продукту, щоб не створювати послуги із самого початку під іноземну ідеологію розробників. Тож таким чином, у світі почали панувати локалізаційні стратегії як спосіб народження потужності підприємств.

Також локалізацію розглядають як запоруку упорядкування відносин всередині систем різного рангу, адже саме локальне у його сучасному баченні виступає не антиподом, а елементом глобального. Не варто локалізацію ставити у якісь певні рамки, бо навряд чи вірно обмежувати її спектром наявності певних кордонів між частинами цілісної системи.

Дослідники стверджують, що між процесами глобалізації та локалізації відбувається стрімке зміцнення взаємозв'язку «...завдяки взаємодії глобалізації та регіоналізації, глибокому взаємопроникненню глобального і локального, їх синтезу, що забезпечує появу інноваційних рішень і структур, котрі їх реалізують. Виробники

починають усвідомлювати, що їх успіх цілковито залежить від оригінальності, самобутності виробленого продукту. Відтак адепти глобалізації змушені долати певне неприйняття стандартизованих товарів і послуг» [6].

Отже можна зробити такий висновок, що локалізація являється досить перспективним явищем, бо завдяки глобалізованим платформам електронної комерції, багато компаній присутні на «нових» ринках. Адже локалізуювавши той чи інший продукт, автоматично зростає попит на нього у середині країни. Завдяки її розвитку відбувся ряд вигідних для світу змін, які вивели економіку країн на новий рівень.

Тож, можемо стверджувати, що такі процеси як глобалізація та локалізація існують паралельно та тісно переплітаються. Акценти зміщуються то на вирішенні локальних національних та державних проблем, то на пошук відповіді на виклики глобального порядку, коли локальних зусиль недостатньо. З одного боку, завдяки технічному прогресу, відбувається розмивання кордонів, що дозволяє пришвидшити обмін інформацією, розвивати міжнародну торгівлю, створювати міжнародні корпорації, що сприяє економічному прогресу. З іншого боку людство прагне зберегти відчуття захищеності, яке проявляється у причетності до певної групи через приналежність до громадянства країни, нації, розуміння власного коріння, збереження культурної спадщини тощо.

Список використаних джерел

1. Бобир Н. В. Глобалізація для України – нові можливості чи потенційні загрози. *Економічні студії*. 2018. # 2 (20). С. 21–24. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/533548> (дата звернення 14.03.2024).
2. Вирменич Я. Глобалізація vs локалізація: діалектика взаємодії у сучасному світі. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*: міжвід. зб. наук. пр. 2021. Вип. 30. С. 207–224.
3. Герасименко П. Глобалізація як феномен сучасності. *Економічна правда*. 2009. 2 вересня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2009/09/2/205852/> (дата звернення 14.03.2024).
4. Колешня Я. О., Холодкова А. Ю. Локалізація додатків як один із напрямків диверсифікації бізнесу. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. №23. С. 118–121. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/264646/260820>. (дата звернення 14.03.2024).

5. Нові можливості для розвитку бізнесу за допомогою локалізації. Market Finder by Google. URL: https://marketfinder.thinkwithgoogle.com/intl/uk_ua/article/localisation-for-business-growth (дата звернення 14.03.2024).
6. Одотюк І. В. Глобалізація і локалізація: від теорії до практики. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9527> (дата звернення: 18.03.2024).
7. Що таке глобалізація та як вона працює в публічних закупівлях. PROZORRO ІНФОБОКС. 2022. URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/lokalizaciya> (дата звернення 14.03.2024).
8. Що таке глобалізація? *Голос України*. URL: www.golos.com.ua/article/149879 (дата звернення 14.03.2024).

ВЕЛИЧКО Софія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
КИЗИМЕНКО Ірина,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

СИНЕРГІЯ ТЕХНОЛОГІЙ І ЛЮДСЬКОЇ ЕВОЛЮЦІЇ: МАЙБУТНЄ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ

У епоху технологічного прогресу, світ стає свідком неймовірних змін у сфері штучного інтелекту та біотехнологій. Ці дві сфери не лише еволюціонують самостійно, але і взаємодіють між собою, створюючи новий вимір можливостей для людства. Сучасна доба відзначена синергією технологій та людської еволюції, що може визначити майбутнє нашого світу.

Сьогодні на соціально-економічний прогрес розвитку країн світу великий вплив мають технології. Цей прогрес відзначається вагомим внеском у різні сфери суспільного життя та є ключовим для науко-містких галузей, таких як нанотехнології, біотехнології, інформаційні та когнітивні технології. Технологічний розвиток визначає нові

стандарти у наукових та економічних сферах, змінюючи спосіб функціонування сучасного суспільства [1, с. 104].

Штучний інтелект став ключовим гравцем у технологічному ландшафті. Від аналізу даних до автономних систем, він швидко проникає в усі сфери нашого життя. Алгоритми машинного навчання та нейронні мережі забезпечують раніше не досяжну ефективність в розв'язанні складних завдань. Спільно з біотехнологіями, штучний інтелект може стати не тільки інструментом вирішення проблем, але й засобом покращення фізичних та психічних здібностей людини.

Сучасні дослідження в галузі штучного інтелекту відрізняються від класичної науки і характеризуються рядом особливостей. Зокрема, спостерігається збільшення значення міждисциплінарних досліджень, акцент на аксіології, економічних та прагматичних аспектах, а також значний технічний прогрес. Кожна конкретна галузь у межах штучного інтелекту має потенціал для новаторських досягнень як у практичній, так і теоретичній сферах, що робить дослідження в цьому напрямку надзвичайно актуальними [2, с. 17].

Некоректне втручання супертехнологій в біологічну природу людини, приховують серйозну небезпеку виникнення неочікуваних наслідків і незворотних процесів, що викликає занепокоєння щодо долі *Homo sapiens* та майбутнього людства. Тому сьогодні актуально знати не лише те, як людина прийшла у цей світ, але й куди вона рухається, чи має вона реальні шанси продовжити своє перебування в цьому світі та залишатися в ньому надалі.

Зміни в галузі біотехнологій дають людству можливість редагувати генетичний код, подолати хвороби та навіть підвищувати фізичні та когнітивні функції. CRISPR-технологія (Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats) відкриває можливості точного редагування геному, що може призвести до величезного стрибка в медицині та підвищенні якості життя. Сполучення штучного інтелекту і біотехнологій створює новий екосистемний підхід до здоров'я, навчання та праці. Узгоджений аналіз даних може вести до персоналізованої медицини, де лікування адаптується до генетичних особливостей кожної людини. Розумні імпланти можуть підвищити когнітивні здібності та забезпечити доступ до сховища знань без прив'язки до зовнішніх пристроїв.

Редагування генів людських ембріонів представляє собою величезний науковий прогрес, але водночас несе в собі значні етичні, соціальні та правові ризики. Ця технологія, як-от CRISPR-Cas9, відкриває можливості для медицини, зокрема для лікування генетичних розладів, але також ставить перед нами непередбачувані

наслідки. Основні занепокоєння включають етичні питання, пов'язані з втручанням у природний геном на стадії ембріона, потенційні довготривалі біологічні та соціальні наслідки, ризик соціальної нерівності між особами з модифікованими та немодифікованими генами, а також відсутність чіткого міжнародного регулювання цієї сфери.

Розшифрування геному дозволяє покращити ефективність діагностики та вакцинації від різних хвороб. Покладаються надії на розвиток нових біотехнологічних методів моніторингу та захисту навколишнього середовища, включаючи переробку токсичних відходів [3, с. 52].

Зі стрімким розвитком штучного інтелекту дискусії про комп'ютерне мислення, свідомість та розум стають особливо гострими. Актуалізація цих питань пов'язана з концепцією можливості досягнення безсмертя людини через перенесення її мислення та свідомості на штучні носії, такі як електронні, нейромережеві або силіконові [4, с. 19–23].

Синергія технологій та людської еволюції стикається з серйозними викликами. Питання особистих даних, етики генетичної модифікації та контролю над інтелектуальними системами вимагають ретельного вивчення. Існує загроза, що нові технології можуть призвести до ще більшого розриву між розвиненими країнами та тими що розвиваються, а також між різними верствами суспільства. Важливо забезпечити рівний доступ до переваг технологій для всіх груп населення.

Інтеграція нових технологій може вплинути на соціальні та культурні аспекти суспільства. Зміна робочих місць через автоматизацію, перетворення в систему охорони здоров'я через біотехнології – це тільки кілька прикладів того, як технології можуть змінювати традиційні структури.

Зі збільшенням обсягу обміну інформацією між системами, існує ризик порушення конфіденційності та безпеки цих даних. Неправильне використання чи витік цієї інформації може мати серйозні наслідки.

Майбутнє в епоху штучного інтелекту обіцяє великі зміни в усіх сферах людського життя. Штучний інтелект може відкривати нові можливості для розв'язання глобальних проблем, таких, наприклад як зміна клімату, збройні конфлікти. Наше майбутнє потребує уважного вивчення, аналізу та розробки ефективних стратегій для максимального використання переваг нових технологій, зберігаючи при цьому гармонію еволюції людства. Взаємодія між людьми та штучним

інтелектом може стати ключовим фактором у створенні стабільного та розвинутого суспільства.

Синергія технологій і людської еволюції прокладає шлях до нового, вдосконаленого етапу розвитку. Тісна співпраця між інтелектом машин та потужністю біотехнологій може вести до революційних змін в усіх аспектах нашого життя. Однак, важливо усвідомлювати ризики та впевнено керувати новими можливостями, щоб забезпечити баланс розвитку суспільства майбутнього.

Список використаних джерел

1. Святуха І. А. Конвергенція знань, технологій суспільства як необхідна умова прогресу людства у ХХІ столітті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2016. Вип. 5. С. 104–107.
2. Добровольська О. В., Штанько В. І. Філософський аналіз еволюції штучного інтелекту. *Studies in history and philosophy of science and technology*. 2019. Vol. 28, № 1. С. 10–19.
3. Ключка І., Кітов М. Філософські проблеми сучасних біотехнологічних досліджень. *Альманах науки*. 2020. № 11 (44). С. 52–54.
4. Мороз О. Я. Штучний інтелект versus природний інтелект? (майбутнє людини в контексті викликів інтелектуальних супертехнологій). *Політологічний вісник*. 2014. Вип. 72. С. 18–35.

ПРОКОПЧУК Ірина,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ДЕРЖАВИ НА СВІТОВОМУ РІВНІ

Публічна дипломатія розглядається як інструмент «м'якої сили» у зовнішній політиці, яка доповнює тверду силу (військові дії, економічний тиск) і тим самим розширює зовнішньополітичний інструментарій у сучасній дипломатичній практиці. Обґрунтування

теорії «м'якої сили» у міжнародній політиці вперше запропонував американський політолог, колишній голова Національної ради з питань розвідки, помічник Міністра оборони США в адміністрації Біла Клінтона Дж. Нає у 1990 році у праці «М'яка сила: засоби досягнення успіху у світовій політиці». У структурі м'якої сили Нає виділяє три компоненти: культуру, політичну ідеологію і зовнішню політику держави. Культура та ідеологія складають історично сформовану спадщину нації, є константою, і складно піддаються впливу. Тоді як зовнішня політика повинна бути активним компонентом у цій триаді [6].

На відміну від традиційної дипломатії публічна дипломатія є:

- відкрита, на відміну від таємної, офіційної дипломатії
- фокусує увагу не на проблемах, а на цінностях,
- розширює коло суб'єктів дипломатії, тобто крім держави долучаються і недержавні актори, більше того відбувається перенесення акценту з державоцентризму у дипломатичних відносинах на співпрацю держави з недержавними акторами,
- базується на взаємовідносинах і впливі не на еліти, а на громадськість чужих держав, побудові взаємовідносин з діячами громадянського суспільства в інших державах,
- перебачає не односторонню, односпрямовану комунікацію, а двосторонній діалог, а в сучасних умовах розвинуто багатоканальну систему двосторонньої комунікації між суспільствами різних держав.

Серед науковців є плюралізм підходів до розуміння сутності та визначення специфіки феномену публічної дипломатії.

Публічна дипломатія це:

програми, що фінансуються з боку уряду і які спрямовані на інформування чи вплив на громадську думку закордонних країн через публікації, кінопродукцію, обміни у сфері культури, радіомовлення і телебачення [10, с. 85];

побудова відносин для розуміння потреб інших країн, культур та людей, комунікація між двома точками зору, виправлення некоректного сприйняття, пошук «точок дотику» [3];

інформаційні впливи, спеціальні інформаційні операції, пропаганда в епоху глобалізації [1], «зовнішні інформаційно-психологічні впливи» [7; 9] медіадипломатія [4].

Поруч з поняттям публічна дипломатія використовується ряд термінів, які є близькими за значенням, але не тотожними, зокрема культурна дипломатія, народна дипломатія, громадська дипломатія. Проте, є нюанси. Якщо акторами публічної дипломатії можуть

виступати як уряди, так і неурядові організації, то народна дипломатія є вужчою як за сферою реалізації, так і за кількістю акторів, оскільки здійснюється виключно на громадському рівні. Культурна дипломатія є одним з елементів публічної дипломатії. Нерідко публічну дипломатію ототожнюють з пропагандою. Але є відмінності між інформацією та маніпуляцією, яка лежить в основі пропаганди.

Виміри публічної дипломатії:

1) пояснення дій уряду, захист політичного курсу – здобуття розуміння зарубіжною громадськістю, щоденна комунікація (близько до традиційної дипломатії, короткострокові стратегії) [6, с. 49];

2) стратегічна комунікація [6, с. 49];

3) розвиток і підтримка довготривалих відносин з лідерами думок в іноземній державі (впливові політики, бізнесмени, науковці, журналісти, діячі культури та спорту тощо), пошук і створення сфер взаємних інтересів, спільної основи, з врахуванням специфіки іноземних аудиторій, наявних стереотипів, з акцентом на рисах, що об'єднують [6, с. 49];

4) лобістська діяльність як короткострокова комунікація [8, с. 22-27];

5) створення та просування позитивного іміджу власної країни [2, с. 5];

6) налагодження зв'язків з національними та транснаціональними ЗМК; поширення інформаційних повідомлень, про свою країну, які викликають довіру; адаптація повідомлень для відповідних цільових аудиторій на основі дослідження стану громадської думки та основ міжкультурної комунікації [8, с. 22–27];

7) налагодження зв'язків з глобальними недержавними акторами: корпораціями, гуманітарними організаціями, національними спільнотами за кордоном (діаспорою) [8, с. 22–27];

8) освітні і культурні обміни для підтримки діалогу, встановлення довіри, покращення взаєморозуміння [8, с. 22–27].

Мета публічної дипломатії:

– надавати інформацію та підвищувати обізнаність іноземної громадськості з країною;

– створювати та підтримувати привабливий образ своєї країни і відповідно – не тільки трансляція позитивної інформації про власну державу та суспільство, але й участь у виробленні зовнішньополітичних рішень з урахуванням здійснюваного впливу на репутацію країни;

– налагоджувати діалог з населенням інших країн;

– впливати на іноземні аудиторії.

За Я. Меліссеном є 2 моделі публічної дипломатії: ієрархічна (головна роль міжурядових відносин, суб'єктами є міністерства закордонних справ та дипломатична служба країни) та мережева (неієрархічні відносини та різноманітні актори, що співробітничать заради спільних цілей) [5, с. 35–39]. Відповідно на сучасному етапі переосмислюється і роль дипломата. Так за Я. Меліссеном, дипломат це – фасилітатор у створенні та менеджер у розвитку цих мереж [5, с. 39–40].

В Україні майже тридцять років незалежності публічна дипломатія як зовнішньополітичний інструмент була поза належною увагою. Елементи публічної дипломатії спорадично використовувалися у зовнішній політиці України. Публічна дипломатія не фігурувала у назві державних органів, що мали регулювати дану сферу. В українській державі була відсутня цілісна концепція публічної дипломатії, а звідси і системний характер зовнішньополітичної стратегічної комунікації держави. Лише в 2021 р. на державному рівні була прийнята Стратегія публічної дипломатії МЗС України з означенням напрямків, цілей, цільових індикаторів, інструментів реалізації, основних суб'єктів, на яких вона орієнтована. Це актуалізує подальші ґрунтовні теоретичні та прикладні дослідження в сфері публічної дипломатії сучасної України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. О. Інформаційні впливи та інформаційні операції. *Стратегічна панорама*. 1999. № 4. С. 134–140.
2. Висоцький О. Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина I. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. 56 с.
3. Leonard M. Diplomacy by other means. *Foreign policy*. 2002. No. 132 (Sep. – Oct., 2002). pp. 48–56.
4. Луценко А. В. «М'яка сила» в сучасній геополітиці: Монографія. К.: Основи, 2011. 216 с.
5. Melissen J. The new public diplomacy. Soft power in international relations. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. 246 p.
6. Nye J. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 192 p.
7. Ожеван М. А. Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії. *Стратегічні пріоритети: наук. аналіт. щокв. зб. Нац. ін-т. стратегічних дослідж.* К.: НІСД, 2011. № 3 (20). С. 118–126.

8. Ross C. Pillars of public diplomacy. Grappling with international public opinion. *Harvard International Review*. Cambridge. 2003. Vol. 25, Iss. 2, (Summer 2003). pp. 22–27.
9. Шинкарук К. О. Україна як об'єкт м'якої сили: чинник національного самосприйняття. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. Вип. 75 (Ч.ІІ). С. 257–262.
10. Dictionary of International Relations Terms / U.S. Department of State. Washington, D.C.: Dept. of State Library, 1987. 116 p.

ДАВИДЕНКО Олександр,

студент, Державний торговельно-
економічний університет

КИЗИМЕНКО Ірина,

канд. іст. наук, доц.,

доцент кафедри філософії,

соціології та політології,

Державний торговельно-економічний
університет

МАЙБУТНЄ СВІДОМОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ МИСЛЕННЯ В ЕРУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Впродовж історії філософської думки, проблема свідомості завжди була однією з основних тем, що цікавила мудреців. З давніх-давен люди прагнули пізнати, хто вони є, яке їхнє місце у світі, яка глибина пізнання та як вона пов'язана з основними дихотоміями, такими як «буття-небуття», «життя-смерть», «душа-тіло». Вирішення цієї проблематики неможливе без вивчення природи людської свідомості та її значення для нашого існування у світі. Тому природа свідомості завжди була в центрі уваги багатьох філософів, які намагалися розглянути це питання з різних точок зору.

З появою штучного інтелекту (ШІ) в нашому житті виникає безліч запитань, одне з яких – як це вплине на свідомість та мислення? Чи може розвиток ШІ відкрити нові горизонти для нашої розумової діяльності, або ж загрожуватиме перебудовою того, що ми розуміємо під свідомістю та інтелектом? У ХХІ ст. розвиток ШІ набув надзвичайної сили, потужності та динаміки. Це змусило багатьох науковців замислитись не просто над значущістю тих досягнень, що вже є, але й над перспективами людства у майбутньому.

Футурологи, Нік Бостром та Реймонд Курцвейль, говорять про те, що в недалекому майбутньому людина створить настільки складні технології, що настане час сингулярності – перехідний момент, коли штучний інтелект досягне і навіть перевершить людські можливості [1; 2].

Розглядаючи штучний інтелект, постає питання чи може робот мати свідомість? Досить часто можна почути, що у роботів апріорі не має справжніх почуттів, емоцій; все це – імітація. Але що таке взагалі емоція у людини? Це також реакція або набір певних реакцій на подразники, обумовлений електрико-хімічними взаємодіями в організмі; закладених в нас із самого початку, підсвідомо (до-речі, у контексті філософії підсвідомість напряду пов'язана зі свідомістю – категорія, до якої також багато питань). Так чому посмішка андроїда не може бути справжньою емоцією, якщо вона з самого початку «вшита» у штучний інтелект як обов'язкова дія, яку робот виконує, коли, наприклад, почув жарт.

Можливо навіть найближчі 10-20 років штучний інтелект буде на стільки розвинений, що він зможе підтримувати розмову, проявляти творчість та робити різні умовиводи на рівні людини – відповідно для деяких, якщо не багатьох людей роботи можуть стати буквально друзями. Зрозуміло, якщо штучний інтелект буде побудований, скажімо, на транзисторах, «розум» робота можна буде легко переносити або копіювати на різні носії, як ми робимо це з інформацією на флешці. І звідси чергове питання: де ж буде первинна особистість робота-друга? Якщо копіювати всі дані, пам'ять, аспекти мислення робота на інший носій, а вихідний набір даних паралельно з цим видаляти – чи буде при такому переносі зберігатися ідентичність, початкова «особистість» робота? Зовні перенесений розум буде виглядати абсолютно ідентичним початковому – зі сторони про це дізнатися не можна. Про це і дає замислитись «Парадокс мертвого двійника» [3].

А коли науково-технічний прогрес дійде до того, що ми таку ж маніпуляцію зможемо проводити з мозком людини, при переносі людського розуму на цифровий носій збережеться його первинна особистість, чи помре? Якщо на це питання інтуїція або якась логіка змусила відповісти, що помре – наступне питання: якщо людський розум оцифровувати поетапно: поступово замінювати нейрони на цифрові носії – на якому етапі тоді людська первинна свідомість, особистість закінчить своє існування: при заміні першого нейрону, 50% мозку чи всього? До-речі, наш мозок і зараз кожен секунду оновлюється. Це питання краще розкриває «Парадокс корабля Тесея».

Цей парадокс відкриває глибокі питання про природу ідентичності та змін. Чи може об'єкт залишатися тим самим, якщо всі його частини змінюються? Чи можна вважати об'єкт ідентичним, якщо він зазнав значних змін? Ці питання стимулюють філософські роздуми про стабільність ідентичності в умовах змін та перетворень.

Отже, чи можуть роботи мислити? Це запитання викликає дискусії серед фахівців у галузі штучного інтелекту та філософії. Відповідей на це питання наразі не має і не зрозуміло, чи можна на нього відповісти в принципі? Але якщо всі ті речі будуть реалізовані, хотілось би знати відповіді, бо від них буде залежати навіть гуманність подібних маніпуляцій над мозком. Це в тому числі – питання етики які, в принципі, вже підіймаються і сьогодні. Вищевказані аспекти філософії все в більшій мірі інтегруються у програмування: вони стоять поруч із питаннями безпеки штучного інтелекту, його впливу на соціум. Попри те, що сучасний науково-технічний розвиток не дозволяє проводити операції на мозок на рівні нейронів, сучасна медицина, зокрема психіатрія, що займається вивченням девіантної поведінки людей, яка дає можливість розкрити мислення і свідомість з інших боків або нейрохірургія із такими операціями як каллозотомія іноді досить явно демонструють питання свідомості. А безпосереднім, практичним, вивченням свідомості на сьогодні займається така наука як психологія.

Щоб зрозуміти, чому роботи можуть або не можуть мислити, спочатку потрібно визначити, що таке мислення. Важливо відрізнити програмне забезпечення від справжнього мислення. Концептуально сучасні роботи поки не мають свідомості або власних бажань і цілей, які вони прагнуть досягти. Їхні дії базуються на програмах, розроблених людьми, і вони не мають внутрішнього досвіду або свідомого розуміння ситуацій, як люди.

Але з точки зору сучасних досягнень в галузі штучного інтелекту, роботи вже виявляють вражаючі можливості в кількох аспектах, що можуть нагадувати мислення. Наприклад, розробники створили алгоритми машинного навчання, які дозволяють роботам навчатися на основі даних, адаптуватися до нових умов та навіть розв'язувати складні завдання, що вимагають творчого мислення. Такі роботи можуть аналізувати величезні обсяги інформації та приймати рішення на основі цієї аналітики.

Майбутнє свідомості та мислення в еру штучного інтелекту є складним питанням, яке породжує як можливості, так і виклики. ШІ вже впливає на наше мислення та спосіб вирішення проблем, і його роль в цьому процесі зростатиме в майбутньому. Важливо постійно

розглядати ризики між використанням ШІ для досягнення нових вершин і збереженням цінностей та етичних принципів, які визначають наше людське існування.

Список використаних джерел

1. Bostrom N. Ethical Issues in Advanced Artificial Intelligence. 2003. URL: <https://nickbostrom.com/ethics/ai> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Kurzweil R. The age of spiritual machines. When computers exceed human intelligence. 1999. URL: https://docs.google.com/file/d/0BwjX_dbOIwbSNjlkYmZkNjEtYjU0NS00NWYwLWE2ZmEtZmI4ODQ2ZjQ1MDhl/editp (дата звернення: 11.03.2024).
3. Metzinger Thomas. The Ego Tunnel: The Science of the Mind and the Myth of the Self. New York: A Member of the Perseus Books Group, 2009. 276 p.

БЛОУС Карина,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
ВОРОБІЙОВА Анна,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

КОВІД ТА ВІЙНА В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВЕЛИКІ КОРПОРАЦІЇ У США

Пандемія COVID-19 вплинула на великі корпорації в США, викликаючи несподівані перетворення в бізнес-середовищі. Зміни в економічній діяльності, динаміці споживання та робочих процесах стали ключовими факторами, що визначили стратегії компаній.

Глобальна нестабільність та обмеження на рівні держав викликали великі труднощі для галузей, що залежать від міжнародних ланцюгів постачань. Великі корпорації змушені були шукати нові підходи до виробництва, логістики та обслуговування клієнтів, щоб адаптуватися до зміни умов. Окрім економічних та організаційних аспектів, пандемія також підкреслила соціальну відповідальність

великих корпорацій. Багато компаній взяли на себе зобов'язання допомагати спільнотам, захищати своїх співробітників та брати участь у глобальних ініціативах для боротьби з пандемією [2, с. 14-15].

Таким чином, вплив COVID-19 на великі корпорації в США виявився багатогранним, змінюючи підходи до бізнесу та відкриваючи нові можливості для адаптації та розвитку.

У даний час загроза продовольчій безпеці досягла глобальних масштабів. Багато в чому це викликано втратами, які сталися в результаті повномасштабного вторгнення Росії на українську територію. «Загалом до війни Україна постачала 10% світового експорту пшениці, понад 15–20% ячменю та понад 50% соняшникової олії. Після російського вторгнення Україна обмежила експорт деяких зернових культур» [1]. За словами Верховного комісара ООН з прав людини Мішель Бачелет, через війну між Україною і Росією число людей, що відчують нестачу продовольства, збільшиться на 4700 мільйонів за рік, а до кінця року воно складе майже 3 мільярди 2300 мільйонів.

Пандемія Covid-19 та війна, розірвали багато ланок глобальної системи продовольчої безпеки, що призвело до значних перебоїв у безперервному постачанні їжі споживачам за розумними цінами. Концепція продовольчої безпеки і вивчення окремих показників українського експорту, які впливають на продовольчу безпеку деяких арабських і африканських країн, а також на масштаби стихійних лих і геополітичних конфліктів і пов'язані з обсягами виробництва та експорту в різний час, зазнала змін.

В результаті пандемії COVID-19 міжнародні ланцюги поставок були порушені або змінені, що призвело до втрат для економіки США і вплинуло на добробут жителів, що стало прямою загрозою економічній безпеці США. Глобальні карантинні обмеження скоротили поставки товарів і послуг між покупцями, що призвело до зниження виробництва. В цілому, в 2020 році дефіцит торгового балансу США збільшився до 18,1%, що стало найвищим показником з 2008 року [5].

Така ситуація стала загрозою існуванню значної кількості компаній і є важливою складовою економічної безпеки Сполучених Штатів. Пандемія завдала серйозної шкоди сферам інвестицій та інновацій, які важливі для будь-якої країни в контексті глобалізації.

Загалом під впливом пандемії COVID-19 зниження іноземних інвестицій у США відбулося на рівні 49% [6]. Пандемія завдала шкоди промисловості, зокрема у Сполучених Штатах промислове виробництво значно скоротилося. Тим часом пандемія торкнулася фінансових ринків, призвівши до падіння індексів і акцій до рекорд-

них максимумів. Пандемія COVID-19 змінила саму структуру економіки США, на яку вплинули такі фактори, як скорочення виробництва і надання послуг, зростання безробіття і падіння ВВП. Економічний спад становить загрозу економічній безпеці США. Призупинення певних видів діяльності, звільнення співробітників або часткова оплата виконаної роботи негативно позначилися на доходах американців, знизили купівельну спроможність і недоотримали прибуток американських компаній. У той же час компанії різного розміру постраждали економічно, що призвело до зниження прибутку, і весь ринок товарів і послуг або його частина були втрачені. В результаті ці фактори сприяли збільшенню навантаження на федеральний бюджет і бюджети штатів, що стало додатковим негативним фактором для економіки США під час пандемії.

Але не всі компанії зазнали збитків під час пандемії. Компанії, які були зосереджені на онлайн-продажах, наданні різноманітних онлайн-сервісів та постачанні продуктів, змогли перевищити темпи зростання прибутку. Зокрема, американські компанії «Amazon», «Netflix» і так далі. Під час пандемії COVID-19 прибуток зріс у 3 рази [3]. Негативний вплив пандемії на економіку США збігся за часом з так званою «торговою війною» між Китаєм і США.

Військові конфлікти впливають на глобальні ринки та зовнішньоекономічні відносини. Великі корпорації, які мають бізнес-інтереси в регіоні або взаємодіють з українськими підприємствами, можуть зазнати негативного впливу на свою діяльність через зростання геополітичного ризику. Якщо конфлікт призводить до обмеження постачань ключових ресурсів або сировини, це може вплинути на виробництво та вартість товарів для американських корпорацій. Через війну в Україні може бути значний вплив на глобальну економіку та діяльність великих корпорацій, включаючи ті, що мають відносини з США.

Війна призводить до геополітичної нестабільності, яка може вплинути на фінансові ринки. Зміни в обмінних курсах, падіння біржових індексів та зміни в цінах на сировину можуть вразити великі корпорації, особливо ті, що мають глобальний обсяг операцій. Військовий конфлікт може порушити ланцюги постачань та виробництва, що вплине на компанії, які мають виробництво або постачання з регіону. Якщо війна вплине на видобуток сировини або енергоносіїв, це може призвести до змін в цінах, що вразить компанії в сфері виробництва та енергетики. Інвестори можуть переглядати свої інвестиційні портфелі та зменшувати ризики, особливо в контексті геополітичних конфліктів. Це може вплинути на фінансування та розвиток великих проектів корпорацій.

Список використаних джерел

1. Свиридюк Юрій. РФ заздалегідь планувала розкратити українське продовольство. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/619007-rf-zazdalegid-planuvala-rozkradati-ukrainske-prodovolstvo/> (дата звернення: 16.03.2024).
2. Ясінська Т.В., Найчук-Хрущ М.Б. Вплив пандемії COVID-19 на глобалізаційні процеси у світовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Випуск 4 (31). С. 9–15.
3. Amosha O., Pidorycheva I., Zemliankin A. Trends in the World Economy Development: New Challenges and Prospects. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17. No 1. P. 3–17. DOI: 10.15407/scine 17.01.003.
4. Leibovici F., Santacreu A. The Dynamics of the U.S. Trade Deficit During COVID-19: The Role of Essential Medical Goods. URL: <https://research.stlouisfed.org/publications/economic-synopses/2020/09/16/the-dynamics-of-the-u-s-trade-deficit-during-covid-19-the-role-of-essential-medical-goods> (дата звернення: 16.03.2024).
5. Ott M. US trade deficit up 1,9 % in January on record goods imports. Associated Press. 2021. March 5. URL: <https://apnews.com/article/global-trade-united-states-coronavirus-pandemic-economy-39242e3e19e3f0d29c895ec96f2184cf> (дата звернення: 16.03.2024).
6. Vanacker T., Zahra S., Holmes M. Corporate entrepreneurship, country institutions and firm financial performance. *Journal of World Business*. 2021. Vol. 56. Issue 3. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1090951620300900> (дата звернення: 16.03.2024).

ГУБИЦЬКИЙ Любомир,

д-р іст. наук, доц.,

професор кафедри філософії, соціології та політології,

Державний торговельно-
економічний університет

МЕЛЬНИК Анна,

канд. іст. наук, доц., доцент кафедри міжнародних відносин,

Київський столичний університет

імені Бориса Грінченка

ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ УКРАЇНІ (2022–2024 рр.)

Зіткнення стратегій епістем передуює сутичкам на полях фантомних, гібридних, конвенційних, ядерних війн. За умови домінуючого пере-

конання сторони, що представляла угруповання, яке певне в стійкості світового порядку завжди залишається загроза недооцінки реваншизму. Семантика стійкості світоустрою потребує згоди супротивників щодо домінування визначених правил співжиття, співробітництва, межі визначено, їх подолання відбувається за озвученої, вербалізованої згоди. Відсутність стійкості, відсутність визнання правил супроводжується варіативністю, множинністю мовчання. Переналаштування симулякрів не передбачає праці з одиницями дійсності, однак очікує врахування можливості.

Стратегеми акторів-гегемонів світової політики схильні мінімізувати потреби, інколи нехтувати запитом когнітивних доброякісних та недоброякісних новоутворень політичних та суспільних інституцій, які вважалися маргінальними. Гегемони-аспіранти у своїх планах не схильні бачити ризики реалізації своїх планів, оскільки не враховують моральних складових, які є найміцнішими основами суспільств держав-супротивників.

Чехія стала однією із держав, яка з перших днів широкомасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. розпочала акцію допомоги українським біженцям та збору гуманітарної допомоги для українських регіонів, що постраждали від російських руйнувань. Військово-промисловий комплекс та військовий арсенал Чехії також значною мірою були залучені до задоволення нагальних потреб Збройних Сил України.

Військові дії можливі за наявності сили і засобів. Зусилля протиборчих сторін зосереджуються на заходах, що послаблюють наявний і потенційний арсенал. Дипломатичні, політичні, економічні, розвідувальні, диверсійні заходи викривають кількість, якість (технічні характеристики) усіх родів і видів військ супротивника та його ймовірних союзників. Чехія потрапила під приціл російських спецслужб давно, а з 2014 р. розглядалася як один із західних союзників України. З початком війни Росії проти України 20 лютого 2014 р. одними із цілей російських агентів стали чеські військові об'єкти, зокрема, склади зі зброєю у м. Врбетіце. Російські агенти Анатолій Чепіга та Александр Мішкін (відомі також як Петров і Боширов) призвели до вибухів на цих складах, зброя з яких могла бути передана/продана Україні [1].

Чеські військові арсенали містять зброю і боєприпаси радянських зразків та натівських стандартів. За каденції Президента Чехії Мілоша Земана (2013–2023 рр.), який займав проросійську позицію, допомога Україні мала декларативний характер. Тому не дивно, що частина чехів звинувачувала його в зradі і підтримала масові акції

протесту 2021 р. Новий Президент Чехії Петр Павел (з 2023 р.), колишній голова Військового комітету НАТО (2015-2018 рр.) займає чітку позицію, яка передбачає всебічну підтримку України у її боротьбі за територіальну цілісність, особливо після широкомасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 р.

Чеське суспільство, підтримуючи прагнення України захиститися від російської агресії, спонукало уряд надавати допомогу. На листопад 2023 р. Міністерство оборони Чехії відзвітувало про передачу українським партнерам зброї (гелікоптерів, мінометів, танків, самохідних гаубиць, БМП, короткоствольної та довгоствольної вогнепальної зброї) та набоїв до них на суму 6 млрд. крон (241,5 млн. євро) [2]. Чехи надали ЗСУ зенітно-ракетні комплекси «Стріла», РСЗВ RM-70 Vampire, САУ DANA [3]. На частину з переданої Україні військової техніки з Чехії, кошти переказав ЄС. Так, в січні 2023 р. на рахунки міністерства оборони Чеської республіки було переказано першу компенсацію від Європейського Союзу через Європейський фонд миру у розмірі 6,5 млн. євро. А до 2027 р. через вказаний фонд Чехії буде відшкодовано 1,9 млрд. крон [4]. Окрім того, міністр оборони Чехії Яна Чорнохова повідомила, що уряд країни видав Міністерству оборони України ліцензії на комерційні постачання військової техніки на загальну суму 117 млрд. крон (4,7 млрд. євро) [5].

По завершенні українського контрнаступу влітку 2023 р. поступово ініціатива на полі бою перейшла до російської армії, яка розпочала у жовтні наступ на Авдіївку (Донецька обл.). Успіхи у районі Авдіївки зумовили до загального наступу російського угруповання військ по всій лінії фронту. Висока інтенсивність бойових дій супроводжується великими втратами як особового складу, так і озброєння. Ситуація ускладнилася неможливістю закрити постачання українській армії обіцяного очільниками ЄС у 2023 р. 1 млн. артилерійських снарядів. Реалії залишаються такими, що до березня 2024 р. реально буде надано лише 600 тис. артилерійських боєприпасів, а загальна кількість обіцяних набоїв буде готова лише на кінець 2024 р. (згідно із заявою Ж.Борреля, 7 лютого 2024 р.) [6].

За таких скрутних для ЗСУ обставин та за умов невизначеності із продовженням американської допомоги, великою надією відгукнулася ініціатива Президента Чехії Петра Павела (середина лютого 2024 р.) про знаходження 800 тис. артилерійських снарядів, які можна купити в країнах, що не входять до ЄС. Профінансувати чеську ініціативи можливо погодилися уряди Нідерландів, Франції, Німеччини та Канади [7].

Чехія взяла на себе посередницьку роль у постачанні Україні необхідних зразків зброї та боєприпасів. Так, 19 вересня 2023 р. в кулуарах «Рамштайну» Чехія уклала угоду щодо фінансової підтримки Данією та Нідерландами постачання танків, гаубиць, стрілецької зброї, БМП, засобів ППО, РЕБ, боєприпасів [8]. Такою роллю Чехії збирається скористатися Греція. Про це з'явилася офіційна заява у березні 2024 р. [9].

У межах загальноєвропейської Місії EUMAM у 2023 р. вишкіл на чеських полігонах пройшли 3240 українських військовослужбовців, у 2024 р. заплановано вишколити ще 4000 українців [10]. Чехія долучилася до міжнародної Коаліції розмінування України (лютий 2024 р.).

Висновок: таким чином, схильність допомогти потребуючому і жертві агресії виявилися найважливішою спонукою до дії для чеського уряду та суспільства. Україна завжди пам'ятатиме дружню допомогу і стане на захист інтересів Чехії, цінностей свободи, верховенства права, у разі зміни міжнародної обстановки.

Список використаних джерел

1. Агентів-убивць, які труїли Скрипаля й підривали склад у Чехії, в РФ підвищили. Texty.org.ua. 06.05.2021. URL: <https://texty.org.ua/fragments/103526/ahentiv-ubyvc-yaki-truyily-skrypalya-j-pidryvaly-sklad-u-chehiyi-v-rf-pidvyshly/> (дата звернення: 16.03.2024).
2. Захарченко Ю. Чехія оприлюднила перелік військової допомоги Україні з початку війни. Факти. 2023. 10 Листопада. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20231110-chehiya-oprylyudnyla-perelik-vijskovoyi-dopomogy-ukrayini-z-pochatku-vijny/> (дата звернення: 16.03.2024).
3. Яку військову допомогу Чехія вже давала Україні, і що ще може дати по зброї. Defense Express: Інформаційно-консалтингова компанія. 2023. 07 липня. URL: https://defence-ua.com/people_and_company/jaku_vijskovu_dopomogu_chehija_vzhe_davala_ukrajini_i_scho_sche_mozhe_dati_po_zbroji-12132.html (дата звернення: 16.03.2024).
4. ЄС перерахував Чехії першу компенсацію за військову допомогу Україні. Фінансовий клуб: Інформаційне агентство. 2023. 26 січня. URL: <https://finclub.net/ua/news/yes-pererakhuvav-chekhii-pershu-kompensatsiiu-za-viiskovu-dopomohu-ukraini.html> (дата звернення: 16.03.2024).
5. Хлюдзинський В. Чехія надасть Україні військову техніку на суму майже 5 млрд євро, – Міноборони країни. Уніан: Інформаційне

- агенство. 12.12.2023. URL: <https://www.unian.ua/war/chehiya-nadast-ukrajini-viyskovu-tehniku-na-sumu-mayzhe-5-mlrd-yevro-minoboroni-krajini-12481941.html> (дата звернення: 16.03.2024).
6. Кричковська У. ЄС розраховує надати Україні понад мільйон боєприпасів до кінця 2024 року – Боррель. Liga.net. Інформаційне агенство. 2024. 7 лютого. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/yes-rozrakhovuie-nadaty-ukraini-ponad-milion-boieprypasiv-do-kintsia-2024-roku-borrel> (дата звернення: 16.03.2024).
 7. Стеценко С. Мільйони євро на снаряди та дрони: як Чехія знаходить нові шляхи допомоги Україні. *Радіо свобода*. 12.03.2024. <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-chehiya-prodovzhuye-dopomahaty-ukrayini/32857308.html> (дата звернення: 16.03.2024).
 8. Вонс Р. Дві країни профінансують військову допомогу Україні від Чехії. *Главком*. 19.09.2023. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/dvi-krajini-profinansujut-vijskovu-dopomohu-ukrajini-vid-chekhiji-957413.html> (дата звернення: 16.03.2024).
 9. Левакін М. Греція постачатиме Україні зброю і боєприпаси за посередництва Чехії: готується двостороння угода. *Obozrevatel.com*. 15.03.2024. URL: <https://war.obozrevatel.com/ukr/gretsiya-postachatime-ukraini-zbroyu-i-boeprypasi-za-poserednitstva-chehii-gotuetsya-dvostoronnya-ugoda.htm> (дата звернення: 16.03.2024).
 10. Чеська Республіка надала Україні військову допомогу на більш як шість мільярдів чеських крон. Посольство Чеської республіки в Києві: офіційний сайт. 20.02.2024. https://mzv.gov.cz/kyiv/uk/x2005_11_03/x2024_02_22.html (дата звернення: 16.03.2024).

ЗАПОРОЖЕЦЬ Олександр,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

ДЕМОКРАТІЯ ПІД ТИСКОМ: АНАЛІЗ АНТИДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПИ

Вкрай важливо відслідковувати антидемократичний вплив правих партій для того щоб не повторити помилок минулого адже сучасний правий популізм у ЄС має багато спільних рис з авторитарними режимами і рухами, в тому числі міжвоєнного періоду і фашистського спрямування: націоналізм, сильне лідерство,

ксенофобія, євроскептицизм, пошук цапа-відбувайла (включаючи переслідування меншин) і антиелітаризм. Ці риси явно не відповідають цінностям ЄС, визначеним у ст. 2 Договору про Європейський Союз, і є прикладом спроби побудувати неліберальний уряд, особливо такий стан речей проглядається в країнах центрально східної Європи [5].

Особлива небезпека полягає в тому, що останнім часом позиції правих популістських партій зміцнюються а їх лідери отримують дедалі більшу популярність, на хвилі якої починають вести антидемократичну риторичну риторику та впроваджувати шкідливі для демократичних процесів закони.

Наприклад, неконституційне створення парламентською більшістю Національної ради суддів Польщі та подальші незаконні призначення суддів, які тепер фактично залежать від рішення правлячої коаліції, викликали реакцію з боку консультативної ради європейських судів. Щоб протидіяти цьому, польський популістський уряд прийняв так званий «закон про намордники», який забороняє судам виконувати рішення КРЄС, відмовляючись визнавати легітимність нових суддівських призначень.

Права популістська критика ЄС спрямована не лише на інституційний склад та інтеграційний процес, вона спрямована на Євросоюз, як спільноту – на розуміння цінностей, які ЄС сповідує. Це добре римується з більш загальним спостереженням про популістів, яке полягає в тому, що вони, особливо праві популісти, оперують досить специфічною концепцією демократії, яка повністю пов'язана з їхнім поняттям нації. В цьому контексті варто врахувати, що «нація» у розумінні правих популістських партій – це обмежена і суверенна спільнота, яка існує і зберігається в часі, прив'язана до певної території (простору), яка за своєю суттю і змістом конструюється через опозицію «член/нечлен» [1, с. 172].

Особливо шкідливою темою на якій можуть паразитувати представники правих партій і проводити на ній популістську риторику може бути поділ на свій-чужий. Це достатньо велика частина дискусій правих популістів. Це частина теми, яка проходить через більшу частину сучасного європейського популістського дискурсу, а саме, що історія Європи є християнською, і що майбутнє Європи має бути християнським, причому християнство розуміється у виразно консервативних термінах. Ця тема часто поєднується з дуже сильною антимусульманською риторику. Наприклад, Герт Вілдерс – депутат парламенту Нідерландів та засновник правої партії «Партія Свободи»,

у своїй промові 27 жовтня 2020 року попросив уряд оголосити іслам «наси́льницькою ідеологією, яка несе ненависть і терор».

По суті порушивши демократичні права мігрантів, адже з позиції Європейської хартії, основних прав, в статті 10 зазначено, що «Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії. Це право включає свободу змінювати релігію або переконання і свободу сповідувати релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдним або приватним порядком, у богослужінні, вченні, виконанні релігійних і ритуальних обрядів» [4, с. 112].

Ця схильність визначати іммігрантів та шукачів притулку як загрозу безпеці є частиною зусиль популістів, особливо під час так званої кризи біженців, переосмислити кризу з гуманітарної на безпекову. Той факт, що так багато іммігрантів і шукачів притулку під час кризи біженців були мусульманами, був важливим, адже деякі політики наполягали на необхідності захисту і збереження своїх країн і Європи як християнської.

Маніпулятивна риторика на темі свій чужий має продовження і в інших питаннях що стосується релігії, так Юдіт Варга, міністр юстиції Угорщини, відповіла на звіт Європейської комісії про верховенство права за 2021 рік:

Міністерка стверджувала, що у своєму другому звіті про верховенство права Єврокомісія дотримується визначеної для себе ролі, представляючи високополітизований документ, заснований на подвійних стандартах і нечітко обґрунтованій критиці та позбавлений фактичної і неупередженої правової оцінки, про яку заявляють його автори. Вона вважала що: «Ця корислива політична наклепницька кампанія, замаскована під правову оцінку, спрямована проти Угорщини лише тому, що ми ставимо на перше місце захист наших дітей та сімей і не бажаємо допускати ЛГБТ+ лобі в наші школи та дитячі садки, як того очікують певні зацікавлені групи... Прикро, що верховенство права стало інструментом для підризу політичної волі та ідеологічного шантажу. Ми зачепили за живе в Брюсселі просто тому, що вважаємо захист дітей важливішим, ніж потурання ЛГБТК-лобі» [3, с. 941].

Міністерка відкидає конституційне право Єврокомісії на втручання; стверджує, що Комісія переслідує лише політичні партійні цілі; стверджує, що необхідно захистити дітей від насильства з боку ЛГБТ, що є частиною заперечення урядом прав ЛГБТ та їхнього визнання. На прикладі даної заяви ми можемо відслідкувати класичну маніпуляцію правих популістів, про захист дітей від уявних загроз.

Ці популістські заяви показують, як традиціоналісти втручаються в боротьбу за формування людей у сучасній Європі.

Ми бачимо, що праві популісти не підтримують поточний процес демократизації політики та прийняття рішень на рівні ЄС, що по суті є парадоксальним, з одного боку праві популісти є гальмівниками демократичних процесів на загальноєвропейському рівні, але хочуть повернути демократію на національний рівень, для обслуговування потреб власних партій, адже саме в такому разі вони зможуть отримати ще більший вплив у своїх країнах не зіштовхуючись з перешкодою у вигляді різних структур Європейського союзу.

По суті ми розуміємо, що європейські праві популістські партії несуть негативно впливають на демократичні процеси, що відбуваються в країнах ЄС часто вони ведуть риторіку яка не сумісна з правами людини або впроваджують закони, які порушують загальноєвропейські цінності і йдуть на перекір політиці Брюсселя, що негативно впливає, як на національні країни, так і на Євросоюз в цілому.

Список використаних джерел

1. Akkerman Tjitske. Populist parties in power and their impact on liberal democracies in western Europe. *Political Populism: Handbook of Concepts, Questions and Strategies of Research*, edited by Reinhard Heinisch, Christina Holtz-Bacha, and Oscar Mazzoleni. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2021. pp. 169–180.
2. Benczes István, Joanna Orzechowska-Wałaszewska. Governing the Economy Under Populist Rule: The Cases of Hungary and Poland. *Problems of Post-Communism*. 2024. Vol 74. №1. pp. 1-15.
3. Fossum John Erik. In What Sense Does Right-Wing Populism Pose a Democratic Challenge for the European Union? *Social & Legal Studies*. 2023. № 32(6). pp. 930–952.
4. Salzborn Samuel. Extreme right-wing parties in and against Europe. A systematizing comparison. *The state of the European Union: Fault lines in European integration*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2020. pp. 103–130.
5. Договір про Європейський Союз. *Zakononline*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/153773__595905###document_code__994_622__## (дата звернення 17.03.2024).

СКРИПЧЕНКО Ігор,
аспірант, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ПРОТЕСТНИЙ «РУХ ЧАЮВАННЯ» ЯК ЧИННИК ЗМІНИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

«Рух Чаювання» – масовий протестний рух в США, який виступає проти значних державних витрат, високих податків та надмірного державного регулювання. Виникнення «Руху Чаювання» було пов'язано з внутрішньополітичними подіями. Іпотечна криза, яка почалася в 2007 році в США, викликала «ефект доміно», що врешті призвело до глобальної економічної кризи. Законопроекти, які приймалися Конгресом США для врегулювання кризи, викликали незадоволення значної частини населення. Ці закони передбачали значні витрати державного бюджету. Особливе незадоволення викликав Закон «Про відновлення та реінвестування Америки» (ARRA), який висувала адміністрація президента Обами. Його прийняття спровокувало перші масові протести американців в лютому 2009 року, а розрізненні групи протестувальників об'єдналися у великий загальноамериканський «Рух Чаювання».

Хоча за своїми поглядами протестувальники належали до прихильників правої ідеології, вони критикували як Демократичну, так і Республіканську партії [3, с. 141]. Активісти вважали, що республіканці підвели своїх виборців, дозволивши уряду витратити занадто багато грошей. Однак, потім вони почали приєднуватися до Республіканської партії та впливати на її політику. На проміжних виборах до Конгресу 2010 року 138 кандидатів від Республіканської партії були підтримані рухом [4, с. 1385]. Також рух зіграв ключову роль в обранні сенаторів Ренда Пола та Теда Круза, які були прихильниками «Чаювання».

Ідея обмеження державних витрат, завдяки прихильникам «Чаювання», все більше поширювалися всередині Республіканської партії. Проте щодо зовнішньої політики США однозначної позиції не існувало. Американський професор міжнародних відносин Уолтер Мід зазначав, що у русі сформувалося два основних погляди на зовнішню політику США [5]. Перший був пов'язаний із губернаторкою Аляски Сарою Пейлін, а другий із конгресменом Роном Полом та його сином Рендом Полом. Сара Пейлін, хоча і не була прихильником «насильницького» розповсюдження демократії по всьому світу, вважала, що в питанні боротьби з тероризмом Сполучені Штати

повинні залишати за собою першість. Вона вбачала, що національна безпека США потребує активних дій, які врешті мають призвести до перемоги. Активні дії передбачали підтримку союзників, особливо таких як Ізраїль, які активно протидіяли радикальним ісламістам на Близькому Сході.

На противагу цьому, конгресмен Рон Пол сповідував цілковитий ізоляціонізм. Він вважав, що США мають повністю відмовитися від ролі «світового поліцейського» та займатися виключно внутрішніми проблемами. Це також передбачало залишення напризволяще всіх союзників США у світі. Після проміжних виборів до Конгресу 2010 року Уолтер Мід вважав, що врешті в русі переможе точка зору Сари Пейлін. Це Мід аргументував тим, що американці пам'ятають гіркий досвід ізоляціонізму 1930-х років, який призвів до катастрофічної японської атаки на Перл-Харбор в 1941 році [5, с. 41]. Проте, як засвідчили подальші події, Мід помилився. Перемогу всередині руху отримали все ж таки прибічники поглядів Рона Пола.

Причину цього потрібно шукати в 2016 році. Тоді, під час праймеріз Республіканської партії, двоє найбільш рейтингових кандидатів виявилися підтримані саме прибічниками «Руху Чаювання». У фіналі праймеріз це були Тед Круз та Дональд Трамп. Тед Круз за своїми поглядами щодо зовнішньої політики більше належав до крила Пейлін. Проте Дональд Трамп був більше схильний до поглядів Рона Пола. Перемога Трампа на праймеріз та на президентських виборах дала йому змогу закріпити свої ізоляціоністські погляди не тільки в «Русі Чаювання», але й розповсюдити їх на всю Республіканську партію. Фактично, «Рух Чаювання» згодом влився в трампівський рух «MAGA» (Make America Great Again) всередині Республіканської партії. Прихильники «MAGA» почали активно насаджувати свої погляди іншій частині Республіканській партії, яка сповідувала неоконсерватизм.

Зовнішньополітична програма Дональда Трампа отримала назву «Америка понад усе» (America First). Ця програма базувалася переважно на принципах ізоляціонізму. За часів президентства Трампа Сполучені Штати вийшли з низки міжнародних угод. Також офіційно заявлялося, що замість того, щоб «відправляти війська для ведення нескінченних війн», Дональд Трамп використовує «креативну дипломатію» для зміцнення позицій США у світі [1]. Ізоляціонізм Трампа поширився на значну кількість республіканців. Особливо це було видно щодо підтримки надання допомоги Україні. Останні опитування проведені в кінці 2023 року продемонстрували, що 48% респондентів, які відносять себе до республіканців, вважають, що США

надають занадто багато допомоги Україні. Серед демократів ця цифра складає лише 16% [2]. Найбільшим же проявом ізоляціонізму стало блокування в Конгресі великого пакету допомоги Україні, Ізраїлю та Тайваню трампістським крилом Республіканської партії наприкінці 2023 року. Трампісти зазначають, що не будуть підтримувати допомогу іншим державам, допоки не буде вирішене питання щодо міграційної кризи на американо-мексиканському кордоні.

У висновку можна зазначити, що протестний «Рух Чаювання» заклав підвалини у зміні політичної ідеології всередині Республіканської партії. Ідея «обмеженого уряду» обернулася не тільки вимогою скоротити державні витрати всередині США, але й обмежити витрати за її межами. Це порушило питання статусу Сполучених Штатів як «світового поліцейського» та лідера «вільного світу», який забезпечує світовий порядок та не дає різним терористичним і авторитарним країнам здійснювати злочинні дії в міжнародних масштабах. Чи залишиться ця ідея провідною, чи неоконсервативні республіканці все ж таки змінять ці настрої, залежить від чергових виборів, які відбудуться в листопаді 2024 року.

Список використаних джерел

1. America First Foreign Policy. *White House*. 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/> (дата звернення: 19.03.2024).
2. Cerda A. About half of Republicans now say the U.S. is providing too much aid to Ukraine. *The Pew Research Center*. 2023. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/12/08/about-half-of-republicans-now-say-the-us-is-providing-too-much-aid-to-ukraine/> (дата звернення: 19.03.2024).
3. Continetti M. *The Right: The Hundred-Year War for American Conservatism*. Basic Books. 2022. 198 p.
4. Maxwell A., Parent T. W. The Obama Trigger: Presidential Approval and Tea Party Membership. *Social Science Quarterly*. 2012. Vol. 93, no. 5. P. 1384-1401. doi:10.1111/j.1540-6237.2012.00907.x
5. Mead W. R. The Tea Party and American Foreign Policy: What Populism Means for Globalism. *Foreign Affairs*. 2011. Vol. 90, no. 2. P. 28-44.

КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЄКТ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ 2.0»

Війна в Україні стала поштовхом для остаточного усвідомлення європейською спільнотою свого хиткого та нестабільного положення у світі. Доволі провокативна передвиборча кампанія у США, розбіжність у підходах щодо допомоги Україні під час війни, розбіжності у спільних політичних цілях та економічних інтересах, а іноді відверте їх ігнорування деякими країнами ЄС тощо підштовхнули країни ЄС і G7, що входять до складу ЄС і НАТО переосмислити та зробити переоцінку своїх поглядів на майбутнє Європейського Союзу. Результатом таких процесів стало бажання союзу «відкрити» доступ у «закритий клуб» ЄС для нових кандидатів і згадати про кандидатів, що тривалий час очікують остаточного рішення по своєму статусу. З таких позицій можливо проаналізувати розширення ЄС як соціальний проєкт оновленої Європи.

В основу цього проєкту сумуються нагальні потреби та інтереси ЄС, серед яких: його стратегічна мета – виживання, забезпечення стабільності союзу, безпека країн-учасниць, побоювання і пересторога щодо можливої війни союзу з росією, захист економічних інтересів окремих країн-учасниць ЄС та груп виробників, черговий наплив мігрантів, біженців з України та інші. З позиції соціального проєктування ЄС вже пройшов цей рівень завдань – ціннісно-вольовий – сформулювавши набір потреб та інтересів, що знадобляться при проєктуванні оновленої Європи.

Усвідомлення нової соціальної реальності у світі, і зокрема на європейському континенті через призму війни, яка знову «стоїть на порозі» ЄС, сприяло узагальненню, іноді кардинально різних, потреб та інтересів в єдину сукупність, їх концептуалізацію, створенню певної ідеї європейської солідарності, взаємопідтримки і не лише як економічного утворення, але як і політичного, а також військового, з яким мають рахуватися у світі і яке повинно мати сильні міжнародні позиції. Тому ідея розширення ЄС для його зміцнення за рахунок приєднання нових кандидатів активно просувається, починаючи від органів влади ЄС і до окремих держав-учасниць. Таким чином союз

пройшов і другий рівень завдань у соціальному проєкті – концептуальний, забезпечивши собі популяризацію ідеї оновленого ЄС, як певної частини нової соціальної реальності.

Третій рівень завдань у соціальному проєктуванні – перцептуальний – ЄС також вже пройшов, сформувавши сукупність «знаково-нормативних засобів опрідметнення та технологізації результатів і процесу проєктного мислення (мова, писемність, нормотворча техніка тощо)» [1, с. 25]. Прийняті документи ЄС, відповідно сформована риторика, підібрані мовні кліше та шаблони, визначені механізми просування ідеї оновлення ЄС та управлінські технології такого процесу вже активно дають свої результати, зокрема у можливостях коригування механізмів стримування певних членів ЄС, що мають відмінну від спільної європейської політики думку. І це дає результати. Не тільки європейські політики почали відкрито говорити про нові європейські реалії, частиною яких повинна стати і Україна, але і у свідомості пересічних громадян ЄС вже формується така громадська думка, що в остаточному підсумку це вигідно і для них, хоча на даний момент дуже дорого. Бо пересічним громадянам ЄС приходить поступатися своїми економічними інтересами, що веде до підвищення соціальної напруги у суспільстві, здороження рівня життя тощо.

Який же результат бажає отримати ЄС у результаті реалізації такого соціального проєкту?

По-перше, мова іде про часові межі реалізації проєкту. Сьогодні це орієнтовно 2030 рік: «Бо в середині Європейського Союзу відбувається дискусія і внутрішньо для себе вони кажуть, що ані реформа ЄС, ані розширення ЄС не можуть тривати вічно. Тому що український кейс вивів Європейський Союз з летаргічного сну», – наголосив Кулеба» [2].

По-друге, програма мінімум – це розширення ЄС за рахунок нових кандидатів до 2030 року, про що і було оголошено на різного роду зустрічах та засіданнях. Серед таких кандидатів зараз перебувають Україна, Молдова, Балканські країни (Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, та Чорногорія), потенційними кандидатами є Грузія та Косово.

По-третє, програма максимум, одним з напрямів якої є, посилення свого міжнародного авторитету та своєї міжнародної позиції у порівнянні з США та Китаєм, які, хоч і мають свої проблеми, проте або залишаються у когорті світових лідерів, або ж наполегливо туди намагаються увійти. У цьому питанні ЄС, перш за все, повинен для себе вирішити, чи готовий він іти на непопулярні рішення та

крайнощі, на кшталт прийняття України, в період війни, до свого складу, або ж введення військ в Україну, про що заявив французький прем'єр-міністр Еммануель Макрон, висловивши думку, як представник країни НАТО і одночасно ЄС. Хоч НАТО і оголосило, що це не є думкою НАТО. Іншим напрямом програми максимум може стати остаточне усвідомлення європейськими лідерами та європейськими інституціями, що з країнами агресорами на кшталт росії треба діяти рішучіше і приймати кардинальні рішення, не завжди зважаючи на погрози агресора. Ці процеси почали відбуватися у ЄС, але вони ідуть повільно, з різними пересторогами, а у контексті війни в Україні, то це втрата людських життів, а також втрата часу. Також у програму максимум можна включити і формування оновленої громадської думки пересічних європейців з оновленими/новими європейськими цінностями, позитивним ставленням до нових членів ЄС, чи кандидатів у члени, і просуванням ідеї взаємної підтримки з різних питань інтеграції, у тому числі і в економічних питаннях щодо рівня життя, міграційної політики, розширення ринків, переформатування європейського ринку праці з урахуванням його наповнюваності біженцями з України, які вже планують залишитися в країнах ЄС по закінченню війни.

Підбиваючи підсумки слід наголосити, що процеси, що відбуваються зараз на теренах ЄС можна проаналізувати як певний соціальний проєкт, реалізація якого покращить позиції останнього у міжнародному середовищі, розширить територію союзу за рахунок приєднання нових членів та сформує оновлену громадську думку щодо позитивного ставлення європейців до оновленої політики європейських лідерів та інституцій, що враховує нові соціальні реалії.

Список використаних джерел

1. Бутченко Т. І. Соціальне проєктування : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Соціальна робота» освітньо-професійної програми «Соціальна робота». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 107 с.
2. Саєнко В. Кулеба: розширення ЄС до 2030 року – це не зовсім про Україну. УНІАН: інформаційне агентство. 14.10.23. URL: <https://www.unian.ua/politics/dmitro-kuleba-rozkriv-vazhlivi-fakti-shchod-rozshirennya-yevrosoyuzu-chomu-govoryat-pro-2030-rik-12424587.html> (дата звернення: 19.03.2024).

ОКРУЖКІН Максим,
студент, Державний торговельно-
економічний університет
ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ВПЛИВ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО СТЕРЕОТИПУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Гендерна рівність українського суспільства тривалий час знаходилась на периферії уваги науковців, засобів масової інформації, у той час, коли в країнах Заходу вже відбувалися активні феміністичні рухи. Жінки в Україні продовжували жити в умовах патріархальних канонів, не активно відстоюючи свої права. У такому контексті масові медіа стали важливим інструментом, який вплинув на формування поглядів у суспільстві щодо рівноправності статей. Вони демонстрували зразкові моделі поведінки та коригували соціальні принципи та норми. Гендерні стереотипи, у свою чергу, базуються на різноманітних аспектах соціокультурного життя, таких як ролі, норми, цінності, розподіл праці та культурні символи, спрямовуючи увагу на побудову ієрархії влади та підкреслення нерівності.

Сучасні медіа, намагаючись подолати гендерну стереотипізацію та патерни поведінки людей, які були закладені минулим, відіграють основну роль у просуванні гендерних питань. Проте, незважаючи на ці зусилля, ми все ще стикаємося із стереотипним сприйняттям обох статей. Аналіз проектів ідентичності в медіа-середовищі свідчить про те, що домінуючим підходом у відображенні жіночих ролей лишається біологічно-детермінований підхід. Це означає, що в просторі медіа жіноча ідентичність зберігає свої характеристики відповідно до гендерних стереотипів, що підтримує традиційне уявлення про жінку як об'єкт.

Гендерна стереотипізація в мас-медіа спричиняє виникнення подвійних стандартів у сприйнятті суспільної важливості особи залежно від її статі, а також у оцінці мотивації її соціальної активності. Дії чоловіка часто розглядаються як обов'язкові перед суспільством, тоді як дії жінки частіше сприймаються як обов'язкові

перед сім'єю. Цей гендерно-рольовий підхід залишається актуальним і в сучасному медійному просторі.

Оскільки гендерна соціалізація починається з раннього дитинства, важливо розглянути вплив медіа на формування гендерних орієнтирів у малят. Незріла свідомість дітей, через їхню високу вікову сенситивність, легко піддається зовнішньому впливу та засвоює те, що бачить і чує навколо себе. Відсутність критичного мислення у малюків спричиняє прийняття запропонованих телебаченням моделей реальності без сумнівів. Так, гендерне виховання підлітків як система, містить три позиції: систему знань (когнітивний компонент); гендерні потреби особистості (мотиваційний компонент); гендерні практики (діяльнісний компонент).

У рекламі також часто використовувалися гендерні стереотипи, які представляли жінок як привабливий товар. Маркетингові стратегії часто використовували напівоголене або оголене жіноче тіло для реклами товарів для чоловіків або засобів догляду за зовнішністю для жінок. У такій рекламі жінка зображувалась в ролі домогосподарки, яка має готувати для всієї сім'ї, виховувати дітей і задовольняти потреби чоловіка, а також встигати працювати і доглядати за собою. Маскулінні стереотипи в рекламі часто стосувались кар'єрного зростання чоловіків, їх лідерства і спортивної фізичної форми, а також використання жінок як об'єктів задоволення сексуальних потреб, що є відкритою дискримінацією за статевою ознакою. У рекламних слоганах також можна було зустріти вислови, що принижували гідність жінок та зображували їх у негативному світлі.

Закон, що вступив у силу в Україні 8 січня 2022 року, забороняє сексизм та дискримінацію за ознакою статі у рекламі. У результаті цього всі засоби масової інформації намагаються дотримуватись стандартів випуску медійних продуктів, уникаючи маніпулятивної інформації та уникнення «позитивних стереотипів». Це призвело до збільшення кількості гендерно нейтральних повідомлень у медіа.

Таким чином, засоби масової інформації значно впливають на формування гендерної свідомості суспільства, тому сучасне українське суспільство підтримує державну політику забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок. Аналіз контенту медіа показує, що у висвітленні жіночих тем домінує біологічно-детермінований підхід, що призводить до використання гендерних стереотипів у журналістських матеріалах. Схематичне подання інформації та відсутність об'єктивності призводять до типізації та стандартизації образів у медійних матеріалах, що часто веде до девіації жіночих образів на користь чоловіків у публічному просторі. Дитячі медіа

також використовують соціально марковані стереотипи, що впливають на формування гендерної ідентичності дітей та підлітків. Однак, з 2022 року в Україні проводиться боротьба з сексизмом та дискримінацією за статевою ознакою в рекламі відповідно до чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Андрушко Л. Гендерні стереотипи в українській телерекламі. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2012. Вип. 23. С. 397-407. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnam_2012_23_42 (дата звернення: 17.03.2024).
2. Андреева М. О., Василенко О. М., Дмитренко К. А. Сучасні гендерні стереотипи в мідіапросторі як фактор впливу на соціалізацію учнівської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. Том 1. № 1(100). С. 14–21. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/458/451 (дата звернення: 17.03.2024).
3. Белінська О. П., Тихомандрицька О. О. Соціальна психологія: навч. посіб. : Academia, 2009. 304 с.
4. Бутенко Н. Ю. Соціальна психологія у рекламі. К.: КНЕУ, 2006. 384 с.
5. Лавлінський Р. Механізми формування соціальних стереотипів у суспільстві засобами мас-медіа. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філософія*. 2010. Вип. 7. С. 164–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2010_7_18 (дата звернення: 17.03.2024).
6. Морозова Людмила, Шуст Наталія. Особливості соціального конфлікту ціннісного виміру в умовах зовнішньої агресії. Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатопольярного світу [Електронний ресурс]: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 240–243. URL: <http://doi.org/10.31617/k.knute.2022-11-24> (дата звернення: 17.03.2024).
7. Морозов А. Ю., Шуст Н. Б. Становлення інформаційного суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2022. № 41(7-9). С. 26–38. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39387/Morozov_Shust.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 17.03.2024).

8. Шуст Наталія. Освіта у стратегії випередження гібридних загроз українській суб'єктності у глобалізованому світі. Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатопольярного світу [Електронний ресурс]: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 357–360. URL: <http://doi.org/10.31617/k.knute.2022-11-24> (дата звернення: 17.03.2024).

ПРИХОДЬКО Сергій,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри гуманітарних
і соціальних дисциплін,
Полтавський державний
аграрний університет

МІСЦЕВА ДЕМОКРАТІЯ: НОВІ ВИКЛИКИ

Демократія як форма політичного режиму та політичний інститут в сучасних умовах перебуває на певному роздоріжжі у пошуках своєї нової ідентичності. Демократія в її нинішньому вигляді потребує суттєвого вдосконалення. Це пов'язано з багатьма передумовами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Насамперед слід констатувати факт, що міжнародна демократія, зокрема, країни розвинутої демократії виявилися неспроможними зупинити збройну агресію, тобто, відверте порушення норм міжнародного права. Фактично вся сучасна система міжнародних відносин, побудована на засадах демократії, не спромоглася притягнути до відповідальності агресора за скоєння міжнародного злочину.

Але проблеми полягають не лише в цьому. Вони пов'язані також з суто внутрішніми аспектами функціонування демократичних інститутів. У загальному вигляді нинішній стан зумовлює цілісну кризу представницької демократії. Вся її організаційна будова є певним анахронізмом і не відповідають потребам сучасного суспільства. На думку Е. Тоффлера, вони не здатні повноцінно здійснювати політичні функції внаслідок організаційної та процесуальної громіздкості, непрозорості, бюрократизованості, недостатньої мобільності [1]. Натомість в умовах суспільства, яке володіє все більшим обсягом інформації, є об'єктивна необхідність підвищення мобільності, оперативності у процесі здійснення влади, а, головне, залучення громад-

ськості до них, розробки і навіть ухвалення владних рішень, контролю за діяльністю влади. Оскільки в сучасній політичній практиці ми часто стикаємося з ситуацією, коли народні обранці різних рівнів не виконують свої виборчі обіцянки. Але висловити свої ставлення до них суспільство може лише на наступних виборах. Тож у міжвиборчий період влада залишається фактично безконтрольною.

Криза системи представницької демократії безпосередньо пов'язана з процедурами формування її інститутів. Загалом всі різновиди виборчих систем суто об'єктивно не можуть адекватно відобразити структуру сучасного суспільства з його різноманітністю інтересів і запитів навіть основних соціальних груп і спільнот. Крім того, сам інститут виборів також не забезпечує у повній мірі дієздатну владу у контексті реалізації суспільних інтересів. Крім того, сам механізм виборчих процедур породжує численні порушення принципів народовладдя.

Ця проблема була визначена у підсумкових висновках, зроблених за результатами роботи XXIII Всесвітнього конгресу Міжнародної асоціації політичної науки 2014 р. Найбільш значущими у контексті аналізу визначених проблеми є такі. Внаслідок збільшення фрагментації політичних, соціальних та економічних систем суттєво ускладнюються управлінські функції в суспільстві. Їх повноцінне здійснення потребує глобального, всеохоплюючого та багаторівневого підходу: від місцевої громади до міжнародного співтовариства. Різноманітність цінностей, поглядів і форм поведінки, виявлених окремими особами і групами, створює широкий попит на їх включення та участь у політичному житті. Є значний ризик, що демократична якість політичних систем буде погіршуватися в результаті зростання впливу щодо реальних можливостей приймати рішення з боку техніко-адміністративних та технократичних експертів [2].

Навіть найдемократичніші та найпрозоріші вибори не забезпечують приходу до влади справжніх фахівців. Натомість під час виборчих кампаній дедалі частіше між собою конкурують не кандидати з їхніми програмами, а цілий штат іміджмейкерів, експертів, технологів, спеціалістів зі зв'язків з громадськістю, PR-менеджерів тощо. Саме вони фактично визначають спрямованість виборчих кампаній, навіть не надаючи кандидатам можливості контактувати з виборцями. Тому часто складається ситуація, коли голосують не за конкретну людину, а за ретельно сформований імідж, який просто продається як товар. А реальну фахову підготовку кандидатів просто немає змоги перевірити. При цьому варто наголосити, що діяльність органів місцевого самоврядування має свою специфіку, яка пов'язана з вирішенням конкретних проблем комунального господарства.

А внаслідок відсутності відбору як депутатів, так і посадових осіб за професійним критерієм вони виявляються елементарно неготовими до виконання своїх повноважень. Отже, громадський контроль за їхньою діяльністю є невід'ємним механізмом забезпечення виконавської дисципліни у роботі усієї організаційної структури місцевого самоврядування. Причому такий контроль має відбуватися у постійно діючому режимі, тобто, на основі он-лайн платформ.

Тобто, питання повноцінного залучення громадян до участі у політичному житті, зокрема, щодо підготовки та реалізації владних рішень набуває значної актуальності. Ускладнення структури сучасного суспільства потребує впровадження механізмів, які би дали змогу адекватніше представляти інтереси окремих соціальних груп і спільнот у політичних процесах. Єдиною альтернативою політичного відчуження є надання громадянам реальних важелів впливу на державну політику. Крім того, існує реальна загроза «тінізації» публічної політики. Тому розширення її соціального простору шляхом застосування різних форм участі громадян у політичному житті є важливим завданням сьогодення щодо демократизації влади.

Відповідне технологічне забезпечення форм політичної участі є важливим аспектом надання їм необхідного рівня результативності та ефективності. У цьому контексті електронна демократія досить інтенсивно набуває властивостей інституту сучасного політичного життя. Вдосконалення системи учасницької демократії безпосереднім чином пов'язана із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій як інструменту залучення громадян до нормотворчої діяльності. Власне в цьому і полягає змістовна сутність електронної демократії. Саме активне впровадження її основ у функціонування різних форм громадської участі спрямоване на підвищення їх результативності, забезпечення справжньої легітимності та дійсного народовладдя на рівні місцевого самоврядування. Для того, щоб вони у повному обсязі здійснювали своє призначення, потрібні суттєві зміни у механізмах їхнього впровадження у практичне життя. Насамперед такі зміни мають стосуватися технологічних аспектів проведення відповідних заходів. Причому вони мають враховувати специфіку кожної з форм участі

Отже, в сучасних умовах існує реальна можливість забезпечити вищий рівень ефективності та результативності різних форм учасницької демократії. А надати їм справді демократичного змісту доцільно через впровадження у процес їх реалізації сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Їх використання забезпечує мешканцям територіальних громад набагато більше можливостей брати участь у заходах, спрямованих на виявлення та вирішення проблем місцевого життя.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Е. Третя хвиля. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
2. World Congress – Montreal 2024. International Political Science Association. The voice of political science around the world. URL: <https://www.ipsa.org/events/congress/montreal2014> (дата звернення: 16.03.2024).

ПОРЕМСЬКИЙ Микита,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄВРОПИ ЯК ВИКЛИК СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Міграційна криза в Європі лишається актуальною та складною проблемою, що ставить під сумнів стабільність європейських держав та глобальну безпеку. Останні десятиліття ми можемо бачити значний приріст міграційних потоків до Європейського Союзу, зокрема до країн Вишеградської групи. Це викликає загрозу для соціально-економічного розвитку, політичної стабільності та безпеки регіону. Дані проблеми мають комплексний характер й потребують системного підходу для їх вирішення. Для наукового співтовариства стає актуальним й важливим завдання дослідити вплив міграційної кризи на стабільність держав Вишеградської групи.

Економічні наслідки міграційної кризи становлять складний та багатогранний аспект у вивченні даної проблеми. Однією з головних складових є вплив міграції на ринок праці. З одного боку, мігранти можуть забезпечити дефіцитну робочу силу у певних галузях економіки, таких як сфера послуг, будівництво, сільське господарство. Це може призвести до збільшення виробництва та зростання ВВП. З іншого боку, велика кількість робочої сили може призвести до зниження заробітних плат й конкуренції на ринку праці, через що є загроза негативного впливу на стандарти життя місцевого населення.

Також, міграційна криза впливає на бюджетні витрати держави. Наприклад, уряди змушені виділяти кошти на інтеграцію мігрантів у суспільство, надання освітніх та медичних послуг, а також на вирішення проблем з пристосуванням інфраструктури до зростаючого населення. Великі потоки мігрантів можуть також впливати на динаміку цін на житло та інші товари та послуги.

Разом з цим на економіку впливає й трудова міграція, зокрема з України. У своєму дослідженні «Сучасний стан міграційних процесів у країнах Вишеградської четвірки» Цевух Ю. О. та Крупиця А. С. зазначають, що країни Вишеградської групи є найбільш привабливими для трудової міграції українців. Це пов'язано з тим, що дані країни схожі культурно та географічно близькі. Після введення безвізового режиму України з Європейським Союзом, основним вибором для трудової міграції українців була Польща [1, с. 81].

Соціокультурні виклики, пов'язані з міграційною кризою, є одним із найбільш важливих аспектів вивчення цього явища. Культурні відмінності, мовні бар'єри та релігійні розбіжності можуть призвести до конфліктів та соціальної напруги.

Одним з основних викликів є збереження культурної та релігійної ідентичності як мігрантів, так і місцевого населення. Наприклад, інтеграція мігрантів у суспільство може бути ускладнена через різницю у цінностях, традиціях та звичаях. Проблема ідентичності стає особливо актуальною у випадку мігрантів з різних культурних та релігійних традицій.

Також важливим аспектом є соціальна інтеграція мігрантів у суспільство. Недостатня адаптація може призвести до соціальної відокремленості та виникнення гетто, що загрожує стабільності та безпеці суспільства. Розвиток програм інтеграції та підтримки для мігрантів є важливим кроком у вирішенні цієї проблеми.

Різноманітні націоналістичні організації об'єднуються проти мігрантів. Анна Пітель та Валентина Алгаш у своїй науковій роботі «Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу» вказують на загострення конфліктів, що породжуються націоналістичними групами, які невдоволені розмиттям ідентичності європейських націй [2].

Важливим є безпековий аспект міграційної кризи держав Вишеградської групи. Одним із найважливіших викликів є збереження безпеки національних кордонів й запобігання їх незаконному перетину. Значна кількість мігрантів, які в'їжджають до країн, може створювати тиск на місцеві правоохоронні органи. Крім того, існує ризик залучення до країни терористів та осіб з кримінальним минулим через недостатню перевірку мігрантів. Забезпечення безпеки суспільства та запобігання терористичним актам є однією з найважливіших завдань в умовах міграційної кризи.

Стратегії управління міграційною кризою в Європі є ключовим аспектом забезпечення стабільності та безпеки держав, зокрема держав Вишеградської групи. Однією з найважливіших стратегій є розробка та впровадження ефективних механізмів контролю за міграційними потоками. Це може включати зміцнення кордонів,

посилення контролю на маршрутах міграції та співпрацю з країнами-партнерами для обміну інформацією та спільних дій у сфері міграції.

Іншою стратегією є розвиток та впровадження програм інтеграції для прибульців, спрямованих на їхнє успішне включення в нове суспільство. Це стосується надання доступу до освіти, медичного обслуговування та робочих місць, а також підтримку у вивченні мови та культурних адаптаційних програм.

Додатковою стратегією може бути співпраця з міжнародними організаціями та гуманітарними агентствами для забезпечення гуманітарної допомоги мігрантам, які перебувають у складних життєвих обставинах або потребують захисту.

Крім того, важливою стратегією є розвиток діалогу з громадськістю та залучення її до процесу управління міграційною кризою. Це може включати проведення інформаційних кампаній, консультації та співпрацю з громадськими організаціями.

Європейському Союзу вдалося домовитися про розподіл мігрантів між країнами об'єднання. Ця міграційна угода передбачає виділення певних квот на поселення їх у країнах ЄС. Однак дві країни Вишеградської групи – Польща та Угорщина, зустріли її негативно. Угорський Прем'єр-міністр Віктор Орбан заявив, що Будапешт не буде займатися виконанням цієї угоди. Польська ж влада планує організувати проведення референдуму з цього питання одночасно з парламентськими виборами й підготує відповідні зміни до законодавства [3].

У висновку слід зазначити, що міграційна криза в Європі створює складні виклики для стабільності держав, зокрема держав Вишеградської групи. Ця криза має економічні, соціокультурні та безпекові наслідки, які потребують комплексного та збалансованого підходу до управління. Ефективні стратегії управління міграційною кризою включають посилення контролю за міграційними потоками, розвиток програм інтеграції, співпрацю з міжнародними організаціями та гуманітарними агентствами, а також залучення громадськості до процесу управління. Для подальшого дослідження важливо розглянути різні аспекти міграційної кризи та ефективність застосування різних стратегій управління, щоб забезпечити стабільність та безпеку в регіоні.

Список використаних джерел

1. Цевух Ю. О., Крупиця А. С. Сучасний стан міграційних процесів у країнах Вишеградської четвірки. *«30 Т 60 років Вишеградської четвірки – економічна оцінка розвитку країн: досягнення, перспективи та уроки для України»*: Збірник матеріалів круглого столу

- кафедри менеджменту та Інституту права, економіки та міжнародних відносин, присвячений 30-річчю Вишеградської четвірки / під ред. д.е.н., проф. Т. В. Деркач, д. ф.-м. н., проф. М. П. Коваленко. Одеса, 2021. С. 77–82.
2. Алгаш В., Піттель А. Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 334–338.
 3. Орбан: Угорщина не буде виконувати рішення ЄС щодо мігрантів [Електронний ресурс]. Європейська правда. 2023. 7 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/07/7/7165279/> (дата звернення: 10.03.2024).

ЧЕРЕП Алла,
д-р екон. наук, проф.,
завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет
ВОРОНKOBA Валентина,
д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет

ФІЛОСОФІЯ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРІВНЯЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Глобальний порівняльний менеджмент – це галузь менеджменту, що займається порівняльним аналізом бізнес-процесів, стратегій та практик у різних країнах чи регіонах світу. Основною метою глобального порівняльного менеджменту є зрозуміти різноманіття підходів до управління та бізнес-практик у різних культурних, економічних, соціальних та політичних контекстах, а також визначення найкращих практик і стратегій для досягнення успіху в глобальному бізнесі. Глобальний порівняльний менеджмент відіграє важливу роль у контексті порівняльного аналізу впливу глобалізації та цифровізації на різні країни чи регіони, відповідає за вивчення та аналіз глобальних трендів у сферах економіки, технологій, культури, політики та інших аспектів, які можуть впливати на бізнес та суспільство в цілому в різних країнах [1]. Глобальний менеджмент допомагає

порівнювати стратегії розвитку та впровадження інновацій у різних країнах, враховує специфіку кожного ринку, рівень розвитку інфраструктури, культурні відмінності та інші чинники. Глобальний менеджмент забезпечує ефективне управління міжнародними проектами, координуючи дії та ресурси в різних країнах та забезпечуючи взаємодію між різними культурами та командами, розробляє стратегії та підходи до адаптації продуктів, послуг та бізнес-процесів до місцевих умов та вимог різних ринків. Глобальний порівняльний менеджмент забезпечує ефективну міжкультурну комунікацію, сприяючи розумінню та взаємодії між різними культурами та командами в міжнародних організаціях. Усі ці функції допомагають глобальному менеджменту виконувати роль фасилітатора в порівняльному аналізі, що дозволяє краще розуміти та адаптуватися до різноманітності умов та впливу глобальних тенденцій на різні країни та регіони.

Основні аспекти глобального порівняльного менеджменту включають: 1) Порівняльний аналіз бізнес-моделей, в основі якого дослідження та порівняння різних бізнес-моделей, які успішно працюють у різних країнах, з метою ідентифікації та адаптації кращих практик для власної компанії. 2) Аналіз культурних впливів, що включає врахування культурних відмінностей та їх впливу на бізнес-процеси, комунікацію та стратегічне прийняття рішень у різних країнах. 3) Вивчення локального законодавства та регулятивного середовища, в основі якого розуміння правового та регулятивного середовища у різних країнах для ефективного впровадження бізнес-стратегій та дотримання вимог місцевого законодавства. 4) Управління міжнародними командами та культурною різноманітністю, в основі якого розробка стратегій управління міжнародними командами та комунікація з міжкультурною різноманітністю з метою забезпечення ефективної співпраці та досягнення спільних цілей. 5) Адаптація стратегій та бізнес-практик, що включає розробку та впровадження стратегій, що враховують специфіку кожного ринку та культурні відмінності для досягнення конкурентної переваги на міжнародному рівні.

Глобальний порівняльний менеджмент є важливим інструментом для міжнародних компаній та організацій, які мають справу з різноманітністю культур, ринків та регулятивних умов у своїх діяльностях. Його використання дозволяє ефективно адаптувати бізнес-стратегії та практики до місцевих умов і досягати успіху у глобальному бізнесі. Порівняльний аналіз впливу глобалізації та цифровізації в різних країнах чи регіонах світу є предметом дослідження глобального порівняльного менеджменту та важливим для розуміння того, як ці дві потужні тенденції взаємодіють з різними соціокультурними та

економічними контекстами. Глобальний порівняльний менеджмент дає можливість порівняти, як різні країни розвиваються, мають різні рівні економічного розвитку, структури економіки та ступеня залежності від світових ринків. Він дає змогу порівняти, як глобалізація впливає на економічні показники країн, такі як ВВП, рівень безробіття, рівень життя, може розкрити різні наслідки цих процесів. Глобалізація приводить до поширення міжнародних культурних та медійних продуктів, але вона також може призводити до занепаду місцевих культур та традицій. Порівняння впливу глобалізації на культурні аспекти різних країн може показати, які країни зберігають свою унікальність, а які стають більш глобалізованими, так як різні країни мають різний рівень доступу до цифрових технологій та їхнього використання. Порівняти рівень розвитку цифрової інфраструктури, інтернет-з'єднання та інновацій в цифрових технологіях може розкрити нерівності в цьому плані між різними країнами, так як глобалізація може впливати на політичні та соціальні процеси у різних країнах. Порівняння реакції на глобалізаційні процеси, включаючи рухи за національну ідентичність, соціальні протести та політичні зміни, може розкрити різні підходи та стратегії управління цими процесами. Ці аспекти можуть стати основою для порівняльного аналізу впливу глобалізації та цифровізації в різних країнах чи регіонах світу, допомагаючи краще зрозуміти різноманіття реакцій та наслідків цих процесів. Глобальний порівняльний менеджмент дозволяє краще розібратися у впливі глобалізації та цифровізації на різні регіони світу. Сполучені Штати Америки (США) та Китай представляють дві найбільші економіки світу та мають суттєвий вплив на глобальні процеси. Порівняти їхні підходи до глобалізації та цифровізації може розкрити великі відмінності у підходах. Європейські країни відрізняються своїм ступенем інтеграції в глобальні ринки та рівнем розвитку цифрової інфраструктури. США є лідером у впровадженні та розвитку цифрових технологій, а також впливовим учасником глобальних економічних та культурних процесів. Китай є однією з найбільших економік світу і швидко розвивається в галузі цифрових технологій. Порівняння стратегій США та Китаю в цифровій сфері може розкрити великі відмінності у підходах. Глобальний порівняльний менеджмент дає можливість порівняти країни ЄС може допомогти зрозуміти, як європейська інтеграція впливає на глобальні процеси. Німеччина славиться своїми високотехнологічними галузями та інноваціями, але її підхід до цифровізації може відрізнитися від підходів інших країн. Індія та Бразилія є представниками економік, які мають значний вплив на глобальні ринки та культуру: Індія має велику та швидкозростаючу ІТ-галузь, але також стикається з унікаль-

ними викликами в контексті культурних та економічних особливостей; Бразилія є найбільшою економікою Латинської Америки та має значний культурний вплив у регіоні. Порівняти їхні стратегії розвитку в умовах глобалізації та цифровізації може розкрити нові перспективи для розвитку. Японія та Республіка Корея відомі своїми високотехнологічними індустріями та інноваціями. Південна Корея є лідером у впровадженні цифрових технологій та має одну з найвищих швидкостей Інтернету у світі. Порівняти їхні підходи до цифрової трансформації може допомогти зрозуміти, які фактори сприяють успіху в цифровій епохі. Країни Африки та Латинської Америки представляють різноманіття економічних, соціальних та політичних контекстів, які впливають на їхні можливості та виклики у контексті глобалізації та цифровізації. Обрані країни можуть слугувати основою для глибшого порівняльного аналізу впливу глобалізації та цифровізації на різні регіони світу, дозволяючи краще зрозуміти різноманітність реакцій та наслідків цих процесів. Глобальний порівняльний менеджмент у контексті кроскультурного аналізу глобалізації та цифровізації у різних країнах дає змогу розуміти, як ці тенденції впливають на різні економічні, соціальні, культурні, правові, релігійні контексти. Країни відрізняються своїми культурними, економічними, політичними характеристиками, тому їхнє включення в кроскультурний аналіз дозволить краще зрозуміти різноманітність впливу глобалізації та цифровізації в різних контекстах [2].

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Формування та розвиток цифрової економіки у високорозвинутих країнах світу. Prospective directions of scientific and practical activity : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 43–57.
2. Cherep O. H., Babajanov B. A., Voronkova V. H. Digitalization of the economy as a platform for creating new values in a transformational environment. *Financial Strategies of Innovative Economic Development* : Proceedings Scientific Publications. Zaporizhzhia : Publishing House «Helvetica», 2022. No 2 (54). pp. 25–28.

ЕТИЧНИЙ ДИСКУРС В СУЧАСНИХ НАУКАХ І ПРОФЕСІЙНИХ ПРАКТИКАХ

МОРОЗОВ Андрій,

д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії, соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

РОГОЖА Марія,

д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри етики, естетики та культурології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІ «ТАК» І «НІ» ЯК ДЖЕРЕЛО МОРАЛІ

Момент, коли у особи починає «прокидатися» свідомість і само-свідомість, і буття відкривається їй в нерозчленованому потоці переживання, відбувається на до-рефлексивному, чуттєво-інтуїтивному рівні. Ми також могли б назвати його «трансцендентальним рівнем», адже він виступає умовою можливості та фоном всіх подальших рефлексивних актів пізнання, осмислення та оцінки речей, подій, явищ світу. У фонове до-рефлексивне розуміння буття імпліцитно домішане етичне ставлення. Власне тут, на наш погляд, і слід шукати джерела моралі.

Із самого початку свого існування людина як духовна істота поставлена перед фундаментальним моральним вибором: як відноситись до буття взагалі і конкретно до її власного буття. Цей вільний вибір розгортається у спектрі можливостей між двома крайнощами: нігілістичним волюнтаризмом по відношенню до буття та споглядальним (фаталістичним) прийняттям буття. Отже, питання стоїть наступним чином: сказати буттю «так» або «ні»? Градацій між полюсами «так» і «ні» може бути безліч, як відтінків у палітрі, тому ми окреслимо тут лише крайні позиції.

Першою крайньою опцією морального вибору є онтологічне прийняття, де людина виступає в ролі спостерігача, споглядаючого світ. Перебування в світі спостерігача передбачає певну морально-екзистенційну установку – «самотрансценденцію» (само-подолання), рух від себе у бік Іншого [1]. «Приймаючи існування як даність,

кажучи йому трансцендентальне «так», ніби наперед, авансом, ми також усвідомлюємо: не нам знищити це існування. Не нам заважати і втручатися в те, що вже є до нас і буде після нас, вносити свої корективи в ідентичність, яка апріорі вже має свій власний порядок, вводити додаткові шари значень і інтерпретацій до того, що апріорі має власне значення і власну логіку розгортання» [2, с. 52–53]. У цьому контексті згадується ремарка Гайдеггера про людину як «пастуха буття».

Людина не вибирала з'являтися чи не з'являтися в світі, народжуватися в цю або іншу епоху, тому що її буття-ось (Dasein) «завжди вже» вкинуте в конкретну ситуацію свого існування. Водночас вона наділена духом саме для того, щоб відповідати за буття, піклуватися та охороняти його. Турбота, відповідальність та любов – все це паростки первинного трансцендентального «так». Що означає турбота про буття? З нашої точки зору, турбота у між-людських стосунках означає допомогу іншій людині досягти її справжнього «я». Турбота по відношенню до речей означає допомогти кожній речі зайняти своє місце в світі відповідно до своєї природи. Турбота по відношенню до самого себе – допомогти розкритися власній сутності. Турбота про буття у акті самотрансценденції передбачає альтруїзм – служіння Іншому. Відсутність турботи означає знищення, ставлення до інших людей як до об'єктів панування та маніпуляції.

Первинне моральне рішення сказати «так» буттю далі філософськи оформлюється в доктрини «космоцентризму» (антична парадигма) і «теоцентризму» (середньовічна парадигма). Яка інтуїція лежить в основі цих складних теоретичних конструкцій? Саме те, що існування є священним даром буття, милістю нам, і ми не можемо подякувати за цей дар симетрично, дати в обмін на наше існування щось рівноцінне. Наша вдячність полягає в тому, щоб вільно сказати сущому «так» і залишатися орієнтованим на буття, а не на «самість». Було б нашою невдячністю сказати «ні» буттю і звернути свою свободу на шкоду іншим та собі. Аморальність вбивства впливає, в першу чергу, із цієї онтологічної невдячності. Крайній вираз невдячності до буття як священного дару – самогубство [2, с. 52].

Чудовими ілюстраціями трансцендентального «так» буттю в історико-культурній ретроспективі є практики «У-вей» (дія без зусиль) у даосизмі та «ахімса» (ненасильство) у буддизмі. «Споглядальність цих практик не виключає вільної діяльності, як може здатися на перший погляд. Це скоріше прийняття загальних умов і правил гри життя, яка неминуче має початок і кінець, фізичні і духовні константи і принципи, її об'єктивні ритми і закономірності,

які не слід порушувати» [2, с. 53]. Їхня реальність та істинність морально зобов'язує людину як пастуха буття їм слідувати як доброму і бажаному.

«Усвідомлення того, що правила гри життя є непорушними і священними, дозволяє зберігати дистанцію між нами (спостерігачем) і дивовижною святістю буття-блага, яке відкривається спостерігачеві в особливі моменти життя, у неповсякденному досвіді. Відстань, у свою чергу, передбачає подальші культурні форми стосунків та принципів: благо-честя, благо-воління, благо-говіння, благо-даріння, присутність (неутилітарність, об'єктивність, шанобливу повагу, емпатію), або те, що традиційно називають святістю» [2, с. 53]. В цілому, установка на трансцендентальне «так», на гармонійне існування у світі наближає людину до власної сутності як вільної, творчої духовної істоти, покликаної до самореалізації та щастя.

Протилежною крайньою опцією є інтуїтивно обрана нігілістично-волюнтаристська етична позиція, коли людина поступово стає активним суб'єктом, що протистоїть світові як об'єкту. Такий суб'єкт оголошує себе «мірою всіх речей», що трансформує себе та навколишній світ, який апріорі оголошується абсурдним, відповідно до своєї «волі до влади». Ця воля нічим не обмежена, тому потенційно загрожує існуванню. Крайнощі такого нігілістичного суб'єкта можуть приймати різні форми, зокрема у сучасній ідеології конс'юмеризму [3]. В основі нігілістичного суб'єкта знаходиться самість та «самоцентричність» (П. Тілліх), тобто рух від Іншого до себе. Самоцентричність є повною протилежністю самотрансценденції. Нігілістичний суб'єкт заперечує світ, повстає проти нього.

З духовно-психологічної точки зору інтуїтивна інтенція самоцентричності (трансцендентальне «ні») виражається через «хтивне начало душі» (за Платоном), плекання та потурання пристрастей, з яких суб'єкт, по суті, буде власну самість, живить та підсилює її. Ці пристрасті в подальшому формують звичайний ціннісно-мотиваційний каркас людської поведінки. Парадокс та вразливість цього трансцендентального «ні» полягає в тому, що прагнення повної свободи самості від обмежень, які накладає світ, обертається деспотизмом пристрастей, яким вона потурає і під впливом яких вона опиняється. Будучи рабом пристрастей, людина розлюднюється і перестає існувати як людина вільна, розумна і творча, тобто максимально віддаляється від власної сутності. Саме тому в історії світової культури і античні мудреці (стоїки), і християнські богослови та подвижники, і буддистські аскети так багато наголошували на безпристрасності душі як на безумовній цінності, або тому, що належить

здобути. В даному випадку безпристрасність поряд із самовідданістю виступає шляхом до людськості/людяності, а заражена пристрастями егоцентрична самість тлумачиться як викривлення та спотворення людськості.

Трансцендентальне «ні» буттю пізніше філософськи оформлюється у концепції крайнього релятивізму, скептицизму, цинізму, нігілізму, постмодернізму тощо.

Список використаних джерел

1. Tillich P. Systematic theology. Vol. 1. Chicago, The university of Chicago press, 2005. 320 p.
2. Морозов А., Шаповалов В. Онтологічні підгрунття моральної культури. Частина 1. *Українські культурологічні студії*. 2023. №2 (13). С. 48–55.
3. Морозов А., Гудков С. Світогляд та ідеологія: філософсько-етичний аналіз. *Українські культурологічні студії*. 2023. № 1 (12). С. 48–54.

Dr. YENIYOL Aziz,

Professor, Faculty of Islamic Sciences,
Yalova University, Turkey

Assoc. Dr. KARAKAYA Handan,

Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Department of Social Work,
Firat University, Turkey

WOMEN FROM THE PERSPECTIVE OF RELIGION AND SOCIAL LIFE

Religion is expressed as a phenomenon that permeates all areas of social life. It represents a perspective and attitude towards all areas that shape human life. In this regard, religion occupies a place in the human mind as a phenomenon that encompasses the entirety of life. This mental perception nourishes the practice of organizing the details of daily life according to religious norms, whether consciously or unconsciously. This, in turn, leads to the definition of an individual's self-perception through religious norms, whether one is aware of it or not. Social and cultural

relationships in human life can be regulated by religion. This gives religion the opportunity to shape and organize the entire social structure. In this respect, religion enables the widespread adoption of individual attitudes it idealizes within the social whole, leading to socialization around these attitudes [4, p. 13]. Additionally, Davis [5] emphasizes the difficulty of clearly defining what is meant by terms such as belief, transcendent existence, or spirituality. According to him, distinguishing a religious understanding from a cultural or lifestyle understanding is equally challenging. From this perspective, Davis believes that looking at religion in terms of associated meanings, rather than a singular meaning, would facilitate our understanding. In this context, moral values, rituals, traditions, depictions, symbols, spirituality, cultures, sacred writings, places, and forms of worship are listed as elements that cannot be excluded from the phenomenon of religion. While all aspects of the social whole are influenced by the norms and principles of religion, the formalities and perceptions of belief in religion are also influenced by cultural structures and practices. In this regard, religions are broad social and cultural structures that have a significant impact on an individual's social, economic, and cultural life. From this perspective, religion can manifest itself in various areas of an individual's daily life and societal existence. Of course, one of these aspects is the consideration and shaping of individuals based on their genders. This also indicates a complex and multifaceted relationship between women and religion, largely varying depending on cultural, religious, and historical contexts. It is important to note that different religions and religious sects have different beliefs, practices, and attitudes towards women. Women have been direct and indirect targets of discrimination within religion, tradition, and culture.

At this point, the first intriguing question arises: Does religion strengthen or weaken patriarchy? Or does it have no effect? We are aware that approaching the subject in this way involves certain problems. One of these problems is that religion has very broad and open expressions to establish justice within society. Additionally, despite the clear expression of good and evil combined with freedom and oppression, it intertwines with cultural differences. In this context, considering the ongoing appeal of religion to women worldwide, it presents an image that suggests the majority of women globally are victims of misinformation [12, p. 388]. The intertwining of religion with cultural structures also makes it difficult to discover which structure precisely alienates women from social opportunities.

From Past to Present: Religions and Women

The social status of women, and their role in society, has been a controversial issue across all societies from the past to the present. In this

regard, Duby and Perrot [7, p. 11] quote Bishop Gilbert of Limerick from the Middle Ages, stating: «Women marry and serve those who pray, work, and fight». According to Duby and Perrot, these views on the duties and responsibilities of women have undergone little change over the centuries, and the demands of religion and morality have mutually reinforced each other in this regard.

The sanctification of women through qualities such as humility, modesty, motherhood, and obedience has, in many ways, defined women outside of public life and strengthened the belief that they inherently possess competence in private matters. In periods where people knew very little about the body and its secrets, the female body was often evaluated as «insufficient,» «lacking,» and «weak» when compared to the male body, which was considered a symbol of «power» and «authority» [8, p. 419].

The cultural representation of the female body as deficient or inadequate has paved the way for the establishment of a patriarchal understanding, dissociating the control of women's sexuality from women themselves and aligning it with the family, tribe, or society. This representation has contributed to the imposition of a patriarchal perspective, separating women from controlling their own sexuality and placing them under the control of family, tribe, or society [1, p. 11–12]. As societies become more knowledgeable about bodies and their differences, it becomes apparent that the female body faces a process of othering.

An important theory explaining the withdrawal of women from processes of dominance over the course of history is based on the historical conflict between matriarchal and patriarchal approaches, formed by anthropological research. According to this theory, in the early stages of life on earth, reproduction and production were crucial, leading to a woman-centric approach. Power or authority was in the hands of female goddesses. Kings were men, but they received their commands from the mother goddess. Over time, production forces shifted to men, and instead of sharing this power with women, they evolved all forms of dominance towards a male-dominated system. Male gods replaced female goddesses, marking the beginning of a new era of dominance.

When the era of monotheistic religions arrived, the process of women's subordination continued from different perspectives. The myth of Havva, defined as the first woman, being created from the rib bone of the first human, Âdem, is expressed in the Genesis part of the Torah as follows: «The LORD God caused the man to fall into a deep sleep, and while he was sleeping, he took one of the man's ribs and then closed up the place with flesh. Then the LORD God made a woman from the rib he had taken out of the man and brought her to the man» [14, p. 18]. This is presented as

the rationale for women having a subordinate relationship with men. This provides an opportunity for different cultural and traditional structures subjected to patriarchal socialization processes to derive power through religious texts. In this context, religion, which strives to establish order and continuity in the world, adopts an approach centered around the male individual. The task of maintaining this order is carried out through the «man» to whom power is transferred [11, p. 30].

Additionally, addressing the representations of women in the Old Testament, Bird [2, p. 41–50] argues that the image of women in the Old Testament is shaped around the figures of «heroines» or «wicked women» (Sarah, Deborah, Ruth, Esther, Jezebel, Delilah] that emerge in several biblical narrative books, alongside the evolving images of Eve.

Yapıcı [13, p. 74–83] highlights the diverse perspectives on women in the Islamic world; however, he emphasizes that patriarchal culture holds unquestionable dominance within religious structures. He exemplifies the prominence of women's fertility and maternal roles in the Quran with the verse «Women are your fields; go, then, into your fields as you please».

Referances

1. İlkarcan, P. (2011). «Giriş: Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik». P. İlkarcan (Der). Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik, 11–32.
2. Bird, P.(1974). Images of Women in the Old Testament, Religion And Sexism: Images Of Woman In The Jewish And Christian Traditions, Edited by Rosemary Radford Ruether, Simon and Schuster Rockefeller Center, 630 Fifth Avenue New York, New York 10020.
3. Crawford, P. (1993). Women And Religion In England 1500–1720, Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge 270 Madison Ave, New York NY 10016.
4. Çetin, R. (2016). Kültürün Öznesi ve Nesnesi Olarak Kadın: Kadın İlmihalleri Örneği, Dini Araştırmalar Dergisi, Kadın Özel Sayısı: 9–35.
5. Davis, N. (2014). Women, identity and religious education: A path to autonomy, or dependence?
6. Dordrecht: Springer, Forthcoming.
7. Duby, G Perrot, M. (1992). Kadınların Tarihi I:Antik Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere, Dizi Editörleri: Georges Duby, Michelle Perrot Cilt Editörü: Pauline Schmitt Pantel, Türkiye İş Bankası Yayınları.
8. Kahane, C. (1992). Freud's Sublimation: Disgust, Desire and the Female Body, American Imago, The Body (49)4: 411–425. The Johns Hopkins University Press.

9. Öztürk, S. (2017). İslam'ın Kadına Eşitlik Arayışı, İkinci Adam Yayınları.
10. Saadavi, N. (1991). Havva'nın Örtülü Yüzü, çev: Sibel Özbudun, Anahtar Kitaplar
11. Wiesner-Hanks, E. M. (2020). Tarihte Toplumsal Cinsiyet, Çev: Meral Çıyan Şenerdi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
12. Woodhead, L. (2005). Women and religion. Religions in the Modern World. Traditions and Transformation. London, 388–411.
13. Yarıcı, A.(2020). Toplumsal Cinsiyet: Din ve kadın, Çamlıca Yayınları.
14. <https://kutsalkitap.info.tr> erişim tarihi: 01.11.2023.

КОРНІЄНКО Анастасія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
БОРОВСЬКА Людмила,
канд. філос. наук, доц., доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ЕТИЧНИЙ ДИСКУРС У ПИТАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Бурхливий технологічний розвиток людства завжди призводить до певних етичних проблем. Не є виключенням і розробка штучного інтелекту (далі ШІ), який стрімко розвивається і його впровадження в різні сфери життя суспільства викликає цілу низку етичних питань. Цей дискурс стає все більш актуальним, оскільки ШІ має потенціал як для покращення життя людей, так і для створення нових ризиків для людського існування взагалі.

Загальновідомо, що етика – це філософська дисципліна, що досліджує моральність і мораль. Конкретно ж етика ШІ досліджує моральні принципи, які повинні регулювати розробку та використання ШІ, аби гарантувати безпеку, справедливість та орієнтованість на людину програм ШІ.

Зосередимося на декількох ключових етичних проблемах ШІ. Перша з них це упередженість. Якщо алгоритми ШІ досліджуються на даних, які можуть бути не релевантними, то це може призвести до упередженості по відношенню до певних груп населення в процесі їх

використання. Наприклад, якщо алгоритм ШІ використовується для прийняття рішень про працевлаштування, а дані, на яких він базується, містять інформацію про те, що чоловіків частіше наймають на певні посади, то використання конкретних алгоритмів може призвести до упередженості по відношенню до жінок при прийомі на роботу. Проблемою також є й те, що алгоритми ШІ часто непрозорі, що ускладнює розуміння їхніх принципів прийняття рішень. Це може призвести до того, що люди будуть несправедливо звинувачені у злочинах, скоєних ШІ, або що ШІ буде використовуватися для маніпулювання людьми.

Окрім того, незрозуміло, хто має нести відповідальність за шкоду, заподіяну ШІ, адже він не є ні людиною, ні машиною. Це може призвести до того, що ніхто не буде притягнутий до відповідальності за шкоду, заподіяну ШІ. Також ШІ несе ризики для конфіденційності, оскільки може збирати великий об'єм даних з різних джерел, таких як онлайн-активність, соціальні мережі, датчики та камери спостереження. Ці дані можуть містити особисту інформацію, таку як ім'я, адреса, номер телефону, фінансові дані та стан здоров'я людини. Даними, зібраним ШІ, в свою чергу, можуть зловживати зловмисники для таких цілей, як крадіжка особистих даних, дискримінація та маніпулювання. Якщо говорити про ще більш глобальні етичні проблеми, пов'язані з ШІ, можна виділити те, що впровадження ШІ може призвести до масового безробіття, адже машини стануть здатними виконувати багато завдань, які зараз роблять люди. Це може призвести до зростання бідності та соціальної нерівності.

Як ми бачимо, існує доволі багато проблем етичного характеру, пов'язаних з ШІ. В зв'язку з цим багато науковців й фахівців-практиків з міжнародних компаній та організацій почали замислюватися над можливими шляхами вирішення цих проблем, в результаті чого прийшли до певних висновків.

Першим кроком, на їх думку, має стати розробка чітких етичних принципів, які б регулювали розробку та використання ШІ. Ці принципи повинні ґрунтуватися на таких цінностях, як справедливість, прозорість, відповідальність, доброчесність та повага до людської гідності. **Важливою складовою** етичного використання ШІ є прозорість його алгоритмів. Люди повинні розуміти, як працюють алгоритми ШІ, які рішення вони приймають і на основі яких даних. Це може бути досягнуто шляхом публікації кодів алгоритмів, пояснення їх роботи та надання людям можливості оскаржувати несправедливі або помилкові рішення.

І ще один важливий момент, на який важливо звернути увагу. Для забезпечення відповідальності за шкоду, заподіяну ШІ, необхідно розробити чіткі механізми. Це може включати прийняття законів, які б регулювали використання ШІ, створення спеціальних органів для розслідування випадків шкоди, заподіяної ШІ, а також впровадження систем страхування для компенсації такої шкоди. **З огляду на швидкі зміни, які може спричинити використання ШІ в найближчому майбутньому, важливо інвестувати в освіту та перепідготовку кадрів.** Це допоможе людям адаптуватися до нових умов праці та здобути навички, які будуть потрібні в епоху ШІ. Також слід зазначити, що деякі види ШІ, які мають відношення до розробки зброї, несуть надто великі ризики. Їх розробка та використання мають бути заборонені на міжнародному рівні шляхом прийняття відповідних договорів та законів [1].

Наразі вирішенням етичних проблем штучного інтелекту займаються такі міжнародні й національні ініціативи як, наприклад, ЮНЕСКО, яка розробила Рекомендації з етики штучного інтелекту, в яких пропонуються етичні принципи для розробки та використання ШІ. Рекомендації включає чотири основних напрямки, в яких необхідно регулювати поведінку ШІ: захист даних, соціальна оцінка та масове спостереження, контроль та захист навколишнього середовища. В ЮНЕСКО очікують, що ці нові стандарти допоможуть використовувати переваги машинних алгоритмів та забезпечити принципи справедливості, прозорості, відповідальності та інклюзивності при їх використанні [2].

Зрозуміло, ШІ має значний потенціал для покращення життя людей, але не потрібно забувати й про те, що він також несе в собі серйозні етичні ризики. Саме тому важливо вести відкритий і прозорий етичний дискурс щодо ШІ, щоб ми могли розробити етичні принципи та політику, які дозволять використовувати цю технологію відповідально та з користю для людства.

Список використаних джерел

1. Темна ера ШІ: чому етика штучного інтелекту є важливою. ForkLog.Ua – культовий журнал про біткоїн, технологію блокчейн та цифрову економіку. 23.05.2023. URL: <https://forklog.com.ua/exclusive/temna-era-shi-chomu-etyka-shtuchnogo-intelektu-ye-vazhlyvoyu> (дата звернення: 16.03.2024).

2. ЮНЕСКО ухвалила перші у світі етичні стандарти для ШІ: що зміниться. Фокус – Більше ніж просто новини. 2021. 01 грудня. URL: <https://focus.ua/uk/digital/499515-yunesko-prinyala-pervye-v-mire-eticheskie-standarty-dlya-ii-chto-izmenitsya-video> (дата звернення: 16.03.2024).

БІРЮК Максим,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

НЕРІВНІСТЬ ЯК СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ФІЛОСОФІЇ КОНСЕРВАТИЗМУ: АКТУАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ

Консервативні ідеї та філософські доктрини вперше виникли наприкінці XVIII – на початку XIX століття як реакція на зростаючі темпи економічних і політичних змін, що принесла із собою Велика Французька буржуазна революція. Якщо спробувати охарактеризувати консерватизм одним словом, то це «ностальгія». Консерватизм був ностальгією соціальною, культурною і навіть метафізичною [див. 1]. У першу чергу, консерватизм проявляв ностальгію за «ancien régime» (дореволюційним «старим порядком»), пов'язаним з абсолютистськими монархічними структурами та становою стратифікованою системою, що складалася з духовенства, дворянства, буржуазії та простолюдинів. У цій системі саме народження людини визначало її соціальний статус. Положення в суспільстві було чітко закріплено, а «соціальні ліфти» існували лише всередині станів (Церква, армія), але не між станами. По суті, консерватизм романтизував станову систему, що закріплювала нерівність на всіх рівнях. Адже члени різних станів відрізнялися за своїм правовим становищем, привілеями та обов'язками.

Але якби ностальгія консерватизму стосувалася лише вузько-класових інтересів аристократів, тоді би консерватизм швидко би зник з культурно-політичного життя Європи разом зі стрімким падінням публічної ролі спадкової аристократії в сучасному демократичному світі. Тому очевидно, причина незгасаючої популярності консерватизму як філософії значно глибше: вона торкається глибинних екзистенційних потреб людини у смислі та значущості. Відомо,

що Макс Вебер писав, що сьогодні в західному капіталістичному «розчаклованому» світі домінує легально-раціональний тип легітимації влади [2]. Попри позитивні риси такої системи панування (демократичність, регламентованість законом, розподіл влади, що запобігає корупції та зловживанню), очевидні також її недоліки (бюрократизація, деперсоналізація, формалізація відношень). Тому консерватизм можна зрозуміти також і у цій оптиці: як невдоволеність занадто раціоналізованим та формалізованим способом організації суспільно-політичного життя і як ностальгію за іншими способами легітимації влади: традиційним та харизматичним. В метафізичному сенсі це ностальгія за тими часами, коли суспільство було сакралізовано-містичним, ґрунтувалося на трансцендентних релігійних засадах, зокрема на «божественному праві» (релігійній доктрині, в якій легітимність влади монарха обґрунтовувалася тим, що він є помазаником та обранцем Бога), тобто на радикально іншому, аніж зараз способі обґрунтування: не «знизу», а «зверху». Тому запит на консерватизм завжди залишатиметься актуальним, тому що це по суті поза-політичний та поза-ідеологічний запит на сакральний вимір життя, на релігійність у матеріалістичному світі («дух бездушних порядків»), на вищу божественну справедливість в суспільстві, сповненому несправедливості.

В центрі філософії консерватизму, особливо її крайнього, традиціоналістського крила (Ж. Местр, Р. Генон, В. Липинський, Д. Донцов) знаходиться ідея ієрархічності суспільства як живого організму. З цієї точки зору, соціальної рівності немає і не може бути, бо різні градації соціального становища та статусу є природними (Богом даними) та неминучими в органічному суспільстві. Для консерваторів нерівність є підґрунтям соціальної справедливості і проявом божественного порядку. В даному випадку вони посиляються на Аристотеля, який говорив, що «несправедливість виникає не тільки тоді, коли до рівних ставляться нерівно, але й коли до нерівних ставляться однаково» [3, с. 19].

Для консерватизму характерна ідея вродженого аристократизму («природної аристократії»), тобто позиція, згідно якій талант і лідерство є вродженими чи природними якостями, «харизмою» (божественним даром), які неможливо набути одними лише власними зусиллями чи саморозвитком. Ідея природної аристократії контрастує з сучасними ліберальними уявленнями про меритократію (meritocracy).

Намагаючись протистояти тиску модерного капіталістичного суспільства, консерватизм став на захист традиційного суспільного ладу. Так, наприклад, у Франції виникла специфічна форма

консерватизму (так званий традиціоналістський консерватизм), яка знайшла своє концептуальне оформлення в роботах католицького мислителя Жозефа де Местра. Якщо творчість Жозефа де Местра була аристократичною критичною реакцією на Велику Французьку буржуазну революцію та проголошені нею гасла свободи і рівності [див. 4, с. 32–33], то творчість українського філософа-консерватора, публіциста та громадсько-політичного діяча Дмитра Донцова стала своєрідною рецепцією подій Жовтневої соціалістичної революції 1917 року. У своїй книзі «Дух нашої давнини» Донцов, надихаючись ідеями Платона, Аристотеля, Ніцше, Ортеги-і-Гассета, пропонує оригінальне поєднання консерватизму та українського націоналізму. Його робота стає актуальною зараз, зважаючи на процеси декомунізації в Україні та переосмислення радянської спадщини. Критикуючи інтернаціональну демократію більшовиків та епоху масового суспільства («вік голоти»), Донцов висуває ідею «ієрархізованої суспільності», де головне місце посідає так звана провідна верства, «каста ліпших людей», оперта на «засаді суворого добору і чистки, на засаді персональної моральної якості» [5, с. 6]. Дві раси (касти), на думку Донцова, борються всередині однієї і тієї ж нації: «каста хліборобського субстрату», гречкосіїв, ідеалом якої є «*vita minima*», тобто мінімум життєвого напруження, «вегетативне існування», і каста аристократів, воїнів-козаків, для яких ідеалом є *vita maxima*, максимальне напруження духу та інтенсивність життя, аскетизм, войовничість, твердість і сила. В усі часи існували дві касты, кожна з яких мала свою моральність, чесноти та ідеали: «То були світогляди, стилі життя двох окремих верств: верстви організуючої і підвладної, панівної та простолюдної» [5, с. 87].

Безкастові суспільства, впевнений філософ-консерватор, приречені на розклад і загибель. В той час як основою здорового суспільного організму є «ієрархізація суспільності й на ній збудований державний лад з окремою, своїми здібностями, расою і положенням відгородженою від інших, з генієм командування і проводу кастою» [5, с. 119]. Прикмети панівної касты – благородність походження, або «шляхетність», мудрість і розум, служба великій справі (Віра, Вітчизна). В той же час риси підлеглої касты: партикулярні інтереси, матеріальні користи й вигоди, потурання низьким інстинктам. А ось ще характерна цитата Донцова: «не в віці лежить право приналежності до козацької касты, а в крові, походженні, у вдачі, в расі, ... в тім, що зроблені всі члени тієї верстви з окремого, ліпшого металу [курсив наш]» [5, с. 154]. По суті, Донцов ре-інтерпретує в національному ключі та на українському історичному ґрунті

елітаристську концепцію Ф. Ніцше про «мораль аристократів» та «мораль рабів».

Сучасні культурні процеси в Україні, ренесанс націоналістично-консервативних ідей, криза ліберальної демократії глобалістського спрямування як новітній політичний тренд в ситуації «зіткнення цивілізацій» показують затребуваність філософії консерватизму взагалі та її української версії зокрема, її незгасаючу актуальність для розуміння шляхів до подальшої розбудови нашої державності.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Ностальгія як феномен культури. *Українські культурологічні студії*. 2018. Вип. 2 (3). С. 13–18.
2. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекл. з нім., післям. та комент. О. Погорілого. Київ, 1998. С. 157–272.
3. Aristotle. *Selected Works* / ed. By H. G. Apostle, L. P. Gerson. Peripatetic Pr, 1991. 723 p.
4. Bradley O. *A Modern Maistre: The Social and Political Thought of Joseph de Maistre*. Lincoln and London: University of Nebraska Press., 1999. 274 p.
5. Донцов Д. Дух нашої давнини. Видання друге. Серія «Життя і Чин». Дрогобич: Вид-во Відродження, 1991. 342 с.

ЗАДОРОЖНА Анастасія,
аспірантка, Державний торговельно-
економічний університет

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ КРИЗОВИХ ЗМІН

Самоактуалізація особистості виступає психологічним явищем, що не тільки зумовлює особистісний розвиток впродовж життя, а й обумовлює адаптивність людини до глобальних викликів та зумовлює формування особистісної резистентності до стресових станів [1].

Оскільки етика є суспільно значущою структурою, що покликана регулювати поведінку особистості та суспільство в цілому, проблема доречності саморозвитку в кризових умовах набуває особливого значення [2]. Зокрема, дану тезу підтверджує посилене

переживання українцями почуттів сорому та провини вцілілого в період повномасштабного вторгнення «рф» [3].

Етично-моральні аспекти суспільного життя супроводжують людину впродовж особистісного та професійного розвитку, соціалізації, прийнятті значущих життєвих рішень тощо. Щобільше, когнітивний, моральний, емоційний і мотиваційний розвиток є складовими інтегрованого процесу, який найкраще характеризується як розвиток особистісного «Я» [4, с. 159].

Науковці Дж. Роуен та Е. Сімпсон окреслили можливість поєднання концепції морального розвитку Л. Колберга та ієрархії потреб А. Маслоу в модель причинно-наслідкових зв'язків. Дослідники вказують на можливість особистості досягнути певного рівня моральної зрілості шляхом екологічного та конструктивного задоволення певної значущої потреби [5, с. 25–28].

Потреба в самоактуалізації, за даною концепцією, прямо відповідає процесу переходу від усвідомлення норм моралі відносно соціальної значущості до досягнення вищого почуття Віри. Водночас авторами підкреслюється подібність в інтерпретації Л. Колбергом пікового переживання сьомої стадії, подібно до пікового переживання в процесі самоактуалізації, наведеної А. Маслоу [5, с. 28].

Проблема моральної зрілості є прямо пов'язаною з аспектами особистісної сфери. Людина, що самоактуалізується постає центральною фігурою у процесі власного саморозвитку, а отже властивості, що їй притаманні, здатні певним чином сприяти або обмежувати її на шляху до самовдосконалення.

Науковцями, які досліджували проблему визначення ключових властивостей самоактуалізованої особистості (А. Комбс та Д. Снігг [6], К. Роджерс [7], А. Маслоу [8], А. Елліс [9], Фарнсворт [10]) було окреслено наступні інтегральні особистісні компоненти:

Позитивна самооцінка, самосприйняття та прийняття інших людей, повага та гуманне ставлення до природи;

Розвинуте співчуття, глибинне почуття емпатії;

Гнучкість, адаптивність, здатність долати труднощі;

Відкритість новому досвіду;

Аутентичність, незалежність від оточення;

Здатність до побудови глибинних міжособистісних стосунків, розвинута соціальна компетентність.

Відповідальність, гідність, демократичність [6, с. 246; 7; 8; 9; 10].

Виходячи з запропонованого переліку, моральна складова особистості виступає не лише в якості ціннісного підґрунтя для

формування особистісного світогляду, а й виступає умовою отримання нового досвіду та побудови успішних стосунків з іншими.

Водночас особистість в процесі самоактуалізації постійно перебуває в межах двох протилежних психосоціальних явищ: необхідності розкрити в собі істинне «Я» й пристосувати його до норм та вимог соціального світу. С. Кобб стверджував, що значення соціальної підтримки сприяє особистісному зростанню, оскільки людина отримує когнітивну інформацію у вигляді зворотного зв'язку, що сигналізує про прийняття, повагу та визнання іншими, а також що людина є учасником мережі людей які несуть взаємну відповідальність за допомогу один одному, особливо під час стресових впливів [11].

Значущість самоактуалізації та соціального впливу у суспільних перетвореннях окреслено у концепції І. Лаас, що аналізує особливості відкритих та закритих громадських рухів через призму їх рівня психологічного здоров'я. Учасників першого типу науковиця описує як особистостей, що схильні до самопізнання, пошуку істинних цінностей, мають підвищену схильність до самоконтролю, що значною мірою віддзеркалює складові самоактуалізованої особистості, описані в психологічній науці [12, с. 78]. Також І. Лаас підкреслює роль розвинутої самосвідомості в учасників громадського руху, оскільки подібні умови навпаки сприяють творчим рішенням, автономності учасників, та зосереджує діяльність руху на основних його цілях [12, с. 87].

Отже, в кризових умовах сьогодення етика самоактуалізації особистості слугує не лише механізмом формування стійких цінностей, рис та поведінкових засад, а також сприяє розумінню відповідальності за власні дії на індивідуальному рівні, культивує взаємодопомогу та прийняття у спільноті. Такий підхід допомагає не лише впоратися з кризою, але й забезпечує належний розвиток особистості та суспільства як цілісної системи.

Список використаних джерел

1. Voitenko E., Kaposloz H., Myronets S., Zazumko O., Osodlo V. Influence of Characteristics of Self-Actualization and Coping Behavior on Resistance of Teachers to Professional Stressors and Emotional Burnout. *International Journal of Organizational Leadership*. 2021. Vol. 10. P. 1–14. URL: <https://ssrn.com/abstract=4162805> (date of access: 16.03.2024).

2. Akkaya M. A., Yildirim Z. Academic Knowledge Production and Ethics. *Cankiri Karatekin University Journal of Karatekin Faculty of Letters*. 2017. Vol. 5 (2). P. 78–93.
3. Захаренко Л. М. Синдром «провина вцілілого»: як запобігти і допомогти? *Забезпечення психологічної допомоги в секторі сил оборони України: збірник тез всеукраїнського міжвідомчого психологічного форуму* (м. Київ, 30 червня 2022 р.). Київ, 2022. С. 318–320. URL: https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Sulitskyi/publication/363468599_ROBOTA_PENITENCIARNOGO_P_SIHOLOGA_V_UMOVAN_VIJNI/links/631d817b0a70852150e530d4/ROBOTA-PENITENCIARNOGO-PSIHOLOGA-V-UMOVAN-VIJNI.pdf#page=163 (дата звернення: 16.03.2024).
4. Simpson E. L. A holistic approach to moral development and behavior. *Moral Development and Behavior* / ed. by T. Lickona. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1976. 430 p.
5. Daniels M. The Relationship between Moral Development and Self-Actualization. *Journal of Moral Education*. 1984. Vol. 13:1. P. 25–30.
6. Combs A. W. and Snygg D. *Individual Behavior*. 2nd Ed. New York: Harper and Row, 1959. 386 p.
7. Rogers C. R. A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. *Psychology : A study of a science Vol. 3. Formulations of the person and the social context* / Ed. by S. Koch. New York : McG raw- Hill, 1959. P. 184–256.
8. Maslow A. H. Self-actualizing people: a study of psychotopical health. *The self: Exploration in personal growth* / Ed. by C. E. Moustakas. New York : Harper and Row, 1956. P. 160–194.
9. Ellis A. Can there be a rational concept of healthy personality? *The Counseling Psychologist*. 1973. Vol. 4 (21). P. 45–47.
10. Farnsworth D. L. Comment on White's paper. *The Counseling Psychologist*. 1973. 4(2). P. 19–21.
11. Cobb S. Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*. 1976. 38. P. 300–314.
12. Laas I. Self-Actualization and Society: A New Application for an Old Theory. *Journal of Humanistic Psychology*. 2006. 46(1). P. 77–91.

СИТНИК Анастасія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
КРАСІЛЬНИКОВА Олена,
канд. іст. наук, доц., доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ІМІДЖ ТА РЕПУТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА: ВЗАЄМОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ЛОГІКА ФОРМУВАННЯ

В умовах економіки знань переважну частку вартості підприємства формують нематеріальні чинники, які є унікальними ресурсами підприємства, що складно піддаються копіюванню та відтворенню, а отже формують унікальну конкурентну перевагу підприємства. Важливе місце в системі таких нематеріальних активів посідає репутація та діловий імідж. Хоча ці поняття є взаємопов'язаними, вони мають певні відмінності та свою логіку формування.

Так, імідж в широкому розумінні визначають як цілеспрямовано сформований образ (особи, явища, предмета), який відокремлює певні ціннісні характеристики, покликаний емоційно-психологічно впливати на будь-кого з метою популяризації, реклами тощо [1, с. 211–214]. Він, на думку багатьох науковців, виконує пізнавальну (інформаційну), номінативну та естетичну функції [2, с. 168]. Таким чином, імідж підприємства можна визначити як сукупне сприйняття конкретного підприємства споживачами, діловими партнерами, громадськими організаціями, контактними аудиторіями та персоналом [3, с. 169–174]. Імідж підприємства формується під впливом великої кількості чинників: якості та конкурентоспроможності товарів (послуг), ефективності управління, організаційної культури та екологічної безпеки. Тому формування успішного бізнес-іміджу підприємства в сучасному світі вимагає ретельні уваги до різноманітних аспектів. Насамперед, підприємство має спрямовувати значні зусилля на забезпечення високої якості товарів та послуг, впроваджувати прогресивні підходи до управління, які відповідають вимогам часу, є інноваційними та людиноцентричними, формувати внутрішню корпоративну культуру та стандарти міжособистісного спілкування та спілкування з партнерами і клієнтами, дбати про позитивний вплив підприємства на соціальні та екологічні аспекти життя громади.

Репутація підприємства – це думка та уявлення громадськості про нього. Проте, якщо імідж – це образ, що можна створити за допомогою слів та ідей, то репутація створюється конкретними діями та вчинками [4]. Репутація виконує інформаційну, захисну та економічну функції [5]. Якщо інформаційна функція іміджу полягає здебільшого в популяризації підприємства, то інформаційна функція репутації полягає у підтвердженні позитивного іміджу. Захисна функція репутації полягає в тому, що навіть при прийнятті помилкових рішень, це може критично не вплинути на підприємство з гарною репутацією. Проте, очевидним є те, що такі помилки не повинні носити системний і хронічний характер, що може призводити до руйнування позитивного іміджу і репутації. Економічна функція репутації полягає у можливості отримання додаткових вигід від неї: більш вигідні умови співпраці з контрагентами, довіра до товарів тощо.

Імідж та репутація досить схожі поняття, однак мають дещо різне підґрунтя. Імідж компанії – це те враження, яке вона справляє на клієнтів, те, що згадують, коли думають про неї. Репутація – сукупність думок про переваги та недоліки компанії, яка складається у внутрішніх колах компанії та партнерів по бізнесу. Імідж – образ, який створений для публіки, а репутація зароджується серед професіоналів [4].

Не зважаючи на дещо різне підґрунтя формування цих характеристик, на наше переконання вони є взаємопов'язаними. Досить складно уявити підприємство, яке має поганий імідж і хорошу репутацію одночасно, або навпаки. Ці дві характеристики розвиваються одночасно і питання полягає в спрямованості та характері зусиль щодо підвищення їх рівня. Репутація як і імідж підприємства формується комплексом внутрішніх та зовнішніх заходів. На наш погляд, система внутрішніх заходів є спільною для формування іміджу і репутації, а зовнішній вектор заходів має певні відмінності (рис. 1).

Таким чином, формування іміджу та репутації вимагає залучення широкого кола фахівців. Тобто, працівники всіх підрозділів впливають на забезпечення якості продукції, належного фінансового стану, інвестиційної привабливості шляхом запровадження інновацій, вдосконалення технологій, впровадження дієвих систем управління.

Система зовнішніх заходів формування іміджу	Система внутрішніх заходів формування іміджу та репутації	Система зовнішніх заходів формування репутації
<ul style="list-style-type: none"> • ефективні PR- кампанії • ефективна реклама • популяризація діяльності підприємства, її програм • прозорість інформації 	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення високої якості товарів • ефективна система управління • формування корпоративної культури • інновації, вдосконалення технологій • дієві системи стимулювання персоналу та гідні умови праці 	<ul style="list-style-type: none"> • дотримання умов контрактів • вчасна сплата податків • запровадження соціальних та екологічних програм

Рис. 1. Система заходів із формування позитивного іміджу та репутації підприємства за контурами реалізації

Джерело: складено авторами

З іншого боку формування репутації досягається зусиллями щодо виконання всіх контрактних умов з усіма стейкхолдерами, реалізацією соціальних та екологічних програм, а підтримка позитивного іміджу реалізується шляхом комунікації із клієнтами, спільнотою в цілому щодо повідомлень про діяльність підприємства за різними напрямками.

Список використаних джерел

1. Хортюк О. В. Співвідношення понять «ділова репутація», «гудвіл», «імідж», «престиж», «реноме». *Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні*. 2010. № 4. С. 211–214.
2. Котлінська Ю. Г. Проблеми та перспективи становлення брендингу в Україні. *Економіка*. 2011. № 3. С. 167–171.
3. Падафет Ю. Г. Механізм формування іміджу державної установи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2005. 16 с.
4. Жулай В. І. Теоретичні виміри понять «імідж» та «репутація»: соціально-філософський аспект. *Гілея: науковий вісник*. 2011. № 46. С. 325–330.
5. Трач О. Ю., Карий О. І. Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв'язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 706: Логістика. С. 182–187.

РЄЗАНОВА Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри політології
та загальноправових дисциплін,
Національний університет
«Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Інновації все частіше виконують роль основного інструменту для вирішення соціальних та політичних проблем, що виникають в суспільстві. Інновації, поєднуючи досягнення науки з можливостями політичної практики, виступають необхідною умовою соціального розвитку та оновлення.

Особливого значення політичні інновації набувають з погляду актуального запиту політології та елітології, тому що проблема національних та місцевих еліт пов'язана з особливостями проведення інноваційної політики, а також ефективним управлінням (на основі загальних стратегічних цілей-цінностей) соціально-політичними інноваційними процесами. Також слід підкреслити міждисциплінарний характер категорії «інновація», оскільки нововведення в одній сфері, особливо у сфері політичного управління, неодмінно призводять до трансформацій, виникнення нової якості на системному рівні і відбиваються у всіх галузях та сферах суспільства.

В зарубіжній і вітчизняній науковій літературі найчастіше ми стикаємося поки з вузьким трактуванням інновацій, коли у розумінні інновації домінує науково-технічний аспект, що стосується створення та виробництва нової продукції, нововведень у технології, що сприяють стрімкому досягненню комерційного ефекту [1, с. 39].

Інновації супроводжували людство протягом усієї його історії, однак вони довгий час залишалися за бортом наукових досліджень і стали об'єктом вивчення порівняно недавно, на межі ХІХ-ХХ століть. Саме до цього часу відноситься поява категорії «інновація» і його подальша розробка та семантичне збагачення. Інновація (від пізньолатинського *innovatio* – новація, нововведення) в широкому сенсі слова означає новий спосіб що-небудь робити. Поняття інновації включає в себе відкриття – приріст знання і винахід – новий спосіб використання існуючих знань. Пітер Друкер вважає, що часовий розрив між народженням нового знання і освоєнням становить приблизно 25–30 років. Ця закономірність залишається стійкою

константою для всієї історії цивілізації і, мабуть, внутрішньо властива природі знань. Цікаво, що Т. Кун також стверджував, що нова наукова теорія стає новою парадигмою не раніше, ніж через 30 років. Його концепція еволюції науки як зміни парадигм – способів постановки проблем і методів їх вирішення – широко використовується в інноватиці. Ряд вчених вважає, що «нововведення можна операційно визначити як такий різновид управлінського рішення, в результаті якого відбувається істотне виміщення того чи іншого процесу, явища – технічного, економічного, політичного, соціального або іншого» [2, с. 18].

Процеси дифузії інновацій у різних сферах життя суспільства мають свої специфічні риси й особливості. У соціальних науках інновація розуміється як винахід нових ідей, образів, принципів дії, політичних і соціальних програм, вироблення нових форм діяльності, організації суспільства або його інститутів, поява нового стилю мислення або відчуття. Носіями новаторства можуть виступати пророки, мудреці, правителі, діячі культури, вчені чи новаторські групи, які прагнуть підвищити свій статус, виділитися в даному суспільстві, часто є в ньому «авангардом», «дисидентами» або «маргіналами» [3, с. 292]. Серед носіїв новаторства часто виявляються вихідці з інших країн, а також представники активних верств суспільства, що не знаходять собі гідного місця в існуючій політичній системі.

Зараз, стає все більш очевидним, що лінійна модель інновацій, котра припускає причинний зв'язок між науковими знаннями та інноваціями, представляє швидше виняток, ніж правило, більш відповідна індустріальним суспільствам. Інновації не є винятковими подіями, які трапляються тільки за дуже специфічних обставин. Навпаки, вони повинні розумітися як природний спосіб придбання конкурентних переваг. Інновації є до певної міри повсюдним явищем, котрі можуть мати місце в будь-який час у всіх царинах політичної системи. Інновації не можуть бути зведені до створення нових наукових знань. Навпаки, вони представляють різносторонній (багатогалузевий) процес, що включає виробництво, придбання і розповсюдження нових знань, експериментування з новими комбінаціями знань, розробку і проектування нового продукту і технологічного процесу, копіювання та адаптацію існуючих інновацій та інше. Нові наукові знання не будуть автоматично призводити до посилення інноваційної діяльності. З іншого боку, для інновацій не завжди необхідна поява нових наукових знань.

Інновації – неоднозначний і вельми невизначений процес. Копіювання невизначеності шляхом збирання додаткової інформації та знань можна розглядати як невід’ємну характеристику інноваційних процесів. Тому інновації не можна розуміти як раціональний процес з ясною послідовністю етапів. Навпаки, слід враховувати складний механізм зворотного зв’язку. У таких нелінійних процесах окремі інноваційні діяльності можуть стати як причиною, так і результатом, наслідком і передумовою політичних подій та процесів. В рамках політологічного дискурсу інновація – це сучасна форма об’єктивації нового за якою закріплюється статус основоположного чинника соціального розвитку. Найважливішою характеристикою сучасності є інноваційні процеси, що пронизують всі сфери і рівні політичної реальності. Інновації виступають необхідною умовою модернізації політичної системи.

Загалом проблема інноваційного розвитку сфер суспільства є однією з найбільш складних, комплексних. У політичній сфері інновація – це впровадження у соціально-політичну практику здобутків, відкриттів, досягнень на основі позитивного соціокультурного та соціально-політичного досвіду, вироблення системи підходів та заходів ефективної трансформації політичної системи та окремих її компонентів, що породжують нові сталі механізми соціально-політичної взаємодії.

Розробка та впровадження інновацій у політичну систему вимагає зосередження зусиль великої кількості соціальних груп і зачіпає всі підсистеми українського суспільства. Політичні інновації передбачають розвиток та якісні перетворення, тому вони пов’язані з теорією і процесами політичної модернізації. Політологічне розуміння інновацій формується на стику багатьох галузей політичного управління, впливу, оцінок. В ідеалі замовником та основним суб’єктом політичних інновацій мають виступати громадяни, суспільство.

Список використаних джерел

1. Дутчак А. В. Ідеологія інноваційного розвитку Й. Шмпетера і економіка України. *Наукова спадщина Йозефа Алоїза Шмпетера і сучасність: погляд із минулого в майбутнє*: Матеріали III Міжнародної Шмпетерівської конференції (21–22 жовтня 2016 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016, С. 39–42.
2. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України: монографія. Харків: Константа, 2016. 272 с.

3. Гусев В. Система пріоритетів державної інноваційної політики: *Зб. наук. праць Української Академії державного управління при Президентові України* / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. Вип. 2. С. 100–107.

ГУДКОВ Сергій,

канд. філос. наук, доц., доцент кафедри
філософії, соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ПОСТПОЗИТИВІСТСЬКА НАУКОВА ПЕРСПЕКТИВА: ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Постпозитивістська наука виникає у другій половині ХХ століття та намагається врахувати співвіднесеність характеру одержуваних знань щодо об'єкта дослідження не тільки з свободою обрання основних методів діяльності науковцем, але і з його ціннісно-цільовими структурами. В цей час розробляються основні філософські підходи щодо розуміння історії розвитку наукового знання, зв'язків науки з філософією, релігією, мораллю та іншими формами суспільної свідомості, методології сучасної науки. Актуальною проблемою філософії є подальше досягнення перспектив розвитку науки з точки зору сучасних морально-етичних концепцій, оцінки ступеня свободи діяльності науковців, а також визначення критеріїв успішності наукової діяльності.

Буття сучасної постпозитивістської науки не обмежується процесами отримання нових знань та їх об'єднанням у цілісну систему, а являє собою особливу галузь людської діяльності та важливий елемент духовної культури людства. Постпозитивній стадії розвитку науки відповідає **світоглядна парадигма становлення та самоорганізації**, що породжена трансдисциплінарними «науками про складність» (синергетика, когнітивні науки, хаосологія, теорія катастроф, комп'ютерсайєнс тощо). Філософія розглядає науку як історично обумовлений соціальний інститут, що поєднує в собі організаційні, інформаційні, комунікаційні процеси, наукові установи з їх матеріальною базою, професійні об'єднання вчених, наукові школи, етос (моральність) поведінки вчених тощо. В предметному полі сучасної філософії науки можемо виокремити наступні актуальні проблеми:

– екзистенційний статус науки, її соціальний смисл і призначення;

– причини зміни філософії раціоналістичного оптимізму на філософію світоглядного розчарування;

– напрями розвитку методологічної культури науки та пошук альтернативних (постпросвітницьких) стратегій її розвитку;

– формування основних принципів, установок, регуляторів, імперативів щодо оцінки дослідницьких стратегій та науково-когнітивних практик;

– можливість наукового передбачення наслідків біфуркації посттоталітарної соціальності, розвитку техногенної цивілізації, глобальних наслідків волюнтаристського використання людиною досягнень науки та шляхів їх впливу на планетарні умови існування людського буття;

– перехід до пізнання людиновимірних нелінійних, відкритих дисипативних систем [1, с. 3-5] тощо.

Інтелектуальна ситуація кінця ХХ та початку ХХІ століття обумовлена кризою духовності та моральності людини, що посилює роль філософії у попередженні та стримуванні кризових явищ у світі та відновленні його цілісності. У цій кризовій ситуації «...ідейний вакуум заповнюється напівмістичними, ірраціональними концепціями, які ще більше заплутують ситуацію та затуманюють перспективи виходу з неї, часто стверджуючи, що такий стан не є тимчасовим, а відтворює справжні відношення філософії з оточуючим світом» [1, с. 69]. Це накладає додаткову відповідальність на філософів за те, що вони не змогли своєчасно знайти відповіді на глобальні виклики та породили ситуацію загального скепсису та нігілізму. На думку Ф.Ніцше, якщо важко виявити якусь логіку, то її взагалі не потрібно шукати тому, що «...нігіліст не вірить у необхідність бути логічним» [2, с. 19].

Природничі науки вимагають переважно монологічного способу мислення науковця, на відміну від гуманітарних наук, де переважає діалогічний спосіб мислення. У науці розрізняються різні рівні діалогу:

– на рівні зіткнення наукового і ненаукового способу мислення;

– на рівні зіткнення різних наукових способів пояснення реальності, що містяться в різних культурах;

– на рівні зіткнення різних наукових уявлень в межах однієї культури (науки).

Як бачимо наукове пізнання є творчим процесом, що відбувається у формі діалогу між науковими і ненауковими способами мислення, різними науковими концепціями, розсудком і розумом, розумом і інтуїцією тощо. Проте сам діалог з метою досягнення істини існує поза межами наукових теорій і виявляється під час історичної реконструкції процесу наукового пізнання. Діалог має можливість перетворення на конфлікт і насильство та трансформуватись у монолог. За таких умов неможливо досягнути істини та позитивно вирішити конфліктну ситуацію. Метою діалогу є приріст нового знання, збагачення старих та внесення нових смислів у вже існуюче знання.

Науки про складність розглядають замкнуті та відкриті нелінійні системи. Замкнуті системи є консервативними, тобто такими, що не обмінюються з оточуючим середовищем енергією, інформацією, речовиною. Прикладом може слугувати планетарна система (система планет, що стабільно рухаються навколо зірки). Замкнутих систем досить мало. Переважна більшість систем є відкритими (дисипативними, пов'язаними з середовищем обмінними процесами), з великою кількістю ступенів свободи, що можуть змінюватись спонтанно, індетерміністично. Зміни «поведінки» такої системи (культура, соціум, людина, психіка, всесвіт, екосфера, клімат тощо), стану її складності в процесі становлення, еволюції, самоорганізації відбуваються під час трансмутацій, метаморфоз, катастроф тощо. Буття системи розглядається як процес зміни різних ступенів її складності і залежить від того, чи перебувають вони в стані рівноваги, поблизу рівноваги, або віддалені від неї.

Науки про складність мають трансдисциплінарний характер. Наприклад, синергетика [3, с. 902] вивчає загальні принципи процесів самоорганізації, що протікають у фізичних, біологічних, технічних, соціальних і інших системах. Вважається, що сфера застосування трансдисциплінарних наук є універсальною, а природа досліджуваних об'єктів – довільною. Поширення наук про складність впливає на проблемне поле традиційного наукового дискурсу та уможливорює єдине наукове розуміння Всесвіту. Методологічна культура цих наук характеризується не фундаменталізмом, а плюральним перспективізмом. Людство майбутніх епох, осягаючи широкий спектр можливих шляхів розвитку, отримує можливість відповідально обирати сприятливі еволюційні траєкторії створювати бажане майбутнє.

В умовах зазначеної трансформації соціального статусу науки та її методології актуальною залишається проблема оцінки ступеня свободи діяльності людини в науковій галузі та визначення критеріїв успішності цієї діяльності. Науковці по-різному оцінюють ступінь цієї

свободи. Так М. Бойченко вважає, що «...найбільшою мірою ця свобода доступна для особистого самоконструювання, меншою мірою – для соціального конструювання, ще меншою – для конструювання природи» [4, с. 12]. А. Єрмоленко зазначає, що «...глобальні проблеми сучасності та пов'язані з ними суперечності цивілізаційного, соціального та релігійного планів, що призвели до загострення суспільних суперечностей, актуалізують проблематику практичної філософії як прикладної етики» [4, с. 20]. На думку А. Лоя «...тільки та сукупність дій може вважатись практичною, яка передбачає присутність усвідомлюваної свободи та відповідальності у будь-яких вчинках і стосунках» [4, с. 22].

Сучасна наука поступово позбувається класичного розуміння самої себе як ідола всезнання. Її методологічна культура розглядається як агональний метадискурс, що розгортається не для досягнення тотального консенсусу між його учасниками (хоча він тимчасово можливий), а як постійний дисенсус. Насильство консенсусом вважається неприпустимим тому, що має наслідком стагнацію наукової думки. Але свобода дії людини в межах сучасних наук потребує постійного узгодження з обмеженнями біологічного, соціального та культурного характеру. Індивідуальна поведінка науковця та колективна поведінка наукового співтовариства мають підпорядковуватися об'єктивним законам та науковій раціональності у якості норми.

Діяльність науковців має спрямовуватись на досягнення людського блага і бути одночасно раціональною та необхідною, розв'язувати онтологічні конфлікти сучасного світу на основі універсальних етичних норм та цінностей. Дослідження коеволуції людини та природи, соціальних та соціоекологічних систем засвідчують, що навіть в у мовах занепаду та катастрофічних змін, ці системи виявляють здатність до самовідновлення та самозбереження.

Список використаних джерел

1. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури: монографія. К.: ВІПОЛ, 2000. 304 с.
2. Ніцше Ф. Воля до влади // Повн. збірн. праць. Т.9. С. 19.
3. Історія філософії. Словник / за заг. ред. В. І. Ярошовця. К.: Знання України, 2006. 1200 с.
4. Лой А., Бистрицький Є., Бойченко М., Єрмоленко А. Практична філософія: реальність і можливості. Круглий стіл. *Філософська думка*. 2017 № 3. С. 6–23.

БРИЖНИК Віталій,
канд. філос. наук, доц.,
викладач кафедри суспільно-
гуманітарних наук,
Київський хореографічний коледж

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ОСНОВНА ТЕМА ПОВОЄННОЇ АНТРОПОЛОГІЇ МАКСА ГОРКГАЙМЕРА

У просторі суспільного здійснення західної соціально-філософської думки ХХ ст. теоретичний доробок Макса Горкгаймера, німецького соціального мислителя, одного із засновників критичної теорії суспільства, філософа-неомарксиста й університетського викладача, займає важливе місце серед тих філософських досліджень, які історично відбулися як ідейно значущі для процесу гуманізації західних суспільств середини минулого сторіччя.

Молодий Горкгаймер розпочав інтелектуальну працю насамперед як дослідник соціально-теоретичного вчення К. Маркса, маючи, окрім того, особистий філософський інтерес до творів І. Канта й А. Шопенгавера. У своїх ранніх соціально-філософських роботах Горкгаймер, як філософ-неомарксист, у неортодоксальний спосіб ідейно поєднав критичну складову Марксового наукового спадку, спрямованого проти владного тиску буржуазного суспільства та його ідеології на людину праці, з філософським баченням такої сутнісної складової людського ества, яким є індивідуальний дух окремої людини. Приміром, 1931 р. очоливши на посаді директора Інституту соціальних досліджень теоретичну роботу цього науково-дослідницького закладу, який починаючи з двадцятих років працював під егідою Франкфуртського університету, Горкгаймер у першому числі «Часопису соціальних досліджень» (1932), друкованому органі керованого ним інституту, опублікував дві роботи «Зауваги про науку і кризу» та «Історія і психологія», у яких було представлено чітке неомаркстське розуміння суті взаємин суспільства і теоретичного знання як ідейного чинного для покращення засад соціального буття, також було зауважено відповідне особливості ставлення науки до окремої людини, до сутнісної складової її природи.

У невеликому за обсягом творі «Зауваги про науку і кризу» франкфуртський філософ, визначивши насамперед наукову роботу людини, залученої до дослідницької праці, невід'ємною складовою виробничого процесу суспільства, у такий спосіб у соціально-

теоретичному плані ідейно підважив суть Марксової матеріалістичної діалектики з її розмежуванням бази, структурної сукупності соціально-виробничих стосунків, і надбудови, сукупності різних форм суспільної свідомості, до яких, зокрема, належить і наукова свідомість [1]. У наступній роботі, у статті «Історія і психологія», Горкгаймер, погодившись із Марксовим визначенням людини як історичної істоти, себто, такої, чия соціально-значуща діяльність має характер чинника історичних перетворень, критично закинув Марксові відсутність у нього наукового інтересу до психіки окремої людини. На переконання Горкгаймера, достоту її психіки, внутрішній світ окремої людини як продуцента нового теоретичного знання, або політичного діяча, або промислового керівника, потребують глибокої наукової уваги, а отже й теоретичних досліджень. Названу статтю філософ завершив тим, що визначив теоретичне завдання для майбутньої психології, яка мусить надалі орієнтуватися на душу такої людини, і для нової філософської антропології (після попередньої філософської антропології М. Шелера, що відсунула в бік психологію як хибну теорію), якій слід перейматися філософським розглядом людського духа як сутнісного елемента людської природи. Останній, як втілення незмінної суті ества окремої людини, був охарактеризований таким умоглядним антропологічним чинником, що спричиняє дійсно вільну працю, і насамперед – інтелектуальну [2].

У проєкції дослідницького розгляду доробку Горкгаймера важливим є таке його теоретичне запозичення з вчення засновника марксизму, як Марксова критика ідеології буржуазного суспільства. Молодий Маркс присвятив цій проблематиці свою фундаментальну працю «Німецька ідеологія» (1847), у якій критично розглянув передусім переконання своїх сучасників – лівих гегельянців Л. Фюєрбаха, М. Штірнера та Б. Бауера, філософські позиції яких, за Марсом, виконують роль допоміжного чинника ідеологічного впливу на людську свідомість. У статтях раннього періоду «Природне право і ідеологія» (1930) та «Нове поняття ідеології?» (1930) Горкгаймер здійснив власну, неомарксистську критику тієї теорії, що опосередковано стає на заваді виконанню окремої людини активного критичного мислення як особистого. – У статті «Нове поняття ідеології?» він ідейно продовжив критику Г. Маркузе, у майбутньому свого молодшого колеги за роботою в Інституті, книжки чільного представника соціології знання К. Мангайма «Ідеологія і утопія» [3], додавши своє розуміння до критичного погляду Маркузе на теоретичну неспроможність Мангайма скасувати чинність у суспільстві ідеології [4].

Критика співробітниками Інституту соціальних досліджень соціальної ідеології та теоретичних чинників її впливу на людську свідомість не була припинена в наступних числах «Часопис соціальних досліджень», які виходили у світ після 1933 р. на еміграції, себто, після отримання влади над Німеччиною нацистами. Поміж опублікованих творів Горкгаймера того періоду, у його соціально-критичної теорії, отримали своє чільне місце роботи з етичної та філософсько-антропологічної проблематики, наприклад, «Матеріалізм і мораль» (1933), «Зауваги до філософської антропології» (1935)).

У статті «Зауваги до філософської антропології», франкфуртський філософ, отримавши, вочевидь, звістку про політичне беззаконня нацистів у тодішній Німеччині, виклав своє розуміння нової філософської антропології як такого уможливленого знання, що за тих обставин – в ідеологічному просторі масового суспільства – здатне в ідейний спосіб надавати окремій людині сенс її життя. Як відмінна від матеріалістичної теорії, філософська антропологія, за Горкгаймером, дійшовши у своєму історично-ідейному розвитку тодішньої доби політичного беззаконня та ідеологічного знищення природних прав окремої людини, володіючи діалектичним мисленням як дієвим засобом об'єктивного пізнання, спроможна запропонувати окремій людині, яка небайдужа до життя інших, знання про її індивідуальну суть, про її особисті вроджені чесноти – властиво те, що присутньо відрізняє її від статичного масового загалу з його застиглою мораллю [5].

Повернувшись після історичної поразки нацизму на батьківщину зі Сполучених Штатів, куди Горкгаймер, як і чимало німецьких інтелектуалів, був змушений емігрувати, франкфуртський філософ у співавторстві зі своїм давнім другом та однодумцем Т. Адорно, колегою за дослідницькою роботою в Інституті, публікує книжку «Діалектика Просвітництва» (1947) – програмний твір повоєнної соціальної філософії Франкфуртської школи. У тій книжці було викладено спільне розуміння обох франкфуртських мислителів сути соціокультурних і психологічних причин, що історично породили в Європі ХХ ст. доти небачену гуманітарну катастрофу: сплановані вбивства прибічниками нацистської ідеології мільйонів безневинних людей, що було організоване на кшталт індустріально-масового виробництва, – жахливе здійснення у просторі суспільного буття європейців лозунгів дегуманізованої авторитарної ідеології.

З філософсько-історичного погляду тут Горкгаймер і Адорно теоретично відкинули як нездійснене розуміння німецького філософа Г. В. Ф. Гегеля сути історичного процесу. Якщо, за Гегелем, рух історії людської цивілізації відбувається відповідно до активності

об'єктивного духа, у вигляді діалектичної єдності попередньої набутого всього теоретичного знання, що спричиняє діалектико-історичне перетворення об'єктивного духа на абсолютний дух, або абсолютну Ідею (знання), то за Горкгаймером і Адорно історія людської цивілізації на середину ХХ ст. повернула рух свого діалектико-історичного поступу назад – у бік історично первісного існування, до негуманізованого варварства, до передісторичного ірраціонально-варварського ставлення однієї людини до іншої. Центральним моментом названого твору було їхнє спільне неомарксистське бачення явища соціокультурної трансформації авторитарності соціальної влади буржуазного суспільства на злочинну політику ідеологічних прибічників тоталітаризму.

Обидва автори «Діалектики Просвітництва» перелічили складові діалектичного поєднання соціокультурних і психологічних причин такого історичного збочення. Відповідно до їхніх поглядів, діалектичне нашарування таких продуктів діяльності західного Просвітництва, здобутих європейською цивілізацією упродовж її історично буття, як науково-позитивне знання, технології, морали буржуазного суспільства, системного мислення-розпорядника, усе це разом ідеологічно спричинило, після владного опанування надмірно раціоналізованою наукою світу природи, ірраціонально-хижацьке й уречевлене ставлення соціальної влади до окремої людини. Потуга ідеології влади буржуазного суспільства, яке у своєму історичному розвитку досягло меж індустріально-масового суспільства, використовуючи, зокрема, його «культуріндустрію» – виробництво безупинного потоку бездумних і стандартних розваг, ліквідувало суспільне усвідомлення природи людини як носія її духа, розчинило таким чином окрему людину, особистість, європейського індивідуума, у суцільній тотальності індустріально-масового атомізованого суспільства, ототожнило його із соціальним цілим і наклало табу (З. Фройд) на його активне самостійне мислення як особисте. Як наслідок названого, до чого було залучено вплив «продукції» культуріндустрії на несвідоме сприйняття, – тогочасний атомізований європеєць, застрашений утратою власної ідентичності й самости, соціально відчужений від найважливішого для цивілізованого буття людини й суспільства теоретичного знання, яким, за Горкгаймером і Адорно, є антропологія як знання про людину, утратив як здатність когнітивно протистояти ідеологічному тиску на свою свідомість, так і теоретичний засіб панування над собою (Ф. Ніцше), як співчувати стражданням інших, так і активно політично боротися проти дегуманізованої ірраціональності влади тотальної суспільності. Відтак у кордонах індустріально-

масового буття був породжений владний політичний імморалізм нелюдського характеру та новітнє варварство, що відбулося як результат неможливості накласти окремою людиною табу на владу будь-якого характеру – на соціальне чи політичне панування [6].

У своєму наступному, уже особному творі – у книжці «Критика інструментального розуму» (1947), яка, як тематичне продовження «Діалектики Просвітництва», має з нею смисловий зв'язок, – Горкгаймер виконав критичний аналіз ідейних позиції представників тих філософських течій, які впливом своїх теорій зумовили поширення у просторі суспільного сприйняття засад суб'єктивного розуму, себто, суб'єктивної раціональності. На переконання франкфуртського філософа названий різновид раціональності історично відбувся чинником інструментального, дегуманізованого ставлення однієї людини до іншої, породжуючи відтак явище політичного насильства [6]. За Горкгаймером, позиція суб'єктивного раціоналізму цілком відповідає моральному релятивізму, що було виражене ще на сторінках робіт італійського історика доби Відродження, фундатора теорії політичного імморалізму Н. Макк'явеллі. Як приклад, можна зауважити те, що Горкгаймер у статті повоєнного періоду «Ідеологія і дія» (1951), продовжуючи філософський розгляд причин історичного виникнення дегуманізованої суті ідеології, поставив на карб М. Шелеру, засновнику філософської антропології як філософської течії та, разом із К. Мангаймом, одному з фундаторів соціології знання, принципову диференціацію в його теорії моральних засад соціального загалу і моралі соціальної еліти, що відповідало, за Шелером, відмінності сприйняття і цінностей представників нижчих і вищих класів [8, с. 15]. Окрім робіт того періоду, темою яких був критичний розгляд теоретичного знання як чинника більш-менш безпосереднього формування ідеології, франкфуртський філософ тоді публікує дослідження, у яких розглядає психологічні причини поширення Європою явища політичного насильства, обравши за теоретичну основу своїх поглядів складові вчення засновника теорії психоаналізу З. Фрейда.

Ще під час війни розпочавши роботу з творами, тематикою яких є психологічний розгляд причин політичного насильства прибічників нацистської ідеології («Психологія нацизму» (1943)), Горкгаймер у повоєнний період не відмовляється від розгляду тієї проблематики, коли 1949 р. повертається на зруйновану війною батьківщину, до Західної Німеччини. Тоді філософ публікує такі тематичні твори: «Антисемітизм: соціологічне підґрунтя психоаналітичного дослідницького підходу» (1944/46), «Ернст Зимель і Фрейдова філософія»

(1948), «Передне слово до [публікації соціологічного дослідження] Авторитарна особистість» (1950), «Упередження і характер» (1952), «До психології тоталітарного» (1954), «З. Фройд – до сторіччя від дня народження» (1956). У тих роботах, ідейно дотримуючись антропологічних позицій І. Канта, зокрема, його філософської настанови «*Sapere aude!*» – «май мужність користуватися власним розумом!» [9, с. 15], Горкгаймер, принципово переконаний щодо правомірності формування суспільної морали й цінностей розумом окремої людини як уособленням об'єктивної раціональності («До поняття розуму» (1952)) [10], загалом охарактеризував психічний стан носіїв фашистської (нацистської) ідеології як втілення їхньої особистої душевної нікчемності та духовного безсилля когнітивно, розумово протистояти впливові на свою свідомість дегуманізованих соціальних і політичних ідеологій.

На переконання філософа, соціально виховним засобом історичного подолання впливу авторитарної (тоталітарної) ідеології на тодішню людську свідомість зобов'язане стати нове, антиідеологічне просвітництво та політичне виховання нової молоді, що має відбутися як у оновленій німецькій школі, так і в інтелектуальному просторі оновленого університету («Думки про політичне виховання» (1960)). Як раз останньому, оновленому німецькому університетові, було доручено виконати завдання, засобом надання студентам знання відповідних навчальних дисциплін, передусім – філософії, соціології та психології, виховувати їх новими особистостями, свідомими й відповідальними громадянами Німеччини як демократичної та правої країни. Зауваженій проблематиці були присвячені такі повоєнні філософсько-освітні твори Горкгаймера, як «Філософія та університетське навчання» (1949), «Навчання через фашизм» (1950), «Соціологія в університеті» (1951), «Академічне навчання в університеті» (1952), «Поняття освіти» (1952), «Питання викладання у вищій школі» (1952), «Академічна свобода» (1953), «До проблеми академічного викладання» (1953), «Відповідальність та університетське навчання» (1954). У концептуальних межах цього філософського циклу франкфуртський філософ ідейно протиставив одне одному явище політичне насильства доби нацистського панування в Німеччині і політичне виховання майбутніх творців громадянського суспільства в тій країні.

Список використаних джерел

1. Horkheimer Max. Bemerkungen über Wissenschaft und Krise. *Zeitschrift für Sozialforschung*, 1(1-2), 1–7. Fr.am M.: 1932. S. 1–7.

2. Горкгаймер Макс. Історія і психологія. Пер. з німецької В. Брижніка. *Sententia, Volume XXXIX, Issue 2, 2020*. К.: 2020. С. 139–169.
3. Marcuse Herbert. Zur Wahrheitsproblematik der soziologischen Methode: Karl Mannheim: «Ideologie und Utopie». *Die Gesellschaft*, 7. Jg. Berlin: J.H.W. Dietz Nachf., 1929. S. 356-369.
4. Horkheimer Max. Ein neuer Ideologiebegriff? *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, 15. Leipzig: 1930. S. 126–139.
5. Horkheimer Max. Bemerkungen zur philosophischen Anthropologie. *Zeitschrift für Sozialforschung*, Jahrgang IV. Paris: Librairie Felix Alcan, 1935. S. 1–25.
6. Horkheimer M., Adorno T. Dialektik der Aufklärung. Amst.: Querido, 1947. 310 p.
7. Горкгаймер, Макс. Критика інструментального розуму. Київ: ППС-2002, 2006. 282 с.
8. Horkheimer Max. Ideologie und Handeln. *Gesammelte Schriften Band 7: Vorträge und Aufzeichnungen 1949–1973*. Fr. am M.: S. Fischer Verlag GmbH, 1985. S. 11–20.
9. Kant Immanuel. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? *Werke in zwölf Bänden. Band 11*. Fr. am Main: 1977. S. 53–62.
10. Zum Begriff der Vernunft. *Gesammelte Schriften Band 7: Vorträge und Aufzeichnungen 1949–1973*. Fr. am M.: S. Fischer Verlag GmbH, 1985. S. 22–35.

ЄНІН Максим,
канд. соц. наук, доц.,
доцент кафедри соціології,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»,
заступник голови Київського відділення
Соціологічної асоціації України
ПРИХОДЬКО Тетяна,
бакалавр соціології,
незалежна дослідниця, Німеччина

ОСНОВНІ СФЕРИ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ПРИЙМАЮЧИХ СУСПІЛЬСТВ

Аналіз ключових факторів, які сприяють чи ускладнюють процес адаптації та в більш широкому значенні – інтеграції вимушених мігрантів, є важливим як в теоретичній, так і практичній площині. Це

дозволятиме розробляти більш ефективні програми підтримки місцевими організаціями та органами влади процесу повноцінного їх включення у соціальне та економічне життя у приймаючих суспільствах [1, с. 133]. Індекс політики інтеграції мігрантів (MIREX) охоплює вісім сфер, розроблених для порівняння чинних законів і політик щодо мігрантів, таких як: 1) доступ до ринку праці; 2) доступ до освіти; 3) політична участь; 4) довгостроковість перебування; 5) возз'єднання з сім'єю; 6) можливість натуралізації; 7) доступність охорони здоров'я; 8) захист від дискримінації [2]. Охарактеризуємо кожен з них та доповнимо іншими важливими сферами політики, які можуть становити більш цілісну рамку в оцінках політики інтеграції вимушених мігрантів у дослідницьких кейсах по окремим країнам.

Доступ до ринку праці – відображає правила та умови, які дозволяють мігрантам працювати та бути економічно активними. Це включає права на працевлаштування, доступ до професійної підготовки і визнання кваліфікації. Для вимушених мігрантів робота є не тільки способом заробітку, а й можливістю вижити та зберегти своє життя, важливим кроком у їх адаптації до нового життя та відновлення соціальної та економічної стабільності. Проблемою у багатьох країнах залишається неможливість визнання кваліфікації, що обмежує доступ мігрантів до певних ніш на ринку праці, змушуючи працювати їх нижче рівня своєї кваліфікації, що погіршує рівень їх психосоціального благополуччя.

Доступ до освіти – відображає рівень доступності освітніх ресурсів для дітей мігрантів. Можливості отримати знання та професійні навички підвищують їх шанси на вертикальну висхідну соціальну мобільність.

Політична участь – визначає можливості мігрантів брати участь у політичному житті країни, публічних дискусіях та громадських ініціативах, мати право голосу на виборах.

Довгострокове проживання – відображає умови отримання статусу постійного виду на проживання. Чим довше мігранти перебувають за кордоном, тим менше вірогідність їх повернення в країну походження. Вони отримують більше часу та можливостей для вивчення мови, знаходження роботи, інтеграції у місцеві спільноти, залучення дітей в школи та професійні заклади освіти.

Возз'єднання сімей – передбачає закони та практики, які дозволяють мігрантам возз'єднуватися зі своїми сім'ями.

Можливість натуралізації – умови та процедури набуття громадянства. Цей процес має велике значення як для інтеграції вимушених мігрантів (забезпечення прав та свобод; підвищення рівня політичної участі та почуття приналежності до суспільства прийому), так і для

розвитку країни прийому (сприяння економічному зростанню; інвестиції в економіку; демографічне зростання).

Доступність охорони здоров'я – відображає доступ мігрантів до медичних послуг. Через втрату звичного культурного середовища, несприятливі умови та нові виклики, вимушена міграція є складним і травматичним досвідом, через що може мати серйозні наслідки для фізичного, емоційного та соціального благополуччя. Саме тому доступ до медичної системи є критично важливою. Сучасні програми з охорони здоров'я для мігрантів можуть включати різноманітні ініціативи та послуги: медичні огляди та лікування, психологічна підтримка та консультування, профілактичні програми, материнська та дитяча охорона, підтримка у випадках насильства тощо.

Захист від дискримінації – передбачає законодавство та практики, спрямованих на боротьбу з дискримінацією за ознаками раси, етнічної приналежності, релігії, національності в різних сферах життя. Інтеграція мігрантів в приймаюче суспільство може ускладнюватись негативним ставленням місцевого населення, яке може сприймати мігрантів як ворожу соціальну групу, що відбирає робочі місця та посилює соціальну напруженість.

На наш погляд, крім цих восьми компонентів, особливу увагу в оцінці потенціалу приймаючих спільнот в інклюзії вимушених мігрантів слід приділити мовному аспекту, доступу до житла, ролі місцевих суб'єктів та соціальних виплат.

У звітах Міжнародної організації міграції (МОМ) мова справедливо, на нашу думку, оцінюється як базова умова для успішної інтеграції у всіх інших сферах суспільного життя. Крім полегшення соціальної взаємодії та підвищення самооцінки власного здоров'я, вона є одним з найбільш важливих ресурсів доступу до ринку праці, освіти, медичної допомоги, житла, працевлаштування, громадського життя тощо, сприяючи тим самим повноцінній інтеграції мігрантів [3, с. 192].

Доступ до житла належить до основних базових потреб, необхідних для життя та виживання, відправною точкою для задоволення потреб більш високого рівня, є особливо важливою як у психологічному, так і соціально-економічному вимірах [4, с. 742–746].

Важливу роль в міграційній політиці відіграють місцеві суб'єкти. Це пов'язано з тим, що інклюзія відбувається переважно на місцевому рівні, а міста виступають плацдармом для здійснення такої політики. Маючи унікальний досвід та знання про специфіку життя в регіоні переїзду, місцеві жителі можуть надавати слушні поради з приводу пошуку житла, роботи, освіти, охорони здоров'я та інших питань, які можуть бути важливими для переселенців. Їх залучення до міграцій-

ної політики сприяє зниженню рівня ксенофобії та конфліктності між ними та мігрантами [3, с. 200–203].

Соціальні виплати для біженців включають різноманітні форми фінансової допомоги та підтримки, які є критично важливими для задоволення основних потреб мігрантів, мінімізації ризику голоду, безпритульності та інших небезпек, пов'язаних з нестачею ресурсів.

Оцінка ефективності ключових сфер політики інтеграції вимушених мігрантів на основі опитувань як експертів, так і самих мігрантів дозволить більш комплексно аналізувати основні фактори, які сприяють або ускладнюють даний процес, а також розробляти більш ефективні стратегії для подолання проблем на цьому шляху.

Список використаних джерел

1. Єнін М., Заєць О. Соціальна адаптація та інтеграція біженців за кордоном (приклад Польщі). *Трансформація українського суспільства в цифрову еру*: Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 березня 2023 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», 2023. С. 132–136.
2. MIPEX HISTORY. Migrant integration policy index 2020. URL: <https://www.mipex.eu/history> (дата звернення: 15.03.2024).
3. World Migration Report (IOM) (2020). Publisher: International Organization for Migration. 498 p.
4. Полякова С. В., Когатько Ю. Л. Житлові умови в ієрархії потреб населення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 20. С. 742–746.

ТАМАЩУК Ян,
аспірант, Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ДОДОНОВА Віра,
д-р філос. наук, проф., професор кафедри філософії
та міжнародної комунікації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

РЕДУКТИВНИЙ ВЕРИФІКАЦІОНІЗМ В АНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ Л. ВІТГЕНШТАЙНА ТА Ф. ВАЙСМАНА

В аналітичній філософії методологічна проблема верифікації знань вирішується шляхом редукції (зведення до нижчого) понять.

Як відомо, Л. Вітгенштайн вбачав у філософії логічне прояснення думки. Філософія, за Л. Вітгенштайном, – це кордон думки. Щоб зрозуміти кордони, необхідно прояснити саму думку. Думка може бути про світ, а світ, у свою чергу, – це те, що має місце бути. Тобто світ або реальність містить у собі всі реальні можливості. Чого не може бути, що не міститься, як можливість у світі, не є частиною світу. Світ – сукупність фактів, що не залежать один від одного – вони є або їх немає. Факт – зчеплення об'єктів. Якщо об'єкт не входить у факт, це говорить про те, що він не містить такої можливості. Об'єкти не існують поза фактами, вони складають субстанцію світу. Для філософії Л. Вітгенштайна категорії об'єктів та субстанції здаються необхідними, вони задають межу редукації та відривають істинність пропозицій лише від істинності інших пропозицій, бо в іншому випадку було можливо отримати знання із самого визначення. Можливість – це категорія модальності, яка говорить про логічну можливість якогось факту стати реальністю, те що виступає як розкриття змісту. Бути логічно можливим значить не суперечити логічній структурі світу. Світ такий, яким він є, це сукупність можливостей. Думки чи образ фактів логічно ізоморфні фактам. Вони ізоморфні, бо мають спільну логічну форму. Нелогічно мислити неможливо, бо все існує у деякому логічному просторі, має логічну форму та не може виходити за рамки можливості світу.

Знаком думки є пропозиція (або речення), простим елементом речення є ім'я (або елементарна пропозиція). Значенням імені є об'єкт. У імен самих по собі немає смислів, смисл є у пропозиції. Пропозиція не має значення на відмінну від імені, але може бути істинною. Істинність пропозиції залежить від збігання у імен, що входять до пропозиції зі значеннями.

Саме таке розуміння відповідало традиціям Віденського Гуртка: у співставленні об'єктів, на які розпадається реальність, з іменами, на які розпадається мова, та їх логічними формами, що робить немов два структурних аспекти реальності ізоморфними. Пропозиція має смисл лише якщо деяка ситуація є реальною, тобто якщо речення виражає деяку актуальну можливість. У такій онтологічній композиції є суттєвий недолік, що був і є присутнім у всіх схожих між собою верифікаціоністських доктринах – неможливість редукувати у реальності речі на елементарні частини і співставити на атомарні частини речення.

Філософську частину проблеми можна вирішити, постулюючи, наприклад, принципове зведення до такої частинки, але яка буде відкрита у деякому з можливих майбутніх, наприклад, як технічні спроможності людства будуть здатні на це. Якщо можливість таке не

настане, то це проблема вже не філософії та не фізики, а руху історії. Еволюція поглядів Л. Вітгенштайна вказала на більш серйозні проблеми такого інженерного погляду на онтологію реальності – проблема значення, проблема універсальних законів, проблеми істини, аналітичності тощо.

Проблема співвіднесення формальної мови і реальності врешті решт змінилась на аналізі мови у практиці використання. Спільна книга Ф. Вайсмана та Л. Вітгенштайна, яка була задумана як прояснення ідей «Логіко-філософського трактату», не побачила світ через незадовільність початкової редуccionістської програми. Як про це писав Ф. Вайсман, «неповнота перевірки укоренена в неповноті визначення зазначених понять, а неповнота визначення укорінена в неповноті емпіричного опису» [5, с. 126].

Як аспект вирішення цієї проблеми Ф. Вайсман запропонував «багаторівневу структуру мови». Згідно цієї концепції, мова має рівні, що логічно не зводяться один до одного. Кожен рівень має свою формальну систему, свій спосіб верифікації, свою логіку, свою теорію істини – все у смислах саме того рівня мови, залежного від природи рівня. Така структура викликана групувати схожі висловлювання або однорідні – ті, що логічно поводять себе однаково та прояснюють використання мови. Рівень феноменального враження і рівень висловлювання про матеріальний об'єкт має різні способи верифікації та природа істини цих висловлювань, згідно Ф. Вайсмана, буде різною.

Вирішення філософських проблем змінює фокус з проблем пізнання на те, як ми говоримо про проблеми пізнання. Але ідеї Ф. Вайсмана все ще були дуже близькими по духу до ідей раннього Л. Вітгенштайна, і полягали в тому, що вирішення проблем залежить не від пізнання як такого, а від виявлення можливостей мови. Але у розвитку проблеми редуccionії Ф. Вайсман висуває ідею «відкритої текстури». Ціль науки за філософом (у широкому сенсі) – термінологічна однозначність та усунення двозначення у описі фактів. При використанні термінів у різних контекстах виникає «відкрита текстура» – коли при використанні термінів, значення яких здається однозначним, починають з'являтися нові смисли. Проблема криється у тому, що ми можемо уточнити контекст, щоб запобігти непорозуміння, але це не зупиняє виникнення двозначності при подальшому використанні терміна. При розвитку теоретичного та емпіричного знання змінюються і способи використання термінів, а цей процес є безперервний.

Ця ідея пов'язана з критикою редукціонізму – як би не зводилася теорія з описом емпіричних даних, завжди буде «відкрита текстура» – можливість неясності. Як результат, згідно ідеям Ф. Вайсмана проблема опису вихідних даних вирішена бути не може. «Відкрита текстура, яка відсутня у логічних та математичних понять, є дуже важливою рисою більшості наших емпіричних понять. Те, що структура емпіричного знання настільки відрізняється від структури апіорного знання, якимось чином, можливо, пов'язане з відмінністю відкритої та закритої текстури» [5, р. 225].

Отже, редуктивна верифікація зовсім не полягає в установленні відповідності опису з предметом опису. Опис – це складна процедура, а встановлення того, що описується – надзвичайно складна процедура. Якщо враховувати позицію редукціонізму, все зводиться до пропозицій, які описують індивідуальні переживання. Але в якій мірі вони можуть бути верифіковані? Враховуючи «відкриту текстуру» мови, «верифікація плете складну мережу, створюючи розгалужену структуру» [5, р. 226]. Така картина знань, очевидно, відрізняється від того, що зазвичай уявляється однозначно визначеним, правда варіюється відносно систем опису.

Список використаних джерел

1. Popper K. *The Logic of Scientific Discovery*. London, New York: Routledge Classics, 2005.
2. Russell B. *Logic and Knowledge. Essays 1901-1905*. London, 1956. P. 182.
3. *Tractatus Logico-Philosophicus: German and English*. 2015. Taylor & Francis, P. 182.
4. Schlick M. Turn in Philosophy. *Erkenntnis*. 2007. P. 98–104.
5. Waismann F. *The Principles of Linguistic Philosophy*. Ed. by R. Harre. London: Macmillan, 1965. 422 p.

ВІЙНА ЯК ОРГАНІЗОВАНЕ НАСИЛЛЯ: ІДЕОЛОГІЯ, МОБІЛІЗАЦІЯ, ІНСТИТУТИ

КОЗЬМА Василь,
д-р політ. наук, проф.,
головний науковий співробітник,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Російська агресія проти України вплинула на переосмислення поняття інституційної стійкості політичної системи не лише всередині нашої країни. Для багатьох, особливо пострадянських країн, стало очевидним, що міжнародно-правові механізми не завжди дозволяють забезпечити національну безпеку суверенної держави та її політичної системи, відвернути воєнне втручання ззовні. В цьому місці доречно буде нагадати деякі прописні істини, які з часом не втрачають своєї актуальності. «Чи вдалося людині, – пише Гюстав Лебон, – скасувати жорстокі стосовно неї закони природи, яким підпорядковані всі живі суспільства? Чи пом'якшила цивілізація хоч трохи відносини між народами? Чи стала боротьба серед людства менш гострою, ніж між різними видами? Історія показує нам протилежне. Вона каже, що народи перебували в постійній боротьбі й, що з початку світу, право сильного було завжди єдиним вершителем долі. Цей закон існував в стародавньому світі так само як і в сучасному. Ніщо не вказує на те, що він не буде існувати в майбутньому...» [1, с. 27].

У сучасних збройних конфліктах відбувається суттєва трансформація арсеналів ведення війни. Тепер всі без виключення конфлікти, в якості важливої складової частини, мають в собі протиборство конфліктуючих сторін в інформаційному просторі. Таке протиборство стає одним з найважливіших напрямків протидії сторін одна одній при виникненні міжнародних конфліктів і часто переростає в інформаційну війну. За своєю суттю, інформаційна війна це форма цілеспрямованого силового інформаційного впливу на хід соціально-політичного розвитку країни відповідно до інтересів і цілей суб'єктів геополітичної конкуренції. Однак, попри те, що сьогодні відбувається трансформація характеру війни її природа залишається незмінною.

Війна продовжує бути спрямованою на досягнення політичних цілей, хоча і не завжди ефективна в цьому. Одними військовими засобами неможливо досягти політичних цілей. Навіть сучасні високотехнологічні війни не завжди приводять до досягнення політичних цілей, адже факт залишається фактом, будь-які технології не в змозі виправити помилкові політичні рішення.

Інформаційне протиборство відбувається в іншому просторі, ніж протиборство із застосуванням традиційних видів озброєнь. Це інформаційний простір, який відрізняється глобальним характером, практично необмеженою кількістю інформаційних ресурсів, можливістю їх копіювання і майже миттєвого переміщення на величезні відстані. Таким чином інформаційний вплив на політичну систему важко ідентифікувати й одразу ж відповісти на нього. У зв'язку з зазначеними особливими властивостями інформаційного простору в ньому застосовується й особливий вид зброї. Наскільки небезпечною зброєю може стати інформація, фахівці знають давно, однак пересічному громадянину або навіть непідготовленому в цій сфері політичному керівнику усвідомити таку загрозу складно. Тому сам термін «інформаційні війни» досить часто сприймається скептично. Помилково вважається, що для перемоги над супротивником достатньо лише сильної армії й нового озброєння. Але дозволимо собі нагадати ще одну прописну істину висловлену досвідченим політиком та державним діячем Отто фон Бісмарком: «Успіх у війні вирішують два фактори: зброя нового зразка і шкільний учитель» [2, с. 11]. Без сумніву, в наш час інформаційну зброю, у зв'язку з величезними масштабами її застосування і розміром шкоди який вона може заподіяти, слід відносити до зброї масового ураження. Ця зброя потужніша за будь-які «гради» та «смерчі» разом узяті. Поглянемо, для прикладу, як нею «успішно» користується теперішня російська влада для формування «єдино правильної» суспільної думки всередині своєї країни. Те, що ми спостерігаємо сьогодні в Росії вражає навіть досвідченого вченого. Міфологізація, фальсифікація та перекручування історії, особливо останнім часом, перетворили академічну науку на інструмент досягнення політичних цілей Кремля. Крайнім проявом фальсифікації історії стала маніпуляція та пропаганда. Російська історична наука давно взяла на озброєння принцип – історію пишуть люди, а переписують її історики під диктування політиків і не гребують у своїх «дослідженнях» такими способами як фальсифікація чи перекручування історичних джерел. По правді кажучи, вивчати історію по джерелах – складний та тернистий шлях тим більше в Російській Федерації де і сьогодні багато тих самих

джерел сховано за сімома замками з грифом таємності. Достеменно відомо, що інтерпретація історичних подій часто лежить в площині державної політики. Так, наприклад, вчорашній підручник з історії каже, що Сталін – тиран і злочинець, а теперішній – видатний державний діяч, геніальний полководець. Спробуй розібратися де істина. За великим рахунком краще зовсім не знати історію ніж засвоїти з дитинства знання у вигляді беззаперечних догм. З часом такі «знання» переростають у стійкі переконання та фанатичні вірування. Сумнівам та критичному мисленню там немає місця. Щоб переконати людину в тому, що вона помилялася чи її ввели в оману потрібно докласти значних зусиль і багато часу. Часто-густо, особливо з людьми похилого віку, це зробити неможливо в принципі. Таку картину можемо спостерігати в російському суспільстві де переважна більшість населення окрім впливу пропаганди зазнала не менш руйнівного впливу з боку деградованої російської історичної науки.

В цьому місці, варто бути справедливим і наголосити, що українська історична наука часто програє у битвах за історичне минуле. Свого часу росіянам вдалося нав'язати думку, що лише вони є спадкоємцями Київської Русі, Російської імперії, Радянського союзу і не секрет, що до подій 2022 року більшість народів світу сприймали Україну як бунтівну частину Росії. Величезна помилка, на нашу думку, у цьому протистоянні переписувати власну історію з огляду на теперішні національні інтереси. Все що пережив наш народ в цих державних утвореннях – це історія України. Без виключення. Від заснування першого поселення на київських пагорбах до польоту в космос першої людини й не варто піддаватися на провокативні заяви російського диктатора й «розривати могили», щоб з'ясувати якої національності були ті сотні тисяч солдатів, що лежать у братських могилах під Києвом, Курськом, Сталінградом чи Берліном. Перемога у тій війні немає одного власника. Це спільна справа багатьох народів світу.

Отже, свідомий інформаційний вплив на супротивника, наявність необхідних даних, вміння їх обробляти й приймати на їх основі оперативні рішення завжди були важливими чинниками перемоги в міжнародних конфліктах. Однак якщо у війнах минулого недоліки тактичної інформації можна було компенсувати залученням додаткових сил, то сьогодні інформаційна перевага багато в чому зумовлює результат збройного протистояння. В умовах циркуляції інформації в режимі реального часу перевагу отримує та сторона, яка володіє найбільш розвиненою інформаційною інфраструктурою і

здатна донести до світової спільноти відомості про конфлікт під вигідним для себе кутом зору.

Варто зазначити, що в умовах війни особливе значення для сталого функціонування політичної системи має безпека її інституційної складової. Основними небезпеками для політичної системи можуть бути навмисні або ненавмисні дії різних соціально-політичних суб'єктів (інших держав або будь-яких зовнішніх структур, партій, рухів, еліт, прошарків суспільства, соціальних груп, особистостей всередині країни), спрямовані на дестабілізацію політичної системи, підрив влади, політичного режиму. Вітчизняними фахівцями сформовані теоретичні основи цього питання, активно обговорюються загрози й небезпеки, які виникають в інформаційному просторі у зв'язку з повномасштабною російською агресією. Однак, роль і місце інформаційної безпеки в політичному житті суспільства і політичному курсі держави, направленому на захист національних інтересів, вимагає подальшого осмислення.

Список використаних джерел

1. Лебон Г. Психологія соціалізму. Київ: Видавничий союз «Андронум», 2020. 316 с.
2. Бісмарк Отто фон. Політика це мистецтво можливого. Харків: ЗАТ Видавництво Центр поліграф, 2015. 160 с.

ГАЙДУЧОК Валерія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
МОРОЗОВ Андрій,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ВПЛИВ ВІЙНИ НА КУЛЬТУРУ: СВІТОГЛЯДНИЙ КОНТЕКСТ

«Війна не тільки знищує культуру, але і зумовлює її створення»
(М. Templet).

«Війна – батько всіх речей» – писав виданий давньогрецький філософ Геракліт. Ця фраза означає, що в основі природного і суспільного розвитку завжди лежить конфлікт, зіткнення і боротьба протилежностей. Біосфера, що розвивається за законами еволюції (Ч. Дарвін), передбачає боротьбу живих організмів та видів за виживання, появу внаслідок цієї боротьби нових властивостей та нових, більш життєздатних видів. Розвиток культури також передбачає боротьбу. Передусім, це боротьба смислів та інтерпретацій, яку ми називаємо війною. «Холодна» фаза війни точиться у сфері політичних, економічних та культурних протиріч між народами, країнами або навіть цивілізаціями. У певний момент така боротьба протилежних сил та інтересів переростає в активне збройне протистояння, у гарячу фазу війни.

Разом з тим, у світоглядному контексті, війна є тим, що філософи-екзистенціалісти (А. Камю, К. Ясперс, М. Гайдеггер) називають «граничною ситуацією». Ця ситуація вириває пересічну людину з повсякденності, «зони комфорту» та гостро ставить перед нею світоглядні питання про сенс власного існування, конечність, смертність, свободу, гідність. Війна є своєрідним психологічним «викликом», «запитанням» (В. Франкл), на яке потрібно дати правильну адекватну відповідь. Тому вона не є безглуздою чи абсурдною. У війні завжди є смисл. З точки зору внутрішнього духовного (морального, релігійного, естетичного) розвитку людини війна може, як це не парадоксально, стати навіть корисною, навчити, з неї можна винести певні життєві уроки. Адже у самої війни, спричиненою боротьбою протилежностей, є, в свою чергу, власна протилежність: мир. Без війни ми би не збагнули дорожочінність і значущість миру. Не пройшовши крізь війну з іншим та самим собою, людина не зможе досягти справжнього миру та цілісного розуміння життя. Тому війна і мир завжди існують у діалектичній єдності.

Зважаючи на це, слід виділити два взаємопов'язаних аспекти війни: руйнівний та культуротворчий. Говорячи про руйнівний аспект війни, можна навести очевидні факти. За два роки війни в Україні пошкоджено або знищено багато культурних об'єктів: бібліотеки, архітектурні коштовності, статуї, церкви, будинки культури, музеї, кінотеатри, спортивні споруди, театри та археологічні пам'ятки. Найвідомішим є Маріупольський драматичний театр: культурна пам'ятка, знищення якої є символом жорстокості й трагічності війни [1]. Станом на 6 березня 2024 року ЮНЕСКО верифікувала пошкодження 345 об'єктів з 24 лютого 2022 року – 127 релігійних об'єктів,

153 будівлі, що становлять історичний та/або мистецький інтерес, 31 музей, 19 пам'ятників, 14 бібліотек, 1 архів [2].

Разом з тим, у війни є культуротворчий потенціал. Війна завжди була не лише політичним, але й культурним явищем, що має значний вплив на формування національної самоідентичності. Український народ зі своєю довгою історією війн та конфліктів, є яскравим прикладом цього явища. Етно-національна свідомість українства гартувалася у війнах з часів козацтва; під час обох революцій (2004 та 2014 років) вона посилилась; проте, після 24 лютого 2024 року, з початком війни, вона стала фундаментальною для кожного українця. Найвідчутніші зміни відбулися, коли пролунали перші вибухи: саме в ті моменти, кожен українець усвідомив, що може втратити не лише своє життя, але й цілу історію свого народу, яку так довго та хоробро вибудовували наші пращури. Коли питання збереження державності набуває гостроти (бути чи не бути?), мистецтво повинне сказати своє вагоме слово у захист тих цінностей, що опиняються під загрозою. Недарма президент України Володимир Зеленський проголосив: «У час війни культура має навіть більше значення, ніж у час миру» [3].

Сьогодні багато дослідників досліджують трансформацію української масової культури, її образи за останні десять років. Вони зазначають, що раніше був поширений образ України як бідної знедоленої жінки, потерпілої від великого нещастя, у смуті та в розпачі (шевченківська Катерина). Але зараз ми бачимо маскулінізацію культури: жінок з «джевелінами», жінок-воїнів, жінок-волонтерів із справжнім кшатрійським духом. Вони стають культурними символами сучасної України. Сучасна література – це історії боротьби. А навіть, коли це історії травм, болю еміграції, втрат близьких, то це не історія про жертв, зламаних людей, а тих, хто готові боротися до останнього.

Варто відзначити, що дві характеристики (військова агресія та кристалізація внутрішньої ідентичності України) спричинили момент інтенсивної творчості, що проявилася у розквіті мистецтва та суспільних дискусіях, включаючи появу нових літературних творів, театральних постановок, фільмів, візуальних творів, музики та масштабних культурних подій. У свою чергу, ці події стимулювали небачений раніше в Україні сплеск національної патріотично-орієнтованої масової культури. Українці стали більше читати українською – і це вже незворотний тренд.

Мелодії російсько-української війни – ще одна поетично-емоційна історія протистояння двох народів, яка має всі шанси надовго пережити ці буремні часи. За ці роки склався цілий строкатий саундтрек популярної музики воєнного часу, де варто особливо

відмітити фольк-реп гурт «Kalush Orchestra», (який із пісню «Стефанія» виграв Євробачення-2022); групу «Бумбокс», (які популяризували за межами України пісню «Ой у лузі червона калина») та ін. В цілому, українське суспільство народжує дуже багато талановитих пісень не тільки тому, що ми – «співочий народ», а передусім тому, що так ми переживаємо свої страждання, виспівуючи їх, убираючи їх у доречні слова, які полегшують спільний біль [4].

Сучасне українське кіно також не стоїть осторонь війни. «Війна відкрила ще більше шляхів для України в світ та Європу, зокрема для кіно. Сьогодні наші фільми та проекти є практично на кожній міжнародній платформі. Багато фестивалів роблять спеціальні програми з українськими фільмами. Наше кіно стало доступнішим для міжнародного глядача» [5]. Наразі, як ніколи, кіноіндустрія покликана берегти суб'єктивні свідчення подій, що відбуваються, та відображати колективні рефлексії жахливої реальності війни. Українські кінематографісти фіксують події повномасштабного вторгнення, і як результат, український фільм «20 днів у Маріуполі» режисера Мстислава Чернова отримав Оскар у категорії «Найкращий документальний фільм» – перший Оскар в історії України! [6].

Ця знаменна подія засвідчила, що сучасна українська культура має великий культурний резонанс, підтримку та світове визнання. Сподіваємося, що мистецько-естетична оцінка трагічних сторінок війни внесе свій вагомий вклад в спільну справу Перемоги.

Список використаних джерел

1. Calculating the Toll of Russia's War on Ukrainian Culture. The New York Times. 19.12.2022. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2022/12/19/arts/design/ukraine-cultural-heritage-war-impacts.html> (дата звернення: 14.03.2024).
2. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. 16 Mar / 2024. FREEDOM. URL: <https://uatv.ua/en/unesco-russia-damaged-345-cultural-sites-in-ukraine/> (дата звернення: 14.03.2024).
3. У час війни культура маєнаїть більше значення, ніж у час миру – Володимир Зеленський на врученні Національної премії імені Тараса Шевченка. 9 березня 2024 року. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/videos/u-chas-vijni-kultura-maye-navit-bilshe-znachennya-nizh-u-cha-6181> (дата звернення: 14.03.2024).

4. Нестелєєв М. 2023 рік:: культурні підсумки. Український тиждень. 2 січня 2024. URL: <https://tyzhden.ua/2023-rik-kulturni-pidsumky/> (дата звернення: 14.03.2024).
5. Мачух А. Як змінилася кіноіндустрія під час війни: дослідження Української кіноакадемії. Moviegram. 19.02.2023. URL: <https://moviegram.com.ua/anna-machukh-about-ukrainian-cinema-2023> (дата звернення: 14.03.2024).
6. Куришко Д. Оскар для України. За що фільм про трагедію у Маріуполі отримав нагороду. BBC News Україна. 11 березня 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjl4zxlkj88o> (дата звернення: 14.03.2024).

ПОЛИЩУК Ігор,
д-р політ. наук, проф.,
професор кафедри міжнародного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Глобалізація як провідна тенденція світового розвитку на межі ХХ-ХХІ століть тривалий час знаходиться у центрі уваги політологів. Як правило, сьогодні виділяють три базові політологічні інтерпретації глобалізації. По-перше, це процес світової гомогенізації, універсальності та уніфікації. По-друге, це перманентний історичний процес. По-третє, це відкритість кордонів національних держав.

Тлумачення глобалізації як транспарентності або прозорості національних кордонів віддзеркалює сутність її теперішньої стадії. Межі сучасних національних держав знайшли спочатку відкритість в економічній галузі. Головними провайдерами економічної глобалізації стали транснаціональні корпорації. Ці структури об'єктивно зацікавилися створенням сприятливих для своєї діяльності зовнішньо-і внутрішньополітичних умов.

Євросоюз сьогодні є одним з найпоказовіших прикладів розвитку глобалізації, коли економічно-політичне об'єднання європейських держав добровільно утворила наднаціональні структури інтернаціонального менеджменту.

Протягом 60-70 років ХХ ст. у політологічному дискурсі формується інтерпретація глобалізації процес світової уніфікації,

гомогенізації, та універсалізації. Уніфікація – це виникнення одноманітності та єдиної форми або системи. Гомогенізація – це рух до однорідного за своєю побудовою світу. Універсалізація – це формування спільних рис у різних сферах людської життєдіяльності. Всі ці аспекти глобалізації, взаємодоповнюють один одного та віддзеркалюють сутність даної складної інтернаціональної тенденції.

Сучасна технологічна революція відіграє роль рушія глобалізації. Передові технології сприяють розширенню відкритості та транспарентності кордонів між різними країнами. Застосування нових технологій істотно впливає на місце певної країни, а саме: інтегрована вона в світову спільноту чи ні, знаходиться в ізоляції та є ізгоєм. Загалом розвиток модерних технологій виступає певним механізмом глобалізації.

Сучасні технології впливають на наше сприймання нового міжнародного порядку. Концепція «світового села», яке складається з «центру» та «периферії», як інтерпретували світ у 70-80 роки ХХ ст., змінилося на уявлення про «мережеву павутину» у ХХІ ст.

Глобалізація згідно комплексного підходу – це сукупний геополітичний, гео економічний та геокультурний феномен, який має помітний вплив на усі галузі соціального життя.

Якщо узагальнити, можна дати наступне визначення: *глобалізація – це поширення за кордони сучасних країн політичних, культурних і економічних процесів поза контролем національних урядів та формування на цьому ґрунті нової цілісності світового простору. Глобалізація виступає як процес всесвітньої політичної, культурної та економічної інтеграції, уніфікації та універсалізації, що формує новий світовий порядок.*

Основними результатами глобалізації є міграція капіталу та виробничих і людських ресурсів в масштабах усієї планети, стандартизація законодавства, формування міжнародного розподілу праці, злиття або зближення культурних практик різних держав, уніфікація економічних та технологічних процесів.

Один з класиків теорії глобалізації М. Кастельс зазначав, що головними агентами в становленні глобальної економіки були уряди, особливо уряди країн Великої сімки та їх міжнародні інститути [1, с. 101]. Додаючи до цього списку, варто підкреслити, що найбільш важливими суб'єктами процесу глобалізації є ключові учасники світової політики та економіки. Серед них варто назвати такі: великі мегаполіси; головні транснаціональні корпорації; міжнародні політичні організації НАТО, ООН, ОБСЄ; найкрупніші міжнародні економічні організації: Світовий банк, СОТ, МВФ тощо. Ці структури й формують «всесвітню павутину».

Глобалізаційний процес детермінується багатьма факторами.

1. Інтернаціоналізація світового економічного життя, яка полягає у більш активній взаємодії між національними економічними системами, вільному синтезі капіталів та товарів. Впливові транснаціональні корпорації, міжнародні банки та інші фінансові структури, є головними суб'єктами даного процесу.

2. Революційні тенденції у засобах масової комунікації та інформації: розвиток Інтернету, виникнення всесвітньої мережі телебачення, інтенсивний розвиток туризму, міжнародні культурні обміни тощо. Через вплив сучасних засобів інформації та комунікації кордони між країнами стають відкритими та прозорими.

3. Становлення багатопольярного світового порядку, який спричиняє консолідацію держав навколо різних центрів міжнародної сили. Китай виступає центром тяжіння для світових автократій, натомість США традиційно виконують роль лідера демократичного табору. Все це викликає певну централізацію менеджменту навколо вказаних центрів світового впливу та певне подрібнення глобального управління.

Глобалізаційні процеси продукують різні умови розвитку для різних держав і натеper мають складні результати. Приміром, гомогенізація соціального життя провокує протиріччя з універсалізацією, адже більшість народів світу, незважаючи на стрімкі зміни у міжнародних стосунках, намагаються зберегти та захистити власну оригінальну національну культуру та самобутність. Натомість основна маса людей у сучасному світі виступає споживачами ідентичної інформації та подібної групи товарів. Г. В. Ортіна у цьому зв'язку зазначає, що в середині ХХ ст. відтворювальна відкритість національної економіки, що вимірюється відношенням зовнішнього товарообігу до ВВП у відсотках, становила в середньому – 16%, в 2005 р. – 36%, (з урахуванням експорту та імпорту комерційних послуг – 48,2%), а в 2013 р. вона досягла 56,7%. Це є свідченням того, що в середньому більше половини товарів та послуг в світі повністю або частково виробляються за межами країн, де вони споживаються [2].

Ф. Фукуяма констатує у глобалізації перевагу позитивів над негативами: «Світ інтегрується завдяки розвитку технології, торгівлі й інвестиціям, завдяки обміну думками, розвитку, який стимулює економічне зростання і створює основи для поширення демократії. Там, де розвивається економіка, неминуче поширюється демократія. Саме цей різновид прогресу дає шанс для бідних країн» [3, с. 36].

Список використаних джерел

1. Castells Manuel. The Rise of the Network Society: Information Age: Economy, Society, and Culture v. 1 (Information Age Series): The Information Age: Economy, Society, and Culture Volume I. Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex, 2010. 597 p.
2. Ортіна Г. В. Вплив тенденцій глобалізації на умови забезпечення антикризової стратегії. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4179>. дата звернення: 15.03.2024).
3. Фукуяма Ф. Глобалізація безкінечна. *І*. 2000. № 19. С. 36-42.

СТЕПИКО Валентина,
канд. філос. наук, доц.

УКРАЇНСЬКА СІМ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

Українці завжди надавали велике значення сім'ї, яку вони сприймали не тільки як важливу інституцію продовження роду але як і осередок близьких людей, в якому тебе розуміють, цінують, підтримують та надають можливості розкрити свій потенціал і передати його іншим.

Соціологічні опитування населення України, що проводилися до початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України, стабільно демонстрували, що сім'я та рідні мають найвищий рівень довіри серед усіх соціальних інститутів, що функціонують в українському суспільстві. Більше того, рівень довіри до сім'ї зростав в порівнянні з іншими інститутами: якщо у 1994 р. довіряли родині 86,9% опитаних українців, то у 2020 р. 94,5% [1, с. 239-240].

Висока цінність сім'ї пов'язана, насамперед, з позитивною орієнтацією українців на вступ у шлюб навіть в умовах російської агресії на терени України. Так за 11 місяців 2023 року було зареєстровано 170 566 шлюбів. У 2022 році – 222 890 шлюбів, в той час як у 2021 році – 214 000 шлюбів [2].

Війна не стала на заваді єднання з близькою людиною, хоча змінила форми одруження. Відповідно даних Мін'юсту після повномасштабного російського вторгнення, в Україні набуло поширення таке нововведення як дистанційна форма одруження. Саме в результаті спрощення процедури одруження військовослужбовців, які

захищають Україну на фронті, їм була надана можливість дистанційно зареєструвати шлюб. Ініціатива започаткувати механізм дистанційного одруження надійшла саме від військовослужбовців – для них це був важливий стимул мати свій дім, свою сім'ю, свою Батьківщину.

Проте певна частина шлюбів і розпадається. За 11 місяців 2023 року Державний реєстр актів цивільного стану зареєстрував 22 080 розірваних шлюбів по Україні. А за весь 2022 рік було зареєстровано всього 17 893 випадків розірвання шлюбу, в той час як у 2021 році було 29 587 розлучень [2]. Більш детально причини, наслідки та масштаби розлучень можна буде проаналізувати після закінчення війни.

Початок повномасштабної війни в Україні спричинив суттєву трансформацію інституту батьківства. Значна кількість чоловіків і жінок, які мали свої сім'ї стали на захист своїх родин, дітей та країни. В результаті чого відбулась передача функцій батьківства від окремої сім'ї до відповідних інституцій суспільства та держави. Певні функції батьківства взяли на себе рідні та близькі, благодійні фонди, волонтери та різні громадські об'єднання.

Війна суттєво вплинула також на міграцію населення України, як зовнішню так і внутрішню. За два роки після повномасштабного вторгнення Росії в Україну понад 14 млн. людей покинули свої домівки. Це майже третина населення України. За інформацією Міжнародної організації міграції (МОМ), російська агресія змусила чимало українців шукати прихистку за кордоном. У МОМ зазначили, що близько 3,7 млн. людей все ще залишаються внутрішніми переселенцями, а майже 6,5. млн. українців стали біженцями по різних країнах світу. Ще понад 4,5 млн. людей повернулися додому після виїзду за кордон або переміщення всередині України [3].

На початку повномасштабного вторгнення 44% українців довелося тимчасово розділитися зі своєю сім'єю. Через рік, як показало дослідження Соціологічної групи «Рейтинг», таких залишилося лише 21% [4]. Переважно виїжджали матері з дітьми, перш за все, до країн Європи, де вони намагалися пристосуватися до нових умов: отримати житло, роботу; влаштувати дітей в дитячий садок і школу; організувати побут та налагодити комунікації тощо.

В складних умовах опинились батьки та їх діти на тимчасово окупованих територіях – вони повинні пристосовуватись до нових небезпечних умов життя, та всіх іпостасей «руського міра» з його тотальним контролем всіх сфер буття людини. Але і на вільних від окупації територіях сім'ї перебувають в умовах постійних повітряних

тривоги, руйнації будинків, систем інфраструктури, лікарень, шкіл, магазинів, загибелі як дорослих так і дітей. Певна кількість дітей втратила батьків та стали напів або повними сиротами.

Значною проблемою війни стала примусова або обманна депортація дітей з окупованих територій до Росії. Країна-агресор переймається не стільки опікою за дітьми, як свідомо вживає всіх можливих заходів, щоб стерти в них українську ідентичність та унеможливити їх національну самоідентифікацію як українців в майбутньому. Це стосується, перш за все, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини Д. Лубінець під час міжнародної конференції з прав людини «Свобода або страх» підтвердив депортацію до Росії понад 19,5 тисячі українських дітей. Процес же їх повернення в Україну свідомо гальмується агресором і відбувається дуже повільно. У серпні 2023 року міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій І. Верещук повідомляла, що від початку повномасштабного вторгнення до України повернули щонайменше 380 дітей, які були депортовані до РФ [5].

Оскільки війна несе значні загрози для життя як дорослих, так і дітей, це погіршує процес народжуваності. Якщо у 2021 році рівень народжуваності на одну жінку в Україні був 1,2 дитини, то у 2022 році – 0,9 дитини, а катастрофічне падіння народжуваності демографи очікували у 2023 році, оскільки за їх розрахунками рівень народжуваності мав бути десь 0,7 дитини на одну жінку [6].

Війна – це жорстокий, антигуманний виклик не тільки для державних та соціальних інститутів, але і для окремої сім'ї.

Список використаних джерел

1. Лавриненко Н. Трансформація форм сім'ї в сучасній Україні. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. Випуск 7 (21). Київ: Інститут соціології НАН України, 2020. С. 239-251.
2. Мельник В. Війна коханню не завада? Скільки українців одружилися та розлучилися у 2023 році? ВІКНА. 18 січня 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/stosunky/kilkist-shlyubiv-ta-rozluchen-v-ukrayini-za-2023-rik-doslidzhennya/> (дата звернення: 13.03.2024).
3. Захарченко Ю. Третина українців залишили домівки за час повномасштабної війни – дані МОМ. ФАКТИ. 23 лютого 2024. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20240223-tretyna-ukrayincziv-zalyshyly-domivky-za-chas-povnomasshtabnoyi-vijny-dani-mom/> (дата звернення: 13.03.2024).

4. Комплексне дослідження: Як війна змінила мене та країну. Підсумки року. РЕЙТИНГ: соціологічна група. 21.02.2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_ua_k_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (дата звернення: 13.03.2024).
5. Поя А. Якщо щодня повертати по одній дитині, яку вивезли у РФ, знадобиться 55 років – Омбудсман. Українська правда. 7 грудня 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/12/7/258166/> (дата звернення: 13.03.2024).
6. Середа С. Демограф Елла Лібанова: Про бебібум давайте не мріяти. Це – нереально. Українська правда. 29 травня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/05/29/7404353/> (дата звернення: 13.03.2024).

НОВАКОВА Олена,

д-р політ. наук,
професор кафедри політичних наук,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЗАГРОЗИ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Третій рік триває повномасштабна війна росії проти України. В цій ситуації головним чинником успішного протистояння агресору стає національна стійкість українського суспільства. Національна стійкість полягає в здатності «держави й суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження та характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати сталі функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій» [1, с. 11].

Однією з основних характеристик феномену стійкості є «чинники/впливи, щодо яких об'єкт має бути стійким...» [2, с. 56]. В даному аспекті надзвичайно актуальним видається проведений у Національному інституті стратегічних досліджень аналіз поточних внутрішньополітичних загроз, що впливають на безпекову ситуацію в Україні під час дії воєнного стану [3].

Рейтинг загроз національній стійкості у сфері внутрішньої політики

№ п/п	Загрози	Експертна оцінка (кількість згадувань)
1	Корупція	22
2	Ефективність влади, стійкість державних інститутів	19
3	Горизонтальна дезінтеграція України	13
4	Діяльність УПЦ (МП)/РПЦ	12
5	Демографічні втрати, депопуляція, втрата людського капіталу	10
6	Діяльність проросійських сил, колаборантів	9
7	Деградація демократичних інститутів, обмеження політичних свобод, погіршення якості вертикального діалогу між владою та суспільством	8
8	Діяльність російської розвідки та агентури, зокрема в органах влади	6
9	Відсутність чіткого образу майбутнього, економічної стратегії розвитку як під час, так і після війни	6
10	Політичні конфлікти – передусім між владою та опозицією	5

**Складено автором за результатами дослідження НІСД [3].*

Наслідки основних внутрішньополітичних загроз визначено наступним чином. Що стосується корупції, вона приводить до послаблення обороноздатності та економічної стійкості країни; перешкоджає проведенню реформ та якісної модернізації державно-політичної системи після війни; порушує права та свобод громадян; руйнує довіру до влади внаслідок корупційних скандалів.

Негативні впливи на суспільство у контексті ефективності влади та стійкості державних інститутів, на думку експертів, полягають у загрозі надмірної централізації влади та згортання в Україні реформи децентралізації; управлінського домінування військових адміністрацій над органами місцевого самоврядування.

Цікавим є визначення горизонтальної дезінтеграції суспільства як третьої за значущістю загрозою, оскільки соціологічні опитування, що проводилися в Україні з початку широкомасштабного вторгнення росії, постійно констатували зростання в українців громадянської консолідації та формування загально-державної ідентичності. Це було пов'язане із зосередженням на проблемах самоідентифікації українців як громадян України та європейців, їх європейських та євроатлантичних інтеграційних прагнень [4].

На відміну від такого підходу, експертне опитування НІСД зосередилося на визначенні ліній потенційних соціальних розломів, що почали формуватися в українському суспільстві саме під впливом війни. Було названо:

розділення українців на тих, «хто воює» та «потерпає від війни» та на тих, хто ховається від мобілізації або «відсиджується» за кордоном;

загроза розгортання в українському суспільстві резонансних руйнівних внутрішніх конфліктів на релігійному, міжетнічному або мовному ґрунті, зокрема й на регіональному рівні – Закарпатська область, південь Одеської області, Чернівецька область.

Для протидії визначеним загрозам експерти запропонували [3]:

В контексті антикорупційної боротьби: впровадження дієвого законодавства щодо протидії корупції та унеможливлення надмірної інтеграції державних інститутів та бізнес структур; забезпечення контролю представників країн-донорів та громадськості за використанням і розподілом допомоги; обов'язкове декларування доходів чиновниками і державними службовцями; посилення контролю та охорони державного кордону.

2. *У сфері підвищення рівня функціонування управлінських інститутів:* підвищення вимог до професійного рівня держслужбовців; посилення ролі громадських рад, структур громадянського суспільства, ЗМІ у процесах кадрових призначень у вищі органи державної влади; встановлення більш жорсткої відповідальності за рішення, які завдали шкоди державі; залучення громад до розробки стратегій відновлення; налагодження двосторонньої комунікації між центральною та місцевою владою на принципах субсидіарності.

3. *Ефективна протидія деструктивним інформаційним впливам росії потребує:* перегляду інформаційної політики в аспекті оприлюднення більш реалістичної інформації на кожному етапі війни для упередження розчарувань і недовіри; інформаційна протидія російським операціям у країнах перебування українських мігрантів із залученням місцевих лідерів думок; посилення інформаційної політики за кордоном, збільшення кількості ЗМІ іноземними мовами; подальше інформаційне акцентування на необхідності адаптації суспільства до існування в умовах тривалої війни та максимального збереження стандартів життя.

Список використаних джерел

1. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу. Аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.]; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с.
2. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
3. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Експертне опитування. НІСД. Центр внутрішньополітичних досліджень, 2023. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.06> (дата звернення: 16.032024).
4. Резнік О. Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва липень 2022 року. URL: <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya> (дата звернення: 16.032024); Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка. *Політичні дослідження*. № 1 (5) '2023. С. 142-162.

РОМАНЕНКО Анастасія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
ГУССВА Наталія,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна відповідальність – це відповідальне ставлення компанії до свого продукту, до покупців, держави, громадян, активна позиція щодо участі у соціальних програмах задля вирішення глобальних гострих проблем суспільства.

Соціальна відповідальність бізнесу – це усвідомлене і вдумливе прийняття бізнес-рішень з урахуванням суспільної думки, розуміння включення бізнесу до соціокультурного середовища та прямої

залежності успіху справи від його благополуччя. Соціальна відповідальність бізнесу – це не закон, що має юридичну силу, а етико-культурний принцип, який має бути визначальним у процесі прийняття рішення. Соціальна відповідальність є фактором та показником сталого розвитку компанії, демонструє рівень усвідомленості у прийнятті рішень. Вона передбачає системний підхід на етапі формування та безпосередньої реалізації, а також звітність та контроль з боку суспільства та держави. Соціальна відповідальність сприймається сьогодні в якості спроби вирішити соціокультурні проблеми, спричинені повністю чи частково діями корпорацій.

Соціальна відповідальність бізнесу – це складова сучасної бізнес-стратегії, яка в Україні активно почала впроваджуватися ще задовго до вторгнення російської федерації. Дослідження, які були проведені Центром «Розвиток КСВ», ще до повномасштабного вторгнення, свідчать, що близько 80% українських компаній почали впроваджувати підхід соціальної відповідальності або дотримувалися його принципів, але, звичайно, показники значно нижчі, ніж у розвинутих європейських країнах, де 90-95% компаній активно застосовують принципи соціальної відповідальності [3]. Тому дотримання принципів соціальної відповідальності здатне вивести бізнес на якісно новий рівень, підвищити конкурентоспроможність компаній на міжнародному ринку за рахунок використання єдиних етико-культурних стандартів та правил ведення бізнесу.

Соціальна відповідальність в умовах повномасштабної війни – це сьогодні єдиний показник, чи справді ваш бізнес базується на цінностях, принципах та переконаннях, чи справді ваші цінності та переконання розділяє команда, і чи справді ви потрібні суспільству. Чим більше компанія допомагає та сприяє розвитку суспільства, його громадян, тим більше вона зростає, незважаючи на складні внутрішні та зовнішні обставини [4].

У центрі внутрішньої соціальної відповідальності стоїть працівник, зокрема: безпечні умови праці для нього; стабільний та гідний рівень заробітної плати; медичне і соціальне страхування співробітників; навчання працівників та підвищення їх кваліфікації; надання їм допомоги у складних ситуаціях.

Більшість з цих пунктів стали особливо важливими саме під час війни. Так, компанії надають матеріальну та організаційну допомогу своїм співробітникам, які вступили до ТрО та ЗСУ, або тим, які змушені були переселилися з небезпечних регіонів країни через ворожі обстріли. За можливості, кожний відповідальний бізнес

завжди буде намагатися і намагається зберегти колектив та не вдаватися до зменшення заробітної плати. Навіть під час вимушеного простою такі компанії продовжують платити працівникам [1]. Крім того, на підприємствах працюють психологи, які допомагають співробітникам побороти стрес, страх, пережити втрати.

Зовнішня складова соціальної відповідальності – це те, що робить бізнес для суспільства та держави, і це проявляється у спонсорстві і благодійності; взаємодії з центральною владою та місцевими громадами; охороні навколишнього середовища; готовності допомагати у кризових ситуаціях; відповідальність перед споживачами [1].

З початку повномасштабної війни бізнесу довелось пережити багато змін, зокрема, економічні потрясіння, часткове або повне знищення, окупацію. Але незважаючи на це все, бізнес, розуміючи, що у держави тотальний дефіцит коштів, зробив великий внесок у боротьбу з російською навалою. Закупати амуніцію та техніку для армії, сплачувати наперед податки, допомагати мільйонам українців, які постраждали від бойових дій і потребують підтримки, – це лише невеликий перелік практик, які можна віднести до соціальної відповідальності бізнесу воєнного часу [1]. Деякі підприємства кардинально змінили напрям свого виробництва і переорієнтували його на виготовлення нового виду продукції.

Найважливішими напрямками соціальної відповідальності бізнесу під час війни є допомога ЗСУ – 39%, на другому місці – підтримка співробітників – 18%, на третьому – підтримка населення – 12%. Також має місце відповідальність перед бюджетом та волонтерська діяльність відповідно 10% і 8% [2].

Загалом через систему соціальної відповідальності бізнесу, реалізацію важливих соціальних проєктів в умовах війни здійснюється захист національних інтересів держави. Соціальна відповідальність стала однією з рушійних сил, завдяки якій зараз тримається наша країна. Зосередження на допомозі суспільству, а не на прибутку, прозора комунікація з державою, надання різних видів допомоги працівникам – це майбутнє етики, культури і розвитку соціальної відповідальності бізнесу.

Таким чином, у сьогоденних небезпечних умовах розвиток і адаптація соціальної відповідальності бізнесу в Україні є не лише запорукою існування компаній, а й відіграє важливу роль на

економічному і суспільному фронті. Бізнес прагне удосконалюватись, роблячи вагомий внесок у життя громадян, зокрема, постраждалих від війни, підтримують армію і благодійний фронт навіть незважаючи на те, що багато з них понесли великі збитки внаслідок агресії ворога. Тому ряд українських компаній вважають, що сьогодні головним завданням соціальної відповідальності повинно бути поступове відновлення таких соціальних програм та проєктів, що сприяють розвитку суспільства та держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Кузнєцов В. КСВ воєнного часу. Топ-10 компаній. DSNews.ua. (Ділова столиця). 23 грудня 2022. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/reitingi/ksv-voennogo-chasu-top-10-kompaniy-22122022-471409> (дата звернення: 17.03.2024).
2. Лазоренко Л. В. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2023. №3(42). С. 50-55. URL: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2857/2759> (дата звернення: 17.03.2024).
3. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Volume 6 (53). С. 405-416. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1890326> (дата звернення: 17.03.2024).
4. Шевцова А. Соціальна відповідальність в умовах повномасштабної війни: чому підтримка суспільства сприяє розвитку компанії. Delo.ua. 30 листопада 2022. URL: <https://delo.ua/opinions/socialna-vidpovidalnist-v-umovax-povnomasstabnoyi-viini-comu-pidtrimka-suspilstva-spriyaje-rozvitku-kompaniyi-407509/> (дата звернення: 17.03.2024).

ОМЕЛЬЧЕНКО Микита,
студент, Державний торговельно-
економічний університет
ГОРПИНИЧ Ольга,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ГУМАНІТАРНА КРИЗА ВІЙНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Наголошуючи на тому, що активні повномасштабні воєнні дії в Україні почалися з 24 лютого 2022 року, та продовжуються на момент написання – фактор гуманітарної кризи також продовжує впливати на тисячі людей серед яких є вразливі групи, як ВПО або внутрішньо переміщені особи. Ці люди, позбавлені домівок, безпеки та стабільності, стають жертвами найбільш болючих аспектів війни. Внутрішньо переміщені особи стикаються з безліччю викликів і труднощів. Вони втрачають не лише свої оселі, але і часто розлучаються з родиною та близькими. Примусова міграція, яка стає єдиною можливістю врятувати життя, призводить до психологічних травм, стресу та невпевненості у майбутньому.

Гуманітарна криза – це серйозне порушення функціонування громади або суспільства, яке призводить до значних людських, матеріальних, економічних або екологічних втрат, що перевищують можливості постраждалої громади або суспільства впоратися з цим самотійно шляхом використання власних ресурсів. Розв'язання такої кризи часто потребує залучення зовнішньої допомоги на національному або міжнародному рівні.

Найбільшою проблемою для внутрішньо переміщених осіб є втрата доступу до основних життєвих ресурсів. Зруйнована інфраструктура, знищені житла, відсутність електроенергії та водопостачання ставлять під загрозу життя та здоров'я цих людей. Прямі ризики життя під лінією вогню, яка як ми знаємо, розтягується до областей де не було активних бойових дій, змушують людей оцінювати свої можливості та ставити перед собою та своїми сім'ями вибір – міграція чи життя у небезпеці.

Якщо порівняти потреби ВПО у 2022 та 2023 роках, то домогосподарства ВПО мають вищі потреби в усіх видах допомоги.

Це свідчить про недостатній рівень вирішення викликів гуманітарної кризи. Потреби в реконструкції та харчуванні на вищих ланках потреб (48% кожна), де наступними йдуть загальне фінансове становище та орендування помешкань (44% та 45%). На останніх позиціях стають ліки (34%), психологічна підтримка (31%) та працевлаштування (28%). [3, с. 11].

Іншим викликом стають проблеми пов'язані з доступом до державних послуг – оскільки ВПО втрачали свої документи внаслідок бойових дій, і через достатньо високий рівень наявної бюрократії виникли проблеми з отриманням соціальних виплат, медичних послуг, освіти, тощо [2].

Другою проблемою є втрата роботи. Нестача роботи прирівнюється до нестачі засобів до існування, а від того і підвищення рівнів нестача у потребах. Паралельно до цього виникає і проблема з недостатнім доступом до освіти, де найбільше ця проблема присутня в південних та східних регіонах. Серед ВПО 86% у містах та 80% у селах не мають постійного доступу до навчання [1, с. 7].

Втрата роботи автоматично означає і проблеми з житлом, оскільки недостатні фінансові ресурси через брак роботи прирівнюється до неможливості жити поза місцем постійного проживання, яке знаходиться або на тимчасово окупованих територіях, або потребується в реконструкції.

Психологічна напруга через брак всіх базових потреб для проживання може позначатися на рівні соціальних взаємодій ВПО між корінними мешканцями міст, та певні конфлікти інтересів можуть з'являтися через дану напругу.

Найбільш важким регіоном для отримання будь-якої гуманітарної допомоги є якраз східні регіони які, через накладені обмеження наших міжнародних гуманітарних партнерів, мають більш ускладнений процес допомоги людям які не мають прямої можливості чи бажання переміщуватись з небезпечних місць проживання. Через небезпечність доступу до східних регіонів міжнародні партнери не можуть належним чином випрацювати точну та ефективну програму надання гуманітарної допомоги до таких регіонів які більше всього того потребують, через що звичайно будь-який моніторинг або оцінка діяльності організацій майже нівелюється через банальну складність постачання допомоги.

Гуманітарна криза напряму впливає на дітей, які навіть після міграції можуть мати тяжкі наслідки психологічних травм, та через брак харчування, медичних послуг та особливо соціалізації з іншими дітьми шляхом традиційних інститутів соціалізації як школи, різні

відставання в розвитку та зменшення перспектив можуть стати основними викликами дітей у їхньому майбутньому.

Гуманітарна криза в Україні – це не лише складний сукупний ефект військових дій, але й складна міжнародна проблема, яка має свої особливі аспекти та наслідки. Вона стосується не лише життя та долі українців, але й впливає на глобальний контекст гуманітарних відносин.

Тривала війна в Україні призвела до створення низки викликів та проблем, з якими стикаються місцеві та міжнародні гуманітарні організації. Найбільше постраждали вразливі групи населення, зокрема внутрішньо переміщені особи, серед яких – люди похилого віку, особи з інвалідністю, жінки та діти. Вони зазнають особливих труднощів у забезпеченні базових потреб, отриманні медичної допомоги та забезпеченні безпеки.

Крім того, гуманітарна криза в Україні має глобальний вплив, оскільки вона спричиняє загострення гуманітарної ситуації в інших країнах світу. Зменшення доступу до ресурсів, зростання потоків біженців та переміщених осіб, а також обмеження гуманітарного доступу – це лише деякі з аспектів, які можуть впливати на глобальну ситуацію.

Виходячи з цього, розв'язання гуманітарної кризи в Україні потребує не лише національних, але й міжнародних зусиль. Спільні дії між урядами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами є невід'ємною складовою боротьби з цими проблемами. Тільки шляхом спільних зусиль та взаємодії можна забезпечити належну допомогу та підтримку для тих, хто потребує допомоги в цей нелегкий час.

Список використаних джерел

1. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. Державна служба якості освіти України. 2023. 64 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf> (дата звернення: 16.03.2024).
2. Короткий огляд проблем, пов'язаних з призначенням допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. ГРУПА ВПЛИВУ. Громадський холдинг. Nov 23,2022. URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/7105> (дата звернення: 16.03.2024).
3. Ukrainian crisis. Situational Analysis. Data Friendly Space. 05 March 2024. 49 p. URL: <https://www.datafriendlyspace.org/resources/ukrainian-crisis-situational-analysis> (дата звернення: 16.03.2024).

ЛЯКІШЕВА Софія,
курсант, Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ЖИЦЬКИЙ Павло,
підполковник, старший викладач
кафедри військової журналістики,
Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ ЯК ГЕРОЇНЬ СУЧАСНОСТІ

В умовах повномасштабної війни в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості жінок-військовослужбовиць. Це не є чимось унікальним. Жінки в арміях країн світу становлять більший відсоток, ніж в українській. Для порівняння: 10% у Великій Британії, 15% у Франції, 13% у Швеції, 16% у США, 15,3% у Канаді, і 27% в Південній Африці [1]. В Україні до повномасштабного вторгнення їхня кількість складала 15-25%. На березень 2024 року відбулося зниження відсотку на фоні мобілізації більшої кількості чоловіків з лютого 2024 року. Кількісно ж показник жінок на січень 2024 року становить 45 587 військовослужбовиць (5,3%), з яких 13 487 мають статус учасника бойових дій, понад 4 000 перебувають в районах проведення бойових дій. Загальна кількість жінок, які працюють і служать у ЗСУ, станом на 2024 рік становить понад 62 тисячі (7,3%) [2].

За званнями військовослужбовиці розподілені таким чином:
офіцери – 7 709 (6,6% від загальної кількості);
сержантський склад – 11 732 (6,6%);
солдати – 22 704 (4,4%);
курсанти – 1 334 (18,1%) (вступати до військових навчальних закладів дівчатам дозволили законодавчо з 2019 року);

18 583 жінок є цивільним персоналом, що складає 48,2% від усього складу [3].

На керівних посадах у ЗСУ перебувають 5 160 жінок, а статус учасника бойових дій отримали 13 487 військовослужбовиць. Наразі в районі бойових дій знаходяться понад 5 тисяч жінок [3].

За словами заступниці міністра оборони Наталії Калмикової, нині на полі бою в Україні є найбільша кількість жінок в новітній світовій історії. «Вони проявляють себе не лише як гарні військові

фінансистки чи лікарки, але й як сміливі військовослужбовиці, що віддано захищають свою Батьківщину», – наголосила Калмикова [4].

Починаючи з 2014 року більше 4500 українок-учасниць бойових дій отримали високі державні нагороди, в тому числі й посмертно [5].

Варто зауважити, що в Україні, на відміну від низки держав, служба жінок в армії не є обов'язковою. Вони мають право вступати до військових навчальних закладів та підписувати контракт зі Збройними Силами України. Користуючись цими правами українки добровільно беруть участь безпосередньо у бойових діях, зокрема і на передовій. За словами Командувача Об'єднаних Сил ЗС України генерал-лейтенанта Сергія Наєва: «З початку повномасштабного вторгнення в Україну російських окупаційних військ, до лав Збройних Сил України, за власним бажанням було призвано понад 11 тис. жінок» [6].

Досліджуючи історії жінок-військовослужбовиць з відкритих джерел, можна зробити висновок, що основною причиною, яка спонукає жінок брати до рук зброю, це захист своєї домівки, сім'ї, держави. Серед дівчат-курсантів військових навчальних закладів більшість мають приклад для наслідування в особі батька або брата, який має професію військового або ж брав чи бере участь у бойових діях з 2014 року. Вони вмотивовані та готові до будь-яких навантажень і випробувань.

У 2016 році був прийнятий Наказ Міністерства оборони України №292 від 03.03.16 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців» [7], що значно розширив перелік професій та посад для жінок у ЗСУ. Сьогодні жінка на фронті не лише медик та повар, а й водій, гранатометник, далекомірник, командир бойової машини піхоти, командир відділення, командир гранатомета, командир міномета, кулеметник, мінометник, навідник, навідник-оператор, номер обслуги, помічник гранатометника, радіотелефоніст, розвідник, стрілець-снайпер, снайпер тощо.

Щодо віку жінок-військовослужбовиць, то з відкритих даних можна говорити лише про нижню вікову межу, яка становить 18-19 років. Стосовно верхньої вікової межі дані відсутні. Згідно законодавства України такою граничною межею є 60 років, але точних даних в інфопросторі немає.

Україна на шляху до стандартів НАТО адаптує умови для проходження служби жінками. Зокрема, прийнятий стандарт жіночої

військової форми, а також йде робота над створенням анатомічно адаптованого для жінок бронезилету. Окрім цього додаткових спеціальних умов для проходження жінками військової служби не передбачається.

Таким чином, на фоні значного збільшення кількості жінок-військовослужбовиць, спричиненого воєнними діями в Україні з 2014 року на Сході та повномасштабним вторгненням у 2022 році, можна говорити про унікальний досвід нашої держави у інтеграції жінок до лав армії та надання їм законодавчих гендерно рівних прав та можливостей.

Зі збільшенням чисельності жінок у складі Збройних Сил України у проектах, зокрема військових медіа, з'являються нехарактерні для минулих років сюжети про справжніх героїнь, чії імена вже закарбовані в історії сучасної України.

Образ жінки-воїна, висвітлений у телевізійних сюжетах, публікаціях у пресі та книжках, є сьогодні вельми актуальним. Жінка-берегиня, жінка-матір, яка у час війни взяла до рук зброю, надихає чоловіків, спонукає до глибинного осмислення війни як руйнівного фактору в суспільстві та є потужною візитівкою як символ незламності українського народу. Це викликає захоплення громадянського суспільства всього цивілізованого людства.

Список використаних джерел

1. Жінки в збройних силах. 2023. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Жінки_в_збройних_силах (дата звернення: 17.03.2024).
2. Богданьок О. Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ. Суспільне. Новини. 08.03.2024. URL: <https://suspilne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrostaє-cislo-zinok-u-zsu/> (дата звернення: 17.03.2024).
3. Павлюк А. У зоні бойових дій перебувають понад 5 тисяч жінок-військових – статистика. *Українська правда. Життя*. 20.11.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/20/257804/> (дата звернення: 17.03.2024).
4. У ЗСУ розповіли, скільки жінок-військових беруть участь у бойових діях. Слово і діло. Аналітичний портал. 20.11.2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/20/novyna/suspilstvo/zsu-rozpovily-skilky-zhinok-vijskovyx-berut-uchast-bojovyx-diyax> (дата звернення: 17.03.2024).
5. Козубенко О. Вікторія Арнаутова: «Я сподіваюсь, що на генеральських посадах у нашому війську будуть і жінки». Армія

- Inform. 06.05.2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/06/viktoriya-arnautova-ya-spodivayus-shho-na-generalskyh-posadah-u-nashomu-vijsku-budut-i-zhinky/> (дата звернення: 17.03.2024).
6. Михайлов Д. Наєв: З початку війни до лав ЗСУ за власним бажанням доєдналось понад 11 тисяч жінок. Суспільне. Новини. 22.06.2023. URL: <https://suspilne.media/513245-naev-z-pocatku-vijni-do-lav-zsu-za-vlasnim-bazannam-doednalos-ponad-11-tisac-zinok/> (дата звернення: 17.03.2024).
7. Про затвердження Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу із урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад : Наказ Міністерства оборони України № 337 від 27.05.2014 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0600-14> (дата звернення: 17.03.2024).

МІЩЕНКО Анна,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ПРОЦЕС ТОТАЛІТАРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ РОСІЇ ЯК ВИКЛИК ДЕМОКРАТІЇ

Після того як стало зрозуміло, що розпад Радянського Союзу не обов'язково передбачає реалізацію концепту «кінця історії», уніфікацію демократичних цінностей та остаточну лібералізацію, дослідження політичних режимів почали повертатися до кола наукових інтересів теоретиків. Історія людства демонструє чимало прикладів, коли ми пропускали та навіть допускали становлення недемократичних політичних режимів, занадто сильно концентруючись на ідеї розвитку й модернізації. Проте якщо трансформація недемократичних режимів в демократичні дійсно не втрачає актуальності, то дослідження переходу від авторитарних режимів до тоталітарних значно поступається за популярністю. Водночас XXI століття ілюструє нам подібний сценарій не менш промовисто, ніж XX ст.

В той час як Україна бореться з одним з найбільш небезпечних сучасних режимів світу – рашистським, останній використовує війну з метою остаточної тоталітаризації. При цьому важливо зазначити, що з появою нових технологій, зокрема – інформаційних, грань між авторитарними і тоталітарними режимами стала ще більш розмитою. Адже якщо за класичною схемою ми звикли говорити про те, що авторитаризм контролює виключно політичну сферу суспільного життя, а тоталітаризм – всі, в сучасному світі комунікаційні засоби дозволяють достатньо довго не помічати маніпулятивного втручання ідеології в особисте життя. По суті зараз, за сучасних авторитарних режимів, боротьба і насадження поведінкових моделей продовжується в інституційному полі, натомість за тоталітарних – набагато глибше, в свідомості громадян.

Звернемося до класики й проаналізуємо ознаки тоталітаризму, викладені у відомій роботі Збігнева Бжезінського й Карла Фрідріха «Тоталітарна диктатура й автократія» [2]:

Всеохопна ідеологія, що пронизує всі важливі сторони людського життя. Переживши кризи і відродження класичних ідеологій, зараз ми говоримо про розвиток ідеологій нового типу, які більше не дають відповідей чи пояснень. Натомість ґрунтуючись на вірі, як той же путінізм, який не має раціональних підстав чи об'єктивних причин.

Наявність єдиної масової партії з олігархічною структурою, що переплітається із державною бюрократією. Очевидно, що путінська «Єдина Росія» цілковито підходить під цю ознаку. За «демократичною ширмою» з інших політичних партій вже навіть не ховається єдиний центр прийняття рішень і повністю підконтрольна політична сила, що зрослася з диктатором.

Розвинена система терору та поліцейського контролю. Вбивства політичних опонентів, систематичні репресії та політичні переслідування як всередині країни, так і на окупованих територіях – все це про нинішні російські реалії.

Контроль влади над засобами масової комунікації. Розвиток сучасних засобів масової комунікації значно ускладнив процес встановлення тотального контролю, як мінімум, через різноманітність суб'єктів. Водночас російська влада контролює абсолютну більшість ЗМІ на своїй території, використовуючи їх для поширення пропаганди й транслявання власних парадигм «правильного» життя.

Контроль влади над збройними силами. Повномасштабна російська агресія і її підтримка зі сторони російських громадян, незважаючи на велику кількість жертв, не залишає сумнівів щодо застосування цього критерію.

Повний контроль над економікою. Те, наскільки швидко РФ перевела свою економіку на військові рейки й оговталася від санкцій, можливо виключно за повного контролю над економікою зі сторони держави.

Власне, ці ознаки є достатньо очевидними. Але не є вичерпними. Ми можемо продовжити цей список з огляду на реалії, свідками яких ми є. Якщо аналізувати трансформацію авторитарного режиму в тоталітарний, варто відмітити, що авторитаризм містить бодай формальні ознаки суспільного договору: громадянське суспільство не втручається в політику, натомість отримує, наприклад, сильні соціальні гарантії чи розвинену економіку. Тоталітаризм же не має навіть формальних ознак діалогічності. По суті, він повертає зрощення держави і громадянського суспільства, позбавляючи останнє права на існування. Звідси ми отримуємо повну стандартизацію та встановлення дуже чітких, подекуди грубих, поляризованих рамок: є свої і чужі, друзі та вороги, правильне і неправильне. І ці рамки діють в абсолютно всіх сферах. Звідси переслідування лікарів, вчителів, художників. Ба більше, навіть лояльність до влади не рятує від переслідувань в умовах тоталітаризму. Бо ж якщо ти всім своїм єством не демонструєш цінності, які пропагує влада, ти «чужак». Тобто ми повертаємося до того, що тоталітаризм насаджується насамперед в головах, прививаючи зневагу до рефлексії, критичного мислення і діалогу. Як наслідок – формування образів ворогів: зовнішніх і внутрішніх, та мобілізація суспільства для боротьби з цими ворогами. Та, зрештою, війна і насильство, як єдині форми тимчасового виживання цього Левіафана, яким є сучасна Росія.

І останнє. Насправді – констатація факту переродження авторитаризму в тоталітаризм є не настільки важливою, як спостереження та діагностика самого процесу, який прямо зараз відбувається. Нам потрібно навчитися не просто бачити відповідні зміни, а й вчасно та ефективно на них реагувати і протидіяти. Інакше демократія ризикує програти в битві, яку вона так довго не хотіла бачити.

Список використаних джерел

1. Арентс Х. Джерела тоталітаризму. К.: Дух і літера, 2002. 539 с.
2. Friedrich Carl J., Brzezinski Zb. Totalitarian dictatorship and autocracy. Cambridge (Mass.): Harvard university press, 1965. 438 p.
3. Schmitt C. The concept of the political. University of Chicago Press, Chicago, 2007. 126 p.

БОНДАР Євген,
аспірант кафедри політології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Дискусії про роль особистості в розвитку суспільства ведуться протягом усієї світової історії. Але лише останнім часом, у зв'язку з демократизацією суспільних відносин, активною участю засобів масової інформації в політичних процесах, проблема особистості політичного діяча виходить на перший план. Проблема лідерства, як в гуманітарних, так і в політичних науках впродовж культурно-історичного розвитку суспільства завжди викликала інтерес. Не слабшає він і сьогодні, особливо в сучасній Україні в умовах війни, боротьби за незалежність, самостійність української державності, за право існування української нації, української культури. Останнім часом політичні курси країн починають сприйматися персоніфіковано, через призму особистих якостей конкретних політичних лідерів. Усе актуальнішим стає всебічне вивчення інституту політичного лідерства, яке зайняло значиме місце в суспільно-політичному житті, перетворилось у публічну справу, що породило потребу його осмислення як суспільно-політичного феномена.

Політичне лідерство займає в сучасних умовах особливе положення у зв'язку з тим, що воно зримо і значуще впливає на хід політичних подій. На сьогодні існує значна кількість наукових досліджень, основною метою яких було вивчення окремих аспектів даної проблематики, що пояснюється популярністю теми та наявністю достатньої фактологічної бази.

В Україні теорію лідерства напрацьовують В. Горбатенко, Ф. Кирилюк, М. Кляшторний, Б. Кухта, А. Пахарєв, А. Пойченко, Ф. Рудич, С. Кузнєцова, О. Траверсе, Ю. Шаповал, В. Татенко, В. Литвин, В. Токовенко, В. Ребало. Технології формування політичних еліт розробляли та розробляють В. Бебик, В. Олійник, В. Полохало, Г. Почепцов, М. Примуш, М. Томенко, Л. Шкляр, Г. Щокін. Однак, незважаючи на наявність великої кількості наукових праць, присвячених інтерпретації сутності політичного лідерства, функцій політичних лідерів, типів політичного лідерства та механізмів його формування і реалізації, тема далеко ще не вичерпана. У широкому, соціальному сенсі лідерство – це здатність впливати на окремих особистостей та групи людей, спрямовуючи їх зусилля на

досягнення цілей організації чи індивіда. Лідер (англ. leader – той, що веде) – це авторитетний член організації чи соціальної групи, особистісний вплив якого дозволяє йому відігравати суттєву роль в соціально-політичних процесах та ситуаціях, у врегулюванні взаємовідносин у колективі, групі, суспільстві. На думку японського соціолога М. Огави, лідерство – це відносини, що встановлюються між лідерами та тими, кого ведуть. Як організація типу влади політичне лідерство виявляється на найвищому рівні, коли політична дія лідерів поширюється на все суспільство або найбільшу його частину, за умови розподілу влад, соціального розшарування населення країни тощо. За таких обставин здійснення влади як головної складової політичного лідерства (власне його результату) залежить і від об'єктивних, зовнішніх стосовно групи особливостей (їх становлять умови, динаміка здійснення політичних процесів, наявні інститути тощо), і суб'єктивних. дослідник Р. Такер вважає, що «політичне лідерство є, ймовірно, однією з найзначущіших і найзагальніших форм влади. Влада – це центральна складова лідерства» [Цит. по 1, с. 37]. Але якщо йдеться про національно-державний рівень у сучасному світі, то йому, безперечно, повинен відповідати певний лідер. Якщо керівник може і не бути лідером, то лідер не може не мати якостей керівника (тобто організаторських, комунікативних та інших професійно необхідних і достатніх здібностей). Деякі речі неможливо ні прорахувати заздалегідь, ні передбачити. Тому лідерам необхідно володіти ще й інтуїцією. Талант нерационально діяти в певний момент – ще один атрибут визначного лідера, особливо в часи війни.

Оскільки лідерська обдарованість як явище – це комплекс здібностей особистості, що стимулює її активність і ефективність у конкретних умовах місця і часу, то однією з важливих і необхідних рис політичного лідера є його здатність до соціального прогнозування, що значною мірою залежить від наявності інтуїції. Інтуїції в діяльності політичного лідера є важливим засобом соціального прогнозування. Президент Р. Ніксон у своїй книзі «Лідери» дійшов висновку, що виклик, кинутий війною, виявляє в лідерах риси, що їх ми можемо легко оцінити. Виклики мирного часу можуть бути не меншими, але тріумф лідера над ними не такий яскравий і не так чітко помітний [4, с. 7].

Лідери нації, які виходили з військово-соціальної сфери управління, репрезентували особливий тип лідерства. Відповідно до класифікації типів політичних лідерів, запропонованої Ж. Блонделем, У. Черчилль і Ш. де Голль віднесені до «рятівників» нації. Ця

категорія політичних лідерів характеризується широкою сферою діяльності, які в консервативному дусі намагались зберегти соціальну і політичну стабільність. Оцінка політичних лідерів України відповідно до даної класифікації ще має відбутися. Сучасний стан повномасштабного вторгнення російської армії в Україну та героїчний спротив українського народу дає і даватиме багатий матеріал для дослідження ролі політичного лідерства в ситуації війни, основних необхідних рис, притаманних політичним лідерам, здатним надихати народ на боротьбу. Окремих досліджень потребує проблема засобів та способів впливу політичних еліт на свідомість та дії народних мас.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. *Політичний менеджмент*. 2011. №6. С. 91-100.
2. Краєвий О. Д., Краєвий Р. О. Проблеми на шляху консолідації українського суспільства на сучасному етапі та визначення підходів до їх подолання. *Історико-політичні студії* : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т історії українського суспільства ; голова ред. кол. І. Д. Дудко. К. : КНЕУ, 2014. № 2. С. 100-110.
3. Лебон Г. Психологія людських спільнот. Львів: Вид-во «Лвівська політехніка», 2020. 228 с.
4. Робертс Е. Лідерство в часи війни. Головні уроки від творців історії / пер.з англ. Я. Войтка. К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2021. 216 с.

ЧЕПУРКО Гюльбаршин,

д-р соц. наук, провідний науковий співробітник,
завідувач відділу соціальної експертизи,
Інститут соціології НАН України

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ХВОРОБ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

В умовах війни, яка триває в Україні, суспільство зіткнулося з великою кількістю ризиків і викликів. Однією з найгостріших проблем

сьогодення є збільшення випадків соціально небезпечних хвороб, як-от туберкульоз, ВІЛ/СНІД, інфекції, що передаються статевим шляхом (ІПСШ), гепатити В і С, які мають велике соціальне значення. Ці захворювання не тільки загрожують здоров'ю людей, але й мають вплив на соціальну стабільність та розвиток країни.

Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), в Україні невиявлених випадків таких захворювань може бути від 20% до 30%. Наприклад, лише за 2023 рік в Київській області було зареєстровано 883 випадки відкритої форми туберкульозу серед дітей та підлітків. На початку 2024 року спостерігається зростання (на 41%) захворюваності на туберкульоз, зокрема тих форм, що стійкі до лікування.

Соціальне здоров'я у цей визначальний для української державності історичний період стає ключовим питанням для виживання нації та збереження стратегічних ресурсів країни. Війна спричинила не лише травматичні події в житті українців, але й обмежила доступ до медичних послуг, що призвело до зростання ризиків поширення соціально-небезпечних захворювань, котрі є виразним прикладом того, як екстремальні умови війни впливають на здоров'я та благополуччя суспільства, вимагаючи від держави і громади об'єднання зусиль для боротьби з ними.

Термін «соціально-небезпечні хвороби» визначає групу захворювань, які не лише становлять небезпеку для суспільства, але й можуть активно поширюватись під впливом певних поведінкових факторів різних соціальних груп та чинників, що мають політичне, соціальне, економічне і культурне коріння. Наслідки широкого розповсюдження соціально-небезпечних хвороб, не тільки негативно позначаються на стані здоров'я та якості життя населення, а й несуть у собі загрозу економіці та національній безпеці нашої держави. Отже розглядаючи проблему розповсюдження соціально-небезпечних хвороб, ми виходимо на якісно нове розуміння ролі хвороби в житті суспільства, котре передбачає комплексне вивчення біологічних, соціокультурних, в тому числі поведінкових та політико-економічних факторів, в результаті поєднання яких розвивається епідемічний процес. Це дає нам можливість говорити про виникнення такого явища як «синдемія».

Наслідки цих захворювань виходять далеко за межі охорони здоров'я, впливаючи на економіку та національну безпеку країни,

оскільки можуть спричинити втрату працездатності значної частини населення, потребують суттєвих фінансових інвестицій у лікування та профілактику, скорочують тривалість життя людей і, нерідко, сприяють збільшенню злочинності. Особливо актуальним це стає в умовах війни, яка значно посилює ризики поширення соціально-небезпечних хвороб через руйнування інфраструктури державної системи охорони здоров'я, збільшення міграції населення та зміну повсякденних умов життя хворих. В результаті, соціально-небезпечні хвороби стають не лише медичною, але й соціальною проблемою, вирішення якої вимагає комплексного підходу, що включає в себе аналіз біологічних, соціокультурних, поведінкових та економічних аспектів життя суспільства.

Таким чином, поняття «соціально-небезпечні хвороби» підкреслює необхідність широкого аналізу і розуміння епідемічних процесів, що включає в себе вивчення як медичних, так і соціальних передумов розповсюдження хвороб, з метою збереження здоров'я населення та соціальної стабільності.

Протягом останніх 22 років в Україні було зареєстровано спад захворюваності на ВІЛ/СНІД, туберкульоз та гепатити, завдяки відкриттю державних медичних закладів, де пацієнти мали можливість безкоштовно лікуватися. Однак, з початком війни у лютому 2022 року, ситуація ускладнилася: виникли труднощі з моніторингом захворювань та забезпеченням послуг з профілактики, тестування та лікування, особливо в південно-східних регіонах країни. Військові дії посилили ризики поширення захворювань, які можуть нести загрозу для суспільства.

Дані експертного опитування, проведеного співробітниками відділу соціальної експертизи Інституту соціології НАН України в червні-серпні 2022 року серед фахівців Центрів громадського здоров'я, медичних закладів, неурядових організацій, науковців (n=50) підтверджують наше припущення щодо погіршення епідемічної ситуації внаслідок активного розповсюдження соціально-небезпечних хвороб. Опитування фахівців з громадського здоров'я та медицини показало, що війна сприяла збільшенню поширення таких захворювань, як ВІЛ, туберкульоз, гепатити та інші інфекції, що передаються статевим шляхом.

Таким чином, війна не лише призводить до безпосередніх втрат та руйнувань, але й створює серйозні загрози для здоров'я нації – через зростання випадків розповсюдження захворювань, які можуть мати довгострокові наслідки для суспільства. Важливість вживання

заходів для відновлення та підтримки системи охорони здоров'я, а також забезпечення доступу до профілактики та лікування захворювань стає ще більш актуальною в умовах війни.

Експерти вважають, що найбільшим викликом для системи охорони здоров'я України виявилась вимушена міграція, яка спровокувала радикальні зміни в повсякденному житті, змусивши людей ігнорувати власне здоров'я через обмеження доступу до медичних послуг. На жаль, в зонах активних бойових дій, на окупованих та деокупованих територіях медичні заклади, які раніше займались діагностикою та лікуванням соціально-небезпечних захворювань, зазнали руйнувань або були змушені припинити свою роботу. Окрім того суттєво зменшилась кількість медичного персоналу, а доступ до безкоштовного лікування та тестування став регламентованим та обмеженим.

На думку експертів, найбільшими проблемами, які створила війна для системи охорони здоров'я в галузі попередження, діагностування та лікування соціально-небезпечних хвороб, посприявши їх поширенню, стали:

вимушена міграція значної частини населення в тому числі і уразливих груп – 90 %;

зміна життєвих пріоритетів внаслідок війни та неготовність громадян займатися питаннями власного здоров'я – 88 %;

обмежений доступ до медичних послуг – 84 %.

Необхідно зауважити, що в областях, які приймають внутрішньо-переміщених осіб, мережа установ охорони здоров'я, котра в результаті проведеного у 2020 р. другого етапу медичної реформи була переведена на фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів, не може надавати безкоштовну підтримуючу терапію, переселенцям-носіям соціально-небезпечних хвороб, які звертаються за допомогою.

Хоча деякі експерти вважають (20%), що вплив війни на поширення цих хвороб мінімальний, однак більшість даних свідчить про зворотне. Ситуація з соціально-небезпечними хворобами погіршилась через війну, що підтверджується знищенням медичної інфраструктури, вимушеним переміщенням населення, неприпустимими перервами в лікуванні та профілактиці.

Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні триває розгортання епідемій туберкульозу, ВІЛ/СНІДу, ІПСШ, протидія яким має бути комплексною й спиратися на інноваційні ефективні підходи, а це

передбачає певні світоглядні зміни щодо спрямованості суспільних програм і принципів надання допомоги. Те ж саме стосується і гепатитів та інших інфекцій. Нині посилені війною стереотипи стоять на заваді осучасненню профілактичної роботи. Окремої уваги заслуговує проблема несення відповідальності за протидію «соціальним» епідеміям. У нашій державі вона традиційно покладається на Міністерство охорони здоров'я. Проте, завданням медиків є лікування та усунення наслідків розповсюдження хвороб, але не боротьба з соціальними причинами розгортання епідемій. МОЗ не має належних ресурсів і повноважень для розв'язання багатьох соціальних проблем, які породжують епідемії. Долучення інших державних і громадських структур до протидії активному поширенню негативних явищ, зокрема у молодіжному середовищі – важливий чинник у стримуванні синдемії соціально небезпечних хвороб. Відтак, ключовим в умовах війни, для нашого суспільства стає наявність політичної волі та соціальної відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за проведення первинної, вторинної та третинної профілактики серед усього населення та цільових груп, а також докладавання спільних зусиль з боку держави і суспільства для напрацювання відповідних ефективних поведінкових стратегій населення, однією з головних складових яких є відповідальність громадянина за дотримання правил безпечної поведінки та підтримання здорового способу життя заради суспільної та особистої безпеки.

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ЕКОЛОГІЧНІ, МЕДІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЕКСПЛІКАЦІЇ

ВОРОНКОВА Валентина,

д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет

НІКІТЕНКО Віталіна,

д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКІ ЕКСПЛІКАЦІЇ

Соціально-культурні виміри інформаційно-цифрової реальності – це комплекс аспектів, які відображають взаємодію суспільства з цифровими технологіями та інформаційним середовищем. Ці виміри охоплюють широкий спектр соціальних, культурних, економічних, етичних та політичних аспектів, пов'язаних з використанням та розвитком цифрових технологій. Вони включають у себе такі питання, як доступність та рівень освіти, використання та розповсюдження інформації, етичність та безпека використання технологій, вплив цифрових засобів на культурні процеси, та інші. Актуальність дослідження цих вимірів допомагає розуміти вплив інформаційно-цифрової реальності на суспільство, культуру, людину, а також спрогнозувати можливі наслідки її розвитку. При аналізі соціально-культурних вимірів інформаційно-цифрової реальності, важливо враховувати різні аспекти суспільного життя: 1) Економічний вимір, у контексті якого цифрові технології перетворюють економіку, змінюючи структуру праці, методи виробництва та розподілу ресурсів. Використання цифрових технологій може сприяти економічному зростанню та інноваціям. Однак це може призвести до збільшення різноманітності в еконо-

мічній структурі, призвести до збільшення нерівності. Це вимагає адаптації суспільства та людини до нових економічних моделей та підвищення цифрової грамотності для конкурентоспроможності на ринку праці. 2) Політичний вимір, у контексті якого цифрові технології мають значний вплив на політичні процеси, включаючи збір та аналіз даних що використовується для виборчих кампаній, маніпуляції через соціальні мережі, цифрову пропаганду. Інформаційні технології можуть змінити політичний ландшафт, забезпечуючи нові шляхи комунікації між владою та громадянами. Однак вони також можуть стати знаряддям для цензури та маніпуляцій, що загрожує демократичним процесам. Це підкреслює необхідність розвитку політичної культури та етичного використання технологій у політичному процесі. 3) Культурний вимір, що визначається поширенням цифрових медіа та платформ, що змінюють культурні практики та способи спілкування. Цифрові технології можуть збагатити культурне середовище, сприяючи поширенню знань та культурних проявів. Але вони також можуть привести до гомогенізації культурного контенту та втрати різноманітності. 4) Етичний вимір, в основі якого використання особистих даних та штучного інтелекту, що вимагає уваги до етичних аспектів, таких як приватність, довіра та справедливість. Недбале використання цих технологій може призвести до порушень прав людини та соціальної несправедливості. Це може призвести до збереження та розвитку культурних ідентичностей, але також створює виклики в області культурного розмаїття та культурного вибору. Етичний вимір, що враховує зростаючий обсяг збору та аналізу даних, штучний інтелект та автоматизовані системи, які ставлять перед суспільством етичні ділеми, пов'язані з приватністю, справедливістю та відповідальністю за наслідки використання технологій. 5) Соціальний вимір, в основі якого інформаційна доступність, може сприяти підвищенню освіченості та свідомості суспільства. Однак це може призвести до появи цифрового розриву між різними групами населення, які мають різний рівень доступу до технологій. Розуміння цих вимірів допомагає суспільству та людині адаптуватися до змін в інформаційно-цифровій реальності та забезпечити сталість інституційних, культурних та етичних цінностей у цьому контексті. Розуміння цих вимірів допомагає суспільству адаптуватися до нових реалій інформаційно-цифрової ери та максимізувати її позитивний вплив, уникнувши потенційних негативних наслідків.

Соціально-культурні виміри інформаційно-цифрової реальності включають у себе наступні концепти: 1) Інформаційна культура та цифрова грамотність, в основі якої суспільство адаптується до

зростаючого обсягу інформації та технологічних засобів, щоб забезпечити ефективно їх використання; 2) Соціальна включеність населення до цифрових технологій, в основі якої доступ до цифрових технологій та інформації для всіх верств населення, яка зменшує цифровий розрив та враховує етичні аспекти використання цифрових інструментів; 3) Приватність та безпека даних, яка націлена на те, щоб зберігати баланс між використанням особистих даних для підвищення зручності та інновацій та захистом приватності та безпеки особистої інформації; 3) Цифрова культура та інформаційна свобода, в основі якої забезпечення свободи вираження своєї думки та інформаційна незалежність в умовах розширеного впливу цифрових платформ та алгоритмів; 4) Технологічна детермінізація та гуманізація, націлена на збереження гуманістичних цінностей та людського фактора у світі, детермінованому цифровими технологіями та автоматизацією; 5) Критичне мислення та дискурсивна етика, в основі яких етичні принципи, націлені на подолання дезінформації та цифрових маніпуляцій. Ці та інші філософські аспекти поглиблюють різноманітні виміри взаємодії суспільства з інформаційно-цифровою реальністю, допомагаючи зрозуміти їх вплив на людину та можливі наслідки [1].

Зарубіжні концепції та автори, що досліджують соціально-культурні виміри інформаційно-цифрової реальності, охоплюють широкий спектр дисциплін та підходів. 1) Жан Бодріяр (Jean Baudrillard) – французький соціолог та філософ, автор концепції «симулякрів», який стверджує, що сучасне суспільство перестало розрізняти між реальністю та її симуляцією, інформаційними образами та реальними подіями. 2) Маршалл Маклюен (Marshall McLuhan) – канадський вчений, який вивчав вплив медіа на суспільство та культуру, формулюючи такі поняття, як «глобальне село» та «медіум – повідомлення». 3) Мануель Кастельс (Manuel Castells) – іспанський соціолог, відомий своєю теорією «інформаційного суспільства», що висвітлює вплив інформаційних технологій на сучасну соціальну та економічну динаміку. 4) Донна Гарвей (Donna Haraway) – американська феміністка та культуролог, автор концепції «кіборгів», яка досліджує зміну меж між органічним та штучним в сучасному технологічному світі. 5) Шеррі Теркель (Sherry Turkle) – американська психологиня та соціолог, що вивчає взаємодію між людиною та технологією, зосереджуючись на поняттях «одинантропізму» та «цифрової дистракції». Донна Харавей (Donna Haraway) внесла важливий внесок у розуміння взаємодії між людиною та технологією, впровадивши поняття «одинантропізму» в своєму есе «Кіборги: Феміністські перспективи на соціальних науках, науці і технологіях». Вона запропонувала ідею «одинантропічного»

бачення світу, яке включає не тільки людину, але й інші організми та технології, що взаємодіють між собою. Це поняття ставлять під сумнів традиційні розділи між органічним та неорганічним, людиною та машинами, вказуючи на те, що всі ці елементи взаємодіють та співпрацюють утворюючи нові форми життя і соціальних структур. Щодо «цифрової дистракції» – це поняття використовується для опису впливу цифрових технологій на нашу увагу та психологічний стан. Захопленість технологіями, такими як смартфони, комп'ютери та інтернет, може відволікати нас від реального життя, заважаючи нам концентруватися на важливих справах, спричиняючи стрес і знижуючи продуктивність. Цифрова дистракція може виникати через постійний потік інформації та розваг, які доступні в онлайн-середовищі, що може викликати проблеми з концентрацією та увагою. 6) Джеймс Глік (James Gleick) – американський журналіст та автор книги «Хаос: Створення нового наукового світу», в якій досліджує вплив інформаційних технологій на науку та культуру. 7) Дуглас Рашкофф (Douglas Rushkoff) – американський медіа-теоретик та письменник, який досліджує вплив цифрових медіа на суспільство та культуру, зокрема концепції «програмованої свідомості» та «цифрової культури». 8) Зубофф Шошана (Shoshana Zuboff) – американська соціологиня та письменниця, яка досліджує вплив цифрової економіки та алгоритмічного капіталізму на суспільство та приватність. Ці автори та їхні концепції допомагають розуміти складність взаємодії суспільства з інформаційно-цифровою реальністю та розглядати її вплив на культуру, економіку, політику та інші сфери життя. Їхні роботи допомагають збагатити розуміння складних проблем інформаційно-цифрової реальності, а також сприяють розвитку критичного мислення та дебатів щодо шляхів «впорядкування цих викликів в умовах суспільних трансформацій багатопольярного світу» [2, с. 55-58].

Розвиток нового понятійно-категоріального апарату для дослідження соціально-культурних вимірів інформаційно-цифрової реальності є важливим завданням, оскільки ця сфера постійно розвивається у швидкоплинному динамічному світі і включає в себе різноманітні аспекти: 1) Цифрова культура включає сукупність цінностей, норм, практик і вірувань, які сформувалися внаслідок використання цифрових технологій та інформаційних середовищ. Це включає в себе способи спілкування, розваги, роботи, навчання та інші аспекти життя, що впливають на суспільство. 2) Цифровий розрив включає розділ між тими, хто має доступ до цифрових технологій та інтернету, і тими, хто не має. Це може включати в себе різницю в доступності, навичках використання технологій, економічних можливостях і рівні

інформаційної грамотності. 3) Інформаційна безпека, в основі якої заходи, спрямовані на захист конфіденційності, цілісності та доступності інформації в цифровому середовищі. Це включає в себе заходи з кібербезпеки, захист від кібератак, захист персональних даних та інші аспекти. 4) Цифровий активізм, в основі якого використання цифрових технологій для організації соціальних та політичних рухів, висловлення громадської думки та сприяння змінам у суспільстві, що вимагає формування цифрових прав людини та соціально свідомого громадянина. 5) Етика штучного інтелекту, в основі якого розгляд питань моральності та відповідальності використання штучного інтелекту в різних сферах, включаючи медицину, автономні системи та прийняття рішень. 6) Технологічна детермінація, яка вказує на вплив технологій на розвиток суспільства, економіка, культури, та стверджує, що технології визначають шляхи розвитку людства, що формують наші цінності, вірування та способи життя. 7) Кібернетичне спілкування, що вказує на взаємодію між людьми через цифрові технології та віртуальні середовища, охоплює способи спілкування, які виникають у соціальних мережах, онлайн-іграх, форумах тощо. 8) Децентралізація інформаційних потоків вказує на те, що відповідно до розвитку цифрових технологій, інформація стає більш децентралізованою і доступною. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки для суспільства. 9) Кібернетичний реалізм вказує на те, що цифрові технології створюють нові форми реальності та способи їх сприйняття, підкреслює важливість розуміння того, як технології впливають на сприйняття світу та переживання. 10) Цифрова естетика вказує на те, як цифрові технології впливають на способи творення та сприйняття мистецтва та культурних продуктів, включає в себе аналіз того, які нові можливості відкриваються завдяки цифровим медіа. Ці поняття створюють філософський контекст для розуміння впливу інформаційно-цифрової реальності на сучасне суспільство, культуру, людину. Як відмічає Ольга Горпинич, «Трансформація комунікативних практик інформаційного суспільства сьогодення призводить до виникнення нових форм демократичного соціального впливу та нових можливостей для інформаційного тиску» [3, с. 217].

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Динаміка суспільних трансформацій в умовах багатопольярного світу. *Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатопольярного світу* [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 55-58.
3. Горпинич О. Інформаційні війни і трансформація відносин соціального контролю в інформаційному суспільстві. *Соціокультурні засади економіки і політики: взаємозв'язки, тренди, суперечності* [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 листоп. 2023 р.) / відп. ред. Н. В. Крохмаль. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 215-217.

БЛОКОПИТОВ Володимир,
аспірант, Запорізький національний
університет

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Питання міграції вчених потрібно розглядати через дві вузькі проблеми. По-перше, це академічна мобільність як невід'ємна (і позитивна) складова наукової спільноти сьогодні. По-друге, це академічна міграція, яка однозначно є негативним явищем для науки у країні, з якої виїжджають, у випадку, якщо науковці-емігранти не планують повертатись з набутим закордоном досвідом [1].

За умов призупинення навчального процесу в зоні активних бойових дій та руйнування навчально-дослідницької інфраструктури університетів зростають ризики втрати частини професорсько-викладацького складу та студентства внаслідок вимушеної міграції. Зарубіжні університети відкривають програми, щоб вони могли продовжити навчання. Разом з тим, низка європейських країн, зокрема Польща, Угорщина, Румунія, Німеччина та Чехія, пропонують вигідні умови навчання, а також різні стипендіальні програми у рамках програм тимчасового захисту біженців та академічної мобільності [2].

Поняття *академічної мобільності* та *міграції* є складовими ширших міграційних проблем, які насамперед стосуються «*відтоку мізків*» («*brain drain*»). Термін «*відтік мізків*» є аналогією до руху капіталу, який відбувається в одному напрямку – з країни. Вперше термін вжило Британське королівське товариство, щоб описати відтік науковців до США та Канади у 1950 – 60-х роках [1].

Оцінка рівня відтоку інтелектуалів у міжнародних порівняннях інтерпретується за допомогою Індексу відтоку мізків (Human flight and brain drain index). Звичайно, значення відповідного індексу для висхідних країн у більшості випадків є значним (потоки спрямовані від висхідних до розвинутих країн), а індекс розвинутих – є значно меншим, і у цьому випадку частіше йдеться не про відтік (оскільки зустрічні потоки певною мірою можуть врівноважувати один одного), а про обмін знаннями та досвідом. На жаль, Україна за цим ранжуванням розташована по суті у другій (незадовільній) половині списку країн (таблиця «Індекс відтоку мізків») і знаходиться у «компанії» Анголи, Болівії, Пакистану, Перу [3].

Таблиця 1

Індекс відтоку мізків, 2022 рік

ІНДЕКС ВІДТОКУ МІЗКІВ, 2022 р.*		
	Місце	Оцінка
Австралія	177	0,4
Швеція	176	0,6
Канада	174	0,8
Данія	172	1,0
Сінгапур	167	1,6
Австрія	164	1,7
США	163	1,8
Велика Британія	157	2,4
Південна Корея	143	3,4
Китай	137	3,5
Польща	115	4,6
Україна	81	5,9
Перу	80	5,9
Пакистан	79	5,9
Болівія	78	5,9
Ангола	77	5,9

* Шкала оцінки: 0-10, нижче значення – менший рівень відтоку.
Всього у рейтингу 177 країн

Джерело: Центр Разумкова [3].

Тож, щоб вирішити питання з інтелектуальною міграцією, необхідна підтримка держави.

До основних напрямів державного регулювання освітньої міграції в Україні слід запропонувати такі [4]:

1. Пріоритетна підтримка академічної мобільності в Україні як однієї із найефективніших форм міграційних процесів в освіті. Сприяння її активності на загальнодержавному рівні за рахунок цільового державного замовлення на підготовку фахівців у ВНЗ з інших регіонів України може стати одним із визначальних чинників розвитку національної єдності та формування єдиного гуманітарного простору.

2. Забезпечення збалансованості процесів освітньої еміграції та імміграції з орієнтацією на стимулювання експорту освітніх послуг. Підвищення конкурентних позицій України на міжнародному ринку освітніх послуг шляхом включення провідних національних університетів у світові рейтинги конкурентоспроможності світових навчальних закладів,

3. Освітню міграцію потрібно розглядати як інтенсивний ресурс для розвитку її інноваційного і культурного потенціалів.

4. Запровадження постійного моніторингу процесів освітньої міграції в Україні шляхом дослідження міграційних потоків, напрямів.

5. Міграційна політика повинна включати політику сприяння поверненню мігрантів у країни їх походження; створення банку даних випускників іноземних інститутів; банку вакансій для цієї категорії випускників. Слід зазначити, що в рамках програми ЄС «Солідарність та управління міграційними потоками» був створений Європейський фонд з питань повернення мігрантів на батьківщину, який надає фінансові ресурси для сприяння добровільному поверненню іноземних осіб, що проживають у країнах-членах Європейського союзу [5].

Список використаних джерел

1. Світяшук І, Стадний Є. Академічна міграція. 2013. 31 с. URL: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631 (дата звернення: 15.03.2024).
2. Небрат В. В., Курбет О. П., Боднарчук Т. Л. Освітня мобільність в умовах війни: ризики втрати людського потенціалу України. *The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : scientific monograph / L. M. Alekseyenko, O. I. Tulai,... O. P. Kurbet [et al.]. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 218-223. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934->

- 26-223-4-29, URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/719bd767-9abc-41a3-b9f5-2d5a2fc86f52/content> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Міграційні прояви та впливи – уроки для України, Аналітична доповідь Травень 2023 р. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/09/2023-MATRA-I-KVARTAL-5.pdf> (дата звернення: 15.03.2024).
 4. Беззубко Л., Топчій К. Освітня міграція в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 65. № 4. С. 217-223. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.04 (дата звернення: 15.03.2024).
 5. Summaries of EU Legislation: Return Fund (2008-13). EUR-Lex. Access to European Union law. URL: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114570_en.htm (дата звернення: 15.03.2024).

БУЗИНСЬКА Дар'я,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
КИЗИМЕНКО Ірина,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ТЕХНОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ

Культура ХХІ століття переживає значні зміни через інтенсивний розвиток технологій, зокрема тотальну комп'ютеризацію та інформатизацію. Ці явища не лише відображають технічний прогрес, але й отримують глибинний гуманістичний зміст, впливаючи на всі сфери людського життя. Вони вносять зміни у спосіб життя, мислення та комунікацію, трансформуючи систему цінностей, в якій ключове місце тепер відводиться інформаційним аспектам.

Замислюючись про сутність сучасного світу, ми не можемо уникнути міркувань про вплив технологій на культуру та суспільство. Ця взаємодія визначає не лише наш спосіб життя, але і формує нові

цінності та переписує правила гри в ігровому полі інтелектуальної та культурної еволюції. В епоху, коли технології проникають у всі сфери нашого життя, актуальним та важливим стає питання взаємодії між сучасними технологіями та людською культурою. Кевін Робінс і Френк Вебстер, які написали книгу «Час технокультури. Від інформаційного суспільства до віртуального життя», вважають, що технокультура охоплює широкий спектр питань, починаючи від економічної політики і закінчуючи віртуальною популярною культурою. Це призводить до різноманітних дискусій і обговорень [1, с. 3].

Інформаційна революція, розвиток штучного інтелекту, блокчейн-технології – усі ці фактори прискорюють культурну трансформацію. Основним каталізатором цього процесу стає не тільки технічна можливість, але й соціокультурні наслідки використання новітніх технологій.

Завдяки інтернету та соціальним мережам, ми переживаємо нову реальність, де відбувається трансформація культурного простору. Цифрова ідентичність стає ключовим аспектом нашої взаємодії з іншими та самим собою. Віртуальні спільноти формують нові цінності та норми, які відрізняються від традиційних культурних канонів. Культурний простір стає більш доступним та швидким. Музика, мистецтво, література, кіно тепер легко доступні через цифрові платформи. Це сприяє глобалізації та обміну культурним досвідом між різними групами людей [2, с. 509].

Спільноти формуються та співпрацюють в онлайн-середовищі, створюючи нові культурні реалітети та сприяють трансформації нових традицій. Цифрові технології розширюють можливості виразу культурного та ідентичного досвіду через віртуальні реальності, арт-інсталяції та інтерактивні медіа. Цифрова ідентичність і культурний простір взаємодіють, впливаючи одне на одного. З одного боку, культурні зміни формують цифрові ідентичності, визначаючи те, як ми представляємо себе в онлайн-середовищі, з іншого боку, цифрові платформи сприяють розширенню культурного впливу на трансформації культурних практик [3, с. 116].

Цифрова ідентичність може бути «вікном» в різноманітні культурні світи, дозволяючи індивідам занурюватися в багатоманітні культурні образи. Одночасно це викликає питання про культурну апропріацію та відповідальність у використанні культурних елементів в цифровому просторі.

Разом із зростанням технологічного впливу на культуру, виникає необхідність в глибокому філософському розгляді етичних питань. Як ми визначаємо межі використання штучного інтелекту?

Яка відповідальність технологічних компаній перед споживачами та суспільством? Ці питання потребують відповідей, та вирішення їх на рівні філософської рефлексії.

Чи є технології лише засобом, або вони активно формують наше бачення світу? Філософія допомагає розкрити потенційні небезпеки або, навпаки, можливості використання технологій для збагачення культурного досвіду.

Важливим аспектом філософської рефлексії є пошук балансу між традиціями та новаторством. Як технології вписуються в культурний контекст? Як зберегти цінності минулого в умовах стрімкого технологічного розвитку? Це важливі питання, які потребують обґрунтованих філософських відповідей.

Відповіді на ці питання формують наше майбутнє, визначають наші цінності та визначають сучасну культурну парадигму. Тому, розглядаючи технологічні і культурні зрушення, ми повинні не лише аналізувати їхні технічні аспекти, але і розглядати їхній вплив на людей, суспільство і цілі культурні системи. Філософія виступає як провідник у світі стрімких змін, допомагаючи розкрити глибинні аспекти їхнього впливу. Вона відіграє важливу роль у формуванні систем цінностей, що визначають, як ми взаємодіємо з технологіями, як вони впливають на наше мислення та сприйняття світу.

Технології формують світогляд сприйняття сучасної реальності. Вони впливають на різні аспекти життя, такі як комунікація, освіта, розваги, робота, і навіть наше сприйняття часу і простору. Вони не лише сприяють розвитку нових форм культурної експресії, але й змінюють сам характер цих образів. Меми, відео-контент, блоги – все це нові форми вираження та сприйняття інформації. Така інтернет-культура формує сучасний стиль спілкування, що відрізняється від традиційних форм [3].

Сучасні технології активно тиснуть на культурні норми. Зміни способу життя, як ми спілкуємося, робимо покупки, отримуємо інформацію, викликають революцію у суспільстві, що взаємодіє та розвивається. Філософія тут має завдання допомагати у збереженні цінностей та визначенні нових етичних стандартів. Вона не повинна бути відокремленою від технічного прогресу, а, навпаки, інтегруватися в цей прогрес. Це може включати в себе розглядання етичних питань, вивчення взаємодії технологій і культурних трансформацій, а також розвиток нових концепцій гуманізму в умовах цифрової ери.

Технології та культурна трансформація – це невід’ємні компоненти нашого сучасного існування. Філософія виступає своєрідний ключем до розуміння, як ці фактори взаємодіють і як ми можемо

сприймати світ у цьому новому контексті. Вирішення цих філософських питань допомагає створити більш свідоме, етичне і гуманістичне суспільство в епоху технологій.

Список використаних джерел

1. Robins K., Webster F. Times of the Technoculture. From the Information Society to Virtual Life. London–New York : Routledge, 1999. 272 p.
2. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: мето-долого-світоглядний аналіз. 3-тє вид. К. : Знання України, 2007. 580 с.
3. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс ; пер. з англ. Е. Г. Ганиш, А. Б. Волкова. К. : Ваклер, 2007. 304 с.

ОСТАПЮК Олександра,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
КРАСІЛЬНІКОВА Олена,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ГЛОБАЛЬНЕ ПОТЕПЛІННЯ ЯК НОВА ЗАГРОЗА ДЛЯ ЛЮДСТВА

Глобальне потепління – це найбільш актуальна проблема сьогодення, яка ставить під загрозу наше суспільство та природне середовище. Збільшення температури на Землі вже зараз викликає серйозні наслідки для людства, і прогнози на майбутнє ще більш тривожні.

Термін «глобальне потепління» був введений вченим Воллесом Брокером у його доповіді «Зміна клімату: чи стоїмо ми на порозі реального глобального потепління» у 1975 році. Тоді ще не було зрозуміло, наскільки масштабним буде це явище, і це питання обговорювалося лише у вузькому колі вчених та активістів. Сорок

років тому глобальне потепління виявилось цілком реальним викликом для навколишнього середовища, охорони здоров'я, соціальної, політичної та економічної сфери [1].

Основними причинами кліматичного дисбалансу є використання викопного палива та неефективне споживання енергії. Парникові гази CO₂ (вуглекислий газ), CH₄ (метан) і N₂O (закис азоту), що утворюються в результаті людської діяльності, можуть спричинити посилення парникового ефекту.

Надмірна кількість цих газів від теплових електростанцій, транспорту, сільського господарства та промисловості потрапляє в атмосферу Землі, утримуючи сонячне тепло в нижніх шарах атмосфери і перешкоджаючи його поверненню в космічний простір. В результаті Земля нагрівається і середньорічна глобальна температура підвищується [2].

Ще одним важливим фактором підвищення температури, безумовно, є знищення лісів, які повинні поглинати вуглекислий газ, а також збільшувати його концентрацію в атмосфері. Коли ліси вирубують, часто для розширення сільськогосподарських угідь, ми втрачаємо наших найкращих союзників у поглинанні величезної кількості парникових газів, вироблених людиною. Унаслідок вирубки лісу частина вуглецю, накопиченого лісами, потрапляє в атмосферу при спалюванні або розкладанні деревних залишків і відходів, а також при знищенні ґрунту і відходів, які також накопичують парникові гази [3].

Оскільки природа перебуває в постійному русі, температура змінюється нерівномірно. Згідно з доповіддю ООН, теплові хвилі (екстремально високі температури, що тривають кілька років) раніше траплялися раз на 50 років, а тепер – раз на 10 років.

Згідно з новим дослідженням, близько п'яти мільйонів людей щорічно помирають через екстремально високі температури, викликані глобальним потеплінням. Унаслідок глобального потепління посухи, повені та засолення ґрунту завдають шкоди сільському господарству, спричиняючи продовольчі кризи та зникнення деяких видів продукції.

Ще один серйозний наслідок глобального потепління – танення льодовиків. За останні десятиліття втрата льодовиків збільшилася в п'ять разів. Танення арктичних льодів безпосередньо впливає на рівень світового океану. Швидкість підйому морської води зараз у 2,5 рази вища, ніж лише десять років тому, і до 2050 року у світі може з'явитися до 150 мільйонів кліматичних біженців, на той час багато поселень буде знесено з лиця землі [4].

Що може зробити людство, щоб запобігти цій проблемі? По-перше, викопне паливо можна замінити відновлюваними джерелами

енергії. Згідно з доповіддю Міжнародного енергетичного агентства, викиди CO₂ можна скоротити на 70% до 2050 року і повністю ліквідувати до 2060 року, якщо вжити заходів заздалегідь. За словами кліматолога Білла Гейера, електрифікація транспортної системи є наступним кроком у скороченні викидів CO₂; ще одним внеском у боротьбу з викидами CO₂ є будівництво будинків і офісів, які генерують відновлювану енергію і відповідають річним потребам.

По-друге, зайнятися захистом і відновленням лісів. На вирубку лісів припадає близько 20% щорічних викидів парникових газів. Тому захист лісів є логічним кроком на шляху до зменшення викидів вуглецю. Нове дослідження, проведене Університетом Ексетера у Великобританії, показує, що відновлення лісів є одним з найкращих способів повернути вуглець назад в атмосферу Землі та обмежити зростання температури.

По-третє, продовжуйте говорити про цю проблему і залучайте до неї більше політиків та країн: багато країн з найбільшими викидами CO₂ представлені на саміті найбільших економік світу G20; на G20 припадає 63% світового населення і 83% викидів CO₂. Але цього все ще недостатньо для вирішення проблеми глобального потепління» [5].

Отже, глобальне потепління – це серйозна загроза, яка стикається з сучасним світом. Наслідки цього явища вже відчутні і можуть стати ще більш серйозними у майбутньому, якщо не будуть прийняті ефективні заходи для зменшення викидів парникових газів та адаптації до змін клімату. Зусилля національних та міжнародних спільнот необхідні для здійснення перехідних екологічно чистих технологій, зменшення використання вуглецю, збереження лісів та природних екосистем, а також для створення механізмів адаптації до нових умов. Лише шляхом спільних зусиль та рішучих дій можна протистояти загрозі глобального потепління та зберегти нашу планету для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Рассел Рубі, Малий Михайло. Глобальне потепління – це вже факт, однак ще не кінець. Deutsche Welle. 3.11.2017. URL: <http://surl.li/bylmz> (дата звернення: 17.03.2024).
2. Причини та докази. Українська кліматична мережа. URL: https://ucn.org.ua/?page_id=66 (дата звернення: 17.03.2024).

3. Чому клімат змінюється і цього разу не на природній процес? Центр екологічних ініціатив «Екодія». 2 червня 2020. URL: <http://surl.li/qtjrh> (дата звернення: 17.03.2024).
4. Зміни клімату: як глобальне потепління вплине на Землю. Аналітичний портал «Слово і діло». 4 жовтня 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/04/video/suspilstvo/zminy-klimatu-yak-hlobalne-poteplinna-vplyne-zemlyu> (дата звернення: 17.03.2024).
5. Три кроки, які допоможуть людству подолати зміни клімату. BBC News Україна. 9 серпня 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45122511> (дата звернення: 17.03.2024).

ГУСЄВА Наталія,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Держаний торговельно-
економічний університет

ЦИФРОВИЙ ЕТИКЕТ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ В МЕРЕЖІ

Нові технології, особливості деяких професій, раптова пандемія коронавірусної інфекції та повномасштабне вторгнення росії внесли безліч коректив в офісне життя, що вмить стало для багатьох фахівців і керівників віддаленим.

Звичним було обговорення важливих ділових питань під час особистої зустрічі, бачачи при цьому живу міміку колеги чи керівника, чітко вловлюючи інтонацію сказаного. Онлайн-конференції, онлайн-наради або листування з колегами електронною поштою та в месенджерах скорочують можливість вибудовувати ефективні ділові взаємини, зокрема, й через відсутність чітких правил ділового етикету у цифровому середовищі.

Діловий етикет – це зведення правил поведінки та комунікації у сфері службових відносин. Очевидно, що й в інтернет-спілкуванні етикет – важлива складова правильно побудованих професійних відносин, адже система правил поведінки спрощує взаємодію з людьми у будь-якій сфері.

Поява нових цінностей нової цивілізації обумовлено динамікою розвитку Всесвітньої Глобальної павутини – Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0.

Однак акценти на ці нові цінності призводять до зниження, а іноді й до повного ігнорування значення комунікативної культури в реаліях сучасного соціуму.

Нові умови та форми комунікації, відмінні від реального спілкування, ставлять перед користувачами чимало питань щодо правил мовної поведінки у Мережі. Цифровий етикет, також відомий як мережевий етикет, нетикет, визначається у словнику Merriam-Webster як «правила про правильний та ввічливий спосіб спілкування з іншими людьми, коли ви користуєтесь Інтернетом» [4]. Дистантність, опосередкованість спілкування; свобода, відсутність обмежень; анонімність роблять цифровий етикет унікальним.

Нетикет або netiquette походить від злиття англійського слова «network» (мережа) і французького «etiquette» (етикетка). Мережевий етикет був формалізований на ранніх етапах розвитку всесвітньої павутини (Web 1.0) правилами функціонування мережі та використання електронних комунікацій [1].

Вперше правила поведінки у Мережі сформулювала Вірджинія Ши у своїй праці «Нетикет» («Netiquette»). Книга вийшла в 1994 р. в Сан-Франциско та містить 10 заповідей про те, як поводитися в кіберпросторі [3]. Незважаючи на особливу специфіку нового виду етикетної комунікації, загалом ці правила збігаються з правилами писемної та поведінкової культури, що діють у режимі реального часу, тобто вимагають ввічливості, уваги та тактовності щодо інших людей.

Правила сформульовані компактно і засновані, по-перше, на принципі необхідності дотримання традиційних правил мовного етикету в Мережі та, по-друге, законів кіберпростору (таких, як повага до чужої приватності, до кіберкультур, надання допомоги у доступі до інформації). Таким чином, дотримання правил цифрового етикету на етапі розвитку суспільства носить швидше рекомендаційний, ніж обов'язковий характер і залежить перш за все від моральних принципів користувача.

У 2000-ні рр. мережевий етикет було доповнено Кодексом поведінки блогерів – «Blogger's Code of Conduct» (2007 р.), в якому його автори Т. О'Рейлі та Дж. Вейлс, сформулювали основні правила поведінки в Мережі в нових умовах [1]. Аналітики зазначають, що правила, розроблені О'Рейлі та Вейлсом, є гідним продовженням та розвитком правил Нетикету В. Ши, основні відмінності обумовлені появою блогосфери і новими функціональними характеристиками Web 2.0. Проте Нетикет у цей проміжок часу все ще розглядається фахівцями як зведення певних правил поведінки у мережі Інтернет,

що мають переважно етичну спрямованість, тому моральний Кодекс поведінки блогерів часто називають Netiquette 2.0.

В умовах цифрових реалій, незважаючи на те, що правил мережевого етикету й сьогодні все ще не дотримуються всі користувачі, а багато з них навіть не замислюються про значення поведінкової культури в Мережі, Нетикет стає частиною нового виду етикетної комунікації – цифрового етикету, який функціонує за умов Web третього покоління та відбиває його специфіку. Зокрема, однією з якісно нових характеристик Web 3.0 є взаємодія Інтернету з фізичним світом. Новий вид взаємодії розглядають як об'єднання двох реальностей – фізичної (Physics) та цифрової (Digital), його визначають як Phygital (діджитал) – взаємодія. Один із прикладів такої взаємодії – це формат відеоконференції, яка відбувається в інтерактивному режимі. Цей формат став особливо затребуваним в умовах коронавірусної ізоляції і сьогодні активно використовується в політичній, діловій, освітній сферах.

Актуальність володіння цифровим етикетом обумовлена тим, що цифрова епоха актуалізує значення репутаційної складової поведінкової культури в мережі Інтернет. При цьому йдеться про персональну репутацію, яка транслюється не тільки в практиках повсякденності, але і у вигляді електронної версії цього реноме – Інтернет-профілі кожного суб'єкта, оскільки сьогодні така інформація стає відкритою та загальнодоступною. Сьогодні питання репутації та етичної поведінки у бізнесі та окремих людей, а також організацій оцінюються фахівцями як фактори економічного порядку, поряд з такими, як праця, капітал та технології, тому тема репутації, персональний та корпоративний брендинг – це особлива тема, один із важливих напрямів цієї теми – знання та володіння навичками цифрового етикету.

Отже, сучасною формою ділового етикету, виникнення якої безпосередньо пов'язано з активним розвитком технологій та формуванням глобальної мережевої інфраструктури, є цифровий етикет. На початку третього десятиліття XXI ст. цифрове спілкування є невід'ємною частиною ділового спілкування, а цифровий етикет – важливий прояв культури ділового спілкування, рівень якого впливає на різноманітні форми комунікативних процесів. Відповідно до специфіки розвитку в цифровому етикеті трансформуються особливості ділового етикету попереднього історичного періоду та формуються нові закономірності, пов'язані з етикетом як сучасним соціокультурним феноменом [2, с. 30].

Список використаних джерел

1. Андрійченко Ж. О., Близнюк Т. П., Майстренко О. В. Digital етикет та комунікації: тенденції та вимоги сьогодення. *Економіка та суспільство*. Одеса, 2021. № 34. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/27642/1/983-96-940-1-10-20220127.pdf> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Конюкова І. Я., Сидоровська Є. А. Цифровий етикет комунікативної культури XXI століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2021. № 1. С. 26-30.
3. Shea V. *Netiquette*. San Francisco: Albion Books, 1994. 160 p.
4. *Netiquette*. The Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/netiquette> (дата звернення: 15.03.2024).

ПОСТОЙ Олена,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
ГОРПИНИЧ Ольга,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ ТА РИНКУ ПРАЦІ

За останні кілька десятиліть ринок праці зазнав суттєвої трансформації через швидкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій. Глобальна мережа, відома як Інтернет, зіграла ключову роль у цих змінах, революціонізувавши різні аспекти нашого повсякденного життя. Одним із помітних впливів є те, як Інтернет зробив революцію в пошуку роботи, налагодженні зв'язків і кар'єрному зростанні. Завдяки Інтернету люди тепер мають доступ до незліченних можливостей для пошуку роботи, встановлення професійних зв'язків і кар'єрного зростання. Ця цифрова платформа плавно інтегрувалася в сучасний ринок праці, сприяючи ефективній комунікації між роботодавцями та потенційними працівниками, незалежно від їх фізичного місцезнаходження.

Використання онлайн-платформ для пошуку роботи, професійних мереж і соціальних медіа, а також різноманітних інших засобів комунікації в Інтернеті дає змогу публікувати вакансії, шукати кваліфікованих спеціалістів, а також сприяти взаємодії та обміну інформацією між учасниками ринку праці.

Однак вплив інтернет-комунікації на ринок праці виходить за межі пошуку роботи та підбору персоналу. Технології також відкривають нові можливості для дистанційної роботи, фрілансу та самозайнятості, що змінює традиційні уявлення про місце й спосіб роботи. Крім того, вони сприяють професійному розвитку та навчанню шляхом доступу до онлайн-курсів, вебінарів та інших освітніх ресурсів [1, с. 70].

Інтернет-комунікація визначається як процес обміну інформацією, що відбувається через глобальну мережу Інтернет. У сучасному світі цей процес став необхідністю для подолання просторових та часових обмежень, які раніше стояли перед спілкуванням та спільною роботою. Інтернет-комунікація відіграє ключову роль у взаємодії індивідів та груп, зокрема для ІТ-спільноти [5].

Соціальні мережі стали одним із ключових інструментів Інтернет-комунікації на сучасному ринку праці. Це онлайн-платформи, які дозволяють створювати, ділитися та поширювати вміст, а також встановлювати та підтримувати зв'язки між користувачами. Соціальні мережі відіграють важливу роль у пошуку роботи, професійних зв'язків і розвитку кар'єри.

Соціальні мережі, орієнтовані на ринок праці, такі як LinkedIn, Indeed, Glassdoor тощо, пропонують більш спеціалізовані функції та інструменти для пошуку роботи, професійної взаємодії та розвитку кар'єри. У той же час популярні соціальні мережі загального призначення, такі як Facebook, Twitter та Instagram, все частіше використовуються в професійних цілях [3].

Професійні соціальні мережі, стали важливими майданчиками для створення професійних профілів, налагодження контактів, обміну інформацією про вакансії та пошуку роботи через особисті мережі знайомств. Завдяки таким мережам багато роботодавців і кандидатів на робочі місця отримали змогу взаємодіяти один з одним, що раніше було практично неможливим. Роботодавці можуть публікувати інформацію про вакансії та переглядати профілі потенційних кандидатів, а шукачі роботи – розміщувати своє резюме та вступати в контакт з потенційними роботодавцями [2].

Загалом соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного ринку праці, забезпечуючи ефективну комунікацію, обмін інформацією та зв'язки між роботодавцями, працівниками та фахівцями різних галузей.

Інструменти аналітики та аналізу даних. Соціальні мережі надають корисну аналітику та статистику для користувачів і роботодавців, що дозволяє відстежувати ефективність їх діяльності, взаємодію та охоплення аудиторії. Це допомагає оптимізувати стратегії пошуку роботи та рекрутингу.

Багато соціальних мереж поєднуються з іншим популярним програмним забезпеченням і додатками, що забезпечує безперервність і простоту використання. Платформи соціальних медіа використовують алгоритми, які аналізують інтереси та вподобання користувачів, щоб надавати персоналізований і доречний вміст, наприклад роботу, новини та оновлення [3].

Крім того, використання соціальних мереж на робочому місці має як переваги, так і ризики, включаючи проблеми з конфіденційністю даних, проблеми з репутацією, кібербезпеку та потенційну упередженість роботодавця. Тому дуже важливо створювати та впроваджувати ефективні політики та стратегії щодо безпечного та ефективного використання соціальних мереж у професійних цілях. Інтернет відіграє все більшу роль у створенні іміджу української ІТ-спільноти, ця спільнота зараз як ніколи важлива на національному та міжнародному рівнях. ІТ-індустрія вважається однією з найбільш інноваційних та динамічних сфер економіки. Важливість використання засобів комунікації в Інтернеті зростає [4].

Блоги українських ІТ-експертів, публікації на спеціалізованих ресурсах та онлайн-медіа відіграють важливу роль у висвітленні новин, тенденцій та досягнень української ІТ-спільноти. Це допомагає підвищувати авторитет та визнання вітчизняних фахівців як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку праці.

Використання інтернет комунікацій для організації та проведення онлайн-заходів, вебінарів, конференцій, хакатонів тощо дозволяє українській ІТ-спільноті залучати учасників з усього світу, презентувати свої напрацювання та обмінюватися знаннями з колегами з різних країн. Інтернет комунікації дозволяють ефективно представляти та висвітлювати досягнення українських ІТ-фахівців та компаній на міжнародній арені. Наприклад, українські стартапи можуть просувати свої інноваційні рішення та залучати інвестиції завдяки участі у віртуальних виставках, конкурсах та презентаціях [2].

Завдяки активній присутності в інтернет-просторі, українські ІТ-компанії можуть приваблювати талановитих фахівців з інших країн, які шукають можливості для професійного зростання та цікавих проєктів.

Отже, як наслідок, гібридизація віртуального та реального середовищ для людського спілкування та діяльності зростає. Зокрема, у найближчому майбутньому слід очікувати дедалі більшої нерозрізнення онлайн-і офлайн-взаємодій. Люди все більше приділятимуть свій час Інтернету, навчатимуться, працюватимуть, відпочиватимуть, шукатимуть розваги. Однак значна частина їхньої участі в мережі відбуватиметься в діях, які є конкретними поза нею. Подібним чином зростатиме вплив онлайн-спільнот на соціальну взаємодію, як і місця, де більшість населення формує свою думку, соціальні правила та культурні традиції.

Список використаних джерел

1. Басюк Т. М. Основи інформаційних технологій. Л.: Новий Світ-2000, 2011. 390 с.
2. Інформаційні технології в бізнесі. Частина 1: навч. посіб. / І. Б. Шевчук та ін. ; за заг. ред. І. Б. Шевчук. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2020. 455 с.
3. Сметанюк О. А., Причепка І. В., Мосійчук В. В. Social media marketing (smm) в Україні: особливості та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7943> (дата звернення: 16.03.2024).
4. Фісенко Т. В. Соціальні інтернет-мережі як засіб задоволення інформаційних потреб. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2017. № 2. URL: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/150208> (дата звернення: 16.03.2024).
5. Valkenburg P. M. & Peter J. (2007). Online communication and adolescent well-being: Testing the stimulation versus the displacement hypothesis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12 (4), article 2. URL: <http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue4/valkenburg.html> (дата звернення: 16.03.2024).

ЛЮДСЬКА СВІДОМІСТЬ І ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Есенціальна та функціональна сутність людської свідомості виступає одним з визначальних фундаментальних питань не лише сучасної філософської науки, а й психології, соціології нейробіології та багатьох інших. При цьому вказана проблематика залишається невирішеною, незважаючи на плюралізм та багатомірність наукових підходів, починаючи з дуалізму Р. Декарта, феноменології Е. Гуссерля, монізму Б. Рассела, біхевіорестичного підходу Г. Райла, оригінальних підходів Г. Паттнема, Р. Рорті, досліджень Дж. Сьорла, Ф. Джексона, Д. Девідсона, крайніх форм панпсихізму Д. Чалмерса та фізикалізму Д. Деннета і багатьох інших.

Невирішеність вказаної проблеми донедавна лише стимулювала наукове середовище до генерації нових теорій, концепцій і підходів, але у сучасній цифровій реальності, особливо із появою штучного інтелекту, академічна проблема набуває вже екзистенційної гостроти, оскільки все частіше постають питання послідовників трансгуманізму: «Чи може штучний інтелект набути суб'єктності?», «Чи є його розвиток наступним етапом розвитку людства?», «Чи може бути людська свідомість оцифрована і створена його копія, яка зможе довічно перебувати у цифровому середовищі?» тощо. Вже саме існування таких питань є викликом людству, яке постало перед проблемою визначення власної ідентичності та загрозою втрати монополії найрозумнішого суб'єкта.

Для більш чіткого окреслення проблемного поля, вважаємо за необхідне зазначити, що вітчизняна філософська традиція пов'язує свідомість із отриманням знання, зокрема, визначаючи її як «специфічний прояв духовної життєдіяльності людини, пов'язаної із пізнанням, яке робить відомим (свідомим), знаним зміст реальності, що набуває предметно-мовної форми знання» [5, с. 567]. Натомість ближчий до традицій аналітичної філософії Кембриджський філософський словник визначає свідомість опосередковано, через поняття свідомих станів», тобто «стани болю, візуальні сприйняття і т. д., тобто такі, що для суб'єкта стану є щось, щоб бути в них. Такі стани мають якісний аспект, феноменологічний характер. Аспекти того, які вони є, як досвід, називаються qualia» [9, с. 693].

Але обидва підходи поєднує фундаментальна основа – питання суб'єкта (на початковому рівні як носія qualia, а у подальшому – центру пізнавального процесу). Як зазначав С. Кримський, фундаментальним питанням «є ...проблема «не Я» чи світу...Інакше кажучи, світ у своїй предметності постає тільки завдяки людській здатності членування буття за трійцею: річ – властивість – відношення» [2, с. 135-136].

Проте, оскільки сама річ може бути пізнана лише через її властивості, то на першому етапі нами лише фіксується її існування на рівні чуттєвого сприйняття, а вже у подальшому відбувається отримання певного знання. Як стверджує В. Петрушенко «знання неможливе поза присутністю у ньому компоненту, що його людина отримує через органи чуттів як фіксацію певних ознак, властивостей та характеристик реальності. Другою необхідною складовою знання постає його конструктивний компонент, який є послідовністю інтелектуальних актів, побудованих на основі певних просторово-часових співвідношень на екрані свідомості [3, с. 47]. У цьому ж контексті Г. Гарман зауважує, що «матеріалістів та ідеалістів поєднує тенденція стверджувати, що або існує базовий шар природних елементів, який пояснює об'єкти або стверджувати, що об'єкти є лише сукупністю властивостей, які безпосередньо проявляються спостерігачеві» [6, с. 30].

Таким чином, узагальнено, проблема суб'єктності носія свідомості репрезентується у двох відокремлених вимірах: природа qualia та онтологія суб'єкта пізнавального процесу. У свою чергу, цифрова реальність змушує нас поставити у цьому контексті два нових питання: чи є qualia відтворюваною у цифровому середовищі та чи може штучний інтелект на певному етапі виступити не інструментом, а суб'єктом пізнавального процесу?

Щодо першого виміру, то необхідно визначитись із тим, що питання природи qualia не вирішене на скільки-небудь прийнятному рівні. Певні успіхи нейробіології не прояснюють цю сутнісну фундаментальну філософську проблему. Так, В. Рамачандран та В. Хірштейн зазначають, що «Я або те, що призводить до ілюзії єдиного сталого я, не є окремим суб'єктом свідомості або гомункулом, але його можна анатомічно позначити на лімбічних та інших пов'язаних структурах» [8, с. 430]. Отже, цілком можна погодитись із тим, що «Я» є результатом певних психофізичних процесів, але це жодним чином не наближує нас до розуміння внутрішньої природи цього феномену. Як слушно зауважує Д. Сепетій, «не існує логічного переходу від фактів про фізичні процеси, які є цілковито об'єктивними, в яких немає нічого суб'єктивного, до фактів про психічне як суб'єктивне» [4, с. 31].

Більш того, кожен з нас на чуттєвому рівні впевнено може стверджувати лише про наявність власного відчуття «Я». Так, Ф. Джексон, звертає увагу на наявність «модального аргумента», який свідчить про парадоксальність свідомості, а саме – те, що «жодна кількість фізичної інформації про іншу людину логічно не означає, що він або вона знаходяться у свідомості або щось відчують» [7, с. 130].

Отже, чи правомірно стверджувати, що штучний інтелект не має або не може у майбутньому мати qualia? На даному етапі ми розуміємо, що штучний інтелект є програмою (цифровим кодом), який реалізується через відповідне електронне обладнання (достатньо згадати приклад з «кітайською кімнатою» Дж. Сьорля). Проте у нас немає остаточної відповіді на те, чи не може у подальшому бути створений штучний мозок на інших ніж наш принципах і при цьому жорстко програмно не детермінований, чи не зможе він розглядатися саме як суб'єкт пізнавального процесу до якого ми матимемо відноситися вже не як до інструменту, а як до «іншого».

Крім того, окреслюється ще один аспект, який вже безпосередньо пов'язаний із реаліями сьогодення: штучний інтелект є надпотужним інструментом для нашого розуму, але проблемою виступатиме складність верифікації отриманого ним знання, яке цілком імовірно може виявитися хибним. Тому людство на певному етапі буде приречене довіряти інструменту, який багатократно переважає потужність пізнавальних здібностей людини.

Нові виклики будуть виникати і в етичній сфері, оскільки людиноподібна машина може імітувати людину, але чи припустимо чинити насильство над надподібною до людини машиною? І чи не знівелюється сама «людськість»? Як казав Ж. Бодріяр, «Якщо самого Бога можна симулювати, хто ручається за нього?» [1, с. 12].

Підсумовуючи, незважаючи на наявність багатьох проблем, які навряд чи зможуть бути остаточно вирішені, можна впевнено стверджувати, що штучний інтелект виступатиме дзеркалом людства у новій цифровій реальності крізь яку ми будемо пізнавати себе майбутніх і чи упізнаємо себе – невідомо.

Список використаних джерел

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ : Основи. 2004. 230 с.
2. Кримський С. Б. Філософія – авантюра духу чи літургія смислу? *Дух і Літера*. 2003. № 11-12. С. 125-138.
3. Петрушенко В. Структура і розвиток знання: закономірності пізнавального процесу. *Гуманітарні візії*. 2018. Т4 (2). С. 46-50.

4. Сепетій Д. Чому існує важка проблема свідомості. *Філософська думка*. 2016. № 2. С. 30-38.
5. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. Київ : Абрис. 2002. 742 с.
6. Harman G. The Quadruple object. Winchester, UK, Washington, USA : Zero books, 2011. 157 p.
7. Jackson Frank «Epiphenomenal Qualia». *Philosophical Quarterly*. Routledge. 1998. vol. 32, pp. 127-136.
8. Ramachandran V. S., Hirstein W. Three laws of qualia: what neurology tells us about the biological functions of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*. 1997. Т.4 № 5-6. p. 429-457.
9. The Cambridge dictionary of philosophy (second edition). Cambridge. Cambridge university press. 1999. 1001 p.

ЩЕРБАК Геннадій,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАПРАЦЮВАНЬ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ

Як зазначає Н. Танклевська: «поведінкова економіка – це економічна теорія, що досліджує вплив соціальних, когнітивних і емоційних факторів на ухвалення економічних рішень окремими індивідами та наслідки їхнього впливу на ринкові зміни» [1, с. 43]. Поведінкова економіка протиставляється неокласичній теорії раціональності відповідно до якої, суб'єкт економічної діяльності завжди прагне до максимізації свого доходу, мислить раціонально та володіє всією необхідною інформацією для здійснення вибору. В основі поведінкової економіки лежить теорія перспектив сформована вченими А. Тверскі та Д. Канеманом [2, с. 187]. Їхньою головною думкою є те, що при прийнятті рішень особа прагне не до мінімізації витрат та максимізації задоволень, а спочатку проектує можливі наслідки своїх дій як користь чи шкоду, керуючись відносними величинами [3, с. 107]. Їхні дослідження в сфері поведінкової економіки показали, що під впливом нез'ясованих бажань економічні суб'єкти часто приймають рішення, які з економічної точки зору є нерациональними та переважно не вигідними для них. В рамках теорії

перспектив можна виділити наступні основні положення: індивіди приймають рішення в певному контексті в порівнянні з іншими об'єктами середовища; індивіди не фокусуються на максимізації вигод, їхнім завданням є мінімізація втрат; ілюзія неповоротних втрат полягає в тому, що після того, як індивіди зазнали великих втрат, їхня чутливість до кожної наступної умовної одиниці падає, і вони починають витрачати знову; індивіди спотворюють вірогідність результату подій, приписуючи додаткову ймовірність маленьким значенням і знижуючи високі показники ймовірності [4].

Використання напрацювань поведінкової економіки можуть бути корисними та застосовуватися при дослідженні діяльності економічних суб'єктів комерційних онлайн платформ (далі – КОП), оскільки їхній механізм здійснення вибору не буде відрізнитися від того, який вони будуть застосовувати у матеріальному світі. Таким чином, індивіди також будуть діяти ірраціонально, приймати рішення в певному контексті, будуть фокусуватися на мінімізації втрат, а не на максимізації вигоди, втрачати чутливість при збільшенні витрат та спотворювати вірогідності результатів подій.

Наприклад, ці напрацювання будуть важливими для адміністрації КОП при формуванні для користувачів пропозицій, переліку товарів, які їм можуть сподобатися, аналізуючи їхні відгуки та коментарі, щоб визначити які емоції викликав той чи інший товар. Однак враховуючи необхідність обробки колосальних масивів даних використання людських можливостей буде нераціонально та недоречно, а тому доцільним буде застосування можливостей штучного інтелекту (далі – ШІ). Під ШІ розуміється здатність комп'ютерних програм аналізувати отриманий масив інформації, робити на його основі висновки та приймати відповідні рішення. Варто зазначити ШІ не є однією цілісною технологією, а насправді він охоплює декілька різних видів. В електронній комерції використовуються чотири провідні технології ШІ: обробка природної мови – технологія, яка зосереджена на тому, щоб комп'ютери могли перекладати та формувати природну людську мову; машинне навчання – технологія, яка використовує статистичні методи, зокрема алгоритми, щоб дозволити комп'ютерам навчатися на основі даних і робити прогнози чи рішення без явного програмування; комп'ютерне бачення – це сфера штучного інтелекту, яка дозволяє комп'ютерам інтерпретувати інформацію із зображень і відео; інтелектуальний аналіз даних – це процес виявлення даних для інформування алгоритмів і систем ШІ [5].

В такому випадку необхідними будуть інтелектуальний аналіз даних – для виявлення відгуків та коментарів споживачів, машинне

навчання – для обробки зібраних даних щодо вподобань споживачів та створення відповідних висновків на їхній основі, і також буде необхідне комп'ютерне бачення – для того, якщо споживачі виражають свої емоції щодо товарів у форматі відео або фотозображення. Таким чином, реалізується одна з функцій ШІ в сфері діяльності КОП – створення персоналізованого досвіду для користувачів платформ. Під цим розуміється те, що програмі ШІ дозволяється використовувати всю інформацію про споживачів та клієнтів, яку вже зберігає КОП, що надає можливість досягати високого рівня персоналізації пропонуваного вмісту. Технічні дані про користувачів, їхні кліки, коментарі, відгуки, дії тощо дають можливість адаптувати вміст із високою точністю [6].

Однак існують певні ризики при використанні ШІ в цій сфері. По-перше, конфіденційність даних. Алгоритми ШІ покладаються на дані споживачів, щоб створювати персоналізовані рекомендації та прогнози. Збір цих даних викликає занепокоєння щодо конфіденційності та захисту даних. Керовані штучним інтелектом КОП, управляють величезними обсягами даних, що може загрожувати витоком даних і поставити під загрозу особисту інформацію користувачів [5]. По-друге, етичні міркування. Головною етичною проблемою ШІ в сфері КОП є ризик упередженості та несправедливого ставлення до користувачів. Алгоритми ШІ покладаються на дані для свого навчання (наприклад, статистичні дані для навчання алгоритму для прогнозування покупок клієнтів), і якщо ці дані містять будь-які упередження, алгоритм може в кінцевому підсумку посилити та збільшити ці упередження. Цілком можливо, що система може несвідомо дискримінувати певні групи користувачів на основі таких факторів, як раса, стать або економічне становище [7].

Отже можна підсумувати, що напрацювання досліджень поведінкової економіки можуть бути корисними в сфері діяльності КОП, а саме в напрямку аналізу вподобань користувачів платформ. Користуючись положеннями теорії перспектив ШІ, який використовується в сфері КОП, буде набагато ефективніше навчатись на основі обробки та аналізу даних, отриманих від користувачів платформ, а отже буде набагато точніше формувати для них пропозиції щодо товарів в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Танклевська Н. С., Повод Т. М. Поведінкова економіка: етимологія, сутність, теорія. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2021. Випуск № 3-4. С. 38-45.

2. Длугопольський О., Івашук Ю. Експериментальна та поведінкова економіка: від Вернона Сміта до Даніеля Канемана. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. Випуск № 1. С. 180-193.
3. Прочан А. О. Аналіз теорій поведінкової економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2014. Випуск № 5. С. 107-110.
4. Теорія перспектив Канемана: черговий сюрприз від головного мозку. Україна фінансова. інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. URL: <https://ufin.com.ua/teoria-perspektiv> (дата звернення: 14.03.2024).
5. AI in Ecommerce: Applications, Benefits, and Challenges. Shopify. URL: <https://www.shopify.com/blog/ai-ecommerce#4> (дата звернення: 14.03.2024).
6. Artificial Intelligence in eCommerce. AltexSoft. URL: <https://www.altexsoft.com/ai-solutions-for-ecommerce/> (дата звернення: 14.03.2024).
7. Jheeva Subramanian. Ethical Considerations in AI for Ecommerce. AI for Ecommerce: AI in Ecommerce: Leveraging Artificial Intelligence for Business Growth. 6 вересня 2023 р. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/ethical-considerations-ai-ecommerce-jheeva-subramanian> (дата звернення: 14.03.2024).
8. AI in eCommerce: Maximizing Profits and Customer Satisfaction With AI in 2023. URL: <https://www.hostinger.com/tutorials/ai-in-ecommerce> (дата звернення: 14.03.2024).

ІГНАТОВ Нікіта,
аспірант, Державного торговельно-
економічного університету

ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

Політичний іміджмейкінг держави – це процес створення, формування і підтримки позитивного іміджу держави як внутрішньо, так і в міжнародних відносинах. Це стратегічна діяльність, спрямована на вплив на громадську думку, міжнародну спільноту, а також власний народ з метою підвищення престижу, підтримки політичної стабільності, залучення інвестицій, підтримки зовнішньополітичних цілей тощо.

Політичний іміджмейкінг може включати в себе різноманітні методи інформаційної діяльності, такі як публічні виступи високопосадових осіб, вироблення спеціальних повідомлень та комунікаційних кампаній, використання соціальних медіа, управління кризовими ситуаціями, дипломатичні заходи тощо. Головною метою політичного іміджмейкінгу для держави є створення позитивного сприйняття як у власному суспільстві, так і в міжнародній спільноті, що може позитивно впливати на політичну, економічну та соціокультурну діяльність держави.

Інструменти іміджмейкінгу в політиці – це конкретні методи, техніки та стратегії, що використовуються для створення, формування та підтримки позитивного образу політичного діяча, партії або політичного руху. Інструменти політичного іміджмейкінгу включають в себе різноманітні засоби і методи.

Медіа-виступи, а також прес-релізи – публічні виступи високопосадових осіб, прес-конференції, телевізійні і радіоінтерв'ю, а також видання спеціальних повідомлень і організація прес-конференцій, які дозволяють державним діячам висловлювати свої погляди та ставлення до різних питань. Для залучення уваги ЗМІ та громадськості до певних подій або ініціатив [1, с. 206-208].

Важливим інструментом політичного іміджмейкінгу є соціальні медіа, а саме використання платформ соціальних медіа для розповсюдження інформації, спілкування з громадськістю та формування позитивного іміджу.

Реклама та кризовий PR є важливими інструментами іміджменеджменту, які допомагають формувати і керувати образом політичного діяча, партії, руху або держави. Реклама це платна форма комунікації, спрямована на масову аудиторію через різні канали, такі як телебачення, радіо, Інтернет, друковані видання тощо. У політичному контексті реклама може використовуватися для підвищення впізнаваності держави, поширення її позиції, звернення до конкретних реципієнтів або проведення гібридної атаки на опонентів. Вона може бути важливим інструментом для формування позитивного образу та підтримки репутації політичного суб'єкта.

Кризовий PR – це стратегічне управління і комунікації у випадку виникнення кризових ситуацій, які можуть негативно вплинути на образ політичного діяча або партії. Кризовий PR включає в себе швидку реакцію на кризові події, встановлення контролю над інформацією, звернення до громадськості з поясненням ситуації та прийняттям заходів для мінімізації збитків для іміджу. Відправлення правильного повідомлення і виявлення емпатії може допомогти відновити довіру громадськості та підтримати позитивний образ політичного суб'єкта після кризової ситуації.

Одним з найбільш ефективних та потужних інструментів формування політичного іміджу держави є публічна дипломатія та суспільне лобіювання. Це два різних, але пов'язаних інструментів формування політичного іміджу держави, які використовуються для впливу на громадську думку та формування образів політичних діячів, партій або державних інститутів.

Публічна дипломатія – це процес комунікації з іноземними аудиторіями для впливу на їхнє сприйняття та розуміння певної політики або ідеології. Публічна дипломатія спрямована на підвищення рівня взаєморозуміння, підтримки та співпраці між країнами або політичними суб'єктами. Вона включає в себе виступи, міжнародні конференції, культурні обміни, використання соціальних мереж та інші методи комунікації для створення позитивного враження про політичний суб'єкт на міжнародній арені [2]. Публічна дипломатія дозволяє країнам активно впливати на формування політичних програм, розширювати свої можливості та досягати політичних цілей шляхом діалогу, співпраці та залучення різних зацікавлених сторін. Зважаючи на складність і динамічність міжнародних відносин, публічна дипломатія є невід'ємною частиною ефективного іміджменеджменту.

Публічна дипломатія є ключовою частиною зовнішньої політики будь-якої країни. Цей інструмент використовується для підвищення репутації країни, зміцнення міжнародних відносин, підтримки міжкультурного діалогу та сприяння економічному розвитку. Одним з найефективніших методів публічної дипломатії є використання «м'якої сили». М'яка сила охоплює використання культурних, освітніх та інформаційних інструментів для досягнення цілей. Україна не виняток, активно використовуючи м'яку силу у своїй зовнішній політиці. Країна організовує різноманітні культурні та спортивні заходи, співпрацює з іншими державами у сфері освіти та науки, розвиває туризм та підтримує українську діаспору.

Суспільне лобіювання – це процес впливу на прийняття рішень уряду або законодавчих органів через мобілізацію громадської думки та підтримку конкретних політичних позицій або інтересів. Суспільне лобіювання може включати організацію кампаній, петицій, прес-конференцій, лобістських зустрічей та інших заходів для залучення уваги до певних питань та впливу на прийняття рішень уряду або законодавчих органів. У порівнянні з публічною дипломатією, суспільне лобіювання зазвичай більш спрямоване на внутрішні політичні процеси та може бути спрямоване на вплив на рішення власного уряду чи законодавчих органів, хоча воно також може мати міжнародні аспекти, а саме задля покращення політичних позицій держави в іншій країні або у світі [3, с. 125].

Один з ключових аспектів зовнішньої політики країни – це формування його іміджу в міжнародному інформаційному просторі. Імідж країни формується протягом багатьох років і є результатом різноманітних факторів, таких як економічний розвиток, рівень життя населення, інвестиційна політика, туристична привабливість, розвиток новітніх технологій та інше. Створення іміджу країни передбачає використання різноманітних методів, але в умовах цифрового суспільства інформаційно-комунікаційні аспекти набувають особливого значення. Використання сучасних методів та інструментів іміджменеджменту дозволяє впроваджувати та розвивати сучасну вітчизняну репутаційну політику.

Список використаних джерел

1. Ємець В., Мороз А. Роль соціальних мереж у формуванні іміджу держави в умовах повномасштабної війни. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. Том 12. С. 205-214. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.12.205-214> (дата звернення: 19.03.2024).
2. Палагусинець Р. В. Роль дипломатичної служби в формуванні ефективного державного управління зовнішньою політикою держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1783> (дата звернення: 19.03.2024).
3. Holliday A. Public diplomacy and soft power: New trends and future prospects. *The Hague Journal of Diplomacy*. P. 123-137.. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9707085/> (дата звернення: 19.03.2024).

АНДРІЄВСЬКА Катерина,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стан навколишнього природного середовища та екологічна криза, спричинена ним, вже тривалий час перебувають у центрі уваги світової спільноти, вимагають пошуку ефективних механізмів вирішення цієї проблеми, зумовлюють розробку та реалізацію конкретних заходів, спрямованих на їх подолання. Оскільки головним чинником катастрофічних змін у навколишньому середовищі є люди, необхідні дослідження, які б сформували у людства відповідне екологічне ставлення, певні екологічні цінності та відповідно сприяли б перебудові системи «людина-довкілля».

Не є виключенням і українське суспільство, яке долучившись до усіх міжнародних угод з подолання екологічної кризи та збереження природного середовища, активно декларує та намагається впроваджувати практичні заходи у цьому напрямку, у тому числі і у системі освіти.

Фундаментальні зміни, які відбулися і відбуваються в сучасному українському суспільстві, поставили на порядок денний питання імплементації екологічних цінностей у вітчизняну систему освіти, зокрема у систему загальної середньої освіти. Розробляються методики та технології, за допомогою яких можлива актуалізація екологічних цінностей у свідомості учнів, їх сприйняття навколишнього природного середовища, його збереження, засвоєння та ефективне використання екологічних технологій у повсякденному житті людини.

В українській науковій думці є багато досліджень, спрямованих на вирішення питань екологічної освіти у тому числі і на рівні загальної середньої освіти. Соціологія у цьому питанні пропонує свої напрацювання щодо загального аналізу цінностей, у тому числі і екологічних, які досліджуються не просто через сприйняття їх нормативного, регулятивного чи системного впливу, а і через соціальну поведінку, систему соціального контролю. Аналіз екологічних цін-

ностей учнів тісно пов'язаний також з вивченням соціокультурного розвитку, з процесом самовдосконалення особистості, а також з морально-етичними проблемами.

У практичній площині імплементація екологічних цінностей у навчання учнів загальноосвітніх закладів проявляється у формуванні екологічного мислення, відповідної екологічної поведінки, уміннях та навичках використання екологічних компетентностей у повсякденному житті. Проте не усі учні обізнані з такими можливостями та використовують їх у своїй життєдіяльності.

Частково підтвердженням цього є результати соціологічного опитування учнів 9 класу (30 респондентів) Ніжинської гімназії №10 Ніжинської міської ради Чернігівської області, проведеного нами у жовтні 2022 року щодо обізнаності учнів зі станом екологічних проблем та шляхів їх вирішення у місті. Так, на запитання «Чи вважаєте Ви, що є екологічна освіта є необхідною і обов'язковою?» 53,3% респондентів вважають, що «так, екологічні предмети необхідно викладати, починаючи з початкової школи»; 23,3% також погоджуються з цією думкою, але вважають, що починати екологічну освіту необхідно із дошкільних закладів освіти; 13,3% опитаних учнів також за екологічну освіту, але вводити її треба для старшокласників; 10% респондентів проти екологічної освіти як обов'язкової і вважають, що «це вузькопрофільні знання, необхідні тільки для підготовки фахівців цієї сфери».

Щодо обізнаності з питань екологічного стану міста Ніжин респонденти також виявили різний рівень. Так по 26,6% респондентів оцінюють екологічний стан м. Ніжин як «благополучний» чи «неблагополучний», а більшість (46,7%) взагалі не володіють інформацією з цього питання. На запитання «Хто, на Вашу думку, має найбільший вплив на формування екологічної ситуації у місті та можливості її зміни?» більшість респондентів (73,3%) обрали відповідь – «місцеві органи влади мають найбільший вплив на формування екологічної ситуації у місті та можливості її змінити»; 13,3% опитаних вважають, що це повинно бути керівництво найбільших промислових підприємств міста; 10% віддають перевагу природоохоронним органам; 3,33% вважають, що це повинні бути наукові установи, громадські екологічні організації.

При відповідях на запитання пов'язаними із конкретними екологічними проблемами у місті учні також сформуvalи свої різні позиції: 43,3% респондентів на перше місце ставлять якість продуктів харчування, як екологічний чинник, що безпосередньо впливає на стан здоров'я сім'ї респондента; 30% респондентів вважають, що цим

чинником є незадовільна якість питної води, а 26,7% респондентів – загазованість та запиленість повітря. Узагальнюючи результати за різними запитаннями щодо забруднення атмосферного повітря, якості питної води, якості води у річках та ставках міста, стану парків та скверів, системи збору та видалення твердих побутових відходів у місті, роздільного збору сміття, власного сортування відходів у помешканнях, власної здачі відходів, що є вторинною сировиною, слід зазначити, що була частка респондентів, якій ці питання не цікаві.

Мал. Вибірка відповідей «ні», «мені не цікаво» на питання опитування «Екологічна культура учнів»

Підбиваючи підсумки опитування, можна зазначити, результати опитування свідчать, що обізнаність учнів школи в екологічній проблематиці, їх ставлення до різних екологічних проблем та загальної екологічної ситуації в більшості існує, але залишається великий відсоток учнів, що не сприймають цю проблематику і не хочуть її взагалі торкатися, зокрема перекладаючи ці питання на громадськість.

Отже, екологічні цінності учнівської молоді в сучасному українському суспільстві потребують суттєвого коригування, їх формування повинно бути актуалізовано в усіх освітніх програмах, починаючи від закладів дошкільної освіти і завершуючи закладами вищої освіти. Адже гармонійна взаємодія у системі «людина-довкілля» є запорукою не просто збереження природного середовища, а і його відновлення, а також гармонійного розвитку особистості у ньому.

КУРИЛОВ Станіслав,
студент, Державний торговельно-
економічний університет
КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ПІДПРИЄМЦЯ

«Цифрова трансформація в суспільстві й економіці – нагальне питання сьогодення та важливий крок в економічній діяльності держави, поштовх у розвитку бізнесу та просуванні інноваційних процесів, конкурентна перевага в будь-якому стратегічному плануванні. Більшість світових і національних компаній у середньо- та довгостроковій перспективі свого розвитку враховують ці цифрові зміни. А цифровізація в бізнесі впливає на структурні перетворення в економіці. Цифрові трансформаційні процеси поряд з іншими глобальними змінами сприяють економічному зростанню, створенню сприятливого конкретного середовища, поживленню ринку праці, збільшенню її продуктивності, спрощенню в комунікаціях і документації, інвестиційно-інноваційному розвитку» [1, с. 11].

Відбуваються соціальні перетворення у підприємницькому середовищі. Цифрова трансформація змінює не лише способи ведення бізнесу, а й соціальні норми та цінності, які визначають підприємницьку діяльність. Вона стимулює розвиток підприємницької культури, активізує підприємницькі ініціативи та сприяє появі нових груп підприємців, таких як цифрові підприємці та стартапери.

Соціальна мобільність та доступність: Цифрова трансформація робить бізнес більш доступним для різних соціальних груп, знижуючи вхідні бар'єри для підприємництва. Вона сприяє збільшенню соціальної мобільності та розвитку підприємницьких ініціатив серед молоді, жінок та інших соціальних категорій, які традиційно мали обмежений доступ до підприємництва.

Соціальні мережі та взаємодія: Розвиток соціальних мереж та онлайн-спільнот створює нові можливості для взаємодії та співпраці між підприємцями. Вони сприяють обміну досвідом, знаннями та ресурсами, а також створюють нові форми підприємницької спільноти, яка базується на відкритості, співпраці та взаємодопомозі. Надшвидка

динамічність знаково-інформаційної цивілізації змушує людину включати до власної феноменологічності такий елемент, як підприємливість, без якого неможливий вступ соціокультурної суб'єктності в складному інформаційному світі [2. с. 164].

Цифрова трансформація створює нові соціальні умови для розвитку підприємництва, розширюючи можливості для участі різних соціальних груп у бізнесі та сприяючи формуванню більш демократичного та відкритого підприємницького середовища. Розвиток інформаційних технологій перетворює підприємництво, впливаючи на соціальний портрет підприємця та його взаємодію зі споживачами. Сучасні технології створюють нові можливості для підприємців, допомагаючи їм оптимізувати процеси бізнесу та підвищувати ефективність взаємодії з клієнтами. Перше, що слід відзначити, це зростання доступності бізнесу завдяки інтернет-технологіям. Інтернет став потужним інструментом для розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечуючи підприємцям можливість звернутися до глобального ринку та привернути нових клієнтів. За допомогою електронної комерції та онлайн-торгівлі підприємці можуть легко створювати та управляти власними інтернет-магазинами, залучаючи аудиторію з усього світу. Друге важливе явище полягає в зміні способів комунікації між підприємцями та споживачами. Соціальні мережі та онлайн-спільноти надають нові канали для взаємодії, дозволяючи підприємцям залучати клієнтів, збирати відгуки та вдосконалювати свої продукти чи послуги. Така відкритість сприяє зростанню довіри до брендів та збільшенню впливу споживачів на розвиток бізнесу. Нарешті, важливим аспектом є роль аналітики та дослідження ринку в сучасному підприємницькому середовищі. Завдяки інформаційним технологіям підприємці можуть збирати та аналізувати великі обсяги даних про споживачів та ринок, що допомагає їм краще розуміти потреби своєї аудиторії та розробляти більш ефективні стратегії маркетингу та розвитку бізнесу.

Отже, розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для підприємців у веденні бізнесу та спілкуванні зі споживачами, що відображається на соціальному портреті сучасного підприємця. Соціологічний аналіз цих процесів допомагає краще зрозуміти взаємозв'язок між технологічними інноваціями та соціальними трансформаціями в сучасному бізнесі. Цифрова ера змінює уявлення про підприємця в сучасному суспільстві, вводячи нові соціальні ролі та вимоги до них. З цієї точки зору, адаптація до цифрового середовища стає ключовою складовою соціального портрету сучасного підприємця. По-перше, цифрова трансформація вимагає від підприємців здатності ефективно взаємодіяти з технологіями та інформа-

ційними ресурсами. Сучасний підприємець повинен бути не лише добре обізнаним з технічними аспектами цифрових інструментів, але й мати розуміння їх соціального впливу та значення для суспільства.

По-друге, важливим елементом образу підприємця в диджитал суспільстві є його здатність впроваджувати інновації та пристосовуватися до змін у вимогах ринку. Це вимагає не лише технічних навичок, але й гнучкості та відкритості до нових ідей та підходів. Нарешті, цифрове суспільство створює нові можливості для взаємодії підприємців зі споживачами та іншими учасниками ринку. Соціальні мережі, електронна комунікація та онлайн-спільноти стають важливими майданчиками для взаємодії та співпраці, що впливає на спосіб сприйняття підприємця в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Безпаленко О. В. Цифровізація підприємницької діяльності. *Діджиталізація бізнесу: сьогодні і майбутнє*. Збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 28 січня 2021 року). К.: «Хай-Тек Прес», 2021. С. 11-15.
2. Олексенко Р. І., Молодиченко В. В. Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2017. Випуск 70. С. 164-175.

ПАДУН Даша,
студентка, Національний технічний
університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ЄНІН Максим,
канд. соц. наук, доц.,
доцент кафедри соціології,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

БУЛІНГ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПОШИРЕНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Булінг у соціальних мережах, що в соціальних науках визначається як кібербулінг, є відносно новим явищем в суспільному житті, тому теоретичне осмислення даного явища – простір палких дискусій.

Дослідження цього явища має вирішальне значення для розробки ефективних стратегій запобігання та захисту від цифрового насильства, яке може мати серйозний вплив на фізичне та психічне здоров'я людей, особливо молоді. На думку українських соціологів, що займалися вивченням даного явища, узагальнене розуміння його сутності полягає в тому, що це переслідування особи з використанням інформаційних технологій, електронної пошти, месенджерів, чатів, соціальних мереж, веб-сайтів, мобільних телефонів з метою її приниження, залякування або завдання моральної шкоди [2, с. 106]. Існують різні види кібербулінгу, зокрема надсилання SMS через мобільний телефон чи Інтернет, зневажливі коментарі в соціальних мережах, демонстрація принизливих фотографій чи погрози, надсилання образливих або погрозливих повідомлень, зображень, відео через платформи обміну повідомленнями, видавання себе за когось і надсилання злих повідомлень іншим від їх імені або через підроблені акаунти, поширення неправдивих чуток.

У 2022 року Pew Research Center проводив онлайн-опитування «Підлітки та кібербулінг» серед 1316 американських підлітків [4]. Це дослідження вимірює кіберзалякування підлітків за допомогою шести різних форм поведінки: образлива лайка; поширення неправдивих чуток; отримання відвертих зображень; публікація відвертих зображень без їхньої згоди; фізичні погрози; хтось, крім батьків, постійно запитує, де вони, що вони роблять або з ким вони.

46% підлітків віком від 13 до 17 років повідомили, що хоч один раз стикалися із принаймні одним типом онлайн-цькування. 32% підлітків стверджують, що їх називали образливими словами в Інтернеті або ж через мобільні телефони, 22% заявляють, що про них поширювали неправдиві чутки в Інтернеті ще 17 % надсилали відверті фотографії, про які вони не просили. Приблизно 15% підлітків стверджують, що хтось, крім батьків, постійно запитує їх, де вони, що вони роблять або з ким вони, тоді як 10% кажуть, що їм фізично погрожували, а 7% підлітків кажуть, що їх відверті зображення були оприлюднені без їхньої згоди [4]. За оцінками UNICEF в Україні 35% підлітків віком 12-15 років зазнавали булінгу [6]. За даними Міністерства цифрової трансформації, кожна п'ята людина в Україні стикається з проблемою кібербулінгу: кожний другий підліток відчуває тиск кібербулінгу, а 80% опитаних дівчат зазнавали кібербулінгу в соціальних мережах. За тими ж даними, 70% хлопців вдавалися до кібербулінгу [1]. Це вказує на гостру необхідність мінімізації кібербулінгу. Для зменшення кібербулінгу важливо вжити ряд заходів, запропонованих нижче.

1. Проведення просвітницьких кампаній щодо кібербулінгу, його наслідків та важливості етичної поведінки в Інтернеті. На рівні шкіл пропонується проводити додаткові заняття, на яких дітям буде роз'яснено поняття кібербулінгу, пояснено як його розпізнати, а також як з ним боротися; на таких заняттях можна розбирати з учнями реальні кейси і формувати у них розуміння, як діяти у випадку, якщо з ними станеться така ситуація [3, с. 38-39].

2. Забезпечення підтримки для потенційних жертв та створення відкритого середовища, де можна поділитися досвідом та отримати допомогу. Сюди також можна віднести створення гарячих ліній, де жертви кібербулінгу можуть повідомляти про випадки цькування і отримувати негайну підтримку та допомогу. Нині в Україні існує кілька таких гарячих ліній, зокрема «Гаряча лінія» з питань безпеки дітей в Інтернеті за номером телефону 1545 (далі обрати 3). Фахівці лінії надають експертні консультації щодо деталей технічної конфігурації додатків, якими користуються діти в цифровому середовищі, а також щодо запобігання та реагування на ризики, з якими діти можуть зіткнутися в Інтернеті, серед дітей, батьків та фахівців, які працюють з дітьми. Також в Україні діє Національна гаряча лінія для дітей та молоді, роботу якої забезпечує ГО «Ла Страда-Україна». Діти, підлітки та студенти можуть отримати анонімну та конфіденційну допомогу у складних життєвих ситуаціях, а дорослі – проконсультуватися з психологами, юристами, соціальними працівниками та соціальними педагогами щодо ситуацій, пов'язаних з дітьми та порушенням їхніх прав.

3. Залучення соціальних мереж та їх розробників до впровадження технічних засобів для виявлення та запобігання кібербулінгу.

Список використаних джерел

1. Мінцифра та ЮНІСЕФ в Україні презентували освітній серіал про кібербулінг для підлітків. 2020. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/ministry-digitaltransformation-and-unicef-presented-edutainment-series-young-people> (дата звернення: 10.03.2024).
2. Коржов Г. О., Єнін М. Н. Соціологічні виміри кібербулінгу: сутність, наслідки, стратегії подолання. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. №4. С. 103-120.
3. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

4. Emily A. Vogels. Teens and Cyberbullying 2022. Pew Research Center: Internet, Science & Tech. URL: <https://www.pewresearch.org/internet/2022/12/15/teens-and-cyberbullying-2022/> (date of access: 10.03.2024).
5. Langos C. Cyberbullying: The Shades of Harm. *Psychiatry, Psychology and Law*. 2014. Vol. 22, no. 1. P. 106–123. URL: <https://doi.org/10.1080/13218719.2014.919643> (date of access: 10.03.2024).
6. UNICEF: End Child Violence. Periscope: Do good with data. URL: <https://works.periscope.com/unicef-child-violence/#ukraine&criteria=2> (date of access: 10.03.2024).

ГОНЧАР Максим,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

РЕВОЛЮЦІЯ ДАНИХ. ЦИФРОВЕ МАЙБУТНЄ ТА СЬОГОДЕННЯ

В 2013-му році Ерік Шмідт та Джаред Коен видали книгу «Новий цифровий світ» – ця робота є спробою осмислити майбутню інформаційно-цифрову реальність, з усіма її перевагами, викликами та складнощами. Двоє авторів, безпосередньо дотичних до компанії Google, висловили своє бачення впливу цифрових технологій на індивіда, державу, суспільство, журналістику, революції та тероризм. Якщо в 2013-му деякі елементи роботи можна було б уважати футуристичними, то сьогодні можна із впевненістю твердити, що значна частина передбачених авторами ідей стала реальністю і невід’ємною складовою щоденних практик. Автори цієї книги далекі від романтичного замилювання новою цифровою дійсністю, проте вони досить свідомі тих складнощів та викликів, до яких поступово наближаються різні суспільства та людство [1, с. 17].

Множинність власних репрезентацій у цифровому світі, на думку авторів, породить цілу низку явищ: від умисного витворення «цифрових копій» особистості, що значно різнитимуться від «аналогового» оригіналу, спроб приховати неприємну інформацію про власне минуле, до витворення цілої галузі бізнесу, котра працюватиме з цифровим амплуа людини: редагуючи його, видаляючи компрометуючу інформацію та заміщуючи «потрібними» даними. Вочевидь, вже в 2013-му, тенденція до загальнодоступності персональної

інформації та даних в мережі, щонайменше, проглядалася, автори прогнозують, що цифровий профіль людини, її успіхи та невдачі, необережні твіти чи коментарі значно впливатимуть на успішність в роботі, кар'єрі чи відображатимуться на політичних перспективах [1, с. 40].

Достовірно можна твердити, що така пов'язаність людей в мережі, котру ми спостерігаємо сьогодні є безпрецедентною. Прозорість та відкритість даних про будь-кого, витворює специфічний запит на публічність та, свого роду, умисну показовість в рішеннях чи діях. Активні профілі в соціальних мережах викликають більшу довіру, натомість неактивні чи закриті призводять, найменш, до скепсису або, у радикальніших проявах, до звинувачень у тому, що профіль людини є «ботом». Таким чином, можна говорити, що сучасна цифрова людина має легітимізувати свої думки та висловлювання у мережі через складний інститут довіри до власного цифрового «я». Щось схоже можна було спостерігати в античному полісі, де більшість мешканців були знайомі, а всі соціально значимі дії мали усупільнюватися. Античний поліс передбачав здійснення релігійних практик на загальній території, та не знав таїнств, публічні дискусії відбувалися на агорі, у присутності усіх громадян, а не публічність, скоріше, була недоступною розкішшю [2, с. 7]. Якщо для античного грека такий спосіб облаштування суспільства видався органічним та найбільш продуктивним, то сучасній людині він, радше, створює нові обмеження та загрози.

Необхідність утримувати велику кількість персональної інформації в мережі, зберігати документи на хмарних серверах, користуватися смартфоном, що в режимі реального часу збирає дані про розташування користувача, містить паролі та особисте листування, породжує новітню революцію даних. У відкритих демократіях цей рівень прозорості підсилює соціальну та громадську сферу: влада та бізнесові кола можуть реагувати на потреби та звернення громадян в режимі реального часу. Влада змушена відповідати тотожним рівнем відкритості, адже громадяни демократичних країн, створюючи значні об'єми даних про себе у цифровому вимірі, очікують кроку назустріч від власних урядів. Це виводить громадянський контроль та запит на довіру на новий рівень. Громадяни та неурядові організації, в таких умовах, отримують значний важіль впливу, збільшують власну роль у прийнятті важливих рішень, по суті, здобуваючи більше влади, оперуючи сучасними технологіями.

Разом і тим, революція даних, яку також прогнозували Шмідт та Коен, стала джерелом нових можливостей для автократів та недемократичних урядів. Значною вадою сучасної цифрової реальності є «вічність» інформації, яку зберігає Інтернет. Хмарні ресурси та

соціальні мережі зберігають дані про користувачів на віддалених серверах, що дозволяє користуватися технологіями з метою придушення інакодумства та дозволяє владі збирати величезну кількість інформації про громадян, що значно перевищує її аналогові можливості.

Одним із інструментів контролю може бути законодавча вимога вказувати особисту інформацію під час користування державними чи іншими сервісами та послугами, в нагоді тут можуть ставати номери телефонів, домашні адреси та посилання на профілі у соціальних мережах. Складні комп'ютерні алгоритми та штучний інтелект, під'єднаний до камер відеоспостереження, може виявляти «неблагонадійних» громадян, перевіряти їх профілі у пошуках забороненої інформації. Схожі інструменти авторитарного застосування технологій вже були передбачені Шмідтом та Коеном та успішно реалізовані сучасними авторитарними режимами. До прикладу, китайські електромобілі можуть бути оснащені засобами стеження за водієм та передавати конфіденційні дані, що місять інтерес для уряду КНР [3]. Таким чином, можна говорити, що рівень доступу громадян до влади і спроможності держави до контролю напряму залежать від того, скільки технологічних засобів зможе утримувати, закуповувати та обслуговувати уряд.

Для демократично влаштованих країн втрата частини конфіденційності створює додаткову цінність у вигляді більш активних громадян, прозоріших правил гри та активного суспільства. У недемократичних режимах технологічні засоби вже активно використовуються владою для побудови цифрової поліцейської держави.

Якщо раніше доступ до Інтернету в авторитарних системах обмежувався – рівень покриття Інтернету був найнижчим саме у закритих системах, а автократи усіма засобами намагалися відгородити своїх громадян від відкритого доступу до мереж, то нині маємо зворотну тенденцію – спритні та технічно просунуті авторитарні режими користуються інформацією з метою контролю цифрового «я» своїх громадян. Цей контроль, вочевидь, буде застосовуватися у різних сферах життя. Для міцності будь-якого недемократичного режиму збирання лише біометричних даних чи геолокації громадян вже не виглядає достатнім. Через мережу та складні технології такі уряди опановують не лише політичну сферу, але й медійну та економічну. Вони задіюють усі можливості сучасних медіа, соціальних платформ та додатків для обміну повідомленнями та цифрових сервісів: створюють лояльні до влади облікові записи, використовують месенджери для просування власних наративів, дозволяють існування лояльної опозиції, котра діє згідно з визначеними владою

правилами [4]. Найбільшим викликом в цій ситуації, є вірогідність того, що новітні методи цифрового контролю будуть успішно задіюватися від режиму до режиму, а автократи, що досягли успіху у впровадженні цифрових методів стеження за громадянами, будуть прикладом для інших подібних систем.

Натомість для демократичного суспільства не існує універсальних запобіжників та рецептів, в умовах цієї революції даних. Методи та закони, що їх застосовують в одній демократичній системі, можуть не підходити для іншої, або потребуватимуть значного коригування. Розробка нових політик у сфері конфіденційності та безпеки даних є складним і довгим процесом, який має враховувати особливості національно законодавства, міжнародні вимоги та принципи, котрі розділяють демократичні держави, специфічні властивості власних суспільств та рівень технологічного розвитку.

Новий цифровий світ, ймовірно, значно розділить громадян залежно від того, в якій із систем вони проживають. Демократії, за належної проробки своїх цифрових стратегій, підсилять власні спроможності та переваги відкритого суспільства. Авторитарні режими винайдуть ще більше досконалих способів контролю за своїми громадянами та за їх цифровими «я». Цей контраст неминуче призведе до поглиблення прірви між закритими та відкритими суспільствами та поступового нарощування напруги або спроб взаємно відгородитися, встановивши нові «цифрові кордони» між вільним світом та усіма іншими.

Список використаних джерел

1. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя. Львів: Літопис, 2015. 352 с.
2. Чумаченко Б. Вступ до культурології античності: Навч. посібник. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 174 с.
3. Hazell W. China 'will use electric cars to spy on Britain' [Електронний ресурс]. The Telegraph. 2023. URL: <https://www.telegraph.co.uk/politics/2023/08/05/china-will-use-cars-to-spy-on-britain-ministers-fear/> (дата звернення: 17.03.2024).
4. Smeltzer M. Autocrats' Favorite Word? Democracy. [Електронний ресурс]. Freedom House. 2012. URL: <https://freedomhouse.org/article/autocrats-favorite-word-democracy> (дата звернення: 17.03.2024).

МАР'ЄНКО Вікторія,
аспірант, Запорізький національний
університет
ВОРОНКОВА Валентина,
д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри управління
та адміністрування
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ САМОВИРАЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Вплив Інтернету та соціальних мереж на розширення можливостей самовираження та розвитку індивідуальності є актуальною темою, яка заслуговує на ретельний аналіз. В умовах глобальної комунікації Інтернет і соціальні мережі забезпечують можливість спілкуватися з людьми з усього світу в реальному часі. Це дає можливість виразити свої думки, почуття та ідеї, знаходячись у власному середовищі та обираючи формат спілкування, який найбільше підходить кожному конкретному індивідууму. Соціальні мережі, такі як Instagram, Pinterest та YouTube, надають інструменти для створення та розповсюдження власного контенту від фотографій і відео до малюнків та музики. Це сприяє розвитку креативності та дозволяє індивідуумам виражати свою унікальність через власний творчий підхід. В Інтернеті формуються онлайн-спільноти, що об'єднують людей зі спільними інтересами, поглядами та цінностями. Це дозволяє індивідуумам знаходити підтримку, інспірацію та обмінюватися думками з іншими, що сприяє їхньому особистісному розвитку та самовираженню. Інтернет надає безперешкодний доступ до великого обсягу знань та навчальних ресурсів. Люди можуть вчитися новому, розвивати свої навички та вміння, що сприяє їхньому особистісному зростанню та самореалізації. Інтернет дозволяє людям створювати та керувати власним іміджем та образом у віртуальному світі. Це дає можливість індивідуумам будувати свою особисту марку, демонструвати свої досягнення та професійні навички, що може мати велике значення у сучасному світі. Однак важливо зазначити, що разом з

перевагами, інтернет та соціальні мережі також можуть мати негативний вплив, такий як залежність, відволікання від реального життя та недостатнє контролювання власного онлайн-присутності. Тому важливо зберігати баланс та свідомо використовувати ці технології для розвитку особистості та самовираження. Інтернет дозволяє людям досліджувати різноманітні аспекти себе та світу, що сприяє формуванню їхньої особистої ідентичності. Онлайн-ресурси, такі як форуми, блоги та соціальні мережі, надають можливість ділитися своїми думками, досвідом та переживаннями, що допомагає людям зрозуміти себе краще і визначити свої цінності та уподобання. Інтернет є платформою для сприяння культурного обміну та взаєморозуміння між різними культурами та спільнотами. Люди можуть вивчати та впроваджувати елементи інших культур у своє життя, що сприяє розширенню їхнього світогляду та розумінню світу через призму різноманітності.

Завдяки доступності різноманітних інструментів для творчого виразу, які пропонуються в Інтернеті, люди можуть розвивати свої творчі здібності та втілювати свої ідеї у різних форматах. Це сприяє появі новаторських проєктів, розвитку мистецтва та культури. Соціальні мережі дозволяють людям створювати свої власні стандарти краси та виражати їх через власний образ життя та стиль. Це сприяє розширенню розуміння краси та впровадженню більш широкого спектру індивідуальних виражень. Інтернет і соціальні мережі дозволяють людям будувати власний особистий бренд, який відображає їхні цінності, навички та досягнення.

Це може мати значний вплив на їхню кар'єру, особисті відносини та самопочуття. Інтернет і соціальні мережі відкривають безліч можливостей для самовираження та розвитку особистості, проте важливо також розуміти ризики та обмеження цих платформ і свідомо керувати своєю онлайн-присутністю для досягнення балансу та здорового розвитку. Виділимо концепції найбільш відомі і популярні, які розкривають цей вплив: 1) Концепція глобальної спільноти, в контексті якої Інтернет створює можливість для взаємодії та обміну ідеями між людьми з усього світу, що сприяє формуванню глобальної спільноти, де кожен індивід може знайти своє місце та відчуття належності. 2) Концепція цифрового самовираження, націлена на те, що соціальні мережі дозволяють створювати та поширювати власний контент у цифровому форматі, що розширює можливості самовираження через візуальні, аудіо та текстові засоби. 3) Концепція культур-

ного розмаїття, у контексті якої Інтернет і соціальні мережі зближують людей з різних культур та країн, що сприяє обміну культурними цінностями та розширює розуміння різноманітності. 4) Концепція індивідуалізму та колективізму, у контексті якої Інтернет дозволяє індивідуумам виражати свою унікальність та розвивати власну індивідуальність, а також співпрацювати з іншими для досягнення спільних цілей та ідеалів. 5) Концепція цифрової пам'яті, в основі якої Інтернет створює можливість для збереження та поширення інформації про індивідів у цифровій формі, що може впливати на їхнє сприйняття себе та власної історії. 6) Концепція онлайн-ідентичності та віртуальної реальності, у контексті якої Інтернет дозволяє створювати та управляти власною онлайн-ідентичністю, що може відрізнитися від реальної особистості, а також впливати на спосіб сприйняття себе та спілкування з іншими. Ці концепції допомагають розуміти складний та мінливий вплив Інтернету та соціальних мереж на розвиток самовираження та індивідуальності в сучасному світі, зрозуміти складний та мінливий вплив Інтернету та соціальних мереж на розвиток самовираження та індивідуальності в сучасному світі. Назвемо деяких авторів цих концепцій: 1) Шері Теркл, авторка книги «Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet», яка досліджувала вплив Інтернету на спілкування та індивідуальність; 2) Шерил Крамер, авторка книги «The Digital Person: Technology and Privacy in the Information Age» досліджує вплив Інтернету на формування індивідуальності та цифрову приватність, самовизначення людини в сучасному цифровому світі. 3) Джонатан Зіттрейн висвітлює тему формування індивідуальності та культурного розмаїття в цифровому віці у своїй книзі «The Internet of Things: A World of Social and Cultural Complexity». 4) Шерон Стрітон та Майкл Шопер у роботі «The Social Media Effect: How the News Is Changing Politics and Interacting with Individuals». досліджують вплив соціальних мереж на індивідуальність та спілкування 5) Джеймс Кінгслі у роботі «Digital Culture and Society» розглядає вплив Інтернету на культуру та індивідуальність у контексті цифрової епохи. 6) Шері Теркл (Sherry Turkle), авторка книги «Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other», досліджує вплив інтернет-технологій на міжособистісні відносини та самоідентифікацію, розглядає поняття віртуальної спільноти та інтернет-залежності. 7) Джеймс Пол Гібсон (James Paul Gee), автор книги «The Anti-Education Era: Creating Smarter Students through Digital Learning», вивчає вплив інтернету та

цифрових технологій на освіту та розвиток інтелектуальних навичок.

8) Тереза М. Амабіле (Teresa M. Amabile), авторка книги «The Progress Principle: Using Small Wins to Ignite Joy, Engagement, and Creativity at Work», досліджує вплив різноманітних факторів, включаючи використання технологій, на творчість та мотивацію. Як свідчить аналіз, ці автори пропонують різноманітні перспективи на вплив Інтернету та соціальних мереж на самовираження та розвиток індивідуальності, розкриваючи різні аспекти цієї теми з погляду психології, соціології, культурології та інших галузей. Таким чином, дослідження впливу Інтернету та соціальних мереж на самовираження та розвиток індивідуальності має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки вона стосується ключових аспектів психології, соціології, культурології та інших галузей. Теоретичне значення в тому, що вивчення соціальної взаємодії дає розуміння того, як Інтернет та соціальні мережі впливають на спілкування та міжособистісні відносини, допомагає в розвитку теорій соціальної психології та соціології; як люди виражають себе в цифровому середовищі, що допомагає розуміти процес самоідентифікації та самопрезентації в сучасному суспільстві. Розуміння культурних змін: Дослідження впливу Інтернету на культурні цінності та норми допомагає вивчити динаміку культурних змін в цифровій епосі. Розробка програм та курсів ЗВО спрямовані на формування критичного мислення та навичок цифрової грамотності серед користувачів Інтернету та соціальних мереж. Усе це підкреслює важливість подальшого дослідження та розуміння впливу Інтернету та соціальних мереж на самовираження та індивідуальність для розвитку постінформаційного суспільства [1, с. 9-12].

Список використаних джерел

1. Кивлюк О. П. Воронкова В. Г. Концепція постінформаційного суспільства: ознаки та характеристики. *Комунікаційний простір постінформаційного суспільства: проблеми та перспективи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 травня 2023 року). Київ.: ТОВ «Твори», 2023. С. 9-12.

ЧЕРЕДНІЧЕНКО Андрій,
студент, Державний торговельно-
економічний університет
ГУСЄВА Наталія,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Цифрові технології проникають в усі сфери нашого життя, етика цифрової культури набуває особливої актуальності. Цифровізація суспільства відкриває нові можливості для розвитку, освіти, комунікації та розваг, але водночас ставить серйозні виклики та питання щодо моральних цінностей і стандартів етичної поведінки в цифровому просторі. Стрімке проникнення цифрових технологій вимагає адаптації соціальних норм і правових рамок, які мають на меті збалансувати технологічний прогрес із захистом індивідуальних прав і свобод людини. Розуміння та вирішення етичних дилем, пов'язаних з цифровою культурою, є ключем до гармонійного розвитку суспільств, які все більше інтегруються з цифровим світом.

Сьогодні немає однозначного наукового визначення поняття «цифрова культура». У сучасних дослідженнях можна знайти різні тлумачення цього терміну. Очевидно, цифрова культура, як складова загальної культури, містить систему ціннісних орієнтирів, характерних суспільству в період його цифрової трансформації. Тому пропонуємо розуміти цифрову культуру як набір принципів та компетенцій, що характеризують переважне використання інформаційно-комунікаційних цифрових технологій для взаємодії з суспільством та вирішення завдань у професійній діяльності.

Цифрова культура охоплює всі аспекти життя, пов'язані з використанням цифрових технологій, і впливає на суспільство та окремих людей на різних рівнях. Етичні аспекти цифрової культури охоплюють широке коло питань, зокрема приватність, авторське право, доступ до інформації, цифрову ізоляцію, безпеку та ідентичність.

З розвитком цифрових технологій з'являється все більше можливостей для збору, зберігання та аналізу величезних обсягів персональних даних. Етичні питання включають захист даних користувачів

та межу між збором даних для покращення послуг та неприйнятним втручанням у приватне життя.

Авторське право та інтелектуальна власність – цифрова епоха полегшила копіювання та розповсюдження інтелектуальної власності. Етичні дилеми включають захист прав авторів і баланс між цими правами та забезпеченням доступу до знань і культури.

Доступ до інформації – нерівний доступ до цифрових технологій та інтернету створює «цифровий розрив», що впливає на можливості особистого та професійного розвитку. Етичний виклик тут полягає в тому, щоб люди з усіх верств суспільства мали рівний доступ до інформації та технологій.

Цифрове виключення виникає, коли люди не мають доступу до цифрових технологій або не мають необхідних навичок для їх використання. Це підкреслює необхідність розробки комплексних технологічних і навчальних програм.

Зростання залежності від цифрових технологій також призводить до збільшення кіберзагроз, таких як віруси, шпигунські програми, фішинг та кібербулінг. Етичні питання включають захист користувачів, особливо дітей, від цих загроз.

Розвиток штучного інтелекту та автоматизації приносить значні переваги, але також піднімає етичні питання, включаючи заміну людських робочих місць машинами, використання штучного інтелекту у військових цілях і відповідальність за прийняття рішень машинами.

Цифрові платформи пропонують нові можливості для самовираження та формування ідентичності, але також порушують питання автентичності, самопрезентації та соціального впливу соціальних мереж.

Більшість досліджень звертають свою увагу на культурологічні та соціокультурні аспекти цифрової культури. Наприклад, в Аналітичній записці відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень вказано, що базовою основою сучасної світової культури є цифрова культура, яка є складовою всіх без винятку суспільних процесів, на сам перед освітніх [1]. Цифрова культура є знаковим явищем, оскільки вказує на домінуючу форму соціалізації сучасного суспільства – інформаційно-віртуальну.

К. Літвінова у власному DigitalBlog під цифровою культурою розуміє систему правил поведінки людини, яких вона дотримується, користуючись інформаційно-комунікативними технологіями [2]. До основних складових цифрової культури вона відносить: критичне мислення, що стосується якості та кількості сприйнятої інформації і містить пошук (вибір достовірних та надійних інформаційних джерел),

інтерпретацію (перевага фактам, а не думкам), дослідження (аналіз інформації для формування висновків) та оцінку інформації; цифрову грамотність, тобто вміння користуватись сучасними ІТ та програмним забезпеченням, особливо у професійній діяльності; ІТ-волонтерство – використання ІКТ не лише для власних потреб, але й для вдосконалення оточуючого світу; «зелене» використання інформаційних технологій («Greening IT»), участь у вирішенні екологічних проблем, спричинених інформаційним прогресом [2].

Отже, цифрова культура істотно впливає на сучасне суспільство, розкриваючи широкий спектр етичних питань та викликів. Від приватності та захисту персональних даних до доступу до інформації, інтелектуальної власності, цифрового виключення, безпеки в інтернеті, впливу штучного інтелекту та автоматизації, а також питань ідентичності та самовираження – всі ці аспекти потребують ретельного аналізу та відповідального підходу з боку як окремих осіб, так і організацій. Етичні міркування повинні лежати в основі розвитку та впровадження цифрових технологій, щоб забезпечити створення справедливого, інклюзивного та безпечного цифрового середовища для всіх. Розвиток цифрової культури вимагає не тільки технологічних інновацій, але й розвитку етичних принципів та норм, які допоможуть навігувати в складних моральних дилемах сучасного цифрового світу.

Список використаних джерел

1. Астаф'єв А. О. Питання розвитку цифрової культури українського соціуму. Аналітична записка. 2014. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1631/> (дата звернення: 17.03.2024).
2. Літвінова К. Про компоненти цифрової культури. 2016. Digitle Blog. URL: <https://digitle.wordpress.com/2016/10/04/12499875/> (дата звернення: 17.03.2024).

СЕГЕНЬ Ярослав,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

НОВІ МЕДІА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ

Актуальність теми полягає в тому, щоб зрозуміти роль і місце нових медіа у медіа-реальності, а також розуміння їх комплексного впливу на суспільство.

Проблему інформатизації суспільства та впливу медіа на особистість піднімається у працях П. Бурдьє, А. Андрєєва, Д. Белла, Е. Тоффлера, П. Бергера, Ю. Габермаса, Л. Закса, М. Жабського, С. Кара-Мурзи, М. Кастельса, К. Розлогова, Н. Кириллової, Г. Маркузе, М. Ковалевської, А. Короченського, С. Кропотова, В. Кулика, К. Леві-Строса, Ж. Бодрійяра, Б. Лозовського, Н. Лумана, І. Масуди, Г. Мейна, Г. Мельника, А. Мухіна, Ч. Кулі, О. Панаріна, Н. Петрової, Г. Почепцова, В. Савчука, Д. Стровського, А. Турена, Ф. Уебстера, Т. Адорно, Г. Дебора та ін.

У контексті сучасного етапу розвитку суспільства важливо відзначити, що ми стаємо свідками не лише зміщення акцентів в комунікаційних процесах, але й виникнення нових медіа та типів комунікації, які стають ключовими на цьому етапі.

Розвиток технологій, особливо комп'ютерних, разом із новими концепціями, такими як гіпертекст, послужив основою для створення нових форм медіа. Цей процес дозволив об'єднати різні форми медіа в одній системі. Також варто відзначити, що виникнення технології гіпертексту викликало значні трансформації у соціокультурному просторі, оскільки ця технологія дозволила організувати інформацію аналогічно до людського мислення, і її використання стало інтуїтивно зрозумілим навіть для непідготовленого користувача.

Погляд на медіа як на нові технології спочатку виник у 1950-х роках, коли почали активно розвиватися персональні комп'ютери. Дослідники, серед яких А. Кей і Т. Нельсон, досліджували нові можливості спілкування та взаємодії з інформацією, що виникли завдяки комп'ютерним технологіям. В їхньому розумінні перехід від статичного відображення повідомлень до динамічної симуляції та відображення, які стали можливими завдяки розвитку комп'ютерних технологій, був революційним. Однією з ключових особливостей комп'ютера як медіуму є його можливість симулювати будь-які інші медіа. Комп'ютер може об'єднувати різні види інших медіа і навіть слугувати платформою для створення нових [7].

Л. Манович вказує на те, що нові медіа є створеними за допомогою цифрових технологій об'єктами [10]. Він стверджує, що основною характеристикою нових медіа є використання комп'ютера. У середині ХХ ст. комп'ютер був розроблений для здійснення обчислювальних операцій із числовими даними. Паралельно розвивалися аналогові медіатехнології, які дозволяли зберігати зображення, звуки і текст, використовуючи різні матеріальні форми: фотокартки, кіноплівки, грамофонні записи тощо. У результаті відбувся синтез цих спрямувань, оскільки для комп'ютерів став можливим переклад усіх наявних медіа у вигляді числових даних. Як наслідок, отримуємо нові медіа: комп'ютерна графіка, рухливі зображення, цифрове аудіо, текст та інші [10, с. 51]. Це означає, що вони формуються, зберігаються, обробляються та поширюються за допомогою цифрових комп'ютерних систем і мереж, а не традиційними аналоговими методами. Ця особливість надає новим медіа багато переваг, таких як легка репродукція, маніпуляція та поширення інформації, що впливає на їхню популярність та значущість в сучасному суспільстві.

На основі досліджень масової комунікації Д. Мак-Квейла можна скомпонувати визначення поняття «нові медіа». Це набір комунікаційних технологій, ключовим середовищем якого є мережа Інтернет, а особливістю є спрямованість на конкретних споживачів, оминаючи загальну аудиторію [6, с. 43, 116]. «Вони є так званими «загальними носіями», які зазвичай уникають контролю над своїм вмістом, оскільки вони відкриті для всіх на рівних умовах і насамперед для особистих чи ділових, а не суспільних питань» [6, с. 43].

Окрім того, нові медіа – це мультимедіа, тобто вони містять у собі кілька режимів комунікації та представлення, включаючи текст, графіку, аудіо, відео та інтерактивність. Ця мультимедійна природа забезпечує більш виразну силу та більш захоплюючий досвід користувача, а також кидає виклик традиційним відмінностям між різними формами медіа [9]. Тим часом, користувачі використовують нові медіа-технології для взаємодії зі старим медіа-контентом, розглядаючи Інтернет як інструмент для спільного вирішення проблем, громадських обговорень і масового творчості [8, с. 169].

Поширення впливу нових медіа в суспільстві створює так звану «медіа-реальність», яка дає змогу доступу до великої кількості інформації в один клік. «Успіх новітніх медіа зумовлений потребою сучасного інформаційно-цифрового суспільства швидко отримувати необхідну інформацію у зручному форматі. Отже, це має бути оперативний і цікавий контент, який задовольнятиме всі запити контактних груп» [цит. за: 3, с. 207].

Швидкість процесів глобалізації з появою нових технологій, а з ними й нових медіа зросла в рази, де люди, бізнеси, корпорації не тільки діляться інформацією, а й мають можливість отримати миттєвий фідбек, створюючи загальну інформаційну мережу. «Комунікаційна модель новітніх медіа уможлиблює не лише зворотний зв'язок, але й світову комунікацію, залучаючи окремі світи до єдиної глобальної мережі» [4, с. 40] Влада активно використовує можливості нових медіа, щоб вплинути на маси необхідним чином: «нові медіа суттєво розширили планетарно-масштабні можливості комунікації і, безперечно, вплинули на формування нової суспільної реальності. Сучасні мережеві технології дозволяють прямі стратегії влади замінити прихованими, неявними. З іншого боку, очевидно, що роль комунікативних технологій все більше зростатиме, що, без сумніву, матиме вплив на буття людини в культурі й визначатиме основні тенденції соціокультурного розвитку» [4, с. 44].

Н. Луман пояснює можливість існування нової медіа-реальності, яка формується під впливом нових медіа, і акцентує увагу на створенні подвійної реальності [5, с. 8-10]. Реальність спроектована засобами масової інформації, яка полягає у відображенні медійного змісту інформації для інших і постає незалежним утворенням, тобто медіа «конструюють ще одну реальність, відмінну від них самих» [5, с. 8-10].

Медіа-реальність містить декілька середовищ, що утворюють нові умови суспільного життя. А саме:

техносфера, яка побудована на інформаційно-мережевих магістралях та мультимедійних технологіях;

семіосфера, що обіймає будь-які потоки інформації, комунікаційні предмети, складає обіг структурованої інформації, формалізованих знань і формує середовище смислів, що забезпечують розуміння та взаєморозуміння діючих суб'єктів суспільства;

сфера діяльності, яка об'єднує комунікаційні структури, що їх організують й управляють, створюють їх споживання та впливають на стан соціального інтелекту [1, с. 35].

Варто зазначити, що формування нової медіа-реальності має вплив на психологічні та соціальні аспекти суспільства. Цифрові технології можуть сприяти розвитку або стримувати певні соціальні риси. Крім того, ці технології впливають на механізми у функціонуванні суспільства, держави та бізнесу. У цьому контексті варто відзначити думку Д. Мак-Квейла, який запропонував «наступну схему»: суспільні зміни – ідеї – нові технології – апеляція до старого – зміна старого – використання нового – адаптація комунікаційних інститутів – нові культурні форми – процес технічних і культурних

змін» [2, с. 112]. Схема ілюструє, як нові цифрові технології змінюють цінності та соціальні парадигми, показуючи їх взаємозв'язок і вплив на формування нової медіа-реальності в умовах цифрових трансформацій.

Список використаних джерел

1. Ільганаєва В. О. Комунікаційний світ сучасного суспільства як медіа-реальність. *Світ соціальних комунікацій*. 2012. Т. 5. С. 34-37.
2. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Деніс Мак-Квейл; пер. з англ. О. Возьна, Г. Сташків. Львів : Літопис, 2010. 538 с.
3. Кияниця Є. О. Роль класичних та інтерактивних медіа в інформаційно-цифровому суспільстві. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 4. Ч. 4. С. 205-209.
4. Нерубашенко І. А. Глобальне громадянське суспільство: шляхи формування та перспективи розвитку: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2015. 235 с.
5. Luhmann Niklas. *Die Realitat der Massenmedien fur Sozialwissenschaften I* GWV Fachverlage Gmbh Wiesbaden 2004. 256 p.
6. McQuail D. *Mass Communication Theory*. 6th edition. London : SAGE, 2010. 632 p.
7. Kay A. and Goldberg A. *Personal Dynamic Media*. 1977. 12 p.
8. Jenkins H. *Convergence culture: Where old and new media collide*. NYU Press. 2006. 308 p.
9. Bolter J. D. and Grusin R. *Remediation: Understanding New Media*, 1999. 295 p.
10. Manovich Lev. *The Language of New Media*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2001. 354 p.

ПАРАДОКСИ ОСВІТИ В «ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

КИЗИМЕНКО Ірина,

канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ВІРТУАЛЬНА ЕДУКАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО: РЕВОЛЮЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Із зростанням технологій та розвитком інформаційного суспільства, освіта входить в новий етап еволюції. Віртуальна едукація, яка колись здавалася науково-фантастичним сценарієм, стає реальністю, визначаючи майбутнє навчання.

В сучасному світі з кожним днем стає все очевиднішим, що віртуальна едукація є ключовим напрямком для майбутнього освіти. За останні роки вона перетворилася з експерименту в повноцінну альтернативу традиційному навчанню. Однак, що саме чекає нас у світі віртуальної едукації та які революційні перспективи вона пропонує?

Дистанційне навчання стає справжньою революцією у сфері педагогіки. Використання віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) відкриває нові горизонти для студентів. Ці технології дозволяють поглиблюватися у віртуальне оточення та взаємодіяти з ним, навіть якщо фізично вони знаходяться в іншому місці [1].

Віртуальна реальність (VR) створює віртуальні середовища, які можуть бути використані для симуляцій реальних ситуацій. Це особливо ефективно для навчання в медичній, інженерній та інших науках. Доповнена реальність (AR) дозволяє додавати віртуальні об'єкти та інформацію до реального світу, що може поліпшити розуміння концепцій та забезпечити нові можливості для навчання. За допомогою AR можна створювати інтерактивні підручники, які взаємодіють з реальними об'єктами та середовищем [2, с. 46-62].

Інтерактивні відео та ігрові технології моделюють навчальні сценарії, в яких студенти можуть взаємодіяти з вмістом, надаючи їм можливість вирішувати завдання та отримувати миттєвий зворотний

зв'язок. Створення віртуальних сценаріїв та завдань, де здобувачі вищої освіти можуть застосовувати знання в реальних ситуаціях, сприяє розвитку критичного мислення та практичних навичок.

Віртуальні спільноти, що формуються на основі віртуальних навчальних класів, є ключовим елементом глобального навчання. Вони можуть об'єднувати студентів, викладачів та експертів з різних куточків світу, надаючи можливість налагоджувати зв'язки, ділитися ідеями та співпрацювати над проектами. Віртуальні форуми, чати та спільні ресурси створюють відкриті простори для обговорення та взаємодії.

Використання штучного інтелекту у віртуальній освіті створює платформу адаптивної системи навчання. Алгоритми можуть аналізувати прогрес та індивідуальні потреби студентів, надаючи персоналізовані завдання та матеріали для оптимального навчання. З використанням імерсивних технологій можна збирати дані про активність студентів, що дозволить викладачам та системам оцінки аналізувати прогрес та покращувати методи навчання.

Масові відкриті онлайн курси (MOOCs) надають можливість тисячам студентів одночасно отримувати освіту від відомих викладачів та провідних університетів різних частин світу, наприклад, Prometheus, Coursera або Future Learn. Це забезпечує глобальний доступ до високоякісної освіти та відкриває нові можливості для самоосвіти.

Мічіо Кайку впевнений, що освіта майбутнього вже не буде базуватися на запам'ятовуванні. Потрібну інформацію буде легко миттєво знайти в мережі, а людина матиме більше часу на те, аби аналізувати факти. Звичною формою навчання буде онлайн-система. Освіта наступних 50 років – переважно віртуальні виші, навчання в яких ґрунтуватиметься на хмарній системі. Вже зараз дуже популярними стають онлайн-університети, які пропонують багато цікавих безкоштовних курсів. Незабаром комп'ютери та окуляри Google Glass трансформуються в крихітні лінзи, що надають можливість завантажувати всю необхідну інформацію. Вже існують окуляри доповненої реальності, які мають таку функцію. Тому через рік-два школярі та студенти на іспитах зможуть запросто шукати відповіді на запитання в інтернеті: достатньо моргнути – і з'явиться потрібна інформація [3, с. 42].

Сучасна генерація стикається з новими реаліями, які змушують її розглядати проблеми, які ще не були актуальними. Суспільство повинно готуватися до життя у світі, який постійно змінюється і може бути розглянутий як «проект». Освіта впливає не тільки на існуючу ситуацію, але і формує майбутнє, тому філософія освіти постійно піддається впливу ситуаційних тенденцій у сфері освітньої політики. Перипетії сучасного освітнього процесу часто призводять до ситуацій, коли важко вгадати перспективи бажаного майбутнього.

Якщо майбутнє людства пов'язувати з оптимістичними прогнозами трансгуманізму, а науку використовувати як союзника, тоді, як пише у своєму бестселері «Фізика майбутнього» Мічіо Кайку, майбутнє в наших руках: «Майбутнє схоже на величезний вантажний потяг, що мчить залізничними рейками в наш бік. За цим потягом – важка праця тисяч науковців, які винаходять майбутнє у своїх лабораторіях. Можна почути гудок цього потяга. Він проголошує: біотехнології, штучний інтелект, нанотехнології, телекомунікації. Однак дехто опирається: «Я надто старий. Я вже цього не осягну. Я просто ляжу на рейки, і нехай потяг мене переїде». Тим часом молоді, енергійні, амбітні реагують інакше: «Візьміть мене на цей потяг! Це моє майбутнє. Це моя доля. Пустіть мене на місце машиніста» [3, с. 393].

З незапам'ятних часів, – пише Юваль Ной Харарі, життя було поділене на дві частини: період навчання, за яким слідував період роботи. У першій частині ви акумулювали інформацію і розвивали навички, у другій ви їх використовували. Забудьте. Цьому розкладу прийшов кінець. «Ми поняття не маємо, чого нам доведеться навчитися через 20 років. Що ми знаємо напевно, так це те, що нам доведеться вивчати нове». Тому найкраще, що ми можемо зробити, – це підготувати суспільство до постійного оновлення знань і навичок [4].

Віртуальна освіта пропонує безліч інноваційних методів навчання, які переосмислюють та зміцнюють сучасні підходи до освіти. Інтерактивність, індивідуалізація та доступність роблять віртуальну освіту не лише сучасною альтернативою, але і ключовим інструментом формування знань у майбутньому.

Майбутнє освіти великою мірою буде побудовано на глобальному спілкуванні у віртуальних просторах. Глобальне навчання та віртуальні спільноти є кроком вперед до створення освітнього середовища, що готує нас до викликів віртуальної едукації майбутнього.

Список використаних джерел

1. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій [Електронний ресурс]. 21 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/bookstext-6601.html> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Литвинова С. Г., Буров О. Ю., Семеріков С. О. Концептуальні підходи до використання засобів доповненої реальності в освітньому процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2020. Вип. 55. С. 46-62.

3. Мічію Кайку. Фізика майбутнього / переклала з англ. Анжела Кам'янець. Львів: Літопис, 2013. 432 с.
4. Ювал Ной Харарі. 21 урок 21-го століття. К. : BookChef, 2018. 416 с.

РАЗИЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ТА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ораторське мистецтво в інформаційному суспільстві відіграє ключову роль у сприйнятті, розумінні та впливі на аудиторію. В сучасному світі, де інформація легко доступна та поширюється зі швидкістю світла через різноманітні медіа та платформи, вміння ефективно комунікувати стає ще більш важливим. Особливе місце ораторське мистецтво посідає в освітній сфері, яка чітко орієнтована на запити суспільства. Ефективне навчання та виховання безпосередньо залежить від вміння налагоджувати продуктивну взаємодію з публікою.

Для освітнього процесу в інформаційному суспільстві використання ораторських прийомів стає ще більш важливим, оскільки люди знаходяться в постійному потоці інформації та швидко втомлюються від рутинних комунікаційних підходів. Тому перед ораторами стоїть нагальне завдання бути досить креативними та інноваційними у своїх методах, щоб здійснювати успішний вплив на аудиторію. Однак, посилення вимог до оратора в сучасну добу одночасно супроводжується й розширенням його можливостей використання ораторських прийомів, які стали можливими завдяки розвитку інформаційних технологій. Серед них, зокрема, можна відзначити:

1. Персоналізація: Інформаційне суспільство відзначається індивідуалізацією та персоналізацією. Оратори в сучасну добу отримали доступ до великої кількості джерел і тому можуть здобути та використовувати дані про свою аудиторію для того, щоб адаптувати свої промови до конкретних інтересів і потреб слухачів.

2. Використання мультимедіа: Оратори можуть використовувати візуальні та аудіо-візуальні елементи, такі як слайди, відео, графіки тощо, для того, щоб яскравіше донести до аудиторії свої ідеї та зробити презентацію нового матеріалу більш захоплюючою для публіки, яка запам'ятається на довго.

3. Інтерактивність: В умовах інформаційного суспільства важливо викликати активність аудиторії, спонукати її до взаємодії з ритором. Оратори можуть використовувати інтерактивні методи, такі як опитування, голосування, групові дискусії тощо, для того, щоб залучити слухачів та зробити комунікацію більш ефективною.

4. Сторітелінг: Використання різних історій, а подекуди, й жартів, може стати потужним інструментом для привертання уваги та емоційного зв'язку з публікою. Оратори, маючи доступ до інформації, можуть розповісти не тільки особисті історії, але й історії успіху інших людей або навіть вигадані сценарії, щоб ілюструвати свої точки зору та надихати слухачів.

5. Адаптація до медіа-форматів: Зростання ролі інформаційних технологій також відкриває нові можливості для ораторів в освітньому процесі. Наприклад, вони можуть використовувати інтерактивні презентації, веб-конференції, чат-боти та інші інструменти для залучення та взаємодії з аудиторією. Оратори повинні бути готові працювати з різними медіа-форматами, такими як соціальні мережі, відео-стріми, подкасти тощо. Кожен з цих форматів має свої особливості і ораторам важливо адаптувати свій стиль та методику викладу матеріалу до кожного з них.

6. Фактологія та докази: У світі, де інформація розповсюджується з великою швидкістю, оратору вкрай важливо використовувати у своїх публічних виступах надійні джерела. Лише в такому випадку ритор буде користуватися авторитетом у публіки, а освітній процес принесе бажані результати.

Загалом, освітній процес в інформаційному суспільстві вимагає високої ораторської майстерності ритора, а також його гнучкості у викладенні матеріалу, креативності та використання різноманітних комунікаційних стратегій для досягнення успіху та впливу на аудиторію. Саме тому «високий професійний рівень викладача-оратора, глибока обізнаність із питань, які доносить до цільової аудиторії, дає йому змогу досягнути власної мети під час взаємодії з публікою» [1, с. 193].

Ораторське мистецтво включає в себе не лише мову та риторичні прийоми, але й вміння пристосовуватися до специфіки аудиторії та контексту. Однією з головних особливостей ораторського

мистецтва в інформаційному суспільстві є здатність адаптуватися до швидкозмінних умов та викликів, які ставлять нові технології та медіа.

Інформаційна доба справила вплив не тільки на дії оратора під час публічного виступу, але й навіть наклала певний відбиток на питання його розміщення по відношенню до слухачів. Як зазначив дослідник Р. О. Кушнір, оратори звикли виступати перед публікою з трибуни і в цьому є свої сильні сторони. Перебуваючи дещо вище, ніж публіка, оратор тим самим здійснює певний психологічний тиск на неї, наче змушують слухати і замислюватися над озвученими ідеями. Однак освітній процес в інформаційну добу вимагає усунення усіх можливих бар'єрів спілкування оратора та аудиторії і тому краще залишити трибуну і сміливо виходити до своїх слухачів. Публіка також має доступ до інформації і тому завдання оратора-педагога викликати довіру, відкритість і тим самим зробити процес комунікації конструктивним [2, с. 207].

Крім того, інформаційне суспільство характеризується великим обсягом даних та інформації, яку люди зустрічають щодня. Вміння виокремлювати ключові повідомлення, структурувати інформацію та представляти її для публіки зрозуміло і переконливо є важливими навичками сучасного оратора.

Вплив епохи технологій на освітній процес на сьогодні ні в кого не викликає сумніву. Оратор-педагог змушений враховувати нові виклики часу у своїй професійній діяльності. Однак, сучасна інформаційна доба не змінила сутність публічного виступу, його базові принципи та фундаментальні елементи. Оратор, дослідник у сфері риторики А. Степура переконливо доводить, що найважливішими і незмінними інгредієнтами впливу оратора на аудиторію залишаються авторитет спікера, інтереси публіки, структура промови і правильне подання матеріалу [3].

Отже, ораторське мистецтво здавна посідає важливу роль в освітньому процесі. Поглиблення інформаційної складової в сучасному суспільстві надало риториці якісно нового значення як важливого інструменту для впливу, переконання та спілкування. Разом з тим, ораторське мистецтво продовжує постійно еволюціонувати, адаптуючись до нових технологій та потреб аудиторії.

Реалії інформаційного суспільства не тільки розширили технічні можливості оратора в освітньому процесі, але й посилили вимоги до нього. В умовах широкого доступу публіки до джерел інформації риторично необхідно докладати більше зусиль, щоб привернути увагу слухача, заінтригувати його і побудувати дружню, довірливу атмосферу спілкування. Підготовка до публічного виступу займає більше часу,

оскільки при наявності великого пласту інформації необхідно виділити найголовніше, попередньо перевіривши достовірність джерел.

Разом з тим, вік технологій не поміняв самої сутності ораторської діяльності, а, швидше, доповнив її. Застосовуючи новітні технології у процесі комунікації, адаптуючись до вимог сучасного суспільства та особливостей освітнього процесу, ритор продовжує дбати про свій авторитет, звертає увагу на інтереси публіки, викристалізовує структуру промови і ретельно продумує найефективніші методи подання матеріалу.

Список використаних джерел

1. Красницька Ольга. Методика підготовки публічного виступу. *Військова освіта*. 2020. №41. С. 191-202.
2. Кушнір Р. О. Великий оратор або як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич : Коло, 2013. 258 с.
3. Степура Андрій. Риторика як мистецтво впливу. *Майстерня Лева*. 2021. URL: <https://masterlev.com.ua/rytoryka-yak-mystetstvo-vplyvuna-lyudej/> (дата звернення: 10.03.2024).

КИВЛЮК Ігор,
аспірант, Державний торговельно-
економічний університет

ОСВІТА У ВИМІРІ ДІГІТАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПАРАДОКСИ

Протягом останніх кількох років весь світ зазнав значних змін через глобальні виклики, що виникли. Це суттєво вплинуло і на вищу освіту. Спочатку пандемія COVID-19, а потім повномасштабна війна в Україні примусили заклади вищої освіти перейти на дистанційну форму навчання. Якщо раніше дистанційне навчання використовувалося лише як доповнення до традиційної форми, то з 2020 року освітяни були змушені перейти повністю на дистанційний формат. Це призвело до значного зростання освітніх ресурсів та платформ, що використовують цифрові технології. Модель вищої освіти в останні десятиліття зазнала значних змін завдяки новим інформаційним технологіям та інтерактивним формам спілкування, що поліпшили процес відтворення знань та їх сприйняття. Цифровізація освіти стала

одним із пріоритетів Міністерства освіти і науки України. Завдяки цифровому середовищу вища освіта стала більш доступною та зручною, що особливо важливо в умовах обмежених ресурсів. Для сучасної молоді це стало звичним середовищем, що сприяє її розвитку.

В українському науковому середовищі інтенсивно обговорюється питання діджиталізації освітнього процесу, причому різним його аспектам приділяється особлива увага.

О. Базелюк підкреслює, що для вищої освіти в сучасних умовах важливо еволюціонувати до нелінійних освітніх траєкторій, що сприяють відкритості, виходити за межі нинішнього набору кваліфікацій, підтримувати діджиталізацію та освітню реформу, однак розширення доступу до вищої освіти має відбуватися паралельно з підвищенням її якості [1].

В сучасних українських умовах актуально розглядати впровадження дистанційного навчання не як доповнення до офлайн-навчання, а як ще одну форму освіти. Так, дослідники наголошують на основних перевагах дистанційного навчання та окреслюють труднощі організації дистанційної освіти для закладів вищої освіти, підприємств та організацій, проектують концепцію дистанційної освіти, що базується на принципах гуманізму, пріоритету педагогічного підходу в проектуванні навчального процесу, педагогічної доцільності використання інформаційних технологій, безпеки інформації, що циркулює в системі дистанційної освіти, наочності, систематичності та послідовності дистанційної освіти, науковості, доступності, комунікативності освіти тощо [2].

Низка науковців наголошують на тому, що в Україні досі немає чітких технологічних інструментів для автентифікації студентів, тобто низку тестів і завдань для самоконтролю вони виконують дистанційно, але випускні іспити мають складати «віч-на-віч» [3].

Основними завданнями цифровізації освіти є:

підвищення цифрових навичок та компетенцій персоналу, розвиток цифрової інфраструктури у закладах вищої освіти;

залучення цифрових ресурсів, поступовий перехід від паперових до цифрових носіїв в освіті та управлінні;

розробка системи універсальної ідентифікації студента, автоматизоване управління його портфоліо;

розвиток дистанційного навчання.

Однак чи виконуються ці всі завдання? Чи не виникає певних труднощів на цьому етапі розвитку освіти?

Глобальні тенденції в освіті супроводжуються і парадоксами в тому числі. Парадокси являють собою невід’ємні освітні дилеми, такі

як парадокс інституційної освіти, коли соціальні правила та обов'язкові завдання розігруються як засіб передачі уроків про свободу і незалежність.

Одним із парадоксів сучасного суспільства, яке називають «суспільством знань», оскільки саме знання є основною рушійною силою прогресу, є процеси швидкого знецінення отриманих в університетах знань за короткий проміжок часу [4, с. 107].

Так, Д. Смелзер зазначає, що диплом про освіту нині не забезпечує ні статусу, ні навіть гарантованого працевлаштування [5, с. 83]. Проблеми освіти України на сучасному етапі розвитку суспільства, який характеризують численні кризи, є предметом дослідження багатьох українських науковців. Зазвичай дослідники вказують на невідповідність професійної підготовки реальним потребам економіки, зниження якості освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції у європейський освітній і науковий простір [6].

У системі освіти спостерігається парадокс, оскільки вчителі та викладачі, можливо, вперше в історії, намагаються навчати молодь, яка часто виявляється краще обізнаною в багатьох питаннях, ніж самі педагоги. Це стосується не лише області інформаційно-комунікаційних технологій, де компетентність молодих людей швидко зростає, але і до необмежених інформаційних ресурсів Інтернету, що дають можливість всім отримати доступ до різних джерел, включаючи наукову інформацію, яка постійно оновлюється. Це означає, що учні та студенти з розвиненим інтересом до знань можуть завжди знайти щось нове, цікаве та корисне самостійно, без допомоги вчителя чи викладача.

Наявність численних парадоксів у системі освіти України можна пояснити тим, що освіта в нашій країні все ще розглядається не як безперервний процес на протязі всього життя, а як статична установа, яка забезпечує певні блага. Цю ситуацію ускладнюють економічні, політичні, соціальні та інші кризи. Наприклад, українська школа визнається вирішальною у розвитку держави, але оплата праці вчителів залишається на низькому рівні, що ставить їх у групу людей, які проживають на межі прожиткового мінімуму. Ця несправедлива громадська оцінка значущості й складності вчителської праці сприяє фемінізації професії, що має негативний вплив на виховання молодого покоління, яке прагне побудувати гармонійне суспільство в гендерному плані.

На присутність певних проблем і парадоксів у системі української освіти з точки зору філософії вказує український філософ О. Онофрійчук. Освітні проблеми, на думку дослідниці, тісно

пов'язані з процесами соціальної трансформації суспільства, масштабними соціально-культурними змінами, що характеризуються втратою чітких соціальних орієнтирів, з одного боку, і високими вимогами сьогодення до всього освітнього комплексу, з іншого [7]. Дослідниця звертає увагу на парадокс, що разом із збільшенням кількості людей із вищою освітою зростає відсоток їх серед безробітних, і вказує на необхідності підсилення прагматичності вищої освіти.

Отже, процес глобалізації та діджиталізації змінює усталене уявлення про життя: людство входить в епоху непередбачуваних і нелінійних трансформацій. Пандемія COVID-19 створила унікальну можливість для спонтанного впровадження цифрових технологій в освітній процес. Фактично в багатьох країнах світу розпочався неочікуваний масштабний експеримент з діджиталізації освітнього процесу. Тому тимчасова реакція закладів вищої освіти на кризу перетворюється на довгострокову цифрову трансформацію вищої освіти. Це перетворення є складним процесом, який має як позитивні, так і негативні наслідки. Хоча цифрові технології можуть покращити доступ до освіти та створити нові можливості для навчання, важливо враховувати й уникати їх негативних наслідків. Пріоритетом повинно бути забезпечення рівних умов доступу до освіти та захист приватності та безпеки всіх її користувачів.

Список використаних джерел

1. Базелюк О. Особливості цифровізації вищої освіти в сучасних умовах. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2021. Випуск 2(27). С. 37-43. URL: http://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2021_2/5.pdf (дата звернення: 10.03.2024).
2. Гребеннікова Н. Принципи дистанційної освіти. *Дослідження проблем гуманітарних наук: збірник наукових праць*. м. Київ, 20-21 листопада 2019 р. / ред.: А. В. Сакун, Т. І. Кадлубович, Д. С. Черняк. Київ: КНУТД, 2019. С. 43-48. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/14952/1/DPGN2019_P043-048.pdf (дата звернення: 10.03.2024).
3. Данилик О., Мельник Д. Переваги та недоліки дистанційного навчання у ВНЗ. 2020. *Науковий збірник «InterConf»: з праць 7-ї міжнародної науково-практичної конференції «Виклики науки сучасності»*. 2020. № 3(36). С. 404-409.
4. Fuller S. Can universities solve the problem of knowledge in society without succumbing to the knowledge society? *Policy Futures in Education*. 2003. Vol.1. №1. P. 106-124.

5. Смелзер Дейл Дж. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / пер. з англійської В. Дмитрук. Львів: Кальварія, 2003. 128 с.
6. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. 19.05.2014. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/> (дата звернення: 10.03.2024).
7. Онофрійчук О. Сучасна освіта: парадигма чи парадокс? 2008. *Наукові праці Чорноморського державного університету. Соціологія.* Том 84. Випуск 71. С. 43-47.

БОНДАР Тетяна,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Виникнення єдиного світового інформаційного простору дозволило перетворити його в поле протиборства міжнародних суб'єктів. В результаті процесу глобалізації інформаційних потоків, повсюдної інформатизації та широкої участі громадськості у сфері масової комунікації відбувається цілеспрямований і методичний вплив на свідомість мас шляхом різної інформації. Суттєва залежність сучасної цивілізації від інформаційної складової зробила її набагато вразливішою. Значне поширення інформаційних мереж та їх швидкодія значно збільшили потужність саме зброї інформаційної. Додатково на ситуацію впливає і прийнята сьогодні модель суспільства як принципово відкритого, що передбачає набагато більший обсяг інформаційних потоків, ніж в разі закритого суспільства.

Така ситуація і дала можливість відомому канадському досліднику М. Маклюєну зробити висновок, що істинно тотальною є війна за допомогою інформації. «Основною ціллю інформаційної війни є досягнення та утримання інформаційної переваги однією зі сторін над іншою шляхом надання специфічного інформаційно-психологічного

та інформаційно-технічного впливу на державну систему прийняття рішень» [2, с. 85]. Проблематику інформаційних впливів, дискусійні проблеми сучасних інформаційних воєн вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники – Б. Рамеш, Дж. Фрізель, Б. Калініченко, І. Парфенюк, А. Яфоніна, Ю. Горбань, І. Фещенко та ряд інших. Я. Чмир розглядаючи питання забезпечення інформаційної безпеки у результаті поширення інформаційної війни, наголошує, що інформаційна безпека є системою, яка забезпечує стабільний рівень захищеності соціально-економічної, політичної, військово-оборонної, та інших галузей держави [4].

За період ведення російсько-української війни, особливо з часу повномасштабного вторгнення в Україну російська пропаганда значно активізувалась. Для успішної протидії її руйнівному впливу слід не лише досліджувати і викривати прийоми і засоби цієї пропаганди, але і вдосконалювати методи протидії їй, забезпечувати гідну Важливою складовою цієї боротьби є вдосконалення освітнього процесу. Мета даного дослідження – проаналізувати роль та засоби вдосконалення культури мислення населення, перш за все молоді, як одного з найважливіших засобів протидії ворожій пропаганді.

Ще два десятиліття тому в працях російських науковців доводилось зустрічати нарікання на дуже низький рівень культури мислення у населення рф. Стверджувалось, що більше 80% жителів рф не здатні встановити причинно-наслідкові зв'язки, відношення виду-роду, не можуть і навіть не ставлять перед собою мету визначити зміст понять, про які йдеться, зрозуміти суть проблеми. І це стало однією з головних причин ефективності російської пропаганди. Адже лише невігласи, люди, не здатні навіть до мінімального рівня раціонального мислення можуть вірити в те, що в українських лабораторіях досліджують геном слов'ян, щоб створювати біологічну зброю, спрямовану на знищення саме їх. Але ж як ці комари чи голуби будуть обирати тільки слов'ян, що проживають на території рф, невідомо. Тому цілком справедливо видатний китайський військовий теоретик СунЦзи у VI–V ст. до н.е. запропонував використовувати інформаційні заходи як альтернативу бойовим діям. Дотримання сформульованих ним дев'яти заповідей забезпечувало такий потужний вплив на духовний світ противника, що він просто «розкладалася» ще до початку битви.

«Метою освіти є... формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня

народу, забезпечення народного господарства висококваліфікованими фахівцями» [1]. Однак подібні визначення, не будучи конкретизованими через засоби реалізації поставленої мети та певні схеми їх застосування, носять суто декларативний характер. Ми ж, на жаль, живемо серед інших реалій. Особливість сучасної суспільної свідомості полягає в недооцінці місця і ролі культурно-антропологічних, і перш за все логіко-раціональних чинників у модернізаційному процесі суспільства. Досягнення поставленої мети неможливе без формування високої інтелектуальної культури людини та здатності індивіда до її подальшого постійного вдосконалення.

Проблема ролі логічної культури в освітньо-виховному процесі не нова. Значення логіки як необхідної передумови навчання та виховання підкреслювали такі відомі педагоги як Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, В. В. Сухомлинський. Питання викладання логіки та шляхів формування і вдосконалення культури мислення обговорюються на науково-практичних конференціях, в публікаціях фахівців. Однак сучасні реформи освіти та своєрідне тлумачення їх адміністраціями навчальних закладів, на жаль, не лише не спрямовані на досягнення законодавчо закріпленої мети, а всіляко сприяють протилежним результатам. Логіка, що входила до числа основних наук середньовічної системи освіти, в наш час інформаційного суспільства стала навчальною дисципліною за вибором. Вдосконалення ж культури мислення залишається переважно стихійним процесом, йому не приділяється належна увага. Той факт, що в наш час багато говориться про культуру мовлення, культуру спілкування, харчування, одягу, політичну, правову культуру і таке ін., і при цьому таке поняття як «культура мислення», «логічна культура» зустрічаються лише при спілкуванні вузького кола фахівців, вже є логічним парадоксом. Адже в основі будь-якої культури лежить культура мислення, і саме її рівень визначає і рівень всіх інших «культур».

Викладання логіки має величезне значення в інтелектуальному та моральному розвитку особистості, адже вона є фундаментом як будь-якої шкільної навчальної дисципліни, так і основ будь-якої науки (суспільної, природничої, технічної). Сьогодні, як ніколи, для освіти є актуальною проблема безперервного підвищення рівня логічної культури як необхідної компоненти сучасної освіти.

Оскільки складність світу здається зростаючою прискореними темпами, остільки виявляється значна тенденція до перетворювання людини у пасивного споживача інформації, котрий некритично сприймає все побачене й почуте. Софістика, примітивне шахрайство і

навіть відверта, неприкрита брехня, перекручування фактів, переписування історії і таке інше вимагає, як писав К. Поппер, щоб «Все навчання на університетському рівні (а коли є можливість, то і раніше) має бути тренуванням і заохоченням критичного мислення» [3, с. 53].

Курс критичного мислення в освіті США і Канади існує і розвивається вже більше ніж піввіку. За роки незалежності інтерес до нього проявився і в Україні. Під «критичним», як правило, розуміють мислення, вільне від догматичних посилок на авторитети, послідовне, доказове, проблемне, творче. Воно передбачає формування у студентів вмінь та навичок будувати думки у формі критичних розмірковувань, навчання виявляти логічні помилки, критично оцінювати міркування інших, доводити та спростовувати, будувати діалоги, що ведуть до спільного пошуку і відкриття істини.

Отже, сучасні реалії нашого життя вимагають відповідних змін в освітньому процесі, бо здатність протистояти викликам інформаційної війни, боротись з ворожою пропагандою є однією з головних умов державної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України N 1144-ХІІ (1144-12) від 04.06.91. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. N 34. ст. 451.
2. Патлашинська І. В. Сучасна російсько-українська інформаційна війна: завдання, методи та особливості використання. *Регіональні студії*. 2022. Випуск 28. С. 84-87.
3. Popper K. R. *Normal Science and Its Dangers – Criticism and the Growth of Knowledge* / I. Lakatos and A. Musgrave (Eds.). Cambridge University Press, 1970. 284 p.
4. Чмир Я. Інформаційна війна як ключова загроза демократичному державотворенню України. *Державноуправлінські студії*. 2019. № 10. С. 1-11.

ХМАРУК Кристина,
студентка, Державний торгово-
економічний університет
КРАВЧЕНКО Алла,
д-р філос. наук, доц.,
завідувач кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

SMART-ОСВІТА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ. ПАРАДОКСИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ

На сьогоднішній день суспільство переживає один з найпрекрасніших часів у світі, а саме період розвитку технологій. Це чітко відображається у кожному сегменті нашого життя у тому числі і в системі освіти. Адже, якщо говорити про людину сьогодні, одразу можна асоціювати її з великою кількістю інноваційних комп'ютерних технологій.

Таким чином у наше життя увійшов термін smart-освіта, який набуває все більшого значення та пропонує нові можливості для розвитку.

Сьогодні термін «smart-освіта» відноситься до використання сучасних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, в навчальному процесі, що допомагає покращити якість освіти та забезпечити ефективне навчання.

Так, на думку О. Неживої «SMART-освіта – це застосування в освітніх цілях смартфонів, планшетів, інтерактивних дошок – смартбордів, інших пристроїв із доступом до інтернету, а також різноманітних навчальних програм та додатків. Але важливішим є створення інтегрованого інтелектуального віртуального середовища для навчання з освітнім контентом, що розробляється, вдосконалюється всіма учасниками навчального процесу» [2, с. 38]. Таким чином, ключем до розуміння smart-освіти є широка доступність знань [2, с. 39].

Smart-освіта дозволяє розширювати кордони та знаходити індивідуальний підхід до кожного учасника освітнього процесу. Хоча smart-освіта і стала одним з найдинамічніших технологічних трендів сьогодні, ми ще й досі мало знаємо про філософські й етичні наслідки, до яких може призвести повсюдне використання інноваційних технологій в освітню сферу.

В сучасному світі, технології повністю перевернули підхід до навчання і навчальні методики що до виховання та розвитку дітей. Концепція «smart-освіти» визнає важливість інтеграції технологій в освітній процес для досягнення кращих результатів, адже часи змінюються і запити сучасного покоління також.

На сьогоднішній день головною задачею суспільства є зацікавити до навчання якомога більше учнів. Тому можна сказати, що smart-освіта стала одним з найкращий варіантів, адже вона направлена на сприяння індивідуалізації навчання, а персональні програми враховують потреби кожного учня. Використання інтерактивних методів навчання, використання мультимедійних матеріалів, інтерактивні завдання та створення стимулюючого середовища для освітнього процесу все це сприяє підвищенню якості освіти та розвитку в цілому.

Також з впровадженням нової системи освіти у людей з'явилася можливість швидко знаходити якісний матеріал, таким чином дозволяючи засвоювати інформацію набагато швидше або ж, навпаки, у такому темпі який буде комфортний саме для даної особи. Це допоможе знизити рівень тривожності та дискомфорт в учнів зникне і вони стануть більш впевнені в собі та у своїх можливостях, що сьогодні також є необхідною складовою для розвитку сучасного покоління.

Тож на думку А. І. Твердохліба «...можна впевнено сказати, що основним завданням простору для smart-освіти є створення умов для реалізації творчого та інтелектуального потенціалу студентів, оскільки smart-технології – це інтегровані засоби для навчання студентів, які включають в себе різні аспекти всіх видів інформаційних освітніх технологій, що допомагають педагогу організувати навчальний процес з різноманітними видами діяльності студентів під час заняття та поза його межами» [3, с. 302].

Основною перевагою smart-освіти є те, що вона допомагає учням розвивати критичне та аналітичне мислення, що є основною задачею навчальних закладів, навчити дітей думати та швидко реагувати на екстрені ситуації, а за допомогою використання інтерактивних технологій це стане швидше та надійніше.

Саме таким чином, можна прийти висновку, що за допомогою цих стратегій кожен охочий слухач XXI століття може отримати ті базові та професійні знання, які йому потрібні у будь-який час та у будь-якому місці для подальшого свого використання у майбутньому і бути конкурентоспроможним у своїй сфері діяльності.

Враховуючи усі ці переваги, а саме: персоналізація, впровадження системи дистанційного та онлайн навчання, використання системи віртуальної та розширеної реальності, активне залучення та мотивація до навчання шляхом розробки нових платформ для навчання, можна з впевненістю сказати що на сьогодні освіта зазнала чималої трансформації.

З сучасної наукової точки зору, smart освіта, як і будь-яке інноваційне явище, може включати деякі парадокси або невідповідності між очікуваними результатами та фактичними наслідками.

З розвитком технологій з'являється все більше інформації в Інтернеті, але не завжди вона є достовірною або якісною. Саме тому учні повинні розвивати навички критичного мислення для відбору достовірних джерел інформації серед потоку даних в Інтернеті.

Хоча технології можуть зробити освіту більш доступною, вони також можуть поглибити нерівності. Учні з більшими ресурсами можуть мати кращий доступ до технологій та інтернету, в той час як учні з меншими можливостями можуть залишитися позаду. Також такий метод освіти може викликати залежність або погіршити концентрацію уваги, це може негативно вплинути на учнів та їхній успіх у навчанні.

Також зі зростанням великого попиту на використання платформ для навчання у разі випадків відсутності або несправності серверу учні можуть зазнати перешкод у навчанні.

У свою чергу ця освіта вимагає перегляд підходів до навчання та реформування освітньої системи. Це також і зміна ролі вчителя, тому що smart-освіта вимагає робити основний акцент на створенні сприятливого середовища для самостійного навчання коли має відбуватись перехід від переносу знань до створення сприятливого середовища для самостійного вивчення. І до того ж smart-освіта передбачає і зміну методики навчання через використання інтерактивних, ігрових та індивідуалізованих підходів, що потребує перегляду форматів навчального процесу. Інноваційні підходи до освіти можуть вимагати більшої гнучкості в системі для швидкої адаптації до змін. Однак це може вплинути і на стабільність самої освітньої системи.

Тому, можемо зробити висновок, що smart-освіта – це освіта, що відповідає потребам сучасності та сприяє розвитку навичок швидкої адаптації в інформаційному суспільстві. Адже таким чином зможемо зацікавити якомога більше учнів до навчання, а успішність відповідно підвищиться, так як мова йтиметься не про теоретичні, а практичні знання. Так як метою smart-освіти є забезпечення майбутніх фахівців необхідними навичками, для реалізації успішної професійної діяльності

в умовах цифрового суспільства та розвиненої економіки [2, с. 39]. Але враховуючи парадокси щодо використання технологій у навчальному процесі, можна дійти до думки, що впровадження цієї форми освіти потребує перегляду підходів до системи освіти, включаючи структуру, методику навчання та підготовку вчителів. У той же час, трансформація освіти потребує розв'язання парадоксів, що супроводжують інноваційний процес, для забезпечення балансу між новаторством та збереженням цінностей та принципів освіти.

Список використаних джерел

1. Mukhailov D. Філософський вимір освітніх технологій: аналіз етичного простору сучасної смарт-освіти. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2022. Випуск 9-10. С. 68-75.
2. Нежива О. М. Smart-освіта у навчальному просторі сьогодення. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Випуск 194. С. 37-40.
3. Твердохліб А. І. Смарт-технології як основа формування сучасних тенденцій освіти освіти. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія : Педагогіка і психологія. 2017. № 1. С. 301-305.

ГОРПИНИЧ Ольга,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

КОМПАРАТИВІСТИКА ТА ПОРІВНЯННЯ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ

У більшості соціо-гуманітарних дисциплін існує галузь знань, яка називається компаративістикою. Спочатку цей термін відносився до лінгвістики і означав порівняння мовних систем, пізніше його значення поширилося на інші галузі знань, такі як літературознавство (порівняння літератур), філософія (порівняння філософських традицій, особливо традицій Заходу і Сходу), культурологія (порівняння культур і цивілізацій), юриспруденція (порівняння правових систем), регіоназнавство (порівняння держав), соціологія (порівняльний аналіз соціальних об'єктів).

Більшість соціологів під компаративістикою розуміють «прикладну соціологічну дисципліну, засновану на методах порівняння» [3, с. 15]. Компаративістика описує альтернативний підхід до позначення проблемного поля порівняльної соціології.

Порівняльний аналіз в соціології – це систематичне використання порівняння в соціологічних дослідженнях будь-якого рівня. Мова може йти про порівняльний аналіз теорій, порівняльний аналіз теоретичної моделі і емпіричного об'єкта, порівняльний аналіз емпіричних об'єктів. Аналіз стає порівняльним аналізом тоді і в тій мірі, в якій він призводить до виявлення «подібностей» і «відмінностей» принаймні двох елементів (об'єктів порівняння) в просторі і часі.

Можна виділити три основні характеристики, що розкривають сутність порівняльної соціології [1]:

Ідеальність: порівняльна соціологія є ідеальним типом соціології. У реальній дослідницькій практиці властивості порівняльної соціології як ідеального типу реалізуються лише частково, на різних етапах дослідження актуалізуються окремі її аспекти.

Процесуальна: порівняльна соціологія реалізується в безперервному дослідницькому процесі, коли одні порівняння обов'язково тягнуть за собою наступні, а результати окремих досліджень служать елементами, віхами на шляху до постановки і вирішення дослідницької проблеми.

Критичність, що розуміється як постійне з'ясування власних основ. Як зауважив І. Валлерстайн, «порівняльна соціологія не є окремою дисципліною, це критика всього в соціології, яка обмежує і зводить її (соціологію)» [5].

Найчастіше слово «компаративістика» вживається в значенні порівняльного мовознавства, але також використовується як синонім порівняльних досліджень в соціальних і гуманітарних науках. Крім того, частіше порівняльний аналіз використовується при міждержавним дослідженням та міжкультурним/міжцивілізаційним дослідженням.

Використовуючи поняття «порівняльна соціологія», підкреслюється що вона передбачає порівняння соціальних процесів між національними державами або між різними типами суспільства. Існує два основних підходи до порівняльної соціології: один шукає подібності між різними країнами і культурами, а інший – відмінності.

Наприклад, у звіті за країнами оцінюються:

– національно-демократичне управління – демократичність системи, незалежність, ефективність, підзвітність законодавчої та виконавчої гілок влади;

- виборний процес вивчає національні вибори та участь населення в політичному процесі;
- громадянське суспільство – організаційний потенціал й фінансова стійкість громадянського сектору;
- незалежні ЗМІ – стан свободи преси;
- місцеве демократичне керування – децентралізація влади;
- судова система та незалежність – захист прав людини, незалежність судової системи;
- корупція – суспільне сприйняття корупції, бізнес-інтереси посадових осіб, ефективність антикорупційних ініціатив [4].

Сучасне компаративістичне дослідження розвивається більшою мірою в рамках окремих напрямків. У той же час результати, досягнуті в цих областях, є достатніми для змісту компаративістики як науки в цілому.

Компаративістика – збірне поняття, що полягає в створенні міждисциплінарної методології соціальних, гуманітарних, природничих і технічних наук систем знань в рамках науки, що забезпечує порівнянність всіх цих сфер пізнання і знання [2].

Компаративістика розглядається також як вирішення проблеми надмірної автономності наукових напрямків (накопичення конкретних знань в кожній з наук без їх взаємодії, що призводить до втрати цілісної картини світу) через опис різних методів і предметів кожної науки і пошук загальних тенденцій розвитку суміжних дисциплін.

В цілому компаративістика має великий потенціал і як методологічна основа для дослідження в рамках окремих наукових напрямків, і як універсальний і ефективний метод наукового пізнання в цілому, що дає можливість тісно взаємодіяти між науками і зміцнювати міждисциплінарні зв'язки.

Список використаних джерел

1. Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності. За наук. ред. Є. Головахи та С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 405 с.
2. Палагін О., Кургаєв О. Міждисциплінарні наукові дослідження: оптимізація системно-інформаційної підтримки. Вісник Національної академії наук України. 2009. №3. С. 14-25. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3466/st3-statta.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.03.2024).

3. Підлісний М. М. Соціологія молоді: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 91 с.
4. Сальнікова С., Мурадян О., Яшкіна Д. Міжнародні макросоціальні показники: потенціал соціологічної компаративістики. *Соціологічні студії*. 2021. № 2 (19). С. 63-78.
5. Wallerstein, Immanuel. *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham, NC: Duke University Press, 2004. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7844228/mod_folder/content/0/World-Systems%20Analysis_%20An%20Intr%20-%20Immanuel%20M.%20Wallerstein.pdf?forcedownload=1 (дата звернення: 12.03.2024).

БЕЛІНСЬКА Марина,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
РАЗІЦЬКИЙ Віталій,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ДОБУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інформаційна доба – розвиток технологій у ХХІ ст. безпосередньо впливають на освітній процес, створюючи нові можливості та розкриваючи глибинні протиріччя. З одного боку, доступ до інформації та знань став безпрецедентно широким. Проте з іншого боку – зростає ризик інформаційного шуму, дезінформації та некритичного сприйняття інформації.

Попри всі сильні і слабкі сторони впливу інформаційних технологій на розвиток освіти варто насамперед відзначити появу цілої низки нових можливостей в даній галузі. Перш за все слід відзначити доступність. Інформація стала доступною для всіх завдяки Інтернету та онлайн-ресурсам, що робить освіту доступною для більш широкої аудиторії. Не менш важливо звернути увагу на інтерактивність. Мультимедійний контент, відеоуроки, вебінари та інші розвиваючі заняття дозволяють зробити навчання цікавішим та пізнавальнішим.

Зміна уявлень про процес навчання та активне залучення до нього учнів може покращити результати і забезпечити більш ефективне засвоєння знань.

Крім того, завдяки інформаційним технологіям можливо створювати індивідуальні навчальні шляхи, враховуючи потреби кожного учня. А глобалізація, яка завдяки інформаційним технологіям стала нашою реальністю, дозволила будувати співпрацю між учнями та вчителями з усього світу.

Також заслуговує на увагу той факт, що завдяки новітнім технологіям перед учнями значно розширилися можливості розвивати навички аналізу, критичного та проблемного мислення. Отже, інтернет технології суттєво полегшили спосіб отримання інформації та поглибили взаємодію між науково-освітніми працівниками та учнями.

Попри всі сильні сторони інформаційна доба позначилася на поглибленні суперечностей в освітній сфері. Інтернет нівелює географічні бар'єри, роблячи знання доступними для всіх. З'явилася можливість знайти інформацію з приводу будь-чого, залишаючись вдома. Таким чином можна самостійно навчатися та досліджувати будь-які теми. Проте, нерівність у доступі до гаджетів та Інтернету створює нові бар'єри для освіти. На жаль, існують певні країни, де розвиток відбувається не так стрімко. Люди, які там проживають, можуть мати проблеми з доступом до Інтернету та гаджетів. Отже, в інформаційному суспільстві можна спостерігати розширення можливостей в науково-освітній сфері в одних людей та появу певних обмежень – в інших.

Якісна освіта – це не просто процес отримання інформації, але ще й вміння її засвоїти, оцінити та зробити відповідні висновки. З розвитком сучасних технологій спостерігається наплив значних обсягів інформації, внаслідок чого існує ризик, що це може призвести до зниження якості опрацювання даних та критичності в оцінці фактів. З цього випливає, що безмежний інформаційний потік з мережі Інтернет не є рівноцінними знаннями, які можна отримати в результаті навчання. Здобуття якісної освіти передбачає занурення в предмет та глибоке аналізування його.

Розвиток інформаційних технологій хоча й зменшив вплив географічного фактору в освітній сфері, але при цьому позначився на зниженні безпосередньої взаємодії її учасників. Дистанційне навчання може доповнити, однак не замінити живе спілкування учасників навчально-виховного процесу. При наявності вибору багато людей віддають перевагу саме дистанційному навчанню, не завжди усвідомлюючи, що це може позначитися на зниженні якості отриманих освітніх послуг.

Сучасна система освіти передбачає залучення інформаційних технологій до процесу оцінювання знань. Це полегшує роботу вчителя і усуває можливість маніпуляцій балами. Однак, стандартизоване тестування не завжди дає уявлення про реальні знання та навички учнів. Внаслідок цього, є підстави говорити про зниження стандартів оцінювання, пов'язане із всебічним залученням сучасних технологій до освітнього процесу.

Таким чином, є усі підстави стверджувати про неоднозначність впливу інформаційних технологій на розвиток освітнього процесу. Інформаційна доба позначилася на значному розширенні доступу до знань та баз даних. Разом з тим це породило нові виклики, такі як інформаційний шум, дезінформація, нерівний доступ до інформації тощо.

Отже, вирішення проблем залучення новітніх технологій до освітнього процесу вимагає комплексного підходу та постійного вдосконалення освітніх стратегій і програм з метою забезпечення якості та доступності освіти. Розвиток інформаційного суспільства породжує широкий спектр викликів і можливостей для освіти. Враховуючи цей факт, система освіти мусить адаптуватися до нових реалій, щоб гарантувати ефективну підготовку людей до життя в сучасному мінливому світі. Зміни у суспільстві вимагають від освітніх установ прогресивних стратегій, які сприятимуть розвитку критичного мислення, технологічних навичок та гнучкості, що необхідні для успіху в сучасному інформаційному середовищі. Таким чином, важливість адаптації освіти до вимог інформаційного суспільства визначає напрямок розвитку освітніх стратегій та програм з метою забезпечення гармонійного розвитку суспільства в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Тимошенко В. Діджиталізація освіти: допомагає чи шкодить навчальному процесу? Delo.ua. 18 квітня 2023. URL: <https://delo.ua/education/didzitalizaciya-osviti-dopomagaje-ci-skodit-navchalnomu-procesu-415284/> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Овдієнко Л. Освіта в інформаційному суспільстві. Osvita.ua. 2011-06-10. URL: <https://osvita.ua/school/method/19319/> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Лабенко О. В., Шакур Н. В., Заїка Т. П. Критичне мислення та медіаграмотність у цифрову епоху: виклики та можливості для української освіти. *Перспективи та інновації науки*. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2023. № 12(30). С. 331-345. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/5925/5958> (дата звернення: 15.03.2024).

МАСЛІЙ Анастасія,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет
КРОХМАЛЬ Наталія,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології
Державний торговельно-
економічний університет

СУПЕРЕЧНОСТІ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У результаті стрімкого розвитку інформаційних технологій, формується нове інформаційне суспільство, перехід до якого потребує змін у багатьох сферах, у тому числі і в освіті. Вона була і залишається основним засобом для впровадження змін та підвищення рівня обізнаності населення. Проте, у сфері освіти також виникають певні суперечності, які мають бути враховані та розглянуті для подальшого розвитку.

У процесі становлення інформаційного суспільства формуються нові вимоги щодо організаційних процесів. Для реалізації цих вимог та нових форм соціальної та економічної організації суспільства необхідне нове бачення освіти та громадської свідомості, як основних складових сталого розвитку. Адже, освіта виступає основним каналом передачі знань, а знання у свою чергу набувають визначного значення у всіх сферах діяльності. Тож, «...основою інформаційного суспільства є продуктивні знання та якісна освіта, які визначають здатність до втілення інтелектуального капіталу в результаті виробничої діяльності...» [1, с. 2].

Наразі, у більшості розвинутих країн світу, які вже перейшли чи ще у процесі переходу до інформаційного суспільства, переважна більшість населення зайнята саме у інтелектуальній діяльності, тобто у третинному секторі економіки країни. Наприклад, частка зайнятого населення в третинному секторі для США становила – 78,9%, а для Великої Британії – 80,7% [2, с. 62]. Тож, простежується прямо пропорційна залежність між рівнем розвитку населення та рівнем розвитку країни в цілому. Але слід відмітити, що разом із тим у таких країнах розвинута система глобальної комунікації для забезпечення доступу до належних інформаційних джерел, та активно впроваджуються заходи для підвищення інформаційної культури. Тобто, для

ефективної побудови нового суспільства, а разом із тим і успішної економіки країни, необхідно щоб була запроваджена належна освіта в поєднанні із застосуванням новітніх технологій.

Для переходу до інформаційного суспільства, необхідна реалізація певних заходів в системі освіти, наприклад проведення економічних та структурних реформ в освітньо-науковому секторі. Це необхідно для адаптації до активного використання нововведень в управлінні освітою і наданні online-послуг, раціонального застосування наукових досягнень, розробки інформаційних мереж, що забезпечують швидкий та надійний доступ до ринку освітньо-наукових ресурсів, розвитку людських ресурсів, здатних відповідати сучасним освітньо-управлінським вимогам [3, с. 30].

Спираючись на аналіз наукових праць щодо проблем освіти, можна стверджувати, що «Моделлю особистості в сучасній парадигмі освіти має стати інноваційна людина. Вона розглядає оточуючий світ не як сталу, гармонійну структуру, до якої потрібно пристосовуватися, а як сферу пізнавальної та практичної невизначеності...» [4, с. 49], де існує місце для вираження. «Винахідливість стає архетипом діяльності для інноваційної людини, а провідною метою навчання – формування в неї власної дослідницької позиції...» [4, с. 49].

Новому образу людини притаманна духовна орієнтація в її розвитку. «Освічена людина – це людина культури, вихована, здатна зберігати і зміцнювати культурний потенціал» [5, с. 23]; це не просто фахівець, «а саме людина, підготовлена до випробувань, зміни образу життя. Процес навчання все більше ґрунтується на соціокультурних засадах..., які визначають відношення між людьми, людиною та світом» [5, с. 23].

Наразі, уніфікація процесу освіти та непродумані кроки у сфері реформування освіти лише ускладнюють виявлення індивідуальності студента і проведення відповідної індивідуальної роботи з ним.

У контексті змін у системі освіти, визначне місце посідає питання онлайн навчання. Загалом пік популярності онлайн освіти припав на 2019 рік, коли у світі почалася глобальна пандемія коронавірусу, та така форма навчання була єдиним оптимальним рішенням для продовження функціонування освітніх закладів. Після завершення пандемії, необхідність у дистанційному навчанні мала би зникнути, проте більшості школярів та студентів таке навчання припало до душі. Безумовно, існують як і переваги, так і недоліки онлайн навчання. Але основним наслідком такого навчання, є нестача комунікації та взаємодії з людьми, що спричиняє труднощі у спілкуванні та роботі у команді. Враховуючи що зараз все частіше від

працівників різних спеціальностей вимагають не лише «hard skills», а й «soft skills», то у людей, що навчалися дистанційно, можуть виникати проблеми із адаптацією у колективі та співпрацею з колегами.

Також, вагомою складовою сучасної освіти є штучний інтелект та похідні інноваційні технології. Наразі, за допомогою подібних технологій можна опановувати мови та інші дисципліни, а головне що все безкоштовно та у відкритому доступі для всіх. Проте, такі прогресивні нововведення можуть спричинити закономірні зміни в інших соціально-економічних площинах. З дедалі частішим застосуванням штучного інтелекту, пришвидшиться процес освітньо-педагогічної інфляції.

Резюмуючи все вищевикладене, слід зазначити, що суперечності освіти у новому інформаційному суспільстві стають більш яскраво вираженими, адже, рівень розвитку освіти не відповідає потребам новосформованого суспільства. Освіта та розвиток соціально-економічного становища суспільства взаємопов'язані, тому щоб побудувати грамотне і свідоме інформаційне суспільство, освіта має розвиватися відповідно до потреб такого суспільства.

Список використаних джерел

1. Михайлова Є. В. Трансформація освіти в системі інформаційного суспільства. *Економіка і суспільство*. 2021. Випуск #29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/545/52> 3 (дата звернення: 16.03.2024).
2. Туль С. І. Трансформація світового ринку праці в умовах діджиталізації: дис. ... кан. економ. наук : 08.00.02. Вінниця, 2019. 279 с.
3. Рябенко Є. М. Соціально-філософські засади державного управління вищою освітою в умовах інформаційного суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. Вип. 52. С. 25-32.
4. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Предборської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
5. Філософські абрисы сучасної освіти: Монографія / Авт. кол.: Предборська І. та ін.; під ред. І. Предборської. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 226 с.

КАРАЩУК Микола,
канд. політ наук, доц.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВЛАДА І ЗНАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ

Становлення інформаційного суспільства супроводжується експоненціальним зростанням кількості виробленої інформації, знаків і символів. Наприкінці ХХ-го – на початку ХХІ ст. ринкова економіка переходить від виробництва речей до виробництва інформаційно-цифрової реальності. Саме на основі цього параметру дослідники визначають перехід від культури модерну до культури постмодерну [1]. Значну роль у цьому процесі відіграє трансформація «сили м'язів» у «силу інтелекту», що супроводжується поступовою втратою домінуючого значення матеріального виробництва та розширення сфери нематеріального виробництва, результатом якого є знання, інформація та послуги. На основі цих змін у характері виробництва відбувається трансформація науково-технологічного поступу, економічної та соціально-політичної структури суспільства. В науковій літературі новий тип суспільства визначається як «суспільство знань», «постіндустріальне» або «інформаційне суспільство».

Новий тип суспільства, який формується в наш час, передбачає появу нових способів організації політичної влади, які відрізняються від сформованих в добу Модерну концепцій суверенітету і державної влади. В умовах поширення лібералізму використання фізичного насилля для встановлення і підтримки політичних режимів виявляються економічно не раціональними і неефективними. На зміну їм приходять більш ефективні і більш дешеві моделі здійснення влади через функціонування інформаційно-комунікативних мереж і технологій. Відтак панування здійснюється не стільки на основі фізичного насилля, скільки через застосування символічної влади.

Відповідно до класичного визначення політики, її сфера конституюється через протиставлення «друг-ворог» [2, с. 60-61]. Вона є конфліктною сферою оприявлення «своїх» і «чужих». В такому випадку політична влада засновується на процедурі символічного маркування «своїх» і «чужих», яка здійснюється через вибудовування навколо політичного протистояння відповідної картини світу. Політичний «ворог» або «друг» набувають відповідних значень за допомогою номіналізації, ритуалізації та міфологізації. Циркуляція

слів, термінів і знаків підпорядковується політичній доцільності і надає потрібних значень фактам, особам, подіям або спільнотам.

Зазначені особливості політичного процесу набувають особливої ваги в умовах розвитку технологій масової комунікації, коли боротьба між «своїми» і «чужими» ведеться не стільки за допомогою зброї, скільки за допомогою сім'юсфери. В інформаційному світі фундаментальні трансформації політичної сфери починають визначатися впливом комунікаційних технологій та «індустрією свідомості».

В свій час Е. Тоффлер, описуючи перехід до інформаційного світу, вважав, що він буде супроводжуватися боротьбою за владу між представниками колись домінуючої індустріальної цивілізації і їх наступниками. У цій боротьбі за владу вирішується хто буде керувати майбутнім суспільством. «Існують серйозні причини вважати, що сили, які в наш час випробовують владу на всіх рівнях людського суспільства, стануть в найближчі роки ще більш інтенсивними і всеохоплюючими» [3, с. 24], – зазначав з цього приводу Е. Тоффлер.

Необхідно підкреслити, що нині зазначена боротьба загострюється ще й тому, що перехід від індустріальної цивілізації до постіндустріальної супроводжується «революцією самої природи влади» [3, с. 24]. Те нове, що на думку Е. Тоффлера суттєво трансформує значення і структуру влади характеризується ним як «знання». Звичайно, в домодерну і модерну епоху знання також мали важливе значення. Як відомо, ще Ф. Бекон відмічав, що знання – це сила (влада). Але в минулому знання, для того щоб стати дійсною владою, повинно було поєднатися із насиллям або багатством. Ці первинні джерела влади, разом із знанням утворюють своєрідну «тріаду влади». Виходячи із даних міркувань, сутність влади оприявнюється при використанні нею «насилля, багатства і знання (в самому широкому значенні), щоб змусити людей діяти певним чином» [3, с. 36]. Проте, за Е. Тоффлером, влада «найвищої якості» ґрунтується не на фізичній силі і не на багатстві, а на «знаннях». Відтак, в наш час сила і багатство починають залежати від «знань».

Проте, як показали історичні події останніх десятиліть знання, інтелект та інформація не змогли витіснити «традиційні» (насилля і багатство) ресурси влади. До сьогодні «гра у владу» передбачає використання усіх її рівнів й ресурсів. «Максимальна влада, – писав Е. Тоффлер, – доступна тим, хто в потрібному місці здатен застосувати всі три інструменти, вишукано поєднуючи їх між собою, чергуючи загрозу покарання і обіцянку нагороди з переконанням і швидким розумінням» [3, с. 38]. Тому, не дивлячись на світоглядні та теоретичні розбіжності різноманітних концепцій влади більшість з

них поділяють «багатовимірний підхід» до аналізу формування влади в суспільстві.

Отже, знання, поряд з наукою, дійсно стають вагомим параметром інформаційного світу, але, на нашу думку, в сучасному дискурсі постіндустріального суспільства існує тенденція перебільшувати їх роль як способу організації політичної влади. З цього приводу необхідно зазначити, що роль знання в інформаційному суспільстві потрібно аналізувати у його взаємодії з виробничими потребами «пізнього капіталізму», в просторі якого відбувається прискорене форсування енергії науково-технічного знання. Його затребуваність в нинішню епоху обумовлена наступними факторами: науково-технічним прогресом взагалі, поширенням інформаційно-комунікативних технологій зокрема та логікою легітимного культурного відтворення.

Використання знання надає можливість в умовах ринкової економіки виробляти товари і послуги з високою часткою доданої вартості. В процесі формування індустрії споживання виявилось, що найбільша частка доданої вартості утворюється в межах так званої «когнітивної економіки», яка безпосередньо пов'язана із «індустрією свідомості» (наприклад, рекламою). Важливим є те, що сучасний технологічний розвиток підпорядкований принципу збільшення продуктивності виробництва. Таким чином, сьогодні знання не стільки витісняє економічні ресурси влади, скільки підсилюють їх. Знання визначається не ідеалом класичної науки – об'єктивною істиною, а на ефективністю. Саме в такому просторі знання стає владою.

Список використаних джерел

1. Nealon J. Post-postmodernism: Or, the cultural logic of just-in-time capitalism. Stanford University Press, 2012. 248 p.
2. Каращук М. Г., Ліпін М. В. Інклюзія, демократія і влада в контексті політичної суб'єктивації. *Politology bulletin*. 2023. Iss. 90. С. 59-84.
3. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство й сила; пер з англ. Н. Бордукова. Харків: Акта, 2007. 688 с.

ВИДРИЧ Тетяна,
студентка, Державний торговельно-
економічний університет

ШУСТ Наталія,
д-р соц. наук, проф.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФАСТ-ФУД ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ СМІТТЯ

В пошуках інформації зазвичай ми звертаємось до коротких вижимок вирваних з загального контексту, цитат чи коротких переказів. Ці уривчасті знання зачасту недостовірні, втім нас рідко викривають на нісенітницю, адже більшість наших опонентів не кращі за нас. Таку інформацію можна класифікувати як інформаційний фаст-фуд або інформаційне сміття. Інформаційне сміття – це недостовірна, незмістовна, неважлива інформація. Це ж визначення можна використати й для інформаційного фаст-фуду додаючи, що він зазвичай є коротким, яскравим та викликає емоції.

Почнемо з інформаційного сміття, в першу чергу варто згадати про пости в Twitter, відео на YouTube або сотні «навчальних» марафонів організованих «професіоналами» в своїй справі. Деякі призведуть тільки до зайвих витрат, а деякі до непоправних наслідків для клієнтів, як от «Курси для косметологів з 0».

Особливо небезпечними стали фейки. З моменту повномасштабного вторгнення вони стали чимось більшим ніж клікбейтними заголовками про життя зірок. Зараз їх часто використовують як головну зброю в інформаційній війні. Часто можна зустріти кілька-надцять однакових відео в тік ток з ідентичним текстом, під популярну музику, на різних каналах чи одному з великою кількістю подібних відео. Або незліченна кількість каналів в Viber, Telegram, TikTok чи на YouTube, пости в яких покликані дезінформувати населення. Незважаючи на те що довіра до національних змі значно

зросла більшість обирає саме неліцензійні джерела. За результатами дослідження ГО «Український інститут медіа та комунікації» читати Telegram-канали саме після початку повномасштабного вторгнення почали 63,3% українців. До цього дізнавалися новини з ТГ лише 35,9% опитаних [1]. Причиною цьому є коротка форма та швидкість подання інформації. Ціна цьому неперевірена інформація (адже опублікувати треба саме зараз) та вирвані з контексту цитати. Окрім того більшість новин подаються в негативному контексті адже людям просто не цікаво читати те що не викликає здивування, захвату, страху й подібних їм емоцій.

В епоху коли доступ до інформації став вільним як ніколи, загострилась проблема профпридатності. У кращому випадку пройшовши коротенький курс, а то й просто прочитавши кілька статей чи подивившись відео люди вирішують що знають достатньо щоб надавати послуги психолога, дизайнера, візажиста, масажиста чи дієтолога. Доступний інтернет демократизував публікації, і поруч з якісним контентом виникає багато суперечливих матеріалів. Якщо практик із професійним фундаментом розпізнає профанацію, то людина, яка нещодавно прийшла в професію наврядчи. Споживання лише статей нагадує дієту з картоплі-фрі, яка насичує, але більше відкладається інформаційним жиром, ніж нарощує професійний м'яз.

Не менш небезпечним є інформаційний фаст-фуд. В першу чергу це наші улюблені соцмережі в першу чергу ТікТок. До найпопулярніших форматів інформаційного фастфуду належать добірки буцімто наукових фактів (зачасту недостовірних), списки фільмів для обов'язкового перегляду, лайфхаки та корисні поради, добірки фото у вигляді «було – стало», мудрі цитати, sms-приколи, відео ігри та підступні котики. Вся ця інформація забиває голову непотребом замість того, щоб приділити час чомусь корисному.

З дитинства у більшості з нас сформувалась думка, що читати книжки корисно для мозку. На жаль це не зовсім так. Сьогодні на полицях магазинів часто можна зустріти розцяцьковані самовидавні книжки на 10 сторінок, 1000 і 1 історію життя від медійних персон. Десь поряд стоять книжки про успішний успіх та як його досягти, «інструкція» як змусити свій мозок працювати на 100% та обов'язково щось про мислення мільйонера. Варто зауважити що не вся література такого роду є поганою але значна частина однозначно так.

Окрім перелічених вище небезпек інформаційний фаст-фуд шкодить нашому здоров'ю та самопочуттю. Ігрова залежність, швидка втомлюваність, зниження концентрації, сприймаємо лише емоційно забарвлену інформацію, невміння справлятися зі стресом без гаджетів, слабке тілесне включення в життя, кліпове мислення. Інформаційне сміття у вашій свідомості як наркотик. Наше прагнення до пізнання нового та відчуття раптовості заохочується дофаміновою системою. Еволюційно дофамін потрібен нам для розмноження та виживання, проте зараз джерел його стало забагато. Це може призвести до дофамінової пастки – стану, коли для отримання винагороди треба збільшити дію стимулу. Поділена на маленькі порції інформація подібна до цукерок – ми в прямому сенсі «перекушуємо» нею. Наприклад, людина постійно гортає стрічку новин у Tik Tok в очікуванні порції «винагороди»: «Раптом у стрічці знайду цікаву новину?». Як наслідок доводиться збільшувати час гортання. Як наслідок: тривога, підвищене відчуття стресу, безсоння, високий статевий потяг, агресія, погіршення концентрації. До того ж як і у випадку якщо споживати тільки смачнюшки безконтрольне споживання інформаційного фаст-фуду, може зіпсувати наш мозок, зробити його більш «жирним» і «ледачим». Так, нещодавно вчені виявили, що занадто часте користування смартфоном погіршує розуміння наукових текстів, де потрібно розуміння ієрархії аргументів і більший обсяг робочої пам'яті. Також автори дослідження Brain Drain: The Mere Presence of One's Own Smartphone Reduces Available Cognitive Capacity встановили, що в присутності смартфонів люди демонструють в тестах зниження когнітивних здібностей. Встановлено, що краще за всіх тести пройшли ті, чиї смартфони лежали в іншій кімнаті; трохи гірше виявилися результати у тих, чиї телефони лежали в кишені або сумці. Найнижчі показники були у тих, чиї смартфони перебували в полі зору. За допомогою томографа встановлено, що причиною тому зменшення активності островкової долі та нижньої лобової звивини головного мозку, що відповідають за концентрацію та обробку інформації [2]. З чого можна зробити висновок що таки варто фільтрувати свій раціон, так вважають і 47% американців які свідомо «сідають на дієту».

Окрім тимчасових обмежень варто виключити більшість такої інформації з вашого інфопростору для цього пропускайте вашу інформацію через два фільтри: актуальність та деталі.

Впершу чергу пам'ятайте якщо вас щось змушує сумніватися, не дивіться на жодні стандарти – перевіряйте інформацію. Адже помилок припускаються навіть авторитетні на перший погляд видання. Нашим головним завданням залишається уважно слідкувати за інформацією яку споживаємо, адже як бачимо вона впливає не лише на психічне здоров'я та наш розвиток загалом, а й на фізичне здоров'я та самопочуття.

Список використаних джерел

1. «Фастфуд», клікбейт, паніка: головні вороги українського інформаційного фронту. IDPO.ORG.UA.. Інститут демократії ім. Пилипа Орлика. 20.03.2023. URL: <https://idpo.org.ua/articles/5110-fastfud-klikbejt-panika-golovni-vorogi-ukra%D1%97nskogo-informacijnogo-frontu.html> (дата звернення: 16.03.2024).
2. Беловешкін А. Цифровий раціон. Як впливає на мозок інформаційний фастфуд. NV (New Voice). 28 серпня 2019. URL: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/informacionnyu-fastfud-kak-vliyayut-na-mozg-perekusy-informaciey-50039613.html> (дата звернення: 16.03.2024).

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУМАНІТАРНИХ НАУК: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

ЛЕОНТЬЄВ Іван,

канд. політ. наук, молодший науковий співробітник,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

ЕКСКЛЮЗИВНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОЛІТИЧНОЇ СВОБОДИ

Політичні дослідження в Україні мало концентрувалися на питаннях політичної свободи поза визначенням змісту самого поняття та розгляду його історії. До того ж науковці писали свої праці, знаходячись в неоліберальній парадигмі «кінця історії», очікуючи лише зросту негативної політичної свободи в усьому світі. Однак після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну і сама Україна, і світ загалом опинилися в зовсім іншому середовищі, ніж те, що пророкували неоліберальні євангелісти. Для України з її нагальною потребою захистити державність та посилити державні інститути без знищення політичної свободи наукові праці, які розглядають поняття політичної свободи детальніше, набувають особливої актуальності. Одним з найактуальніших питань є взаємозв'язок ексклюзивності та політичної свободи. Ми вважаємо, що і позитивна, і негативна політична свобода мають мати ексклюзивність перш, ніж вони можуть бути забезпеченими.

Серед проблем, які існують навколо поняття політичної свободи чи не найважливішою є питання взаємовідносин політичної свободи з інклюзивністю. Для політичної науки як в Україні, так і в усьому світі типовою є теза про потребу інклюзивності якщо не для можливості існування політичної свободи як такої, то для її розвитку. Проте ми не можемо з цим погодитися. Навпаки, ми стверджуємо, що політична свобода не може ані існувати, ані розвиватися без демаркації, виключення, ексклюзивності.

В науковій свідомості на Заході політичну свободу тлумачать здебільшого як негативну свободу, брак перешкод для діяльності, тобто «свободу від» [1, р. 1447-1458]. Позитивна політична свобода як можливість розвитку, «свобода для», визнається, проте вважається

такою, яка конфліктує з негативною свободою, і розглядається з підозрою з огляду на можливість виправдання тиранії аргументацією від позитивної свободи [2, р. 197-199; 3, р. 439-441]. Зокрема, І. Берлін в своїх надзвичайно впливових есеях про свободу відкидає можливість поєднання елементів негативної та позитивної свободи [4]. Це контрастує з розумінням політичної свободи носіями наукової свідомості в Україні, які тлумачать політичну свободу як поєднання негативної та позитивної свободи [5, с. 570-571; 6, с. 657].

Немає сумнівів, що позитивна політична свобода вимагає ексклюзивності. «Свобода для» з необхідністю має мати об'єкт, заради якого ця свобода імплементується, тобто ту чи ту сукупність цінностей. Цінності же за визначенням є цінностями тільки тоді, якщо вони дійсно мають значення – тобто виключають всі інші сукупності цінностей, як такі, що, навпаки, значення не мають. Інакше ми маємо справу з потребами чи принципами, а не цінностями. Все разом же значення мати не може, позаяк значення має лише те, без чого людина не може не жити, за що вона готова померти.

Можна підставити під сумнів тлумачення політичної свободи як єднання позитивної та негативної свободи та стверджувати, що негативна свобода є або важливішою, або такою, яка взагалі не є сумісною зі свободою позитивною. Однак і негативна свобода теж вимагає ексклюзивності. Навіть повний брак перешкод для діяльності має містити в собі ті чи ті перешкоди для акторів, які намагалися б знищити саме політичне середовище, яке цей брак перешкод гарантує. В іншому випадку той, хто має найбільше ресурсів, матиме змогу встановлювати будь-які перешкоди іншим, і негативна свобода припинить своє існування. Інакше кажучи, негативна свобода має гарантуватися сильними політичними інститутами, а той, хто не погоджується з правилами гри, які ці інститути встановлюють, має бути виключеним.

Таким чином, політична свобода з необхідністю мусить містити в собі елемент ексклюзивності. Ми вже бачимо інтуїтивне розуміння цього факту на рівні масової та спеціальної свідомостей, бо ж просто зараз відбувається процес виключення всього російського з українського політичного простору. Цей процес аргументується потребою в захисті від агресора, і це дійсно одна з його реальних причин. Однак ми як носії наукової свідомості маємо визнати, що така ексклюзивність не може бути чимось особливим чи унікальним. Як зараз виключається все російське, так в майбутньому мають виключатися і всі ті елементи, які не є сумісними з цінностями, які панують в Україні, та українськими державними інститутами. Не є важливим, приходять

вони з інших країн чи розвинулися в самій Україні. Не є важливим, пов'язані вони з країною-агресором чи ні. Важливим є те, що їхнє виключення є цілком закономірним процесом, який слугує ствердженню, а не знищенню політичної свободи в Україні.

Список використаних джерел

1. International Encyclopedia of Political Science / edited by Badie, D. Berg Schlosser, L. Morlino. Los Angeles : Sage Publications, Inc., 2011. 3996 p.
2. International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd edition / edited by Darity Jr., W. A. Farmington Hills: The Gale Group, 2008. Vol. 3.
3. International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd edition / edited by Darity Jr., W. A. Farmington Hills: The Gale Group, 2008. Vol. 4.
4. Berlin I. Liberty. Oxford : Oxford University Press, 2002. 382 p.
5. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
6. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенця. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

ЛІПІН Микола,
д-р філос. наук, доц.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ЛІДЕРСТВО ТА ІНКЛЮЗІЯ У ДЕЦЕНТРОВАНОМУ СВІТІ

В наш час численна кількість текстів, присвячених різноманітним вимірам лідерства, мимоволі викликає відчуття його нестачі. Чому ж останні десятиліття минулого і початку цього століття так гостро переживають кризу лідерства? Скрізь відчувається ностальгія за сильною особистістю, для якої будуть відкриті приховані від пересічних людей шляхи до суспільного благополуччя. Як і пів століття тому, сьогодні у лідерстві все ще намагаються розгледіти панацею від посередності. Криза лідерства, – як зазначав ще у 1978 р. Дж. Барнс, – полягає у посередності або безвідповідальності чоловіків і жінок, що перебувають у владі [1, с. 11].

Не дивлячись на жахливі наслідки пережитих світом у першій половині ХХ ст. «культів особистості», сьогодні продовжуються пошуки видатних і обдарованих індивідуумів на роль морального або політичного поводиря. Ностальгія за сильними лідерами живиться тим фактом, що ми перебуваємо у кінцевій точці процесу занепаду образу індивідуального лідерства. Складність, децентрованість і мобільність сучасного життя актуалізує переосмислення ролі і значення командної роботи. Увага переноситься з індивідуального лідерства на способи конституювання лідерських команд. Ієрархія, яка структурувала відносини лідера і послідовників в минулому, сьогодні поступається місцем горизонтальним мережам, які ще більше демонструють відмінність між лідерством, управлінням і владою.

Складність формування лідерства, заснованого на співробітництві, та інерція звички призводять до застосування схем минулого для героїзації лідерства та протиставлення його посередності. З цієї точки зору, лідер – це той, хто підноситься над посередністю мас і способів їх мислення, хто, на відміну від мас, має право говорити, адже він має голос і тому промовляє від імені мас і за них. Лідер-герой – це людина-монумент, надзвичайна в усіх своїх проявах, яка є результатом поєднання міфів епохи Просвітництва і романтизму. З того часу він претендує бути уособленням свого часу: єдиним, хто здатний розкрити очі і повести за собою нерозумні маси. Після буржуазних революцій ХІХ ст. лідер значно трансформує роль минулої аристократії і виступає як «аристократ духу» та провідник новонароджених націй. Лідерство постає відповіддю на пошук нових способів мобілізації масового (демократичного) суспільства.

Лідерство стає необхідним там, де з'являється потреба узгоджувати цілі суспільного існування. Якщо до буржуазних революцій цілі суверена або вищого стану нав'язувались суспільству без узгодження з ним, то, починаючи з доби Модерну, джерелом суверенітету проголошується народ, що призводить до виникнення необхідності узгоджувати цілі розвитку суспільного цілого. Для того, щоб існувала певна суспільна цілісність, потрібно було перебудувати основи мобілізації та солідарності новоутворених мас.

Згідно з відомим визначенням Дж. Барнса, лідерство це взаємний процес мобілізації людьми з певними мотивами і цінностями різноманітних економічних, політичних та інших ресурсів в контексті конкуренції та конфлікту для реалізації цілей, незалежно або разом, яких дотримуються як лідери, так і їх послідовники [1, с. 425]. Саме характер цілей, які прагнуть реалізувати люди, має значення для визначення *транзакційного* або *трансформаційного* лідерства. Характер

стосунків між лідерами і їх послідовниками та співвідношення цілей їх діяльності можна використати для розуміння міри адекватності лідерства. З точки зору Дж. Бернса, лідерство – це певний тип влади. «Усі лідери є дійсними або потенційними носіями влади, але не всі, хто при владі, є лідерами» [1, с. 18]. Трансакційне лідерство передбачає використання обміну цінностями для узгодження цілей лідерів і послідовників. У цьому випадку не відбувається поєднання цілей усіх учасників обміну. Їх не захоплює спільна справа, вони використовують один одного для реалізації своїх приватних цілей і тому на певний час погоджуються співпрацювати. Натомість у трансформаційному лідерстві передбачається «злиття» цілей лідерів та послідовників. «Їх цілі, які спочатку могли бути окремими, але зв'язаними, як у випадку трансакційного лідерства, тепер зливаються» [1, с. 20]. Виходячи з зазначеного, дійсне лідерство є таким відношенням, що підносить і трансформує усіх його учасників. Воно є трансцендуючим, тобто таким, що здатне пробуджувати активність послідовників і через це перетворювати їх самих на лідерів. Влада сама по собі може використовувати людей як засіб, вона може уречевлювати їх. Згідно з Дж. Барнсом, лідерство передбачає конкурентне узгодження багатьох цілей, натомість «примусова» влада може ігнорувати інтереси підпорядкованих.

Відмінність влади і лідерства полягає у тому, що останнє передбачає існування не стільки підлеглих або підданих, скільки послідовників. Натомість відношення панування передбачає існування підлеглих. Такі соціальні зв'язки не обов'язково вибудовуються на основі спільної справи і співпраці. Влада, як вважав М. Вебер, означає «будь-яку можливість здійснювати всередині соціальних відносин власну волю навіть всупереч опору, незалежно від того, на чому така можливість ґрунтується» [2, с. 53]. Лідерство, що постає на основі співробітництва, не нав'язує волю одного індивіда або групи іншим людям, а шляхом взаємодії і спілкування приводять хаос різних інтересів у відповідність до сутності справи. Смысл взаємодії визначається не волею або бажанням особи або колективу, а логікою розгортання справи. У такому випадку лідер намагається реалізувати не себе і навіть не інших людей, а об'єктивний смысл тієї справи, з приводу якої вони усі взаємодіють. Ця ситуація передбачає взаємність, у якій цінність усіх учасників співвідноситься з мірою їх залучення до спільної справи.

Виходячи із зазначеного, стає зрозумілим, чому лідерство так наполегливо уникає власної інституалізації і чому важливо відрізнити управління і лідерство. Згідно з поглядами П. Друкера, «ефективному

керівникові не обов'язково бути лідером» [3, с. 27]. А Дж. П. Коттер вважав, що «лідерство» і «управління» це два різних поняття. На думку дослідника, у лідерстві немає нічого надзвичайного, загадкового і містичного. Воно не стосується харизми або інших «екзотичних» якостей людини. Тому лідерами стають не лише обрані. Лідерство і управління є окремими системами дій, які доповнюють одна одну і обидві необхідні для успіху у мінливому світі. «Ці дві різні функції – здатність долати труднощі та здатність адаптуватися до змін – і визначають види діяльності, які властиві управлінню та лідерству. Обидві системи дій передбачають постановку завдань, підбір людей і регулювання робочих відносин для виконання завдань і здійснення контролю над роботою. Проте ці три завдання виконуються в кожній із систем у різний спосіб» [4, с. 43].

З нашої точки зору, сучасний світ потребує впровадження групового лідерства, метою якого є конституювання умов для появи розвиваючої спільноти. Критерієм адекватності лідера повинна стати здатність усіх учасників спільної справи до самоорганізації. Важливим у цьому контексті постає проблема розвитку суб'єктності усіх учасників такого колективу. Розвиваюча спільнота утворює освітній простір, у якому взаємодіючі індивіди набувають якостей, якими вони не володіли, існуючи окремо. Власне людське у людині, її здібності проявляються у взаємодії і спілкуванні з іншими людьми. Таким чином, у колективній співпраці відбувається олюднення людини, адже людина може бути собою тільки разом з іншими.

Обумовлений динамікою інформаційно-цифрової реальності перехід від індивідуального до групового лідерства [5] вимагає імплементації принципів інклюзії. Групове лідерство і характерна для нього самоорганізація розгортаються у відкритій та інклюзивній спільноті. Демократизація суспільних відносин передбачає співпрацю людей на основі спільної справи і оприявлення інклюзії та рівності. В межах інклюзивної спільноти рішення вважаються легітимними і морально виправданими тільки за умови, якщо ті, хто повинен їх дотримуватися або підлаштовуватися до них, брали участь у їх формуванні і обговоренні. Але в реальному житті зміст групової динаміки часто підпорядковується логіці управління соціумом, коли питання суспільних цілей поступається місцем питанням засобів збереження існуючого стану речей, а більшість людей виявляються виключеними з простору прийняття рішень. У таких умовах відбувається деструкція публічного простору і, як наслідок, перетворення учасників колективу у виконавців управлінських рішень менеджерів або експертів.

Список використаних джерел

1. Burns J. M. G. Leadership. New York: Row Publishers 1978. 530 p.
2. Weber M. Economy and society: An outline of interpretive sociology. Berkeley, CA: University of California Press., 1978. 1469 p.
3. Друкер П. Секрет ефективного управління. *Про лідерство. 10 найкращих статей з Harvard Business Review*; Пер. з англ. О. Лобастова. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. С. 27-40.
4. Коттер Дж. П. Справжнє призначення лідера. *Про лідерство. 10 найкращих статей з Harvard Business Review*; Пер. з англ. О. Лобастова. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. С. 41-60.
5. Adler, Nancy J. The arts & leadership: Now that we can do anything, what will we do? *Academy of management learning & education*. 5.4 2006. P. 486-499.

СКЛЯР Олена,

студентка, Державний торговельно-
економічний університет

МІЩЕНКО Анна,

канд. політ. наук, доц.,
професор кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТУ В РАМКАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ

Політична криза це явище, яке є характерним для політичного процесу України як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Політичні кризи, що неодноразово сколихували політичну систему держави після здобуття нею незалежності, мали одночасно і конструктивні, і деструктивні наслідки. З одного боку, кризи виступали рушійною силою позитивних перетворень і трансформацій. Так, наприклад, якщо розглянути події Помаранчевої Революції та Революції Гідності з точки зору загальнонаціональних політичних криз, можна відмітити їх функціональний характер. Зокрема, ці кризи стали поштовхом для модернізації політичної системи шляхом

проведення реформ і демократичного транзиту, українське суспільство позбавилось від пострадянських синдромів та комплексів, відбулося, так зване, «відновлення знизу», у владних структурах з'явилося більше громадських діячів та активістів, що повністю відповідало запиту громадськості [1, с. 137]. З іншого боку, політична криза нерідко ставала глухим кутом і майданчиком для відкритого політичного конфлікту між провладними та опозиційними силами. Фактично, потрясіння нерідко ставали штучним, маніпуляційним механізмом, який використовувався політичними силами для завоювання прихильності потенційного електорату задля здобуття влади.

Однією з причин високої кризогенності політичного процесу України є недостатні інституціоналізованість та розмежування функцій політичних інститутів, відсутність дієвої системи стримувань та противаг, домінуюча роль інституту президента в політичній системі, що значно обмежує повноваження парламенту і провокує як наслідок порушення балансу сил. Де-факто обмежена функціональність парламенту є збудником політичних конфліктів адже саме парламент має відігравати роль майданчику творення консенсусної демократії шляхом ефективної взаємодії коаліції та опозиції.

Після здобуття перемоги Україною у війні, політична система зазнає нових перетворень та чергового етапу перезавантаження. На думку багатьох дослідників, відновлення держави має відбуватися не тільки в економічному, але й в політико-правовому полі також. Конституційна реформа – це дієвий інструмент досягнення політичної стабільності шляхом нормативно-правового врегулювання проблемних і суперечливих питань. Зокрема, в рамках конституційної реформи варто здійснити парламентську реформу, яка б гарантувала посилення ролі парламенту у процесі вироблення та прийняття політичних рішень. Беручи до уваги, європейські правові традиції, що сформували політичні засади верховенства права і стали науковою парадигмою конституційних змін в більшості країн Центральної й Східної Європи, варто відмітити, що першим кроком політичних реформ в цих державах стало утвердження парламентаризму як фундаментального принципу організації публічної влади та створення політичного середовища для конкурентної діяльності політичних партій та демократичних рухів, тобто нові конституційні акти цих країн регламентували певні особливості, обсяг й межі функціонування та розвитку політичних інститутів [2, с. 81].

Однією із складових майбутньої конституційної реформи має стати законодавче врегулювання діяльності парламентських коаліції та опозиції шляхом внесення змін до Конституції України та/або

створення окремих Законів України «Про коаліцію», «Про опозицію», що покликані формально визначити основні права та обов'язки пануючої більшості та опонентської меншості. Досліджуючи досвід ведення політичного діалогу влади та опозиції в інших державах, корисним прикладом можуть слугувати Великобританія та Ірландія, які є представницями Вестмінстерської системи організації відносин коаліція-опозиція, за якої опозиція є перманентною, чітко формалізованою та здійснює контроль над владою через так звану «функціональну тріаду» – контроль, критика, альтернатива [3, с. 399]. Такий устрій є прикладом прогресивної політичної культури, де коаліція та опозиція є взаємодоповнюючими елементами, першочергова мета яких не боротьба за топові місця в політичному рейтингу, а вироблення ефективної державної політики.

Черговим елементом конституційної реформи має стати посилення ролі прем'єр-міністра в політичній системі і, цілком логічно, закріплення інституту інтерпеляції. Інститут інтерпеляції являє собою традиційну для європейських держав форму парламентського контролю за діяльністю уряду (запит до міністра або прем'єр-міністра щодо питань реалізації державної політики, відповідь на який обов'язково обговорюється в парламенті), ця форма безпосередньо пов'язана з передбаченою в Конституції України колективною політичною відповідальністю уряду перед парламентом [4, с. 6].

Задля підвищення результативності діяльності законодавчого органу держави, варто також переглянути процедуру подання законопроектів від народних депутатів України одноосібно, а не колективним методом, що часто блокує роботу парламентарів та перешкоджає конструктивному розгляду інших критично важливих законопроектів. Потрібно посилити відповідальність депутата перед законом та виборцями, водночас не порушуючи принцип факультативного мандату.

Наступне дискусійне питання це пропозиція запровадження двопалатного парламенту в Україні. Бікамералізм покликаний забезпечити рівновагу політичного та територіального представництв, розширити можливості представницької демократії і зміцнити процес децентралізації, започаткований у 2014 році. На противагу цьому, деякі експерти наголошують на невідповідності ідеї бікамерального парламенту сформованій політичній культурі суспільства, що може призвести до розповсюдження сепаратистських настроїв, авторитаризму та політичного хаосу в цілому.

Конституційна реформа і модернізація парламенту як її аспект це невід'ємний крок, який має бути здійснений після закінчення війни. Саме комплексні, функціональні, якісні зміни будуть сприяти

тому, щоб політичні конфлікти не переростали в політичні кризи, а вирішувались шляхом переговорів та співпраці в українському парламенті.

Список використаних джерел

1. Скляр О., Гусева Н. Кризи в політичному процесі України як рушійна сила на шляху до європейської інтеграції. *Соціокультурні засади економіки і політики: взаємозв'язки, тренди, суперечності* : Тези доп. Всеукраїнсько науково-практ. конф., м. Київ, 16 листоп. 2023 р. Київ, 2023. С. 135-138. URL: 10.31617/k.knute.2023-11-16 (дата звернення: 13.03.2024).
2. Комарницька І. Європейські конституційні реформи: досвід для України. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : Зб. матеріалів учасників Першої науково-практ. конф., м. Львів, 19 квіт. 2019 р. Львів, 2019. С. 79-83.
3. Скляр О. Розвиток конструктивної взаємодії інститутів коаліції та опозиції як запорука досягнення політичної стабільності. *Молодіжна наука у контексті суспільно-економічного розвитку країни* : Зб. тез доп. учасників VII учнівсько-студент. конф., м. Черкаси, 7 груд. 2023 р. Черкаси, 2023. С. 398-401. URL: <https://suem.edu.ua/konferenciyi> (дата звернення: 13.03.2024).
4. Концепція парламентської реформи «Україна після перемоги» Бачення України 2030. Київ : Центр політико-прав. реформ, 2023. 18 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Kontseptsiya_reformy_parlamentaryzmu-1.pdf (дата звернення: 13.03.2024).

БОРОВСЬКА Людмила,
канд. філос. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ЩОДО ГУМАНІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Культурне різноманіття світу потребує свого осмислення не тільки на теоретичному рівні в науковому міждисциплінарному дискурсі, а й на рівні окремого індивіду. Сучасній людині, що знаходиться на

перехресті різних етнонаціональних культур чи субкультур, що зазвичай мають складну історію, дуже важко визначитися в світі мультикультурності, долучитися до діалогу культур. Навіть в межах однієї, здавалося б, культури виникають проблеми з самовизначення окремої особистості. Сьогодні людині, особливо молодій, щоб визначитися з культурними сценаріями власного життя і системою цінностей, побудувати картину світу і побачити своє місце в ній, край необхідно долучитися до «джерела» змістоутворення, а саме – до культури. При чому, культурні норми, моделі поведінки, способи комунікації людей не лише мають засвоюватися на рівні повсякденного досвіду людини, а й осмислюватися на рівні теорії та вивчатися закладах в освіті. Тобто мова йде про те, що якщо культура є системою базових надбіологічних програм людської діяльності, поведінки та спілкування, які, в свою чергу, є основою відтворення суспільного життя у всіх його проявах, то логічно було б, щоб вона, тобто культура, всебічно вивчалася у вищих навчальних закладах. Але, сьогодні в системі вищої освіти України, різко скоротилися години на вивчення дисциплін гуманітарного циклу, в тому числі й на всі дисципліни, в межах яких вивчається культура. Це пов'язано з низкою обставин, про які є сенс поговорити більш детально.

Перш за все, неможливо обійти увагою одну з найактуальніших проблем сучасної вищої освіти в Україні, а саме – її формалізацію. Найбільшу увагу реформати від освіти приділяють наявності великої кількості усіляких документів, що регламентують процес надання освітніх послуг. Змістовне ж наповнення освітнього процесу не є сьогодні в пріоритеті й, на превеликий жаль, не викликає серйозного суспільного інтересу. На вище окреслену тенденцію, яка дуже чітко простежується на українських теренах, крім того, накладаються певні тенденції більш глобального масштабу, які аж ніяк не покращують ситуацію. Мова, в першу чергу, йде про жорстку прагматичну орієнтацію сучасної молоді: освіта сьогодні все більше сприймається як суто технологічний процес набуття корисних знань, котрі якомога скоріше мають допомогти випускнику добратися до грошей, до капіталу. В цій ситуації освітній процес перестає бути процесом набуття загальнокультурних цінностей, яким він був у минулому, коли освіта дуже щільно була пов'язана з культурою, і, в кінцевому підсумку, означала специфічно людський спосіб «переплавлення» природних задатків і можливостей в універсальні людські якості та здібності, підняття особистості до вершин «духу», самовизначення людини в системі координат культури. Сьогодні поняття «культурна людина» і «людина з вищою освітою» стоять як ніколи далеко одне

від одного. Більше того, введення певних освітніх стандартів і технологій перетворюють «некультурність» у норму і це пов'язано, не в останню чергу, з деградацією гуманітарної складової вищої освіти в цілому.

Предмети гуманітарного циклу стали в основному предметами по вибору студентів. Але, виходячи з вище окресленої тенденції прагматичної налаштованості студентів на добування «корисних» знань, очікувати, що вони оберуть культурологію або естетику, релігієзнавство або етику було б, щонайменше, наївно. З іншого боку, сучасна молода людина потерпає від перенасичення інформацією і має великі проблеми стосовно не тільки засвоєння цих величезних потоків інформації, але навіть і з орієнтацією в них. Щоб допомогти студентству вирішити актуальні для нього проблеми вища школа має сприяти формуванню системного мислення молоді, збагаченню її духовного світу, формуванню моральних й естетичних потреб. Якнайкраще сприяти вирішенню даних завдань може засвоєння молодими людьми у вищих навчальних закладах серед інших гуманітарних дисциплін курсу «Культурологія».

Історія людської думки свідчить про те, що людина завжди прагнула досягнути багатовимірний та різнобарвний світ як цілісність. Побачити «єдність у багатоманітті» – це не стільки вимога філософії, скільки нагальна потреба життя. Людина як суб'єкт дії буде, умовно кажучи, «паралізована», якщо світ для неї почне розвалюватися на шматки, а людина як суб'єкт мислення в цих умовах просто зійде з розуму. Крім того, не можна не погодитися з думкою, що «побачивши цілісність світу, ми також здатні побачити його гармонійність. Якщо світ має моральну цінність і він існує як певна реальна гармонійна єдність, то відповідно людські мотиви і вчинки також набувають реальної сили» [1, с. 95]. Навчальна дисципліна «Культурологія», яка включає вивчення як теоретичних аспектів культури, так й історію світової та вітчизняної культури, здатна не тільки дати студенту розуміння засад цілісності світу (як це робить, наприклад, філософія), але й пояснити як в різних історичних умовах народжуються різні типи світорозуміння й світобачення, як вони закарбовуються в культурі, в різних національних традиціях, в мистецтві і навіть побутових звичаях різних народів.

Культура дійсно є субстанцією людського розвитку. Розпредметнюючи для себе світ матеріальної та духовної культури людина в повному сенсі цього слова стає людиною. Свого часу ще Г. В. Ф. Гегель звернув увагу на те, що присвоєння здатності розумно мислити пов'язано з тим, що людина навчається користуватися «розумними»

речами, які її оточують. Вміння логічно мислити, або дивитися на світ через призму категорій (І. Кант), в гегелівському варіанті народжується у спілкуванні з розумно організованим світом, світом культури, який Гегель називає «об'єктивним духом». Іншими словами, людина присвоює здатність мислити в практичній формі, активно взаємодіючи спочатку з побутовими предметами, а потім знайомлячись з моральними та правовими нормами, правилами суспільного життя та державою. Але культура має відношення не тільки до формування людської здатності мислити. В культурі закарбовані результати творчої діяльності цілих поколінь і тому коли людина освоює результати цієї діяльності, то вона перетворює багатство людського досвіду й історії у своє внутрішнє багатство. Це й робить культуру дуже важливою для вивчення, особливо молоддю. Взагалі, мабуть важко знайти більш цікавий предмет для дослідження, ніж культура. Крім того, його вивчення дозволяє зрозуміти як формуються унікальні культури, як вони співіснують, впливають одна на одну. Коротше кажучи, культурологія дозволяє зрозуміти культурну динаміку розвитку людства, а також місце і роль унікальних культурних утворень в цьому розвитку. Крім того, сучасні дослідники культури прагнуть осягнути й осмислити не тільки взірці високої культури (наприклад, зразки найкращих витворів мистецтва), але й цінності та спосіб життя звичайних людей в їх повсякденному існуванні. Розуміння джерел культурної різноманітності сучасного світу, сприйняття й прийняття різних патернів поведінки, що народжуються на ґрунті різних культур, роблять людину більш толерантною й сприяють формуванню такої її здатності, як емпатія. Отже, вивчення культурології сприяє розвитку в молодій людини не тільки системного мислення, творчої уяви, моральних цінностей та естетичних потреб, але й через формування здатності до співпереживання й прийняття «інаковості» іншого може в подальшому сприяти її реалізації не тільки як фахівця, але й як особистості.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Ю. Інтуїція в пошуках добра: духовно-метафізичні аспекти: монографія. К.: Видавництво «Логос», 2013. 408 с.

ВІСЬКО Ганна,
аспірант, Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ Павло,
д-р соц. наук, проф.,
завідувач кафедри соціології,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

СОЦІУМ БРЕТАНІ ПЕРЕД МОДЕРНІЗАЦІЄЮ: КОНФЛІКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА У XVII СТОЛІТТІ

У 17 столітті Франція була абсолютною монархією, проте це був умовний абсолютизм, який «закріпив хиткий компроміс між розбудовою модерної держави і збереженням принципів соціальної організації, успадкованої від феодалізму» [1, с. 114]. Бретань переживала з середини 16 століття так звану «Золоту епоху» (L'Âge d'Or) – економічне пожвавлення, яке проте було зупинене франко-голландською війною у 1672 році.

Станом на 1675 рік (Повстання гербового паперу, або Повстання червоних ковпаків) існували три чітко визначені еліти: титулована знать (noblesse titrée), дворянство мантиї (noblesse de robe), або, іншими словами, придворні юристи, та купці (marchands). Випадки підняття із купців до титулованої знаті траплялися вкрай рідко, друга група – придворні юристи – регулювала механізми соціальної мобільності. Перша і друга групи еліт були репрезентовані в Парламенті, володіли землями, хоча у юридичної еліти було дещо менше політичних, військових та соціальних важелів, ніж у титулованої знаті. У другу групу могли потрапити вихідці із знатних родин 14-15 століть (дворянство шпаги), які обирали юридичну кар'єру при дворі. Третя група – купці – майже не володіла землею, окрім як навколо найбільш комерційно успішних міст, якими були, наприклад, Морле чи Сен-Мало. У 16 ст. вони мали владу в містах, проте в 17 ст. придворні юристи монополізували право виконувати функції мерії та стали домінувати в міському врядуванні. Монархія спиралася на взаємодію цих трьох груп [2].

20 % населення Бретані проживало в містах, найпотужнішими з яких були Рен та Нант. Міста могли відстоювати свої інтереси, якщо траплялися конфлікти із земельною знаттю. Керувалися міста часто представниками з другої групи еліти – дворянством мантиї, чий інтереси могли суперечити інтересам купців. Селом керували представники родинної знаті – першої групи. Селянам надавалися невеликі паї землі, які втім мало допомагали, через надмірне оподаткування. Населення Бретані являло собою «суспільство безладу, одержиме наведенням ладу» та, попри певні локальні особливості, віддзеркалювало загальнодержавне розшарування на класи та стани [2].

У 1674-1675 роках, на тлі війни Людовіка 14 проти Іспанії та Голландії, у Франції відбулася низка регіональних повстань – Повстань гербового паперу, якими було охоплено і Бретань (Повстання червоних ковпаків 1675 р.). Вважається, що поштовхом до повстання стала нестабільна внутрішня ситуація, яка погіршилася введенням дванадцяти додаткових податків, зокрема, на гербовий папір (люксовий папір, на вимогу Людовіка 14 мусив бути застосований для всіх нотаріальних актів), олов'яний посуд, пшеницю та сіль. У Бретані таким чином повстання підняли як міські жителі, так і селяни, і спрямовувалися вони як проти місцевого управління, так і назагал проти монаршого центру (тут ми бачимо, що притаманне першому поколінню теоретиків модернізації ототожнення державної централізації та модернізації не є «автоматичним» та потребує більш нюансного потрактування). Розгортанню та підтримці повстань, за деякими версіями, могли сприяти й зовнішні протиборчі сили. Ці події можуть називати ще й «проектами підпільної війни». Наприклад, у повстанні в Бретані можуть убачати «голландський слід» [3].

Попри те, що до повстання Бретань, з огляду на оподаткування, була у вигіднішому становищі, порівняно з іншими провінціями (а сприяли цьому відголоски шлюбної дипломатії Анни Бретонської (1477-1514)), повстання бретонців було придушене надзвичайно жорстоко, про що доповідає, наприклад, маркіза де Севіньї у своїх щоденниках [4] і що стало основою для текстів бретономовної народної творчості, як-от балада «*Ar Paper timbr*», та трималося у пам'яті щонайменше трьох наступних поколінь [5].

Коли мова заходить про повстанців Бретані, часто першою чергою згадують Шуанів, які в уяві суспільства можуть поставати як своєрідне втілення «правого» флангу повстанців. Повстання червоних ковпаків 1675 року викликало у 20 столітті дискусії з приводу своєї «ідеологічної спрямованості» у контексті інституційних та ідеологічних трансформацій модерну.

Примітно, що у 2013 році саме образ Червоних Ковпаків був узятий на озброєння протестувальниками проти екоподатку. Протести проходили із демонстрацією прапора Бретані, що вело до подальших дебатів навколо природи цих виступів. Унаслідок хибної стереотипності сприйняття прапора, як-от неадекватне асоціювання його винятково із сепаратизмом, ба більш, із колабораціонізмом часів 2 світової війни, через неоднозначні деталі політичної та інтелектуальної біографії його автора архітектора Морвана Маршала. Морван Маршаль запропонував ескіз прапора Gwenn-ha-du у 1920-х роках, представив його на виставці сучасних мистецтв і прагнув протиставити його старим бретонським символам, оскільки вони, з одного боку, асоціювалися з архаїчною традиційною феодальною Бретанню, від образу якої бретонські діячі другого Емзаву (міжвоєнної хвилі руху за мовне та національно-культурне відродження Бретані) прагнули відійти, з іншого, нагадували й французьку символіку. Морван Маршаль сподівався через своє бачення прапора презентувати образ нової сучасної Бретані [5].

Таким чином, 17 століття для соціуму Бретані позначилося несприятливим економічним становищем та соціальною напругою, унаслідок, зокрема, надмірного й нерівномірного оподаткування, які підігрівалися і поглиблювалися зовнішньою війною. Ці кризові стани вилилися у повстання в місті та селі, яке було придушено і яке закарбувалося в пам'яті декількох наступних поколінь бретонців. Подальший аналіз цих подій уможливить краще соціологічне розуміння конфліктів націотворення у контексті розбудови централізованої держави та формування модерну.

Список використаних джерел

1. Кутуєв (Федорченко-Кутуєв) П. Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 516 с.
2. James B. Collins. La Bretagne dans l'État royal: Classes sociales, États provinciaux et ordre public de l'Édit d'Union à la révolte des Bonnets rouges. Neuaufage [Online]. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2006. URL: <http://books.openedition.org/pur/21210> (проконсультовано 17 березня 2024). DOI: <https://doi.org/10.4000/books.pur.21210>
3. Levillain C.-E. Une guerre souterraine contre Louis XIV. L'Espagne, la Hollande et les projets de révolte de 1674. *Mélanges de la Casa de Velázquez* [Online], 2012, 42-2. URL: <http://journals.openedition.org/mcv/4682> (consultado o 12 março 2024). DOI: <https://doi.org/10.4000/mcv.4682>

4. Aubert G. Dentelles et Bonnets rouges : les révoltes du Papier timbré vues par la marquise de Sévigné. *Dix-septième siècle*, 2017, 2, 275. P. 285-298. URL: <https://www.cairn.info/revue-dix-septieme-siecle-2017-2-page-285.htm> (проконсультовано 17 березня 2024). DOI: 10.3917/dss.172.0285.
5. Le Coadic R. Brittany's New 'Bonnets Rouges' and their Critics. Liam Anton Brannelly; Gregory Darwin; Patrick McCoy; Kathryn O'Neill. *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, 34, Cambridge: Harvard University Press, 2015, 9.

ГЛОВ'ЯК Артем,
студент, Державний торговельно-
економічний університет
ПРОКОПЧУК Ірина,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ПОЛІТЕЙНМЕНТ ЯК НОВИЙ КОМУНІКАЦІЙНИЙ ФОРМАТ СУЧАСНИХ МЕДІА

В умовах постінформаційного суспільства питання впливу медіа на політику та політичні процеси має не тільки теоретичну, але й практичну актуальність адже в сучасному світі медіа стали одним з провідних чинників політичних трансформацій та розвитку. Зарубіжні науковці у своїх працях наголошують на появі нових «гібридних» медіа-систем як феномену політичної комунікації. Новітні медіа-системи постійно розширюють коло акторів, що потенційно здатні формувати політичний дискурс і впливати на зміст політичного порядку денного [1, с. 40].

В рамках появи новітніх медіа-систем варто розглянути також поняття «*політейнмент*» або *політичного ентертейнменту* від *polіcy* (англ. політика) та *entertainment* (англ. розвага). «Політейнмент» це сучасна інформаційно-політична технологія, яка де-факто подає політику з розважального аспекту. Даний комунікаційний формат закономірно стрімко поширюється і захоплює медіа-ринок адже він повністю відповідає законам «мережевого суспільства», тобто такого

суспільства, в якому головну роль відіграють не ієрархічні моделі, а соціальні мережі та всесвітня мережа Інтернет. Англійський науковець Д. Мак-Квейл підкреслював, що станом на зараз особливий вплив на процедуру прийняття рішень в державі та розвиток політичної системи мають медіа, які є інтегрованими до всесвітньої мережі Інтернет адже саме ці медіа є гнучкими та гібридними, що дозволяє охопити широкі маси населення та впливати на громадську думку [2]. Формат політейнменту побудований на використанні соціальних мереж, інтернет-форумів, стрімінгових платформ, телебачення для передачі повідомлень на суспільно-політичні теми. Лідери та інфлюенсери в соціальних мережах стають політиками, а самі інтернет-платформи стають агітаційними майданчиками, що мають реальний вплив на виборчий процес та державну політику. Таким чином, медіафактор вагомо впливає на трансформацію та оновлення політичної еліти.

Концепція «політейнменту» є продовженням концепції «медіакратії», що виникла в західноєвропейській суспільній думці наприкінці ХХ ст. і передусім, була спрямована на позначення форми організації влади, яка базується на домінуванні кіл, що контролюють масові інформаційні потоки.

Політейнмент як технологія був вперше використаний в електоральній практиці США та мала такі характерні особливості: поєднання ознак та функцій інформування та політичного просвітництва, з одного боку, та наявність елементів гри, видовищність, розважальність та театралізація, образність, доступність, зрозумілість для пересічного глядача, наближеність до специфіки реального життя, з іншого [3, с. 188].

Політичний ентертейнмент має специфічні засоби передавання інформаційних повідомлень, вирізняються також і методи подачі матеріалу. «Політейнмент» передбачає полеміку, деідеологізацію, спрямованість на конкретну особистість/постать, використання іронії або сатири. Цей формат, передусім, спрямований на провокування певних емоцій і закріплення, визначених метою комунікації, стереотипів в масовій свідомості. Найчастіше творці такого виду контенту схильні до використання певних художніх прийомів, акторського потенціалу, зокрема, мова йде про пародіювання, стилізацію, використання влучних цитат та крилатих виразів, гумористичне інсценування з метою впливу на емоційний, підсвідомий стан індивіда.

В українському медіа-просторі політейнмент вже виходить за рамки ток-шоу, передвиборчих відеороликів, дебатів кандидатів тощо, останнім часом спостерігається тенденція перетворення програм

новин, що йдуть у прайм-тайм по деяким основним каналам українського телебачення, на своєрідні політейнмент-платформи [4].

Подібні зрежисовані політичні ток-шоу для політично неграмотної, непідготовленої громадськості мають ряд небезпек:

1) перетворюють обговорення складних для розуміння, важливих тем на видовище, в якому емоції переважають над розумом, логікою, відкриваючи шлях до демагогії та популізму політиків;

2) розважальний формат стає успішним механізмом в рамках політичної реклами, де надмірна театралізація, штучність, імпузантність безапеляційна критика або безмежне вихваляння тих чи інших політичних осіб впливає на рейтинги, рівень довіри виборців до політичного кандидата, легітимності та приводить до влади нікчемних політиків з красивим «штучним» іміджем.

3) створення ефекту «інформаційного шуму». Сучасні мас-медіа працюють не над змістом інформаційних повідомлень, а над формою їх подання, що призводить до зниження політичної грамотності населення, масових викривлень інформації та замість інформування про події та факти нав'язування певних наративів.

4) стає формою витонченого інформаційного впливу та пропаганди, поглиблюючи нездатність громадян критично мислити та аналізувати подану інформацію. Політейнмент стає ефективним засобом впливу на конструювання картини світу, формування політичного порядку денного, світогляду та цінностей широким масам.

Вітчизняний дослідник М. Закіров підкреслює, що політейнмент виявився надзвичайно зручним інструментом постправди як особливої інформаційно-політичної технології постмодернізму [5, с. 7].

Підсумовуючи зазначимо, що популярність політейнменту як сучасного прийому транслявання та інтерпретації політичної інформації, який спрямований на емоційне сприйняття аудиторією комунікаційних повідомлень зростає і це спричинено швидкісним розвитком технологічних інновацій та розвитком масового суспільства та масової демократії.

Список використаних джерел

1. Social Media and Political Agenda Setting / F. Gilardi et al. *Political communication*. 2022. Vol. 39, no. 1. P. 39-60. URL: <https://doi.org/10.1080/10584609.2021.1910390> (дата звернення: 12.03.2024). URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199782536.001.0001>.
2. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації. 4-те вид. Львів : Літопис, 2010. 538 с.

3. Вільчинська І. Ю. актуальні форми медійних продуктів як відображення сучасних тенденцій в українському інформаційно-політичному просторі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. № 2. С. 187-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2015_2_43 (дата звернення: 12.03.2024).
4. Закіров М. Політейнмент як інструмент комунікації епохи пост-правди. *Соціальні комунікації в умовах глобалізаційних процесів: стан, тенденції, перспективи* : Зб. тез за матеріалами Міжнар. наук. конф., м. Тернопіль, 16 черв. 2023 р. Тернопіль, 2023. С. 7-8.
5. Закіров М. Б. Політейнмент у структурі політичних комунікацій. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації»* : Матеріали, м. Київ, 6 жовт. 2020 р. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/> (дата звернення: 12.03.2024).

ДАМЧЕНКО Ілья,
студент, Державний торговельно-
економічний університет
ВОРОБІЙОВА Анна,
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

СУСПІЛЬСТВО РИЗИКУ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Концепція «суспільства ризику» є однією з головних пост-модерних концепцій політичної влади. Автором даного вчення є німецький політичний філософ Ульріх Бек. Його теорія наголошує на тому, що сучасне інформаційне та індустріальне суспільство створює не тільки блага, але й ризики. Під ризиками в даному сенсі розуміється аспект невизначеності, можливість прояву ситуацій, що не мають однозначного результату [1, с. 593]. Ризик за У. Беком є продуктом соціальної системи та колективної безвідповідальності. Відповідно нормативним ідеалом суспільства ризику є безпека. Дана тема є актуальною адже світ кожного дня зіштовхується з новими

соціальними та політичними викликами, які виникають у ході процесу переходу до більш інтенсивної модернізації та постійної глобалізації. Ці виклики можуть приймати соціальний, економічний або технологічний характер. Здебільшого, вони спричинені природними або антропогенними факторами.

З одного боку, сучасними вченими ризик розглядається як фактор, який може зруйнувати систему та призвести до повного безвладдя та хаосу. Ризики, що виробляються індустріальним суспільством, починають виходити з-під контролю соціальних інститутів, які забезпечують безпеку цього суспільства, і виробництво ризиків починає домінувати над виробництвом благ [2, с. 83]. У цьому ракурсі ризикогенність та прояви небезпеки провокують виникнення кризової або конфліктної ситуації, наслідком якої є повна руйнація політичної системи.

З іншого боку, можна розглядати ризик як чинник впливу на соціально-культурний розвиток спільноти. Саме після появи ризику перед соціумом постає завдання усвідомити причини даного виклику та консолідувати зусилля для відновлення стабільності. Основними суб'єктами, на яких покладене це завдання, є державні інституції та соціально-політичні організації. Також варто відзначити роль соціально-політичних інститутів у попередженні та прогнозуванні виникнення потенційних ризиків. Неінституціолізовані та неформальні суб'єкти політичного життя представлені, перш за все, суспільними рухами, які є однією з форм існування громадянського суспільства. Згідно з положеннями концепціями У. Бека, у суспільстві ризику постійно виникають нові соціальні сили, що об'єднані на ґрунті занепокоєння й страхів і які здатні породжувати потужні політичні сили [3, с. 96]. Ці сили виступають активним рушієм соціальних змін і призводять до розбудови громадянського суспільства в цілому адже характерною ознакою громадянського суспільства є розгалужена мережа соціальних інститутів, що мають на меті задоволення суспільних потреб та захист колективних інтересів. До ознак новоутворених суспільних рухів – «жертв ризиків» можна віднести: залученість соціально розрізнених груп; низький рівень централізації; гнучкість; вагомий вплив на громадську думку; мобілізацію широких мас, що гарантується відчуттям страху, викликаним ризиком. Як висновок, можна зазначити, що продукування ризиків є потужним чинником змін соціальної структури суспільства, його перебудови відповідно до критерію ступеня загрози ризиків [4, с. 54].

Прикладом «політичної рефлексивності» ризиків, тобто їх здатності стимулювати утворення організаційно нових соціальних

інститутів для прийняття рішень, може слугувати сучасна Україна. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України, з точки зору класифікації ризиків, можна віднести до групи ризиків, що загрожують безпеці людини. Гібридна (військова, енергетична, інформаційна) агресія з боку російської федерації являє собою екзистенційну загрозу для українського народу. Коли існування українського суспільства опинилось під загрозою, ризик логічно став необхідним ресурсом для стимулювання соціальної активності, що була спрямована на боротьбу з поставшим викликом. Громадянське суспільство як політичний інститут якісно ново змінилось, його роль і важливість як політичного гравця в межах національної політичної системи значно підвищилась. Про це свідчать дані міжнародного дослідження «Індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSOSI)». Звіт щорічно презентує результати змін, які відбулись в державі, за сьома показниками: правове середовище, організаційна спроможність, фінансова стійкість, адвокація, надання послуг, секторальна інфраструктура та публічний імідж. За даними звіту, саме в 2022 році вперше за 4 роки показник сталості ОГС покращився і склав 3,1 бали [5]. Це доводить те, що поява ризику прямо впливає на розвиток громадянського суспільства, надаючи йому серйозну політичну владу, яку воно спрямовує, насамперед, на нейтралізацію того чи іншого виклику, координацію зусиль соціуму або певної соціальної групи на подолання ризику та запобігання виникненню подібних явищ у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Короткий оксфордський політичний словник / ред. Макліна І. Макмілана А., пер. В. Сидоров, Д. Таращук. 2-ге вид. Київ : Основи, 2006. 789 с.
2. Кривошеїн В. В. Суспільство ризику в (пост)пандемічний період: український контекст. «Україна як суспільство ризику»: Зб. матеріалів, м. Дніпро, 23 трав. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 82-88. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/facults/fsocgum/sociologia/2021%20Ukraina_suspilstvo%20ryzyku.pdf (дата звернення: 12.03.2024).
3. Торяник В. Суспільство ризику як суспільство споживання (у контексті трансформації політичного). *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2011. Т. 175, № 163. С. 95-98. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2011/175-163-20.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

4. Тарасова О. А., Черноус Л. С. У. Бек і Е. Гідденс про суспільство ризику. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2019. № 83. С. 53–58. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3652/1/У.%20Бек%20і%20Е.%20Гідденс%20про%20суспільство%20ризик%20.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).
5. Індекс сталості організацій громадянського суспільства. Україна. 2022. *Український незалежний центр політичних досліджень*. URL: <http://www.ucipr.org.ua/ua/publikatsii/doslidzhennia/indeks-stalosti-organizatsij-gromadyanskogo-suspilstva-2022> (дата звернення: 12.03.2024).

КРАСІЛЬНИКОВА Олена,
канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології,
Державний торговельно-
економічний університет

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ПРОТОКОЛ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ

Знання та володіння основними правилами міжнародного спілкування є необхідною умовою для вирішення різноманітних надскладних проблем сучасного світу. Попри постійні зміни, які мають місце у міжнародних відносинах, форми, методи та інструменти дипломатії залишаються стабільними. Важливе місце серед них займає дипломатичний протокол. Протокол відіграє ключову роль у дипломатичній діяльності. Його норми та правила застосовуються державами, міжнародними міжурядовими та неурядовими організаціями, учасниками міжнародних конференцій та самітів. Правила дипломатичного протоколу вносять у міжнародні відносини ієрархію, порядок, дисципліну, організованість, тобто ті принципи без яких міжнародне співтовариство не може нормально функціонувати. Необхідність пошуку розв'язання складних питань вимагає від учасників міжнародних відносин застосовувати мирні засоби, зокрема норми дипломатичного протоколу. Отже, дипломатичний протокол є одним із засобів мирного врегулювання конфліктів.

Загально визнаним є визначення дипломатичного протоколу як сукупності загальноприйнятих норм, правил та умовностей, яких дотримуються уряди, відомства закордонних справ, дипломатичні

представництва, офіційні особи і дипломати при виконанні своїх функцій у міжнародному спілкуванні [1, с. 34]. Слово «протокол» має давньогрецьке походження і спочатку означало правила оформлення документів та ведення архівів. Згодом цей термін почав застосовуватися в дипломатичній сфері.

Дипломатичний протокол, як і сама дипломатія, має давню історію, свої особливості та традиції. Історія дипломатичного протоколу сягає своїм корінням в давнину, коли перші держави вступали в дипломатичні відносини та укладали міжнародні угоди. Тоді склався звичай відправляти посланців з метою вирішення конфліктних ситуацій. Перші дипломатичні відносини були складними та часто базувалися на взаємних інтересах та обмеженнях. З часом з розвитком державності та збільшенням кількості держав, які укладали міжнародні угоди, виникла необхідність створення більш структурованих та формалізованих правил дипломатичного протоколу, які б регулювали взаємодію між країнами на міжнародному рівні.

Перші згадки про використання дипломатичного протоколу можна знайти ще в Стародавньому Єгипті, де на той час існувала досить розвинена практика дипломатичних переговорів та були встановлені певні правила поведінки під час укладання міжнародних договорів. Дипломатичною перепискою в Єгипті займалася спеціальна канцелярія. Особливо цікавими є листи сирійських і палестинських правителів до фараона, які були написані у кращих протокольних традиціях того часу, включаючи обмін взаємними привітаннями та люб'язностями.

В Індії в III тис. до н.е. існували зачатки міжнародного права та дипломатії як професії та мистецтва. Яскравим прикладом тому є закони Ману. Відповідно до законів Ману, дипломатичне мистецтво полягало у вмінні зміцнювати мир і запобігати війні, тобто оберігати країну від небезпеки, що загрожує їй, у сучасному розумінні – це превентивна дипломатія. Окрема увага приділялася підбору дипломатичних кадрів та їх якостям. На високому рівні була дипломатія і Стародавнього Китаю, де існувала практика підписання договорів про вирішення спірних питань та укладення угод про ненапад.

Окремо слід виділити дипломатію Греції, Риму та Візантії, які здійснили вагомий вплив на розвиток європейського дипломатичного протоколу та церемоніалу. У науковій літературі прийнято вважати, що найдавнішою формою міжнародних зв'язків та міжнародного права в Греції була «проксенія», тобто гостинність. В стародавньому Римі особливу увагу приділяли ораторській майстерності посланців. Вони проходили навчання в спеціальних риторських школах та

володіли прийомами дипломатичної гри. Римляни стали родоначальниками тих дипломатичних прийомів, які існують у практиці народів й досі, зокрема саме у Римі у республіканську епоху з'являється уявлення про «право народів» (*jus gentium*). Високого розвитку досягла дипломатія Візантійської імперії. Вважається, що саме у Візантії почали вперше використовувати вірчі грамоти, які були атрибутом представництва монарха перед іноземними країнами. Процес їх вручення супроводжувався надмірно урочистим дипломатичним церемоніалом, що пояснювалося бажанням продемонструвати світові свою велич, непереможність та могутність [2].

У середні віки дипломатичний протокол став формалізованішим і складнішим. Європейські монархії розробили свої власні правила та традиції, які регулювали взаємодію між ними. Вони використовували різні церемонії, протокольні процедури та ритуали, щоб підкреслити своє високе становище та важливість.

У XVII ст. французький король Людовик XIV створив першу систему дипломатичного протоколу, яка включала в себе ряд правил і формальностей для проведення дипломатичних заходів. Ця система стала передовою для інших країн Європи та стала основою для сучасного дипломатичного протоколу.

У XIX ст., з розвитком міжнародних відносин та збільшенням кількості держав, які укладали міжнародні угоди, дипломатичний протокол став ще більш важливим елементом забезпечення успішної взаємодії між країнами. Під час Віденського та Аахенського конгресів були розроблені міжнародні стандарти та правила, які регулювали взаємодію між державами на офіційному рівні фактично до середини XX ст. Сучасний дипломатичний протокол ґрунтується на положеннях Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 р. Конвенція встановлює стандарти та правила для дипломатичних представництв, дипломатичних агентів та їх функції, а також визначає протокольні процедури для взаємодії між державами через свої дипломатичні місії. Вона також містить положення про дипломатичні імунітети та привілеї. Нині дипломатичний протокол продовжує розвиватися та адаптуватися до сучасних умов. Він враховує культурні відмінності та особливості кожної держави, а також нові технології та засоби комунікації, які впливають на способи взаємодії та спілкування між державами.

Значення дипломатичного протоколу полягає в тому, що він допомагає встановити формальні відносини між державами та їх представниками, забезпечує ефективне спілкування між дипломатичними представниками, допомагає підтримувати престиж та гідність

держав та їх представників, сприяє зміцненню довіри та співробітництва між державами. Загалом дипломатичний протокол відіграє важливу роль у забезпеченні гармонійних та ефективних міжнародних відносин. Він допомагає встановити правила та норми поведінки, які сприяють успішній взаємодії та співпраці між державами та їх представниками.

Список використаних джерел

1. Сагайдак О. П. Дипломатичний протокол та етикет: Підручник. 2-ге вид., виправл. К.: Знання, 2012. 262 с.
2. Окладна М. Г., Сливна В. А. Протокол вручення вірчих грамот у європейських країнах: загальне та особливе. *Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид.* 2020. № 2 (15). URL: https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Okladna_Slyvna15.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

ВОЗНЯК Степан,
канд. філос. наук, докторант,
Державний торговельно-
економічний університет

ТОТОЖНІСТЬ МИСЛЕННЯ І БУТТЯ: ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД

Найпершою задачею загального окреслення методологічних засад будь якого філософського дослідження є не просте перерахування методів, що будуть задіяні дослідником у процесі здійснення самого дослідження – і навіть не розкриття змісту конкретних методів по відношенню до конкретних аспектів самого дослідження. Це пояснюється тим, що для такого перерахування і розкриття предмет та філософський «регіон» дослідження вже якимось чином повинен бути схоплений, на до-методологічному, до-рефлексивному рівні. Цей вимір філософських досліджень чітко означений М. Гайдеггером (1977), який говорить про напередрозуміння як таке мислення, яке підготовлює до дослідження, тобто не відрефлектоване як чітка методологія. Він називає його простим і непомітним і прирівнює його до орання і посіву, який неможливо підтвердити через престиж або корисність, які надають йому сіячі, що можливо, ніколи не побачить

леза та плоду і ніколи не дізнаються про врожай [1, с. 55]. Цей вимір, що підготовлює усвідомлену методологію, дуже часто лишається поза увагою, проте саме він «вирізає» предмет дослідження з цілісної картини світу.

Отже, враховуючи сутнісне значення поняття «методу» як шляху, яким розгортається думка у зверненні на предмет та «методики» як низки способів, що визначають специфіку слідування цим «шляхом», метод із необхідністю повинен бути релевантним предмету дослідження, відповідати основним буттєвим параметрам предмету. Але виникає питання: яким чином і звідки ми схоплюємо зазначені «буттєві параметри предмету», якщо предмет іще не досліджений, якщо ми перебуваємо все ще на стадії формування шляху розгортання думки і способів просування цим шляхом? Тут має місце класична суперечність між підходами І. Канта та Г. Гегеля по відношенню до формування наукової філософії. Згідно критичного підходу І. Канта [2, с. 16-18], формуванню будь-якого дослідження зокрема і наукової, критичної філософії загалом передують дослідження способів і форм пізнання, що забезпечують це формування – інакше кажучи, до здійснення процесу пізнання необхідно дослідити форми і можливості цього пізнання. Гегелівська діалектична філософія базується на думці про те, що оскільки у філософії ми із необхідністю маємо справу із мисленням, процес пізнання мислення також із необхідністю передбачає те саме філософське мислення. Таким чином, не існує якогось «попереднього» дослідження – ми не можемо спочатку дослідити мислення, а потім почати мислити: «Філософію можна попередньо визначити взагалі як *мислячий розгляд предметів*» [3, с. 41]. Обидва підходи, як кантівський, так і гегелівський, відображають істотні визначення способів здійснення філософського дискурсу: з одного боку, у філософії ми здебільшого маємо справу із рефлексією, із мисленням про мислення, а отже, у нас є можливість і потреба окреслювати форми і способи цього мислення до розгляду конкретної проблеми; з іншого боку, єдина форма представленості предметів дослідження – це думка, робота свідомості і мислення, тим самим ми апріорі знаходимось у єдності методу і предмету дослідження. Наведена нами суперечність виражає основну методологічну проблему дослідження принципу тотожності мислення і буття. Справа у тому, що даний принцип існує у декількох вимірах, що суттєво ускладнює його методологічне схоплення навіть на первинному рівні.

По-перше, даний принцип артикулюється у декількох фундаментальних класичних і посткласичних історико-філософських

наративах (Парменід, Гегель, Гайдеггер). При цьому у величезній кількості інших парадигм він існує імпліцитно, що потребує окремої уваги при побудові історико-філософського аналізу тотожності мислення і буття. По-друге, він є фундаментом існування філософії взагалі, оскільки унікальність специфіки останньої полягає якраз у тому, що філософське мислення рефлексивно діє і рухається за контурами і параметричними характеристиками буття – і як наявної даності, і як деякого глобального цілого. По-третє, цей принцип на спекулятивному і на фактичному рівнях задає та обґрунтовує орієнтацію людини у світі – у світі саме як цілому. Тим самим з даного принципу ми можемо розгорнути універсальні форми людської діяльності. Варто детальніше зупинитись на кожному із наведених моментів.

У випадку із простим, формальним наведенням експлікації принципу тотожності мислення і буття в історико-філософському ландшафті ми отримуємо перші його параметричні визначення, що виступають у вигляді локальної парадигми, що має місце серед інших парадигм. Мова, вочевидь, перш за все іде про онтологію Парменіда, де цей принцип артикулюється вперше: «Те ж саме – думка і те, про що вона виникає, бо без буття, про яке її виголошують, думки тобі не знайти» [4]. Прискіплива детальна робота з цим поетичним текстом здійснюється багатьма дослідниками, але без детального самотійного звернення до думки Парменіда неможливо розгорнути аналітику принципу тотожності мислення і буття. Таким самим чином аналогічні експлікації необхідні і з іншими філософськими парадигмами – гегелівською і гайдеггерівською, але це потребує окремого спеціального звернення.

Тим не менш, очевидно, що даний принцип є структурним елементом більш широкої оптики, яку застосовують автори зазначених парадигм при побудові своїх концепцій. Інакше кажучи, ми попадаємо у простір інтерпретацій та впливів практично одразу, оскільки будь-яка філософська концепція існує в якості певної самодостатньої цілісності. Таким самим чином (через впливи та інтерпретації), коли ми відступаємо від точок артикуляції принципу у всю тяглість історико-філософського ландшафту, ми фіксуємо принцип тотожності мислення і буття у імпліцитному вигляді в якості керівної, хоч і невисловленої засади для значної кількості локальних парадигм як для класичної європейської філософії, так і для посткласичних розвідок. В даному випадку ми стверджуємо, що тією мірою, якою ми мислимо історію філософії як єдиний взаємопов'язаний (хоч і не завжди лінійний) процес розгортання думки, тотожність мислення і

буття виступає первинною онтологічною засадою, завдяки якій даний процес є можливий і отримує свої сутнісні змістовні характеристики. В такому випадку формування методологічних інструментів для окреслення тотожності мислення і буття в історико-філософському ракурсі передбачає не лише розгляд існуючих експлікацій принципу, але і наскрізну інтерпретацію розгортання історії філософії під кутом сутнісних визначень тотожності мислення і буття. Отже, проступають контури проблеми, яку можна означити дещо незвичним способом, коли історія філософії постає тотожністю буття і мислення, тобто історичного буття філософії і рефлексії щодо нього.

Список використаних джерел

1. Heidegger M. The Word of Nietzsche: «God Is Dead». *The question concerning technology, and other essays*. New York & London: Garland publishing, 1977. P. 53-114.
2. Кант І. *Критика чистого розуму*. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Наука логіки. Енциклопедія філософський наук. Мала логіка. Київ: Ліра, 2023. 372 с.
4. Parmenides. On Nature. John Burnet's Early Greek Philosophy, 3rd ed. London: A & C Black, 1920. URL: <https://platoniphilosophy.org/files/Parmenides%20-%20Poem.pdf> (дата звернення: 11.03.2024).

ПАЛАГУТА Вадим,
д-р філос. наук, проф.,
професор кафедри філософії і педагогіки,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ДИЛЕМА СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ПІЗНАННЯ

При розгляді специфіки сучасного соціально-гуманітарного пізнання є актуальним дослідження проблеми епістемологічної позиції пізнаючого як гаранта достовірного джерела пізнання. Так, в ідеальному вигляді сформувалися дві теоретичні позиції пізнаючого як об'єктивного дослідника, виробника та носія знань – *трансцендентна та іманентна*. Але тільки остання позиція пізнаючого як «суб'єкта,

ймовірно знаючого» дозволяє реально претендувати на володіння знанням, яке за своєю основною характеристикою є контекстуальним, ситуаційним, постійно змінним. Саме таке знання домінує зараз у соціально-гуманітарному пізнанні, а позицію його власника цілком доречно визначити як *послідовно іманентну*.

Якщо розглядати трансцендентну позицію пізнання, то в ній пізнаючий займає становище *над* соціально-гуманітарною реальністю, перебуває в позиції «поза знахідністю». Інакше висловлюючись, суб'єкт пізнання перебуває у топосі трансцендентного продукування знання, яке одержує визначення ідеального чи «чистого» суб'єкта, який очищений від контекстуальних і реляційних привнесень. Подібна позиція трансцендентного носія знання, що володіє «поглядом зверху» або «поглядом з нізвідки», неодмінно призводить до ситуації гіпостазування та реіфікації соціально-гуманітарної реальності, що неодмінно віддаляє дослідника від її достовірного вивчення.

Справді, тут складається парадоксальна ситуація «об'єктивності знання без суб'єкта» пізнання, яка зрештою оформляється в дилему для сучасного соціально-гуманітарного пізнання. Так, з одного боку, соціально-гуманітарне знання має прагнути максимально відповідати соціально-гуманітарній реальності, що досліджується; але, з іншого боку, зміст і результат подібного знання не залежить від пізнаючого і діючого в соціальній реальності суб'єкта, вони вже зумовлені позицією трансцендентального суб'єкта та його умоглядних теоретико-методологічних установок та конструкцій знання. Інакше кажучи, суб'єкт соціально-гуманітарного знання начебто присутній у реальному пізнавальному процесі, але, водночас, і відсутній, тобто елімінований з достовірного дослідження, якщо керуватися правилами класичної природничо наукової суб'єкт-об'єктної парадигми пізнання, де спостерігач виконує роль статиста і може бути замінений. Але чи можливо це подолати при сучасному стані соціально-гуманітарного пізнання?

Слід зазначити, що нинішній стан соціально-гуманітарного пізнання вже неможливо уявити без використання процедур гіпостазування та реіфікації. Ними пронизані весь дискурс або наративи пізнаючого суб'єкта, який конструює контекстне або ситуаційне знання. Тим самим, у вивчення соціально-гуманітарної реальності органічно вбудовані ці дослідницькі процедури, що виконують універсальні консолідуючі функції пізнання.

Тому зараз у соціально-гуманітарній епістемології стійкою дослідницькою установкою стає уявлення про те, що кожне спостереження завжди є результатом позиції спостерігача як компетентного

суб'єкта, з якої він не просто пізнає, а конструює ситуаційне знання, завжди мінливе, невизначене і непередбачуване, що спирається на дискурсивні практики та наративи, які представляють собою штучно сконструйовані конструкції [1].

Таким чином, перед соціально-гуманітарним пізнанням постає питання про ситуаційне, контекстне пізнання та вивчення можливостей його набуття, аналізу та подальшого радикального перетворення. Якщо охарактеризувати контекстне чи ситуаційне пізнання, то головною його особливістю є те, що при його продукуванні та відтворенні особлива увага приділяється вмінню дистанціюватися від соціально-культурного контексту його конструювання та нівелювати його вплив на подальшу дослідницьку діяльність суб'єкта пізнання для подальших трансформацій соціально-гуманітарного знання. Безумовно, зробити це дуже складно, але нівелювати його вплив можливо.

Тому сама ідея контекстного чи ситуаційного пізнання передбачає, що різні індивідуальні процеси набуття знання та оформлення його у певні дискурсивні практики та дослідницькі наративи, виходячи із зайнятої спостерігачем позиції, дозволяють отримувати різні його модифікації. Однією з головних особливостей ситуаційного чи контекстного пізнання є той факт, що в багатьох випадках об'єкти такого дослідження скасовують відому дихотомію *пояснення – розуміння*, що жорстко поділяло науки про природу та соціально-гуманітарні науки (науки про Дух, у термінології В.Дільтея), характерну для філософської герменевтики кінця 19 та першої половини 20 століття. Відповідно до сучасної герменевтики, у соціально-гуманітарному пізнанні не існує розуміння через емпатію чи переживання у рафінованому вигляді. Розуміння завжди опосередковане тестами та їх похідними – знаками, символами тощо. Як величезний матеріал для інтерпретації та саморозуміння пізнаючим самого себе. А тексти потребують пояснювальних, інтерпретаційних схем пізнання. Більше того, тексти та його похідні характеристики в соціально-гуманітарному пізнанні розташовуються на стиках розуміння та пояснення, а не на кордонах їхнього жорсткого розмежування, що передбачає різноманіття інтерпретацій. І, як підкреслював П. Рікер, множинність інтерпретацій і навіть конфлікт інтерпретацій є не недоліком чи пороком, а гідністю розуміння, що утворює суть інтерпретації; тут можна говорити про текстуальну полісемію [2].

Інакше кажучи, тут нам доведеться забути, по-перше, про істину в абсолютному її вимірі, її просто не існує, і по-друге, про володаря цієї істини, або про трансцендентного суб'єкта, його також вже не існує при такому дослідницькому підході.

Зрештою, позиція іманентного спостерігача та учасника подій, залученого до соціальної реальності, і визначає горизонт можливостей будь-якої сучасної соціально-гуманітарної теорії/концепції (область спостережуваного та затверджуваного нею). А оскільки сучасні соціально-гуманітарні теорії самі по собі є дискурсивними практиками і нарративами, то всі вони неодмінно належать до сфери, що ними вивчається, і які вже неможливо уявити без ситуаційного, контекстного пізнання та безлічі пізнавально-пояснювальних схем, що передбачають різноманіття інтерпретацій.

Таким чином, можна стверджувати, що соціально-гуманітарне пізнання, що досліджує об'єкти, що включають пізнаючого як обов'язковий фактор дослідження соціально-культурних предметів та явищ, якщо воно претендує на достовірність, завжди має використовувати контекстне, ситуаційне пізнання, тобто суб'єкт пізнання завжди повинен бути всередині, а не зовні. Це, у свою чергу, і визначає саму іманентність соціально-гуманітарної реальності як сукупності позицій чи топосов продукування контекстного, ситуаційного знання. Тим самим, іманентний спосіб не допускає двозначностей, пред'являючи соціальну визначеність у вигляді реального суб'єкта-спостерігача, що знаходиться як би «всередині» цієї соціально-гуманітарної реальності, що дозволяє розширити горизонт можливостей соціально-гуманітарного пізнання за рахунок використання специфічних маркерів, які піддаються реконструкції та відтворенню, що визначає самого пізнаючого. Це дозволяє визначити епістемологічну позицію дослідника, в якій він продукує ситуаційне, контекстне знання, де безліч інтерпретацій позначають цей підхід та мінливий соціокультурний контекст їхнього конструювання.

Ось чому для даного типу соціально-гуманітарного пізнання не існує «чистих» подій, фактів та об'єктів, які не включали б у своє конструювання елементи означування, конвенції, контекстуальності та інтерпретації, яких може бути безліч і всі вони мають «право» на існування. Тут знімається класична, історично отримана соціально-гуманітарному пізнанню від природничо наукової парадигми знання опозиція між суб'єктом та об'єктом (яку намагалися подолати у своїх соціально-гуманітарних дослідженнях В. Дільтей, Г. Ріккерт, В. Віндельбанд, М. Вебер, Е. Гуссерль), і заміщається постійно мінливою позицією дослідника, що володіє властивостями континуальності, контекстуальності і конвенційності.

Таким чином, можна стверджувати, що при такому підході соціально-гуманітарне пізнання не володіє початковим сенсом або «істиною», яку можна оглядати за її межами з позиції трансцендент-

ного спостерігача і «законодавця» знання, її можна лише виробити або сконструювати в певній позиції соціальної взаємодії, що постійно змінюється. Це ситуаційне пізнання за своєю сутністю є конструктивістським і його можна трактувати як своєрідний *позитивний релятивізм*. Можна також стверджувати, що ситуаційне, контекстне знання та умови його продукування в сучасному соціально-гуманітарному пізнанні стають зараз домінуючим, що передбачає його постійну трансформацію, гостру та конфліктну конкуренцію з прямо протилежними його інтерпретаціями.

Список використаних джерел

1. Harre Rom. Cognitive Science: A Philosophical Introduction. SAGE Publications Ltd., 2002. 336 p.
2. Ricoeur P. Esprit. 1986. N 8/9. P. 227-243.

ГРАМЧУК Марина,
аспірант, Запорізький національний
університет

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ МОДЕЛІ ЦИФРОВОГО МІСТА ЯК ЧИННИКА ЕКОЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Соціально-філософський аналіз формування інтегрованої моделі цифрового міста є ключовим етапом в процесі цифровізації та екозбалансованого розвитку. Ця модель поєднує в собі різні аспекти розвитку міста, забезпечуючи оптимальне використання цифрових технологій для підвищення якості життя мешканців та збереження навколишнього середовища. Основні етапи формування інтегрованої моделі цифрового міста включають: 1) На початковому етапі визначаються основні виклики та проблеми, з якими стикається місто. Це можуть бути транспортні затори, недостатня доступність соціальних послуг, забруднення довкілля тощо. 2) На основі аналізу потреб формулюється візія розвитку міста, в якій цифрові технології відіграють ключову роль у вирішенні проблем та досягненні сталого розвитку. 3) Визначаються конкретні цілі та завдання, які повинні бути досягнуті за допомогою цифрових ініціатив. Розробляється план дій з використанням різноманітних цифрових технологій. 4) Проводиться

вибір необхідних технологічних рішень і розробляється інфраструктура для їх впровадження. Це може включати розробку цифрових платформ, встановлення датчиків для збору даних, розвиток мережі Інтернету речей (IoT) та інше. 5) Починаються роботи з впровадження цифрових ініціатив в місті. Це може бути впровадження «розумних» систем управління транспортом, електронних сервісів для мешканців, впровадження енергоефективних технологій тощо. 6) Проводиться постійний моніторинг ефективності цифрових ініціатив та їх впливу на розвиток міста. На основі отриманих даних вносяться корективи до стратегії розвитку. 7) Важливим аспектом є залучення мешканців міста до процесу формування та впровадження інтегрованої моделі цифрового міста. Їхні думки та потреби повинні враховуватися при прийнятті рішень. Цифрові технології можуть значно поліпшити ефективність управління містом, забезпечити доступність послуг для мешканців, покращити екологічну ситуацію та забезпечити сталість розвитку. Однак успішна реалізація інтегрованої моделі вимагає комплексного підходу та співпраці між владою, громадськістю та приватним сектором. Формування інтегрованої моделі цифрового міста як чинника екозбалансованого розвитку потребує глибокого соціально-філософського аналізу, оскільки це вимагає не лише впровадження технологій, але й зміни у способі мислення та спілкування між людьми та природою. Приведемо деякі ключові аспекти цього аналізу: 1) Важливо розуміти, що формування цифрового міста не може бути просто технологічним заходом. Воно має бути спрямоване на розв'язання реальних екологічних проблем, таких як забруднення повітря, води та ґрунту, втрата біорізноманіття та інші. 2) Залучення громадськості та розуміння їхніх потреб і поглядів на екологічні питання є критичним. Суспільство повинне мати можливість впливати на розвиток міста та прийняття рішень, пов'язаних з екологічною стійкістю. 3) Формування цифрового міста має бути засноване на етичних принципах та відповідальному відношенні до природи. Це означає не лише мінімізацію негативного впливу технологій на довкілля, а й активну підтримку збереження та відновлення природних ресурсів. 4) Важливо враховувати потреби та інтереси місцевих спільнот у процесі формування цифрового міста. Це може включати розробку соціальних програм, забезпечення доступності цифрових послуг для всіх шарів населення та інше. 5) При формуванні цифрового міста необхідно враховувати його культурну та історичну спадщину. Технології повинні відтворювати та зберігати ці цінності, а не створювати загрозу для них. 6) Важливо працювати над збільшенням рівня освіти та культурного розвитку населення

міста щодо екологічних питань та використання цифрових технологій для сталого розвитку. Загалом, успішне формування інтегрованої моделі цифрового міста як чинника екозбалансованого розвитку потребує глибокого розуміння соціальних та філософських аспектів, а також активної участі всіх зацікавлених сторін. Екозбалансований розвиток з точки зору філософії є концепцією, що відображає глибоке розуміння взаємозв'язку між людиною та природою, а також між різними суспільними сферами. Ця концепція базується на таких філософських принципах: 1) Гармонія з природою, у контексті якої філософія екозбалансованого розвитку підкреслює необхідність збереження природних ресурсів та біорізноманіття та зменшення негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище. Вона прагне досягти гармонії між потребами сучасного суспільства та природними обмеженнями. 2) Інтегральний підхід, у контексті якого екозбалансований розвиток відмовляється від вузького економічного або технократичного підходу до розвитку, замість цього прагнучи до інтеграції економічних, екологічних, соціальних та культурних аспектів. 3) Повага до природи та всіх форм життя, у контексті якого ця концепція підтримує повагу до природи як самоцінності, а не лише як джерела ресурсів для використання людиною. Вона акцентує на необхідності балансу між використанням природних ресурсів та їх збереженням для майбутніх поколінь. 4) Соціальна справедливість та участь, у контексті якого філософія екозбалансованого розвитку прагне забезпечити всім членам суспільства доступ до ресурсів та можливостей для задоволення їхніх потреб, не шкодячи при цьому природі та екосистемам. Вона підтримує участь громадськості у процесі прийняття рішень і наголошує на важливості соціальної справедливості. 5) Довгострокова перспектива, у контексті якого екозбалансований розвиток дивиться на майбутнє з довгострокової перспективи, уникаючи короткострокового мислення та прагнучи до сталого використання ресурсів. 6) Глобальний підхід, у контексті якого ця концепція розвитку визнає глобальний характер екологічних проблем та потребу у співпраці між країнами та регіонами для їх вирішення. Отже, екозбалансований розвиток з точки зору філософії прагне створити гармонійне суспільство, яке живе у взаємозв'язку з природою та дотримується принципів сталого розвитку. Основні поняття концепції екозбалансованого розвитку включають: 1) Сталий розвиток – це основний принцип, що визначає підтримку потреб сучасного суспільства без відчутної шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. 2) Екологічна стійкість, що включає збереження екосистем, збереження біорізноманіття,

управління відходами та забрудненням, ефективне використання природних ресурсів. 3) Соціальна справедливість, в основі якої гарантування рівності доступу до ресурсів та можливостей, уникнення соціального виключення та дискримінації, забезпечення соціальної підтримки та захисту прав людини. 4) Економічна стабільність, націлена на створення стійкої економіки, яка забезпечує високий рівень життя, забезпечення праці та економічної безпеки, пріоритет інвестицій в екологічно та соціально орієнтовані галузі. 5) Участь громадськості, в основі якої залучення громадськості до процесу прийняття рішень, підтримка відкритості та прозорості у владі, підвищення свідомості та освіти населення. 6) Глобальний підхід, що включає співпрацю між країнами та регіонами для вирішення глобальних екологічних проблем, спільні стратегії та заходи на міжнародному рівні. Ці поняття визначають основні принципи та цілі екозбалансованого розвитку, спрямовані на створення гармонійної взаємодії між суспільством та природою для досягнення сталого процвітання. Поняття екозбалансованого розвитку передбачає співпрацю між країнами на міжнародному рівні з метою вирішення глобальних екологічних проблем, таких як зміна клімату, втрата біорізноманіття та інші. Розвиток та впровадження новітніх технологій є важливим аспектом екозбалансованого розвитку. Інновації в галузі чистої енергії, енергоефективності, використання відновлювальних джерел енергії, розвиток «розумних» технологій для управління ресурсами та містобудування допомагають знижувати негативний вплив людської діяльності на природу. Потрібні стратегії адаптації для зменшення вразливості суспільства та екосистем до цих загроз. Соціально-філософський аналіз свідчить, що екозбалансований розвиток є комплексним підходом, що враховує різні аспекти екології, соціального розвитку, економіки та управління, і вимагає співпраці та координації на різних рівнях – від локального до глобального [1, с. 35-41].

Список використаних джерел

- 1 Gramchuk, Marina, & Nikitenko, Vitalina. Present trends and prospects of smart city development. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse «Helvetica», 2023. 14 (91). P. 35-41.

ШКУРОВ Євген,
канд. філол. наук, доц.,
доцент кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-
економічний університет

ВИМІРИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІОЛОГІЇ МІСТА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У роботі ми розглянемо деякі праці видатних американських соціологів першої половини ХХ століття, які обумовили розвиток сучасної міської соціології. Від структурних моделей розвитку міста до психологічних аспектів соціальної взаємодії в урбаністичному середовищі, сучасна соціологія міста багато в чому покладається на класиків американської соціології. У цей період займалися активною науковою роботою численні дослідники, які створили значний вклад в систему знань сучасної урбаністики та соціології міста, але, зважаючи на обмеження, обумовлені жанром тез, ми торкнемося лише кількох персоналій, зосередивши увагу на окремих важливих для становлення урбаністики працях.

На першу половину та середину ХХ століття припадають роботи таких дослідників як Е. Бурджесс, А. Відлі, Л. Вірт, Г. Ганс, П. Геддес, Ж. Зімел, Ч. Кулі, Л. Мамфорд, Ф. Тьоніс, У. Уайт та інші. У нашій роботі ми візьмемо до аналізу окремі класичні роботи Чарльза Кулі, Ернеста Берджесса, Луїса Вірта, Льюїса Мамфорда, Герберта Ганса. Кожен з цих авторів має багату бібліографію, водночас, увага до розглянутих у цій роботі класичних праць може бути окремо корисною для розвитку соціологічного дискурсу української урбаністики та збагачення особистого соціологічного бекграунду українських урбаністів, культурологів, фахівців із державного управління та інших експертів, що особливо актуально, зокрема, в контексті майбутньої повоєнної відбудови України та вирішення нагальних урбаністичних викликів, цифровізації [6], глобалізації [1], адаптації до воєнних реалій.

Особисті взаємини та спілкування є критично важливими для розуміння реальної соціальної структури та динаміки міста. Так, Чарльз Кулі (Charles Horton Cooley) в роботі «Social organization: A study of the larger mind» (1909) зосередився на мікросоціологічних аспектах міського життя, досліджуючи, як особисті та міжособистісні взаємодії впливають на соціальну організацію та колективну свідомість городян [3]. Він вважав, що міське середовище може створювати можливості для формування специфічної колективної свідомості,

«великого розуму», де з'являються спільні цінності та норми, які обумовлюють ідентичність завдяки щільній мережі соціальних взаємодій. Первинні групи, такі як сім'ї, друзі та місцеві спільноти, створюють основу для соціальної взаємодії та розуміння. Важливою ідеєю Кулі є концепція «дзеркального я», яка описує, як індивіди формують своє розуміння себе через соціальні взаємодії з іншими, що дещо нагадує філософську концепцію діалогізму Бахтіна, але оприявлену в соціологічно-урбаністичному полі. У міському контексті, де соціальні взаємодії є особливо різноманітними та багатоманітними, це призводить до складного процесу соціальної ідентифікації та взаємодії. Кулі вважав, що розуміння цих динамічних соціальних процесів є ключем до розуміння більших соціальних структур і особливостей міської організації.

Важливими для становлення соціології міста стали також ідеї Патріка Геддес (Patrick Geddes), зокрема висловлені ним у роботі «Cities in Evolution: An Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Civics» (1915), яка представляє один з перших комплексних підходів до міського планування, акцентуючи на важливості інтеграції соціальних, економічних та екологічних аспектів в процесі планування [5]. Геддес підкреслював важливість врахування природного ландшафту та екологічних особливостей місцевості, що сьогодні стало одним з наріжних каменів розвитку міст [5]. Він вказував, що міста мають розвиватися в гармонії з навколишнім природним середовищем, що сприяє здоров'ю та добробуту. Геддес виступає підхід до розвитку міста, який враховує природні ландшафти, місцеві традиції та потреби спільноти. Геддес підкреслює важливість історичного розуміння у формуванні майбутнього міського планування та вказує на необхідність адаптації міських просторів до змінюваних потреб його мешканців. Він пропонує концепцію «міста-саду» як ідеал, що поєднує переваги міського та сільського життя, створюючи здорове та стає міське середовище. Геддесова філософія підкреслює гнучкість та еволюційний розвиток міського планування. Концепція «міста-саду» передбачає створення міських просторів, які поєднують переваги міського життя з природним оточенням. Геддес вбачав у цьому спосіб подолання проблем сучасного урбанізованого суспільства, таких як перенаселення, забруднення та втрата зелених зон.

Ернест Берджес (Ernest Burgess) у роботі «The Growth of the City: An Introduction to a Research Project» (1925) представив знамениту «концентричну зону теорію», яка стала одним з наріжних каменів урбаністики і соціології міста [2]. Він зауважив, що міста розвиваються за принципами, що нагадують концентричні круги,

починаючи з центрального ділового району, розширюючись до периферійних зон з багатоманітним соціальним складом населення, зокрема мігрантами. Ця теорія пояснює не тільки принципи фізичного розширення міст, але й соціальну стратифікацію, яка виникає у місті. Берджесс підкреслював динаміку змін у міському ландшафті та розглянув місто як організм, що постійно змінюється, де кожна зона має унікальні функції та соціальний склад. Центральний діловий район (Велика Петля в Чикаго), перехідні зони де (ділові контори й легка промисловість), зони проживання робітничого класу (де оселилися неподалік роботи робітники підприємств перехідної зони), квартали передмістя, де мешкає середній клас («зона резиденцій», особняків для однієї родини), та окраїнні зони (приміська зона або зона міст-супутників, розміщена на віддалі півгодини – години дороги від ділового центру) відображають не лише фізичну структуру міста, але й соціальну стратифікацію та міграційні процеси. Берджесс зверну увагу на вплив індустріалізації, міграції та мобільності на формування міських просторів, аналізуючи роль соціально-економічних змін у міському розвитку. Запропонована дослідником модель дозволила соціологам і містобудівникам краще розуміти, як економічні, соціальні та географічні фактори впливають на розвиток міських просторів.

Далі звернемося до роботи видатного урбаніста Луїса Вірта (Louis Wirth). У статті «Urbanism as a Way of Life» (1938), опублікованій в «American Journal of Sociology», Луїс Вірт досліджує міське життя як окремий спосіб існування, що відрізняється від сільського або провінційного [10]. Водночас, міський спосіб життя не обмежується містом. Вірт міркує, що урбанізм характеризується великою густотою населення, різноманітністю індивідуальностей та анонімністю контактів. Ці особливості породжують унікальні соціальні зв'язки, форми організації та поведінкові моделі. Вірт виділяє чотири основні характеристики урбанізму: гетерогенність населення, спеціалізацію функцій, анонімність та стандартизацію поведінки. Він також розглядає урбанізм як соціокультурно-економічне явище, що сприяє взаємодії соціальних і технологічних процесів. Вірт вважає, що міське середовище створює умови для короткострокових соціальних взаємодій, які базуються не на особистих зв'язках, а на функціональних та професійних відносинах. Конкуренція в місті переважає над співпрацею. Він також звертає увагу на проблеми, які супроводжують міське життя, включаючи відчуження, нормативну нестабільність і соціальні конфлікти. Цей підхід дозволяє Вірту глибше аналізувати соціальні та культурні зміни міського життя,

занепад традиційних цінностей, посилення індивідуалізму, матеріалізму, мобільності, а також зростання формального соціального контролю. Урбанізм не слід ототожнювати з містом. «Місто» – це певний фізичний простір з певною чисельністю населення, густотою та соціальною різноманітністю, тоді як урбанізм відноситься до комплексу соціальних відносин, які формуються в цьому просторі.

Льюїс Мамфорд (Lewis Mumford) у книзі «The Culture of Cities» (1938), підходить до аналізу міст з більш широкої перспективи, розглядаючи місто як культурне і технологічне явище. Мамфорд досліджує історію та розвиток міських цивілізацій, підкреслюючи роль міст у формуванні суспільних цінностей, культурних норм і технологічного прогресу. На відміну від Вірта, Мамфорд не зосереджується лише на соціологічних аспектах, але й розглядає місто як центр культурного та технологічного розвитку, де інновації та креативність процвітають завдяки високій концентрації ресурсів, талантів і ідей. Мамфорд проводить глибокий аналіз розвитку міст, демонструючи моделі та сили, які створили сучасний мегаполіс і його недоліки. Мамфорд аналізує розвиток і вплив міст, зосереджуючись на тому, як урбаністичне середовище формує людську культуру, суспільні структури та відносини. Він розглядає динаміку зростання міст, контраст між містом та сільською місцевістю та вплив індустріалізації на міське життя. Візія Мамфорда щодо міст, які мають покращувати людське життя та сприяти розвитку спільноти та креативності, вплинула на наступні покоління міських планувальників, архітекторів та урбаністів [7].

Герберт Ганс (Herbert J. Gans) у роботі «The Urban Villagers» (1962) досліджує життя італійсько-американської громади. Ганс здійснив глибоке етнографічне дослідження італійсько-американської громади у Вест Енді, Бостон. Ця книга стала класикою урбаністичної соціології і є важливим джерелом для розуміння взаємодії між соціальними групами в міському контексті, а також впливу міського планування на життя спільноти. Ганс використовує етнографічний підхід, щоб глибоко зануритися в повсякденне життя цієї громади, висвітлюючи важливість тісних соціальних зв'язків, сімейних структур та місцевих традицій. Він вказує, що міське середовище та його структура можуть суттєво впливати на соціальну організацію, водночас, міські громади адаптуються та зберігають свою ідентичність в динамічних умовах. Ганс детально описав, як соціальна структура і громадське життя італійсько-американських мешканців Вест Енда формувалися в умовах щільного міського середовища. Він описав сильні зв'язки між мешканцями, які підтримувалися через

родинні відносини, дружбу, церкву та інші громадські організації. Одним із центральних аспектів дослідження Ганса було вивчення впливу міського планування на традиційні громади. Він критично оцінив процеси перебудови та реконструкції, які призвели до знищення Вест Енду, показуючи, як ці зміни негативно вплинули на соціальну тканину громади. На противагу поглядам, які підкреслюють анонімність і відчуження в міському житті, зокрема візі Вітра та Зімеля, дослідження Ганса підкреслює значення громади та особистих зв'язків у міському середовищі. Він вказує, що міцні громадські зв'язки можуть підтримувати соціальну стабільність та стабільну культурну ідентичність [4].

Отже, в роботі розглянуто низку праць західних фахівців із соціології міста, що залишаються актуальними на сучасному етапі розвитку. Так робота Берджесса має особливе значення для розуміння еволюції міських просторів і впливу економічних та соціальних факторів на міське планування. В той час як Кулі забезпечує важливий внесок у соціологічну теорію через своє бачення взаємодії між індивідом та суспільством, вказуючи на важливість соціальних взаємодій у формуванні особистості та соціальних структур, Берджесс за допомогою своєї концентричної теорії зон висвітлює структурні аспекти міського розвитку, тоді як Кулі зосереджується на більш суб'єктивних і психологічних аспектах соціальної взаємодії. Взяті разом, їхні роботи пропонують комплексний погляд на міську соціологію, що охоплює як макро, так і мікрорівні аналізу. Своєю чергою Геддес акцентував на важливості інтегрованого підходу до міського планування, який би враховував екологічні потреби. Геддесова концепція міста-саду та його підхід до міського планування як до еволюційного процесу підкреслюють необхідність адаптації міських просторів до змінюваних потреб і побажань їх мешканців. Це вказує на важливість створення гнучких міських структур, які можуть розвиватися та адаптуватися з часом, замість застиглих планів, які не враховують майбутні зміни, що особливо актуально в майбутніх реаліях післявоєнної відбудови України та стрімких змін, що несе розвиток цифровізації та інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Шкуров Є., Єнін М., Коломієць Т., Лаундра К. Глобалізаційні процеси в сучасному місті. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* Київ, 2021. № 3(51). С. 19-30. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.3\(51\).246412](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.3(51).246412)

2. Burgess E. W. The Growth of the City: An Introduction to a Research Project. In *J.M. Marzluff, W. Endlicher, M. Alberti, G. Bradley, C. Ryan, U. Simon, & C. ZumBrunnen (Eds.), Urban Ecology: An International Perspective on the Interaction Between Humans and Nature*. 2008. Springer, Boston, MA. pp. 71-79. URL: <https://farmacognozie.usmf.md/sites/default/files/inline-files/Urban%20ecology.pdf> (Original work published 1925) (дата звернення: 09.03.2024).
3. Cooley Ch. *Social organization: A study of the larger mind*. New York: Charles Scribner's sons, 1909, reprint 1911. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/72636> (дата звернення: 09.03.2024).
4. Gans H. J. *The urban villagers; group and class in the life of Italian-Americans*. 1962, New York, Free Press of Glencoe. URL: <https://archive.org/details/urbanvillagersgr00gans> (дата звернення: 09.03.2024).
5. Geddes P. *Cities in evolution: An introduction to the town planning movement and to the study of civics*. 1915, London: Williams. URL: <https://archive.org/details/citiesinevolutio00gedduoft/page/n9/mode/2up?ref=ol&view=theater> (дата звернення: 09.03.2024).
6. Hurova I., Shkurov Y. Man in Digitized Urban Socio-Cultural Space. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. Volume 24. PP. 75-87. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i24.295321>
7. Mumford L. The culture of cities. 1938. URL: https://monoskop.org/images/5/5a/Mumford_Lewis_The_Culture_of_Cities.pdf (дата звернення: 09.03.2024).
8. Park R. E., Burgess E. W., McKenzie R. D. *The city*. 1967, Chicago: University of Chicago Press. URL: https://web.archive.org/web/20180410142239id_/http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Urban%20Studies/park%20burgess%20the%20city.pdf (Original work published 1925)
9. *Urban Ecology. An International Perspective on the Interaction Between Humans and Nature*. 2008 Springer Science+Business Media. 829 p. URL: <https://farmacognozie.usmf.md/sites/default/files/inline-files/Urban%20ecology.pdf>
10. Wirth L. *Urbanism as a Way of Life*. *American Journal of Sociology*. Volume 44, Number 1 Jul., 1938. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/217913#> (дата звернення: 09.03.2024).

Наукове електронне видання

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА:
ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ**

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ (ОНЛАЙН)**

(Київ, 11 квітня 2024 року)

Видавець і виготовлювач
Державний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156
Тел. (044) 513-74-18
Електронна пошта knute@knute.edu.ua
87E-2024

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7656 від 05.09.2022